

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

**ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ**

Οι Η.Π.Α. και το σιιτικό τόξο στη Μέση Ανατολή

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Νεκτάριος Θ. Μπουγδάνης

Αθήνα, 2023

Τριμελής Επιτροπή

Αλέξης Ηρακλείδης, Ομότιμος καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπων)

Αλέξανδρος Κούτσης, Ομότιμος καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Φραγκονικολόπουλος Χρήστος, Καθηγητής ΑΠΘ

Copyright © Νεκτάριος Θ. Μπουγδάνης, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διδακτορικής διατριβής εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διδακτορικής διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στην οικογένειά μου,

Ευχαριστίες

Η Διατριβή δεν θα ολοκληρωνόταν χωρίς την βοήθεια και τη στήριξη των Καθηγητών της τριμελούς επιτροπής. Δεν μπορώ παρά να τους ευγνωμονώ γι' αυτό. Είχα την τύχη να έχω δασκάλους τους Ομότιμους καθηγητές κ.κ. Ηρακλείδη και Κούτση, στις προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας. Η ευρύτητα των γνώσεων τους και η επιστημονική τους κατάρτιση μου έδωσε την δυνατότητα να σκέφτομαι με ευρύ ορίζοντα χωρίς παρωπίδες, αλλά και να μπορώ να αναλύω τα δεδομένα με μια διαφορετική και πάντα ενδελεχή οπτική. Αφανή, αλλά σημαντική συνεισφορά στη Διατριβή έδωσαν οι γυναίκες και οι άνδρες της βιβλιοθήκης του Παντείου Πανεπιστημίου. Τους/τις ευχαριστώ για την βοήθειά τους. Ιδιαίτερη αναφορά στην προϊσταμένη μου Δανάη, για την ανυπολόγιστη βοήθειά της στον δύσκολο συνδυασμό μισθωτής εργασίας – συγγραφής. Τέλος, θα πρέπει να ευχαριστήσω τα μέλη της οικογένειάς μου και τους φίλους μου για την επί ετη στήριξη στις σπουδές μου και την εμπιστοσύνη που μου έδειξαν. Ξεχωριστή αναφορά στην Ελένη, η οποία με την συντροφικότητά της, τη στήριξη και την σκληρή κριτική της με βοηθάει τόσο στη σκέψη, όσο και στην ψυχική μου ηρεμία.

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	7
ABSTRACT.....	9
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο - Η ΙΡΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ 1978-‘79	18
Εισαγωγή.....	18
Μέρος 1ο- Ιστορική αναδρομή: το Ιράν πριν την Επανάσταση	22
Μέρος 2ο- Η Ισλαμική Επανάσταση	37
Μέρος 3ο - Το Ισλάμ ως εργαλείο της Ιρανικής Επανάστασης	62
Μέρος 4ο - Το γεωπολιτικό πλαίσιο της Επανάστασης.....	67
Επίλογος.....	79
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο - Η ΙΣΡΑΗΛΙΝΗ ΕΙΣΒΟΛΗ ΣΤΟ ΛΙΒΑΝΟ 1982.....	83
Εισαγωγή.....	83
Μέρος 1ο- Ιστορική αναδρομή.....	85
Μέρος 2ο – Οι παρατάξεις του Εμφυλίου Πολέμου	98
Μέρος 3ο - Η Ισραηλινή εισβολή: Επιχείρηση «Ειρήνη για τη Γαλιλαία»	116
Επίλογος.....	146
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο - Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΛΙΒΑΝΟΥ 2006.....	152
Εισαγωγή.....	152
Μέρος 1ο -Το πρελούδιο του πολέμου	154
Μέρος 2ο- Η Χεζμπολλάχ	164
Μέρος 3ο- Η Ισραηλινή επιχείρηση «Δίκαιη Ανταμοιβή»	177
Μέρος 4ο- Οι στόχοι των εμπλεκόμενων: Επίτευξη των στόχων ή αποτυχία;	192

Μέρος 5ο- Διεθνείς, Περιφερειακές και Ενδοκρατικές επιπτώσεις	199
Επίλογος.....	205
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο - Η «ΣΥΡΙΑΚΗ ΑΝΟΙΞΗ» ΚΑΙ Η ΔΙΑΠΑΛΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ISIS ΚΑΙ ΤΟΥ IPAN: 2011-2014	209
Εισαγωγή.....	209
Μέρος 1ο- Ιστορική αναδρομή.....	210
Μέρος 2ο – Ο Άσαντ και οι Αλαουίτες κατακτούν την εξουσία	221
Μέρος 3ο – Ο Μπασάρ αλ-Άσαντ στην εξουσία	227
Μέρος 4ο - Η «Αραβική Άνοιξη» και ο Εμφύλιος στη Συρία: 2011- 2014	231
Επίλογος.....	261
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	264
ΠΗΓΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	270

Περίληψη

Η Διατριβή εξετάζει και αναλύει τον ανταγωνισμό μεταξύ των ΗΠΑ και της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν και παράλληλα τον τοποθετεί στο ευρύτερο πλαίσιο της Μέσης Ανατολής. Για να εξυπηρετηθεί αυτός ο στόχος, είναι απαραίτητη η έρευνα των περιφερειακών γεωπολιτικών συσχετισμών που διαμορφώνονται από το 1978, έτος της Ιρανικής (Ισλαμικής) Επανάστασης, η οποία φέρνει στην εξουσία τους κληρικούς. Η Διατριβή οφείλει να εξετάσει την ιστορία των Ιρανό-αραβικών σχέσεων, δίνοντας προσοχή στην πορεία του Αραβικού κόσμου μετά τον Β΄ΠΠ, όπου και διαμορφώνεται η σχέση τους με τη Δύση. Εξετάζονται επίσης κάποιες διαστάσεις του Ισλάμ, τόσο του σιιτικού όσο και του σουνιτικού κλάδου λόγω της Ιρανικής Επανάστασης αλλά και της ανάδειξης μη κρατικών δρώντων όπως η Χεζμπολλάχ, η αλ-Κάιντα και το ISIS σε πρωταγωνιστές. Δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στον παλαιστινιακό παράγοντα στο μέρος της έρευνας που αφορά το Λίβανο, αφού το Παλαιστινιακό αποτελεί το μεγάλο Ζήτημα της περιοχής, αλλά και το κλειδί για τις όποιες εξελίξεις.

Η Διατριβή βασίζεται στη βιβλιογραφική έρευνα. Η βιβλιογραφία προέρχεται από φυσικές βιβλιοθήκες και ηλεκτρονικές ακαδημαϊκές πύλες. Η ψηφιακή επανάσταση συνέβαλε στη Διατριβή μέσω της ηλεκτρονικής αρχειοθέτησης του διεθνούς τύπου, συμβάλλοντας στη στοιχειοθέτηση διάσπαρτων δεδομένων.

Το έργο χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο, αναλύεται η Ιρανική Επανάσταση ως εφαλτήριο μιας νέας εποχής στη Μέση Ανατολή και στις σχέσεις της με τη Δύση και ιδιαίτερα, τις ΗΠΑ. Οι κληρικοί, εκθρονίζουν τον πανίσχυρο και πιστό σύμμαχο της Δύσης, Σάχη Παχλαβί και το αποτέλεσμα είναι οι ΗΠΑ να αισθάνονται πως απειλούνται τα γεωπολιτικά τους συμφέροντα στην ευρύτερη περιοχή. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται ο πρώτος Πόλεμος του Λιβάνου, όταν το Ισραήλ εισέβαλλε, για μια σειρά από λόγους, στο Λίβανο. Στο τρίτο κεφάλαιο, εξετάζεται ο δεύτερος Πόλεμος του Λιβάνου όπου το Ισραήλ συγκρούεται με τη σιιτική Χεζμπολλάχ, πιστή σύμμαχο αλλά και δημιουργήμα του Ιράν. Στο τέταρτο κεφάλαιο, επιχειρείται μια ανάλυση των πρώτων τριών χρόνων του εμφυλίου πολέμου στη Συρία και των αιτιών της εξέγερσης στα πλαίσια της «Αραβικής Άνοιξης», γεγονός που προηγήθηκε της ανάδυσης του ISIS και της μετατροπής της εξέγερσης σε εμφύλιο. Από το 1978-’79, διαμορφώνεται σταθερά ένα συμμαχικό σιιτικό τόξο στην περιοχή,

το οποίο ξεκινάει από τη Τεχεράνη και φτάνει στη Χεζμπολλάχ του Λιβάνου μέσω της Δαμασκού, υπό την διακυβέρνηση του Άσαντ (πατέρα και υιού). Η συμμαχία αυτή χτίζεται από τα πρώτα χρόνια μετά την επανάσταση στο Ιράν και αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την επιβίωση του καθεστώτος, ώστε να μην ηττηθεί από τις ΗΠΑ και τους συμμάχους τους.

Η έρευνα έχει ως χρονικό ορίζοντα λήξης τον Σεπτέμβριο του 2014, όταν έχει ανακηρυχτεί το Ισλαμικό Χαλιφάτο στη Συρία και το Ιράκ και το ISIS βρίσκεται στο αποκορύφωμα της πορείας του. Από εκεί και πέρα ξεκινάει ένα νέο κεφάλαιο, τόσο με την ταυτόχρονη δράση εναντίον του ISIS από τις ΗΠΑ και το Ιράν όσο και από την παρέμβαση της Μόσχας, η οποία άλλαξε τους συσχετισμούς δυνάμεων. Τα τελευταία αποτελούν μοναδικά γεγονότα και μία αφορμή για συνέχιση της έρευνας από εκείνο το χρονικό σημείο και έπειτα.

Λέξεις-κλειδιά: Μέση Ανατολή, Ιρανική Επανάσταση, Ισραήλ, Χεζμπολλάχ, Ισλαμικό Κράτος

The U.S.A and the shia axis in the Middle East

Nektarios Th. Bougdanis

Abstract

The Dissertation examines and analyzes the rivalry between the US and the Islamic Republic of Iran while placing it in the wider context of the Middle East. To serve this goal, it is necessary to research the regional geopolitical correlations that have been taking shape since 1978, the year of the Iranian (Islamic) Revolution, which put the clerics in power. The Dissertation should examine the history of Iranian-Arab relations, paying attention to the course of the Arab world after WWII, where their relationship with the West is formed. Some dimensions of Islam, both Shiite and Sunni branch, are also examined, due to the Iranian Revolution and the emergence of non-state actors such as Hezbollah, al-Qaeda and ISIS, as protagonists. Particular attention is paid to the Palestinian factor in the part of the research that concerns Lebanon, since the Palestinian is the big Question of the region, but also the key to any developments. The Dissertation is based on the bibliographic research. The bibliography comes from physical libraries and online academic portals. The digital revolution contributed to Thesis through electronic archiving of the international press, helping to document scattered data.

The Thesis is divided into four chapters. In the first, the Iranian Revolution is analyzed as the springboard of a new era in the Middle East and in its relations with the West and especially the US. The clerics dethrone the powerful and loyal ally of the West, Shah Pahlavi, and the result is that the US feels that its geopolitical interests in the wider region are threatened. The second chapter analyzes the first Lebanon War, when Israel invaded Lebanon for a number of reasons. In the third chapter, the Second Lebanon War is examined where Israel clashes with the Shiite Hezbollah, a loyal ally but also a creation of Iran. In the fourth chapter, an analysis of the first three years of the Syrian Civil War and the causes of the uprising in the context of the "Arab Spring" is attempted, which preceded the rise of ISIS and the transformation of the uprising into a Civil War. Since 1978-'79, an allied Shiite axis has been steadily forming in the region, starting from Tehran and reaching Lebanon's Hezbollah via Damascus, under Assad's rule (father and son). This alliance has been building since the first years after

the revolution in Iran and is a crucial factor for the survival of the regime, so that it is not defeated by the US and its allies.

The research stops in September 2014, when the Islamic Caliphate has been declared in Syria and Iraq and ISIS is at the pick of its march. From there, a new era begins, both with the simultaneous action against ISIS by the US and Iran and with the intervention of Moscow, which changed the balance of power. The latest are unique facts and a reason for continuing the research from that point on.

Keywords: Middle East, Iranian Revolution, Israel, Hezbollah, Islamic State

Πρόλογος

Η έρευνα τοποθετείται χρονικά μεταξύ των ετών 1978-2014 και το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσεται είναι η Μέση Ανατολή, επιχειρώντας μια πολιτική ανάλυση. Η βασική παραδοχή της Διατριβής είναι ότι ο βασικός ανταγωνισμός στη Μέση Ανατολή επί τέσσερις δεκαετίες είναι αυτός μεταξύ των ΗΠΑ και της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν. Η έρευνα δείχνει ότι για την επίτευξη των συμφερόντων τους, οι δύο χώρες έχουν συγκροτήσει εκατέρωθεν μπλοκ συμμαχικών δυνάμεων, τα οποία με τη σειρά τους ανταγωνίζονται μεταξύ τους. Υποστηρίζω ότι το μεν Ιράν, από την γέννηση κιόλας της Ισλαμικής Δημοκρατίας, έχει προχωρήσει στη συγκρότηση συμμαχικού *συνιτικού τόξου* με βασικούς εταίρους τη Συρία και την Λιβανέζικη σιιτική οργάνωση της Χεζμπολλάχ, ενώ με το πέρασμα των χρόνων και τις εξελίξεις που σημειώθηκαν προστέθηκε και το Ιράκ με τη σιιτική πλειοψηφία που διαθέτει. Από την άλλη, οι ΗΠΑ, είναι πάτρωνες ενός *συνιτικού άξονα* ο οποίος περιλαμβάνει τη Σαουδική Αραβία, τα Κράτη του Κόλπου και ενίοτε την Αίγυπτο και την Ιορδανία. Μέσα στο χρόνο, το Ισραήλ απέκτησε προνομιακές σχέσεις με αυτό το συμμαχικό μέτωπο, με την υποστήριξη πάντα των ΗΠΑ. Αυτά τα δύο μπλοκ αναπτύσσουν ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ τους, άλλοτε μέσω μεθόδων ήπιας ισχύος και άλλοτε μέσω θερμών επεισοδίων ή ακόμα και πολεμικών συγκρούσεων, απευθείας ή μέσω αντιπροσώπων. Υποστηρίζω επίσης ότι, όπως τεκμαίρεται από τα δεδομένα τα οποία παρουσιάζονται στο παρόν πόνημα, το θεοκρατικό καθεστώς του Ιράν μπορεί να μην πέτυχε σε βάθος χρόνου τον αρχικό στόχο της επαναστατικής μεταλαμπάδευσης, όμως λόγω και των ισχυρών συμμαχιών που δημιούργησε κατάφερε να σταθεροποιηθεί μέσω της πολιτικής νίκης επί των εσωτερικών του αντιπάλων, αλλά και να καθιερώσει το Ιράν ως έναν ισχυρό δρώντα της περιφερειακής πολιτικής.

Το ίδιο το μεγάλο χρονικό εύρος της έρευνας, βάζει δύο βασικά ερωτήματα: α) Γιατί επιλέγεται το συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο και β) με ποια κριτήρια επιλέγονται τα τέσσερα συμβάντα τα οποία αναπτύσσονται στα αντίστοιχα κεφάλαια. Όσον αφορά το *πρώτο* ερώτημα, η έρευνα βλέπει την περίοδο 1978-1979 ως έτος καμπίης για ολόκληρη τη Μέση Ανατολή. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, συντελέστηκε στην περιοχή ένα μοναδικό γεγονός: η Ιρανική Επανάσταση (Ιανουάριος 1978- Φεβρουάριος 1979), ενώ ταυτόχρονα αναπτύσσονται και οι

Συμφωνίες του Καμπ Ντέιβιντ (Σεπτέμβριος 1978) οι οποίες κατέληξαν στην Ειρηνευτική Συνθήκη μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ, τον Μάρτιο του 1979. Τα γεγονότα αυτά -εξόχως σημαντικά από μόνα τους- αλληλοεπιδρώντας μεταξύ τους άλλαξαν τη Μέση Ανατολή. Το Καμπ Ντέιβιντ δεν έχει άμεση σχέση με το θέμα της έρευνας, αλλά έχει συνάφεια με το συμβάν που εξετάζεται στο δεύτερο κεφάλαιο, αφού -λόγω της Συνθήκης Ειρήνης- το Ισραήλ είχε τη δυνατότητα να αυξήσει την επιθετικότητά του και να εισβάλει στο Λίβανο, από τη στιγμή που η ισχυρότερη Αραβική χώρα, η Αίγυπτος, δεν μπορούσε να παρέμβει. Ο πόλεμος του 1982 εξελίσσεται στην επί μακρόν κατοχή του νοτίου Λιβάνου από το Ισραήλ και τον διαδέχεται ένας δεύτερος, το 2006, όταν το Ισραήλ εισβάλλει εκ νέου στο Λίβανο ώστε να καταστρέψει την Χεζμπολλάχ, έξι μόλις χρόνια ύστερα από την αποχώρηση των δυνάμεών του από τη χώρα. Ο χρονικός ορίζοντας της λήξης της έρευνας είναι ένα ακόμα σημείο καμπής για τη Μέση Ανατολή. Το 2014 ένας μη κρατικός δρώντας, το ISIS, άλλαξε το όνομά του σε Ισλαμικό Κράτος και κήρυξε την ίδρυση Χαλιφάτου στο Ιράκ και τη Συρία, δηλαδή προχώρησε στην ανακήρυξη μιας δομημένης κρατικής οντότητας με τους δικούς της θεσμούς. Σε αυτό το γεγονός, εμπλέκονται λίγο ή πολύ όλοι οι δρώντες της περιοχής, όπως και οι ίδιες ΗΠΑ. Μοιάζει σαν μία κατάληξη μιας μακράς περιόδου, όπου με τον έναν ή τον άλλον τρόπο τα μέρη των μπλοκ κινήθηκαν ανταγωνιστικά και κατέληξαν στο θέρετρο του Συριακού εμφυλίου (έναρξη 2011) με συνέπεια να βρίσκονται -με κάποιον τρόπο- όλοι παρόντες. Συνεπώς, η προτεραιότητα της ανάλυσης αυτών των συγκεκριμένων γεγονότων σχετίζεται α) με τον βαθμό σημασίας τους και β) με την αλληλεπίδραση μεταξύ τους, ώστε η έρευνα να βασιστεί επάνω τους για ένα όσο το δυνατόν πιο αντιπροσωπευτικό αποτέλεσμα. Από τα παραπάνω, εξάγεται ασφαλώς το συμπέρασμα ότι υπάρχουν και άλλα γεγονότα στην υπό εξέταση περίοδο στα οποία επίσης βρίσκουμε συσχετίσεις του ανταγωνισμού που περιγράφεται, όπως για παράδειγμα ο οκταετής πόλεμος μεταξύ του Ιράν και του Ιράκ. Η ανάλυση δεν τα αφήνει εκτός πλαισίου σε καμία περίπτωση, απλά επιλέγεται να παρουσιαστούν συνοπτικά και στη βάση των ιδιαίτερων σημείων τους όπου και τονίζουν τον ανταγωνισμό μεταξύ των δύο συμμαχικών μπλοκ.

Η Μέση Ανατολή αποτέλεσε την περιφέρεια με την μεγαλύτερη γεωπολιτική σημασία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο κύριος λόγος ήταν το πλούσιο -σε ορυκτά καύσιμα- υπέδαφος. Το πετρέλαιο και ακολούθως το φυσικό αέριο, έγιναν οι κύριοι

ενεργειακοί πυλώνες της παγκόσμιας οικονομίας. Οι δύο υπερδυνάμεις που κυριάρχησαν στο δεύτερο μισό του σύντομου -κατά Hobsbawm- 20^{ου} αιώνα, ανταγωνίστηκαν και στη Μέση Ανατολή για την περιφερειακή ηγεμονία. Οι ΗΠΑ αντιλήφθηκαν την σημασία του Ιράν και εργάστηκαν ώστε να βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση από το Δυτικό στρατόπεδο. Η Ουάσιγκτον στήριξε τη Μοναρχία, ακόμα και με πραξικόπημα, στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Παράλληλα, οι Αραβοϊσραηλινοί πόλεμοι διαμόρφωναν τον περιφερειακό συσχετισμό δυνάμεων υπέρ του Ισραήλ. Για την αμερικάνικη εξωτερική πολιτική, το Ιράν του Σάχη και το κράτος του Ισραήλ έγιναν οι δύο βασικοί πυλώνες στήριξης των αμερικάνικων γεωπολιτικών και οικονομικών συμφερόντων. Η ειρηνευτική Συνθήκη Αιγύπτου - Ισραήλ το 1979 δια της μεσολάβησης των ΗΠΑ, έδειχνε να σταθεροποιεί τους δύο παραπάνω πυλώνες. Η Ιρανική Επανάσταση όμως, η οποία έφερε τους ριζοσπάστες Σίιτες κληρικούς στην εξουσία, διατάραξε την επιδιωκόμενη ισορροπία. Ταυτόχρονα, δημιούργησε ανησυχία στα Αραβικά καθεστώτα, αφού η νέα ηγεσία στην Τεχεράνη διαφήμιζε μια νέα ισλαμική παγκόσμια τάξη, η οποία θα ξεκινούσε από τη Μέση Ανατολή μέσω της ανατροπής τόσο των (κοσμικών) καταπιεστικών Αραβικών καθεστώτων, όσο και των αυταρχικών Μοναρχιών, από τους Μουσουλμάνους.

Το Ισραήλ, μετά την ανατροπή του Σάχη, έγινε ο αποφασιστικός παράγοντας για την προάσπιση των συμφερόντων της Ουάσιγκτον. Η εισβολή που πραγματοποίησε στο Λίβανο το 1982, εκμεταλλευόμενο και την ουδετερότητα - πλέον- της Αιγύπτου, στηρίχτηκε από τις ΗΠΑ ενώ την ίδια στιγμή η Μόσχα προσπαθούσε να προσεταιριστεί τη Συρία, τον δεύτερο σημαντικό δρώντα στις ενδοκρατικές εξελίξεις του Λιβάνου, ο οποίος από το 1975 σπαρασσόταν από έναν Εμφύλιο πόλεμο. Οι Παλαιστίνιοι, υπό την ηγεσία της «Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης» (PLO) του Γιασέρ Αραφάτ, επεδίωξαν την ανάδειξή τους ως ρυθμιστή των εξελίξεων στην περιοχή, με στόχο να πιέσουν για την επίτευξη των δικών τους εθνικοαπελευθερωτικών επιδιώξεων και της εθνικής τους ολοκλήρωσης.

Ο πρώτος Πόλεμος του Κόλπου το 1991, τη στιγμή που κατέρρεε το κομμουνιστικό στρατόπεδο και η ίδια η Σοβιετική Ένωση, έφερε τη «Νέα Τάξη Πραγμάτων» με την μοναδική υπερδύναμη σε ρόλο παγκόσμιου κυρίαρχου για ολόκληρη τη δεκαετία του 1990. Η νέα εποχή που ξημέρωσε με τις επιθέσεις της αλ-

Κάιντα στις ΗΠΑ, γέννησε τον «Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας» και τις στρατιωτικές επεμβάσεις των ΗΠΑ και των συμμάχων τους στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ, με την επακόλουθη ανατροπή των τοπικών καθεστώτων των Ταλιμπάν και του Σαντάμ Χουσεΐν. Επέκταση των παραπάνω επεμβάσεων ήταν και ο πόλεμος του Ισραήλ εναντίον της Χεζμπολλάχ με στόχο την διάλυσή ή την αποδυνάμωσή της, ώστε να δινόταν η δυνατότητα -αν το επέλεγαν- για μια Αμερικανοϊσραηλινή στρατιωτική επιχείρηση εναντίον του Ιράν. Η επέμβαση στο Ιράκ διέλυσε το κρατικό οικοδόμημα, κατέστρεψε τις υποδομές και απομόνωσε τη σουνιτική μειοψηφία που κυβερνούσε ως τότε. Η νέα εξουσία στη Βαγδάτη στηριζόμενη στη σιιτική πλειοψηφία, η οποία καταπιεζόταν από τον Σαντάμ, αποξένωσε το σύνολο του σουνιτικού πληθυσμού και ιδιαίτερα τους μέχρι πρότινος δημόσιους αξιωματούχους και στρατιωτικούς. Όταν το υπό αμερικάνικη κατοχή Ιράκ έπεσε στη δίνη του εμφυλίου σεκταριστικού πολέμου, οι πλέον ριζοσπαστικές σουνιτικές ομάδες συνεργάστηκαν στενά με την αλ-Κάιντα και διατράνωσαν την πεποίθησή τους για τη δημιουργία ενός Ισλαμικού Χαλιφάτου, στα πρότυπα της κοινωνίας του Προφήτη Μωάμεθ και με στόχο την εκδίωξη των «σταυροφόρων» Δυτικών, αλλά και την τιμωρία των ντόπιων «άπιστων» συνεργατών τους. Από αυτή τη μήτρα γεννήθηκε το Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και της Συρίας (πιο γνωστό ISIS/Daesh), μέσα από κοινωνικές, πολιτικές και θρησκευτικού περιεχομένου διαδικασίες οι οποίες αποτέλεσαν τομή και σηματοδότησαν την Εποχή. Η παραπάνω πνευματική και πολιτική αναγέννηση του σουνιτικού Ισλάμ, ήταν ο κύριος φορέας της μετατροπής της εξέγερσης στη Συρία, στα πλαίσια της λεγόμενης «Αραβικής Άνοιξης», σε ανοιχτό εμφύλιο πόλεμο. Οι ριζοσπάστες Ισλαμιστές στο Ιράκ, αφού δέχτηκαν βαριά πλήγματα από την κυβέρνηση της Βαγδάτης και την αμερικάνικη στρατιωτική μηχανή, αναζήτησαν την ανασύνταξή τους αλλά και ένα νέο προωθητικό στόχο μέσω του περάσματός τους από το Ιράκ στη Συρία, όταν στην τελευταία άρχισε η λαϊκή εξέγερση εναντίον του Αλαουίτικου καθεστώτος του Άσαντ. Οι τζιχαντιστές, αφού επέκτειναν τις δυνάμεις τους στη Συρία, κατέλαβαν εδάφη και εξοπλίστηκαν, γύρισαν στο Ιράκ κατακτώντας ένα μέρος της χώρας, το οποίο και ενοποίησαν με τα εδάφη που ήδη έλεγχαν στη Συρία, δημιουργώντας μια de facto κρατική δομή. Αυτό που κατάφεραν τελικά ήταν να καταστούν - για διαφορετικούς λόγους- ως ο κοινός εχθρός για όλες τις πλευρές.

Το πρώτο κεφάλαιο, επιχειρεί να αναλύσει τις αιτίες που οδήγησαν στην Ιρανική Επανάσταση το 1978-’79 και να δείξει πώς η προεπαναστατική διαδικασία βοήθησε στην επικράτηση του Θεοκρατικού καθεστώτος. Αρχικά, καλύπτεται η εποχή μετά τον Β’ ΠΠ, σε μια ιστορική αναδρομή η οποία αναδεικνύει τους λόγους για τους οποίους οι ΗΠΑ έδειξαν τόσο μεγάλο ενδιαφέρον για τη διατήρηση του Σάχη στη εξουσία. Ακολούθως, επιχειρείται η παρουσίαση της «Λευκής Επανάστασης» του Σάχη ως μια προσπάθεια του καθεστώτος να εκδυτικοποιήσει τη χώρα, στη βάση συμβόλων και μύθων και παράλληλα, να μειώσει τη σημασία της θρησκείας. Σημαντικό στοιχείο στην έρευνα αποτελεί η ανάδειξη των οικονομικών παραγόντων και το πώς η έλευση της οικονομικής κρίσης μετά από μια δεκαετία σταθερής οικονομικής ανάπτυξης, σε συνδυασμό με τα επαναστατικά μηνύματα του Χομείνι από την εξορία, συνέβαλλαν στη συσπείρωση των μαζών, σε ριζοσπαστική κατεύθυνση. Τέλος, καλύπτεται η «κρίση των ομήρων» στην πρεσβεία των ΗΠΑ και ο πόλεμος Ιράν - Ιράκ, ως παραγόντων που βοήθησαν στην εγκαθίδρυση και σταθεροποίηση του καθεστώτος, ενώ αναλύονται βασικά σημεία της αμερικάνικης πολιτικής για το Ιράν.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται ο Πρώτος Πόλεμος του Λιβάνου, δηλαδή η στρατιωτική εισβολή του Ισραήλ το 1982. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος καταγράφεται η ιδιαιτερότητα της κοινωνικοπολιτικής σύνθεσης και δομής της χώρας, μέσα από μια συνοπτική ιστορική αναδρομή, η οποία προσπαθεί να αναδείξει τον σεκταριστικό ανταγωνισμό των θρησκευτικών κοινοτήτων και των συμμαχιών που αυτές συνέστησαν διαχρονικά, τόσο στο ενδοκρατικό όσο και στο περιφερειακό πλαίσιο. Γι’ αυτό δίνεται έμφαση στις πολιτικές ομάδες που σχηματίστηκαν και συγκρούστηκαν μεταξύ τους πολιτικά αλλά και ένοπλα, με αποκορύφωμα το 1975-’76, σε έναν ανοιχτό Εμφύλιο πόλεμο ο οποίος κράτησε 15 χρόνια, ενώ οδήγησε στη Συριακή και μετέπειτα Ισραηλινή παρέμβαση και εισβολή. Ο παράγοντας PLO, την εκδίωξη της οποίας από το Λίβανο στόχευσε το Ισραήλ, είναι αποφασιστικής σημασίας για τις εξελίξεις στα λιβανέζικα πράγματα, αφού οι αντάρτες Φενταγίν με ορμητήριο τη χώρα των Κέδρων πραγματοποιούσαν επί μακρόν επιθέσεις εντός του Ισραήλ. Περιγράφονται οι συσχετισμοί εντός του σιιτικού στρατοπέδου του Λιβάνου και η δημιουργία, από το Ιράν, της ριζοσπαστικής οργάνωσης Χεζμπολλάχ. Η συμμαχία της Τεχεράνης με τη Συρία και τη Χεζμπολλάχ, δομείται και αναπτύσσεται στα χρόνια της Ισραηλινής εισβολής και κατοχής του νοτίου Λιβάνου. Τέλος,

παρουσιάζεται το «όραμα» του Αριέλ Σαρόν στη βάση του οποίου εργάστηκε για αυτή την πολεμική σύρραξη, αλλά και η αμερικάνικη πολιτική της εποχής.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται ο Δεύτερος Πόλεμος του Λιβάνου, το 2006, δηλαδή η εισβολή του Ισραήλ με στόχο την καταστροφή, αυτή τη φορά όχι των Παλαιστίνιων ανταρτών Φενταγίν, αλλά της Χεζμπολλάχ. Παρουσιάζεται η αφορμή η οποία δημιούργησε τις ιστορικές εξελίξεις που συνέβησαν την διετία 2005-’06, η οποία δεν είναι άλλη από τη δολοφονία του Πρωθυπουργού Χαρίρι και την επακόλουθη «Επανάσταση των Κέδρων», με αποτέλεσμα την απαίτηση για την απόσυρση της Συρίας από τη χώρα. Οι Γενικές εκλογές του 2005 ανέδειξαν δύο μπλοκ εξουσίας, ένα εκ των οποίων είχε ως κυρίαρχη δύναμη τη Χεζμπολλάχ. Αναλύονται οι λόγοι για τους οποίους ωθήθηκε το Ισραήλ να επιτεθεί στο Λίβανο και στη Χεζμπολλάχ και περιγράφεται το ίδιο το γεγονός. Για την όσο το δυνατόν πληρέστερη κατανόηση της σύγκρουσης, αναλύεται συνοπτικά τόσο η ιδεολογία όσο και η οργανωτική δομή και εξέλιξη της Χεζμπολλάχ. Τέλος, καταγράφονται οι στόχοι των εμπλεκόμενων πλευρών και αν αυτοί ευοδώθηκαν, ενώ παρουσιάζονται οι διεθνείς, περιφερειακές και ενδοκρατικές επιπτώσεις της πολεμικής διένεξης.

Το τέταρτο κεφάλαιο αποτελεί μια πρώτη απόπειρα ανάλυσης της συριακής εμφύλιας διαμάχης, η οποία από το 2011 που ξεκίνησε, έχει προκαλέσει μια τεράστια καταστροφή στη χώρα, ενώ έχει οδηγήσει και στο μεγαλύτερο προσφυγικό κύμα που έχει γνωρίσει η ευρύτερη περιοχή. Αρχικά, παρουσιάζεται η ιστορική αναδρομή της χώρας από την ανεξαρτησία της και έπειτα, ώστε να δειχθεί η διαμόρφωση της πολιτικοκοινωνικής δομής της. Γίνεται ξεχωριστή αναφορά στις εξελίξεις οι οποίες οδήγησαν στην άνοδο του κοσμικού σοσιαλιστικού κόμματος Μπάαθ στην εξουσία. Έπειτα, αναλύονται οι εσωκομματικές εξελίξεις στο Μπάαθ που έφεραν τον Χάφεζ αλ-Άσαντ και τους Αλαουίτες στην κορυφή της ηγεσίας της χώρας. Περιγράφεται η σύγκρουση του καθεστώτος με την Μουσουλμανική Αδελφότητα, τόσο στα χρόνια του Χάφεζ, όσο και σε αυτά του γιου του, Μπασάρ αλ-Άσαντ. Καταγράφονται συνοπτικά οι εξελίξεις που οδήγησαν στην «Αραβική Άνοιξη» και δίνεται έμφαση στις αιτίες που διαμόρφωσαν την «Συριακή Άνοιξη», δηλαδή μια λαϊκή εξέγερση που στόχο είχε την ανατροπή του Αλαουίτικου καθεστώτος. Η έρευνα διατρέχει τα δραματικά γεγονότα της μετατροπής της εξέγερσης σε εμφύλιο πόλεμο και ακολούθως παρουσιάζεται τόσο η ιδεολογία, όσο και η εξέλιξη του φαινομένου του

Ισλαμικού Κράτους (ISIS), ενώ εντοπίζονται οι διαφορές του με την όμορη, αλλά ανταγωνιστική οργάνωση της αλ-Κάιντα. Τέλος, αναφέρονται οι διεθνείς αντιδράσεις που προκάλεσε ο Συριακός εμφύλιος, η πορεία του οποίου παρακολουθείται μέχρι και το 2014, όταν και το ISIS φτάνει στο απόγειο της δύναμής του με την κατάληψη της Μοσούλης και την ανακήρυξη του Ισλαμικού Χαλιφάτου (Ιούνιος), έως την επέκταση των αμερικάνικων αεροπορικών επιχειρήσεων στη Συρία (Σεπτέμβριος).

Ειδική βαρύτητα δόθηκε στην ανάλυση της πολιτικής των ΗΠΑ (αλλά και της ανταγωνίστριας ΕΣΣΔ στο βαθμό που της αναλογούσε) στη Μέση Ανατολή. Επιπλέον, εξετάστηκαν σημεία της σχέσης μεταξύ του Ιράν και Αραβικών κρατών. Επιχειρήθηκε να αναδειχθεί το ιδεολογικό ή/και θρησκευτικό υπόβαθρο των δρώντων, ως μιας σημαντική παράμετρος των σχέσεων αυτών. Απαραίτητη διευκρίνηση όσον αφορά τη μεθοδολογική προσέγγιση: Η κριτική σκέψη επί των δεδομένων της έρευνας είναι πολύ προσεκτική ώστε να μην πέσει στην παγίδα του *Οριενταλισμού*, όπως αυτός εννοείται στη σχετική προσέγγιση του Edward Said, δηλαδή έναν τρόπο να αντιλαμβανόμαστε την Ανατολή βασισμένο στην ιδιαίτερη θέση που κατέχει η Ανατολή μέσα στη δυτικοευρωπαϊκή εμπειρία.¹

Η πολιτική κοινωνιολογία, η ιστορία και οι διεθνείς σχέσεις είναι οι τρεις κύριοι κλάδοι στους οποίους βασίζεται η έρευνα. Γενικός στόχος ήταν η αποσαφήνιση γεγονότων και η όσο το δυνατόν καλύτερη σύνδεση μεταξύ τους, σε ένα κείμενο γραμμένο με απλότητα αλλά όχι απλοϊκότητα, βασισμένο στη βιβλιογραφία, τις πηγές και την κριτική αντιμετώπιση των επιστημονικών δεδομένων.

¹ Edward W. Said, *Οριενταλισμός* (Αθήνα: Νεφέλη, 1996), εισαγωγή.

Κεφάλαιο 1ο- Η Ιρανική Επανάσταση 1978-’79

Εισαγωγή

Η ίδρυση της Ισλαμικής Δημοκρατίας μετά την επανάσταση του 1978-’79, ήταν ένα μοναδικό γεγονός στη μακρά ιστορία του Ιράν. Υπάρχουν προηγούμενα που δείχνουν τη σφυρηλάτηση μιας στενής συμμαχίας μεταξύ της θρησκείας και του κράτους ή απόπειρες νομιμοποίησης της πολιτικής εξουσίας μέσω της θρησκευτικής ιδεολογίας. Από αυτή την άποψη, ένας προφανής πρόδρομος της Ισλαμικής Δημοκρατίας είναι το κράτος των Σαφαβιδών του 16ου και του 17ου αιώνα ή ακόμα πιο πίσω στην προ-ισλαμική εποχή, η Αυτοκρατορία των Σασσανιδών (224-637 μ.Χ.). Αλλά αυτό που διακρίνει το καθεστώς που εγκαθιδρύθηκε μετά την Ισλαμική Επανάσταση από όλα τα προηγούμενα, είναι μια έννοια που δεν σχετίζεται τόσο με τη φύση της πολιτικής τάξης, αλλά με το πρόσωπο ή τα πρόσωπα που θεωρούνται ότι έχουν τα απολύτως κατάλληλα προσόντα να ενεργούν ως τελικοί άρχοντες ή διαιτητές αυτής της πολιτικής τάξης. Αυτή η έννοια έχει πλέον αναγνωριστεί από τη φράση *wilayat-i faqih*, η οποία μπορεί να μεταφραστεί ως «η κηδεμονία / εξουσία του νομοδιδάσκου» (και όχι «του θεολόγου» -όπως προτείνεται μερικές φορές- για τον απλό λόγο ότι η θεολογία και η *fiqh* -δηλαδή η ισλαμική νομολογία, είναι δύο διαφορετικοί κλάδοι που μερικές φορές μπορεί να είναι σε αντίθεση μεταξύ τους). Αν και έχει μακρά νομική καταγωγή, είναι μια έννοια που ταυτίζεται σχεδόν πλήρως με την πολιτική προοπτική του θρησκευτικού ηγέτη και ιδρυτή του σύγχρονου Ιράν, Αγιατολάχ Ρουχολάχ Χομεϊνί. Αυτό που κάνει τον Χομεϊνί μοναδικό ως θρησκευτικό συγγραφέα είναι η άποψή του ότι ένας *faqih* δεν πρέπει να είναι απλώς ένας υψηλόβαθμος αξιωματούχος μεταξύ των πολλών που αποτελούν το ανώτερο κλιμάκιο της κρατικής διοίκησης, αλλά ο ανώτατος επόπτης, ο δικαστής και ο κηδεμόνας. Και η σημασία της Ιρανικής Επανάστασης έγκειται εν μέρει στο γεγονός ότι εκπλήρωσε αυτήν την παλιά φιλοδοξία ορισμένων ένθερμων θρησκευόμενων. Είναι εξαιρετικό ότι αυτό το συμβάν έγινε σε μια στιγμή της Ιρανικής ιστορίας όπου για δύο βασικούς λόγους δεν ήταν αναμενόμενο: πρώτον, η διαδικασία εκσυγχρονισμού ή εκδυτικοποίησης, με όλες τις εκτροπές, οπισθοδρομήσεις και ανισορροπίες της φαινόταν να έχει πάει πολύ μακριά ώστε να επιτρέψει την επιστροφή σε αυτό που πολλοί θεωρούσαν ως αναχρονισμό -δηλαδή την υποταγή της πολιτικής σε θρησκευτικές επιταγές.

Δεύτερον, αν και η θρησκευτική σκέψη μεταξύ των Ιρανών Σιιτών επέδειξε μια ασυνήθιστη ζωντάνια κατά την τελευταία δεκαετία της Μοναρχίας, απείχε πολύ από το να επιτευχθεί οποιαδήποτε συναίνεση σχετικά με τη σκοπιμότητα ή τη δυνατότητα διακυβέρνησης από τους *faqih*s.²

Ο Χομεϊνί δεν ήταν ένας οποιοσδήποτε ηγέτης μιας επανάστασης, σαν και αυτές που συχνά συμβαίνουν στην ιστορία. Η Επανάσταση ξεκίνησε ενόσω αυτός ήταν στο Παρίσι, αφού πρώτα είχε ζήσει για δεκαπέντε χρόνια εξόριστος στη Νατζάφ του Ιράκ. Επί έναν χρόνο παρακολουθούσε τις εξελίξεις από τη Γαλλική πρωτεύουσα, έως την 1^η Φεβρουαρίου του 1979, όταν και έφτασε στην Τεχεράνη με πτήση της Air France. Ο Χομεϊνί αμφισβητούσε την κοσμική εκδυτικοποιημένη εξουσία του Σάχη (Βασιλιά) και προέτρεπε τους πιστούς σε εξέγερση. Μετά το θρίαμβο της επανάστασης, την οποία αυτός σε μεγάλο βαθμό είχε εμπνεύσει, εγκαταστάθηκε στην ιερή πόλη Κομ (Qom) τον Μάρτιο του 1979, μαζί με τους πιο στενούς συμβούλους του. Η Κομ, ήταν για τον Χομεϊνί η πόλη όπου είχε το κέντρο της διδασκαλίας του στα χρόνια πριν από την εξορία. Τοπικοί ηγέτες από όλη τη χώρα άρχισαν να ταξιδεύουν στην Κομ για να δηλώσουν τον σεβασμό και την υποστήριξή τους. Αυτός τους δεχόταν κατά ομάδες ακούγοντας όλα τα παράπονα, αλλά και τα αιτήματά τους. Τους υποδεχόταν, συνήθως με την ψυχρή και απροσδιόριστη συμπεριφορά που τον χαρακτήριζε, αλλά σε σύγκριση με τον Σάχη ήταν προσβάσιμος στον απλό κόσμο. Άμεσα, δείχνοντας τις προθέσεις του, αναγνώρισε την εξόριστη Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (PLO) του Γιασέρ Αραφάτ και διέκοψε -όπως αναμενόταν- κάθε σχέση μεταξύ του Ιράν και του κράτους του Ισραήλ, υποσχόμενος όμως να σεβαστεί τα δικαιώματα της Εβραϊκής μειονότητας του Ιράν, η οποία αριθμούσε περίπου 30.000 άτομα. Ήταν μια κίνηση ύψιστου συμβολισμού, αλλά και σημάδι της νέας κατεύθυνσης της χώρας, μακριά από τη Δυτική εξάρτηση. Οι επαναστατικές δυνάμεις που ανέτρεψαν την Μοναρχία είχαν πετύχει μέσω της λαϊκής ενότητας την εκδίωξη του καθεστώτος του Σάχη από την εξουσία. Αυτή η ενότητα περιλάμβανε διάφορες τάσεις, πέρα από την ισλαμική οπτική του Χομεϊνί και των ακολούθων του, όπως για παράδειγμα το κομμουνιστικό κόμμα Τουντέχ, το

² Hamid Enayat, "Iran: Khomeyni's Concept of the 'Guardianship of the Jurisconsult'", στο James P. Piscatori (επιμ.), *Islam in the Political Process*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 160-1.

οποίο απείχε ασφαλώς αρκετά από την κοσμοθεωρία του Χομεϊνί και των ισλαμιστών.³

Από ιστορική άποψη, η επανάσταση στο Ιράν και η ίδρυση της Ισλαμικής Δημοκρατίας είναι το αποκορύφωμα μιας σειράς γεγονότων που ξεκίνησαν τον 16ο αιώνα της χριστιανικής εποχής, με τον προσηλυτισμό της πλειοψηφίας του Ιρανικού λαού στη σιιτική σχολή σκέψης του Ισλάμ. Πράγματι, ένας από τους σημαντικούς παράγοντες που ξεχωρίζει την Ισλαμική Επανάσταση από άλλες επαναστατικές ανατροπές των νεότερων χρόνων είναι οι βαθιές ρίζες της στο ιστορικό παρελθόν. Ενώ η Γαλλική, η Ρώσικη, η Κινέζικη και άλλες επαναστάσεις, τουλάχιστον θεωρητικά, επιδιώκουν να αρνηθούν το παρελθόν με ριζοσπαστικό τρόπο και να αντιδράσουν εναντίον του, η Ισλαμική Επανάσταση είναι η συνέχεια και το αποκορύφωμα ενός σημαντικού μέρους της ισλαμικής κληρονομιάς του Ιράν.⁴

Για τον Σιισμό, οι Μοναρχίες είναι εγγενώς αντί-Ισλαμικές επειδή θεωρείται ότι έρχονται σε σύγκρουση με το βασικότερο άρθρο της πίστης -την πεποίθηση ότι η εξουσία ανήκει μόνο στο Θεό. Επιπροσθέτως, η όποια γήινη εξουσία νομιμοποιείται -θεωρεί ο Σιισμός- όταν ασκείται αυστηρά και μόνο από κάποιον απόγονο του Προφήτη Μωάμεθ. Το τελευταίο εξάγει δύο συμπεράσματα: Αφενός ο εκάστοτε Σάχης δεν έχει νομιμοποιημένη εξουσία αφού δεν είναι απόγονος του Προφήτη, αφετέρου, στην μακρά ιστορία Βασιλιάδων του Ιράν δεν υπήρχε κοσμική αντιπολίτευση που να διεκδικήσει την εξουσία, από τη στιγμή που δεν υπήρξε κάποιος απόγονος του Προφήτη ώστε να αναλάβει να εγκαθιδρύσει μια νομιμοποιημένη εξουσία, μετά την εκθρόνιση του Βασιλιά. Επιπλέον, στην παράδοση του Σιισμού, βασικό ρόλο παίζει ο «Κρυμμένος Ιμάμης» (Hidden Imam). Οι Σίιτες πιστεύουν ότι ο δωδέκατος και τελευταίος Ιμάμης στην σειρά διαδοχής του γεννήτορα του Σιισμού Ιμάμη Αλί, ο Muḥammad ibn al-Ḥasan al-Mahdī, δεν πέθανε αλλά εξαφανίστηκε και τώρα βρίσκεται σε μια κρυφή πόλη από την οποία βοηθάει τους πιστούς. Είναι ο «εσχατολογικός ηγέτης» που θα επιστρέψει στο «τέλος των

³ Daniel Harmon, *Ayatollah Ruhollah Khomeini* (Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2005), 57.

⁴ Hamid Algar, *Roots of the Islamic Revolution in Iran: four lectures by Hamid Algar* (New York: Islamic Publications International, 1st revised edition, 2001), 13-14.

καιρών», για να εγκαθιδρύσει την Ειρήνη και την Δικαιοσύνη στη γη και να λυτρώσει το Ισλάμ. Ο Χομεϊνί είναι αυτός που έλυσε αυτό τον γρίφο, το πώς δηλαδή θα κινητοποιήσει τους πιστούς ώστε να ανατρέψουν την διεφθαρμένη εξουσία του Σάχη υποσχόμενος μία νέα ιρανική κοινωνία με νομιμοποιημένη εξουσία, στη βάση του ισλαμικού νόμου (Σαρία). Η ιδέα ήταν ότι μετά την επανάσταση που θα ανατρέψει τον Σάχη, θα προκύψει ένα καινούριο (Ισλαμικό) κράτος το οποίο θα κυβερνηθεί από τον προσωρινό εκπρόσωπο του Μάχντι, δηλαδή από τον *faqih*, έως ότου έρθει το πλήρωμα του χρόνου και εμφανιστεί ο κρυμμένος Ιμάμης.⁵

Από τον Ιανουάριο του 1978 έως τον Φεβρουάριο του 1979 το Ιράν του Σάχη Μοχάμεντ Ρεζά Παχλαβί, με το εκδυτικοποιημένο πολίτευμα και τους θεσμούς κατέρρευσε και στη θέση του εγκαταστάθηκε μια κοινοβουλευτική Δημοκρατία, η οποία εμπνεόταν από τον ισλαμικό νόμο στη σιιτική εκδοχή του, καθιστώντας τους πνευματικούς ηγέτες της χώρας πολιτικούς παράγοντες. Από την αρχή της ύπαρξης του νέου καθεστώτος η Τεχεράνη, προσπάθησε να εξαγάγει την επανάσταση στις γύρω χώρες και ιδιαίτερα σε αυτές όπου υπήρχε έντονο το σιιτικό στοιχείο. Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας, θα ξεκινούσε το 1980 ο οκταετής πόλεμος του Ιράν με το Ιράκ. Έτσι, ανατράπηκε η ισορροπία που υπήρχε στο περιφερειακό επίπεδο. Η νικηφόρα επανάσταση προκάλεσε αναταραχή στις Ιρανό-αραβικές σχέσεις. Αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία του «Συμβουλίου των Κρατών του Κόλπου» και η ηγεμονία της Σαουδικής Αραβίας. Στο διεθνές επίπεδο οι ΗΠΑ αντέδρασαν με οικονομικό αποκλεισμό, έχοντας εκλεγεί πλέον στην Ουάσιγκτον ο Ρεπουμπλικάνος Ρόναλντ Ρίγκαν ως αποτέλεσμα μιας νεοσυντηρητικής στροφής, ύστερα από την διακυβέρνηση του Δημοκρατικού Τζίμι Κάρτερ.

⁵ Enayat, "Iran: Khomeyni's Concept of the 'Guardianship of the Jurisconsult'", στο Piscatori (επιμ.), ο.π., 160-178. Encyclopedia.com, Oxford University Press:
<https://www.encyclopedia.com/religion/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/hidden-imam>

Μέρος 1^ο- Ιστορική αναδρομή: το Ιράν πριν την Επανάσταση

Το Κράτος του Σάχη Ρεζά Παχλαβί. Η σιιτική εκδοχή του Ισλάμ έγινε η επίσημη θρησκεία της Περσίας το 1501, με την άνοδο στην εξουσία της Δυναστείας του Σαφαβιδών. Ο Σιισμός παραμένει η κυρίαρχη θρησκεία των Ιρανών, παρά τις πολλές αλλαγές στην πολιτική και στρατιωτική κυριαρχία τους τελευταίους πέντε αιώνες. Από το 1794 μέχρι το 1925, κυριάρχησε η δυναστεία των Χαζάρων. Κάθε ηγεμόνας ονομαζόταν Σάχης. Κάθε Σάχης θεωρήθηκε Βασιλιάς των Βασιλιάδων και «η σκιά του Θεού στη γη». Κατά τη διάρκεια του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα οι θρησκευτικοί δάσκαλοι της χώρας, οι οποίοι ονομάζονται Ουλεμάδες (**‘Ulamā**)⁶, απέκτησαν έναν ειδικό ηγετικό ρόλο. Έγιναν, κατά μία έννοια, φύλακες για τις πολιτικές του κυβερνήτη. Τελικά, καθιερώθηκαν όχι μόνο ως ισλαμιστές μελετητές αλλά και ως πολιτικοί κριτικοί των Χαζάρων Σάχηδων. Ασκούσαν κριτική ενάντια σε κατεστημένες τάσεις, ιδιαίτερα ό,τι αφορούσε την ξένη επιρροή στις περσικές υποθέσεις, αφού πίστευαν ότι αυτή ήταν υπεύθυνη για την εξασθένηση του Ισλάμ. Πέρα από τον σεβασμό που είχαν ως γνώστες της διδασκαλίας του κορανίου, απέκτησαν και οικονομική δύναμη. Μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα ήταν μια ισχυρή ομάδα, τόσο όσο αφορά την επίδραση στη συλλογική σκέψη όσο και στον έλεγχο ενός σημαντικού μέρους της οικονομίας της χώρας. Όταν στα τέλη του 19^{ου} αιώνα η κυβέρνηση παρέδωσε προς εκμετάλλευση στους Ευρωπαίους σημαντικά περιουσιακά στοιχεία της χώρας, όπως το μονοπώλιο του καπνού στους Άγγλους, ο λαός κατέβηκε στους δρόμους σε μια κίνηση που έμεινε γνωστή ως «η εξέγερση του καπνού». Ο ανώτατος κληρικός Mirza Hasan Shirazi διεμήνυσε στους Ιρανούς ότι πλέον ήταν αμαρτία η κατανάλωση καπνού. Παραδοσιακοί καπνιστές οι Ιρανοί σταμάτησαν να καπνίζουν, το εμπόριο καπνού κατέρρευσε και ο Σάχης αναγκάστηκε να αποσυρθεί από τη Συμφωνία και τελικά οι Άγγλοι να χάσουν το μονοπώλιο.⁷ Η χώρα ήταν για πολλά χρόνια υπό την επιρροή ξένων δυνάμεων, ειδικά της Αγγλίας και της Ρωσίας. Το 1905 έλαβε χώρα η πρώτη φάση της Συνταγματικής Επανάστασης. Ξεκίνησε με ένα μεγάλο

⁶ Είναι οι φύλακες, οι διαβιβαστές και οι ερμηνευτές της θρησκευτικής γνώσης στο Ισλάμ, συμπεριλαμβανομένου του Ισλαμικού δόγματος και του Νόμου. **‘Ulamā**, in: B. Lewis, Ch. Pellat and J. Schacht, (επιμ.) *The Encyclopaedia of Islam* (Leiden: E.J. Brill, 2nd Edition, 1991).

⁷ Harmon, *Khomeini*, 12-13.

κίνημα διαμαρτυρίας στην Τεχεράνη τον Δεκέμβριο του 1905 και ολοκληρώθηκε τον Αύγουστο του 1906. Ο Σάχης Muzzafir al-Din βρέθηκε αντιμέτωπος με τεράστιες αντικυβερνητικές διαδηλώσεις υπό την ηγεσία των παζαριών, των ουλεμάδων και των μεταρρυθμιστών, συνθηκολόγησε με τα αιτήματα των διαδηλωτών και υπέγραψε διάταγμα για τη σύγκληση Συντακτικής Συνέλευσης. Δύο συνταγματικές διατάξεις αναδόμησαν πλήρως την κατανομή της πολιτικής εξουσίας στο Ιράν. Οι εξουσίες του μονάρχη μειώθηκαν, δίνοντας στο νομοθετικό σώμα την τελική εξουσία για τα σημαντικά ζητήματα, ενώ ταυτόχρονα ορίστηκαν τα δικαιώματα των Ιρανών πολιτών. Αξιοποιώντας την εσωτερική αναταραχή τόσο η Ρωσία όσο και η Βρετανία σύναψαν μια συμφωνία για να διευθετήσουν τις δικές τους διαφορές, διαιρώντας ουσιαστικά το Ιράν σε δύο σφαίρες επιρροής. Η Ιρανική κυβέρνηση ενημερώθηκε επίσημα για αυτό το σύμφωνο στις 7 Σεπτεμβρίου 1907 από τους Ρώσους και Βρετανούς Πρεσβευτές. Τον al-Din διαδέχθηκε ο Μοχάμεντ Αλί Σαχ, ο οποίος κατήργησε το Σύνταγμα και βομβάρδισε το κοινοβούλιο το 1908, με ρωσική και βρετανική υποστήριξη. Κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 1909, μια ένοπλη δύναμη ανταρτών από την επαρχία του Αζερμπαϊτζάν προχώρησε προς την Τεχεράνη από τα βόρεια, ενώ μια συνομοσπονδία μελών της φυλής Bakhtiari ανέβηκε από το νότο. Οι δύο Συνταγματικές δυνάμεις εισήλθαν στην πρωτεύουσα τον Ιούλιο και αποκατέστησαν το σύνταγμα. Ο Μοχάμεντ Αλί Σαχ, που είχε βρει καταφύγιο στη ρωσική πρεσβεία, καθαιρέθηκε υπέρ του μικρού γιου του, ο οποίος επανέφερε το Σύνταγμα. Τα επόμενα δύο χρόνια, η Συνέλευση (Majlis) ήταν το σκηνικό συνεχών τριβών μεταξύ των μεταρρυθμιστών και της συμμαχίας εμπόρων (μπαζάρι) και ουλεμάδων. Ο συνασπισμός που είχε δημιουργηθεί πάνω στην αντίθεση με το καθεστώς των Χαζάρων διαλύθηκε, για θέματα όπως η σχέση μεταξύ του κράτους και του θρησκευτικού κατεστημένου, το ζήτημα των ίσων δικαιωμάτων για τους μη Μουσουλμάνους, αλλά και η έκταση και ο ρυθμός των κοινωνικών μεταρρυθμίσεων. Η επανάσταση έληξε τον Δεκέμβριο του 1911 όταν με την υποστήριξη 12.000 Ρώσων στρατιωτών οι βουλευτές εκδιώχθηκαν και απειλήθηκαν με θάνατο, αν επέστρεφαν.⁸

⁸ William L. Cleveland, & Martin Bunton, *A History of the Modern Middle East* (USA: Westview Press, a member of the Perseus Books Group, 4th edition, 2009), 145-46. Abbas Amanat, "Constitutional

Η Ρωσία και στη συνέχεια η ΕΣΣΔ, κατείχε για πολλά χρόνια στρατιωτικά το βορειοδυτικό τμήμα της χώρας. Τα πράγματα άλλαξαν τον Φεβρουάριο του 1921 με την -υποστηριζόμενη από τους Άγγλους- επανάσταση του Ρεζά Χαν (Reza Khan), Διοικητή των Κοζάκων, ο οποίος αυτοανακηρύχθηκε Βασιλιάς τον Δεκέμβριο του 1925 εκθρονίζοντας τον τελευταίο Χαζάρο Σάχη και ιδρύοντας την Δυναστεία των Παχλαβί. Το 1935 μετονόμασε την Περσία σε Ιράν. Όταν ξεκίνησε ο Β΄ ΠΠ ο Σάχης Ρεζά, δεν έκρυψε καθόλου τη συμπάθειά του για τους Γερμανούς. Ένα κέντρο ναζιστικής προπαγάνδας άρχισε να λειτουργεί στη Τεχεράνη το 1940.⁹

Για περισσότερο από έναν αιώνα το Ιράν, βρισκόταν ανάμεσα στα ανταγωνιστικά συμφέροντα των δύο επεκτεινόμενων γιγάντων, της Βρετανικής και της Ρωσικής αυτοκρατορίας. Ήταν μια φτωχή χώρα, στην οποία μόνο η γεωγραφική της θέση δеляζε την εξωτερική παρέμβαση.¹⁰ Ο Ρεζά Χαν επεδίωξε τη δημιουργία ενός σύγχρονου και ισχυρού εθνικού - κοσμικού κράτους, στα χνάρια του Ατατούρκ. Όμως, ενώ στηρίχτηκε στον στρατό και στο σώμα της κρατικής γραφειοκρατίας επιβάλλοντας και τον διαχωρισμό θρησκείας και πολιτικής, διατήρησε τον μοναρχικό θεσμό. Έτσι, ο εθνικισμός λειτούργησε ως η κυρίαρχη ιδεολογία όπου το έθνος ταυτίστηκε με το κράτος, αυτό με την Μοναρχία και αυτή με τη Δυναστεία των Παχλαβί. Παράλληλα, προχώρησε σε μια πολιτική ιρανοποίησης και ομογενοποίησης του ετερογενούς πληθυσμού της χώρας, με έμφαση στις ταυτότητες της προ-ισλαμικής περιόδου. Στην οικονομία ακολούθησε ένα μοντέλο κρατικού καπιταλισμού όπου το κεφάλαιο ενθαρρύνθηκε, αλλά το κράτος ήταν η ατμομηχανή ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού. Έτσι ενισχύθηκε η κεντρική εξουσία και αυτό συνέβαλε στην ανάπτυξη και την εθνική ολοκλήρωση. Όμως ταυτόχρονα δημιουργήθηκε ένα αστυνομικό κράτος, η λειτουργία του οποίου χαρακτηριζόταν από διαφθορά, καταπίεση και βαριές φορολογικές επιβαρύνσεις, με αποτέλεσμα την

Revolution i. Intellectual background". *Encyclopaedia Iranica, Vol. VI, Fasc. 2.*, 163–176. History of Iran - Constitutional Revolution:

https://www.iranchamber.com/history/constitutional_revolution/constitutional_revolution.php

⁹ Φρανσουά Ντεριβερι, «Σφαγές και καταστολή στο Ιράν», στο *Η Μαύρη Βίβλος του Καπιταλισμού*, (Αθήνα: Λιβάνης, 2002), 274. Harmon, *Khomeini*, 14-15.

¹⁰ Mohamed Heikal, *Iran: The Untold Story: An Insider's Account of America's Iranian Adventure and Its Consequences for the Future* (New York: Pantheon Books, 1981), 37.

υποβάθμιση του επιπέδου ζωής μεγάλου μέρους του πληθυσμού στην επαρχία, το οποίο με τη σειρά του οδήγησε σε μια άτακτη αστικοποίηση. Οποιαδήποτε αντιπολίτευση ήταν αντιμέτωπη με βίαιη καταστολή. Έτσι εντάθηκε η λαϊκή δυσαρέσκεια, το οποίο οδήγησε σε πόλωση μεταξύ του Σάχη και της αυλής του από τη μια μεριά και της λαϊκής πλειοψηφίας, που αποξενώθηκε από την πολιτική διαδικασία, από την άλλη. Κύριοι εκφραστές της αντιπολίτευσης ήταν το παζάρι, ο κλήρος, οι φύλαρχοι, μερίδα των γαιοκτημόνων και η νέα γενιά της διανοήσης.¹¹

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η ανάμειξη των μεγάλων δυνάμεων. Κατά την έναρξη του Β΄ ΠΠ το σκηνικό άλλαξε. Το πετρέλαιο είχε γίνει το πιο επιθυμητό εμπόρευμα στον κόσμο και το κύριο διακύβευμα του ανταγωνισμού.¹² Οι Σύμμαχοι κατέλαβαν τη χώρα για να περιορίσουν τη γερμανική επιρροή και να εξασφαλίσουν, μέσω της ΕΣΣΔ, μια οδό πετρελαϊκού ανεφοδιασμού από τον Κόλπο. Υποχρέωσαν τον Σάχη να παραιτηθεί στις 16 Σεπτεμβρίου 1941 υπέρ του γιου του Μοχάμεντ Ρεζά.¹³ Οι Σύμμαχοι φρόντισαν να διασφαλίσουν αφενός τον δια ζώσης έλεγχο του πετρελαίου και αφετέρου, έναν ασφαλή χερσαίο διάδρομο προς την ΕΣΣΔ.¹⁴ Αμέσως μετά την επίθεση των Ιαπώνων στο Περλ Χάρμπορ οι ΗΠΑ μπήκαν στον πόλεμο και η εικόνα άρχισε να μεταμορφώνεται πλήρως.¹⁵ Οι Αμερικανοί είχαν σκοπό να μείνουν και μετά τον πόλεμο, μια απόφαση που ήδη είχε παρθεί από τον Ρούζβελτ.¹⁶ Για τον λαό του Ιράν, οι Βρετανοί και οι Ρώσοι ήταν οι παλιοί γίγαντες και εχθροί με τους οποίους ήταν εξοικειωμένοι, αλλά η Αμερική ήταν μια νεοφερμένη δύναμη στη γεωπολιτική σκηνή. Τον Δεκέμβριο του 1945, λίγο μετά το τέλος του πολέμου, ο Αμερικανός υπουργός Εξωτερικών Ντιν Άτσεσον έκανε την εξής δήλωση: «Οι Ηνωμένες Πολιτείες βρίσκονται σε καλύτερη θέση από τη Μεγάλη Βρετανία ή τη

¹¹ Στέφανος Βαλλιανάτος, «Η διαμόρφωση της περσικής ταυτότητας, του Ιρανικού κράτους και του θεοκρατικού πολιτεύματος», στο Βιβή Κεφαλά & Χαράλαμπος Τσαρδανίδης (επιμ.), *IPAN: πολιτική οικονομία, διεθνείς και περιφερειακές σχέσεις*, (Αθήνα: Παπαζήσης, 2014), 47-9. Harmon, *Khomeini*, 15.

¹² Heikal, ο.π.

¹³ Ντεριβερι, ο.π.

¹⁴ Ervand Abrahamian, *A History of Modern Iran* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 162.

¹⁵ Heikal, ο.π.

¹⁶ Ντεριβερι, «Σφαγές και καταστολή στο Ιράν», στο *Η Μαύρη Βίβλος του Καπιταλισμού*, 275.

Σοβιετική Ένωση, ώστε να ηγηθούν στις συζητήσεις σχετικά με το Ιράν, γιατί είμαστε πιο ελεύθεροι από την υποψία ότι έχουμε ιδιοτελή συμφέροντα στη χώρα, σε σχέση με τις άλλες δύο Δυνάμεις».¹⁷ Συνάμα, αυτή η περίοδος της δεκαετίας του 1940, είναι και η δεκαετία δημιουργίας και άνθησης του Κόμματος Τουντέχ (το Κόμμα των Μαζών). Το κόμμα ιδρύθηκε το 1941 από τους «πενήντα τρεις», μια ομάδα 53 Ιρανών κομμουνιστών.¹⁸ Το ίδιο το Τουντέχ, χαρακτήριζε τον εαυτό του ως την ιστορική συνέχεια του Κομμουνιστικού Κόμματος Περσίας.¹⁹ Από το 1945 έως το 1953, το Ιράν γνώρισε μια περίοδο πολιτικού πλουραλισμού. Οι παραδοσιακές δυνάμεις επανεμφανίστηκαν παράλληλα με νέα κόμματα και συνδικαλιστικές οργανώσεις, ενώ αναπτύχθηκαν και τα ΜΜΕ. Το Ιράν εισήλθε στην περίοδο μαζικοποίησης της πολιτικής και σε αυτό συνέβαλε ιδιαίτερα το Τουντέχ, το οποίο έθεσε κοινωνικά αλλά και εθνικά ζητήματα όπως την εθνικοποίηση των πετρελαίων, αν και απέφυγε τη χρήση του πολιτικού αυτού όρου για να μην αποξενώσει το θρησκευόμενο κοινό του και να μην προκαλέσει το θρησκευτικό κατεστημένο. Ο Σάχης, η Βουλή και τα κόμματα ήταν πλέον οι τρεις παράγοντες όπου διαχεόταν η πολιτική ισχύς.²⁰ Μετά το τέλος του πολέμου προκλήθηκε κρίση μεταξύ του Ιράν και της Σοβιετικής Ένωσης, λόγω των σοβιετικών κινήσεων στην επαρχία του Αζερμπαϊτζάν. Τα Σοβιετικά στρατεύματα παρέμειναν στην περιοχή μετά τη λήξη του πολέμου, παραβιάζοντας τη συνθήκη που υπογράφηκε το 1941. Τον Νοέμβριο του 1945 η επαρχιακή διακυβέρνηση του Αζερμπαϊτζάν -με την υποστήριξη της Μόσχας- κήρυξε την αυτονομία της «Δημοκρατίας του Mahabad», στη νοτιοδυτική περιοχή του Αζερμπαϊτζάν. Η κυβέρνησή του Ιράν με την ισχυρή υποστήριξη των ΗΠΑ, κατέθεσε έγγραφη διαμαρτυρία προς το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και την άνοιξη του 1946 η Σοβιετική Ένωση απέσυρε τις δυνάμεις της από το ιρανικό έδαφος. Αμέσως μετά τη σοβιετική αποχώρηση, ο Σάχης έστειλε Ιρανικά στρατεύματα στο

¹⁷ Heikal, *Iran: The Untold Story*, 37-38.

¹⁸ Ervand Abrahamian, *Tortured Confessions: Prisons and Public Recantations in Modern Iran* (University of California Press, 1998), 50.

¹⁹ Peyman Vahabzadeh, *Guerrilla Odyssey: Modernization, Secularism, Democracy, and the Fadai Period of National Liberation in Iran, 1971–1979* (New York: Syracuse University Press, 2010), 182.

²⁰ Βαλλιανάτος, «Η διαμόρφωση της περσικής ταυτότητας», στο Κεφαλά & Τσαρδανίδης (επιμ.), ο.π., 49-50.

Αζερμπαϊτζάν για να συντρίψει τους τοπικούς υποστηρικτές των κινήσεων αυτονομίας.²¹ Η αναδίπλωση της ΕΣΣΔ ήταν αυτό ακριβώς που επεδίωκαν οι ΗΠΑ, ενώ ολοένα και περισσότεροι Αμερικανοί σύμβουλοι έφταναν στο Ιράν.²² Σε αυτή την μεταπολεμική περίοδο οι Αμερικάνοι έβλεπαν ότι ο νεαρός Σάχης τους χρειαζόταν, όσο και αυτοί χρειάζονταν τον Σάχη. Το Ισλάμ, είχε πει ο Σάχης, «δεν θα μπορούσε να είναι ένα σίγουρο εμπόδιο ενάντια στον κομμουνισμό όταν η πείνα, η αρρώστια και η δυστυχία μένουν ανεξέλεγκτα», προσθέτοντας για άλλη μια φορά τη θερμή του ελπίδα ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα «του προσέφεραν κάθε δυνατή βοήθεια για την επίλυση των σοβαρών προβλημάτων με τα οποία βρισκόταν αντιμέτωπος». Ενώ Βρετανοί και Σοβιετικοί ανταγωνίζονταν για την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη μεταπολεμική πρόσβαση στα πετρελαϊκά αποθέματα της χώρας, οι Αμερικάνοι μάλλον είχαν κερδίσει την εμπιστοσύνη της εξουσίας του Σάχη: Στις 24 Νοεμβρίου 1945 ο Χουσεΐν Άλα, τον οποίο ο Σάχης είχε στείλει ως τον πρώτο του πρεσβευτή στην Ουάσιγκτον, διεμήνυσε στον Πρόεδρο Τρούμαν να συνεχίσει να υπερασπίζει τα δικαιώματα του Ιράν. Το τελευταίο αίτημα βρήκε πεδίο εφαρμογής εκεί που πραγματικά όλα τα αυταρχικά καθεστώτα βασίζονται για τον έλεγχο και την υποταγή των πολιτών: Τη μυστική αστυνομία, η οποία ξεκίνησε λίγο πολύ ως κλάδος της CIA και υπαγόμενη απευθείας στις διαταγές του Σάχη. Δημιουργήθηκαν και άλλες παράλληλες οργανώσεις πληροφοριών, όπως το Δεύτερο Γραφείο και η πολιτική αστυνομία, η οποία υπαγόταν στο Υπουργείο Εσωτερικών, αλλά και η χωροφυλακή του στρατηγού Schwarzkopf, η οποία δρούσε στις επαρχίες και ιδιαίτερα μεταξύ των φυλών. Όλες αυτές οι δραστηριότητες στον Τομέα των πληροφοριών είχαν ως συμβούλους αλλά και ως επόπτες, Αμερικανούς. Η παραπάνω οργάνωση ήταν το πρόπλασμα της μυστικής αστυνομίας «Σαβάκ», η οποία ιδρύθηκε το 1957. Επιπλέον, για να διασφαλιστεί ότι οι ένοπλες δυνάμεις θα μπορούσαν να βασίζονται σε ένα ομοιόμορφα εκπαιδευμένο σώμα πιστών αξιωματικών, σχεδόν κάθε αξιωματικός με βαθμό συνταγματάρχη και άνω στάλθηκε στις ΗΠΑ για εκπαίδευση. Έτσι, τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια κύλησαν με την συνεργασία του Σάχη με τις ΗΠΑ, οι οποίες

²¹ Cleveland & Bunton, *A History of the Modern Middle East*, 276.

²² Ντεριβερι, «Σφαγές και καταστολή στο Ιράν», στο *Η Μαύρη Βίβλος του Καπιταλισμού*, 274-5.

έκαναν τα πρώτα τους βήματα ως η κυρίαρχη χώρα του Δυτικού στρατοπέδου, σε έναν διπολικό, πολωμένο και γεμάτο αβεβαιότητες κόσμο.²³

Η περίοδος Μοσαντέκ. Στις 2 Φεβρουαρίου του 1949, έγινε στην Τεχεράνη μια δολοφονική απόπειρα εναντίον του Σάχη. Το γεγονός αυτό θωράκισε την αντί-κομμουνιστική σκέψη του Μονάρχη. Παρόλο που δεν έχει τεκμηριωθεί ξεκάθαρα η ευθύνη του Τουντέχ, ο Σάχης θα πίστευε πάντα ότι η απόπειρα ήταν έργο δικό του. Το 1951 διόρισε τον Μοχάμεντ Μοσαντέκ ως Πρωθυπουργό. Οι επεμβάσεις των ξένων και η κυριαρχία των αγγλοαμερικανικών εταιρειών πετρελαίου προκάλεσαν μια αναγέννηση του εθνικισμού και εξασφάλισαν στο κόμμα του Εθνικού Μετώπου του Δρ. Μοσαντέκ τη λαϊκή υποστήριξη. Στα πλαίσια της αποαποικιοποίησης, διαδικασία η οποία είχε ξεκινήσει με αργά βήματα στον Μεσοπόλεμο και επιταχύνθηκε στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, εθνικοποιήθηκε η πετρελαϊκή βιομηχανία της χώρας αφαιρώντας από την δυτικών συμφερόντων Anglo-Iranian τα τεράστια εδάφη με τα πετρελαιοφόρα κοιτάσματα που της είχαν εκχωρηθεί. Ταυτόχρονα, οι συμβιβασμοί του Σάχη με τους Αγγλοσάξονες και η εχθρική του στάση απέναντι στον Μοσαντέκ, είχαν προκαλέσει τη λαϊκή δυσaráσκεια. Ο Μοσαντέκ εξελέγη εκ νέου Πρωθυπουργός το 1952 και στις αρχές του 1953 ο Σάχης, φαινομενικά ηττημένος, έφυγε - σε συνεννόηση με τη Βρετανία και τις ΗΠΑ- για τη Βαγδάτη και ύστερα για τη Ρώμη εγκαταλείποντας κρυφά το Ιράν, ώστε να γλυτώσει τα χειρότερα και να προετοιμαστεί η ανατροπή του Μοσαντέκ. Άμεσα, τον Αύγουστο του 1953, εφαρμόστηκε η μυστική επιχείρηση ανατροπής του Μοσαντέκ «Αίας», με προσωπική επίβλεψη του τότε διευθυντή της CIA Allen Dulles και του βοηθού του, Ρίτσαρντ Χελμς, που το 1974 θα διοριζόταν πρέσβης των ΗΠΑ στην Τεχεράνη. Το πραξικόπημα του Ζαχέντι, ενός πρώην οπαδού του Μοσαντέκ ήταν επιτυχημένο. Ο Μοσαντέκ συνελήφθη στις 19 Αυγούστου του 1953, ενώ έξι ημέρες πριν είχε επιστρέψει ο Σάχης στο Ιράν. Το απαιτούμενο ποσό για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος ήταν 400.000\$, το οποίο πρόσφεραν οι ΗΠΑ και η Ιρανική τράπεζα Melli. Μετά το πραξικόπημα η διακυβέρνηση του Παχλαβί έκανε αυταρχική στροφή με επικεφαλής τον Μπαχτιάρ, έναν άλλον πρώην οπαδό του Μοσαντέκ, ο οποίος

²³ Heikal, *Iran: The Untold Story*, 39-40, 46-7, 68.

διέταξε την σφαγή των οπαδών του Τουντέκ και οργάνωσε την «εξαφάνιση» 3.000 οπαδών του Μοσαντέκ με συνοπτικές εκτελέσεις.²⁴ Ο Μοσαντέκ και το Εθνικό Μέτωπο δεν στάθηκε δυνατό να αναπτύξουν πλήρως μια εθνική πολιτική απεμπλοκής από τον δυτικό παράγοντα. Η αστική τάξη ήταν ακόμα σχεδόν ανύπαρκτη στο Ιράν, καθώς η περίοδος της ακμής της θα ήταν η δεκαετία του 1970 με τη μαζική εισροή των κερδών από το πετρέλαιο. Την ίδια εποχή, το κίνημα του εθνικιστή ηγέτη Νάσερ πρωταγωνίστησε στην αποαποικιοποίηση της Αιγύπτου. Εκεί όμως υπήρχε μια ακμάζουσα αστική τάξη Αιγυπτίων βιομηχάνων η οποία αυξανόταν σταδιακά, παρά το γεγονός ότι οι αλλοδαποί εξακολουθούσαν να είναι το κυρίαρχο στοιχείο των αστών.²⁵

Η «Λευκή Επανάσταση». Το 1963 ο Σάχης διακήρυξε την «Λευκή Επανάσταση», ένα πρόγραμμα κοινωνικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Αυτό το γεγονός, άλλαξε τη ζωή του Χομεϊνί. Μέχρι τότε, έγραψε ένας ιστορικός, κανείς δεν θα μπορούσε να φανταστεί ότι ο συγκεκριμένος κληρικός θα γινόταν ποτέ κάτι παραπάνω από ένας υψηλόβαθμος Αγιατολάχ. Τον Ιούνιο του 1963, οι Ουλεμάδες διοργάνωσαν μαζικές συγκεντρώσεις καλώντας σε ανοιχτή εξέγερση ενάντια στην Κυβέρνηση. Η λέξη *τζιχάντ* (ιερός πόλεμος) άρχισε να ακούγεται όλο και πιο συχνά.²⁶ Η «Λευκή Επανάσταση» εισήγαγε, μεταξύ άλλων, μέτρα για την αναδιανομή της γης, την ψήφο των γυναικών, τη συμμετοχή εργατών στα κέρδη και ιδιωτικοποιήσεις. Η λογική όμως αυτών των μεταρρυθμίσεων ήταν περισσότερο πολιτική παρά οικονομική και έτσι, προκάλεσε την ανάδειξη μιας σύνθεσης σοσιαλιστικών και ισλαμικών ιδεών, οι οποίες τελικά συνέβαλλαν στη ριζοσπαστικοποίηση του ισλαμικού ακτιβισμού. Την δεκαετία του 1970 ο Σάχης, βρισκόταν στο απόγειο της ισχύος του καλλιεργώντας τον μύθο του ανθρώπου με θεϊκή αποστολή, ενώ με τα μέτρα που πήρε διολίσθησε επικίνδυνα προς τον ολοκληρωτισμό. Κατά τη διάρκεια αυτών των μεταρρυθμίσεων επιδίωξε να επιβάλλει μια «εναλλακτική» σύγχρονη

²⁴ Steve Marsh, "The United States, Iran and Operation 'Ajax': Inverting Interpretative Orthodoxy", *Middle Eastern Studies*, 39, 3 (Jul. 2003), 1-38. Ντεριβερί, «Σφαγές και καταστολή στο Ιράν», στο *Η Μαύρη Βίβλος του Καπιταλισμού*, 275-79.

²⁵ Αλέξανδρος Κούτσης, *Μέση Ανατολή: Διεθνείς σχέσεις και πολιτική ανάπτυξη, τόμος Α'* (Αθήνα: Παπαζήσης, 1992), 163.

²⁶ Harmon, *Khomeini*, 30, 38.

κοινωνία, σύμφωνα με τα δικά του πρότυπα. Επέβαλλε ένα μονοκομματικό καθεστώς, μέσω του οποίου προσπάθησε να διεισδύσει και να ελέγξει τα μεσαία στρώματα, τόσο τα αστικά όσο και τα αγροτικά καθώς και το παζάρι. Επιτέθηκε στο θρησκευτικό κατεστημένο, μειώνοντας το ρόλο του Ισλάμ στην καθημερινότητα και ενισχύοντας τη Μοναρχία σε βάρος των ισλαμικών συμβόλων και ταυτοτήτων. Στην επαρχία ο πληθυσμός παρέμενε θρησκευόμενος, ενώ μια νέα γενιά φοιτητών μεγάλωσε διεπόμενη από έναν αυστηρό θρησκευτικό εθνικισμό και γαλουχήθηκε με μια επαναστατική ρητορική ως απάντηση σε φαινόμενα όπως η εκτεταμένη διαφθορά, ενώ το «απρόσωπο» κράτος αποξενώθηκε από την κοινωνία.²⁷ Ο εκλογικός νόμος μεταρρυθμίστηκε και οι γυναίκες του Ιράν συμμετείχαν στο δημοψήφισμα της 26^{ης} Ιανουαρίου 1963 για την επικύρωση των μεταρρυθμίσεων. Τα 271.000 ψηφοδέλτιά τους δεν καταγράφηκαν επίσημα, ωστόσο ο Σάχης είχε διακηρύξει ότι στις μελλοντικές εκλογές οι γυναίκες θα έχουν δικαίωμα ψήφου -το οποίο επικυρώθηκε με το δημοψήφισμα- και ότι «οι άνδρες και οι γυναίκες του Ιράν θα μπορούν στο εξής να συνεργάζονται στην εθνική ζωή».²⁸ Όλη αυτή την περίοδο, ο Χομεϊνί βρισκόταν εξόριστος στη Νατζάφ του Ιράκ (πριν βρεθεί για λίγο χρονικό διάστημα στο Παρίσι), συνεχίζοντας να μιλάει για την καταπίεση του καθεστώτος. Με τον ασυμβίβαστο αντιπολιτευτικό του λόγο, δεν διέθετε απλώς μεγάλη απήχηση στις μάζες, στην νεολαία και κυρίως στον κλήρο, αλλά πρόσφερε και ένα σημείο αναφοράς, καθώς και ένα επαναστατικό σύμβολο και οδηγό.²⁹

Η ιδεολογική κατασκευή της «Λευκής Επανάστασης» σχηματίστηκε μεταξύ 1958 και 1963. Τοποθετημένη στον πολιτικό λόγο του Ιράν, η έννοια διατήρησε μια ουσιαστική ασάφεια μέχρι τη ρητή υιοθέτηση και προώθηση της από τον ίδιο τον Σάχη το 1963, κάτι το οποίο επρόκειτο να συνεχιστεί μέχρι το 1978. Υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί ορισμοί της ιδεολογίας και του πολιτικού μύθου. Για τους σκοπούς αυτού του κειμένου, ας ορίσουμε την ιδεολογία ως μια συστηματική συλλογή ιδεών

²⁷ Rouhollah K. Ramazani, "Iran's 'White Revolution': A Study in Political Development", *International Journal of Middle East Studies*, 5, 2 (Apr.1974), 124-139. Βαλλιανάτος, «Η διαμόρφωση της περσικής ταυτότητας», στο Κεφαλά & Τσαρδανίδης (επιμ.), ο.π., 50-52.

²⁸ Kurush Shahbaz, "Iran's White Revolution", *World Affairs*, 126, 1 (Spring 1963), 17-21.

²⁹ Ramazani, ο.π. Βαλλιανάτος ο.π.

που χρησιμεύουν για την υποστήριξη και τη διατήρηση μιας συγκεκριμένης αντίληψης των σχέσεων κυριαρχίας. Οι ιδεολογίες είναι εγγενώς διφορούμενες, παρέχουν μια μήτρα για ερμηνεία. Τελικά, σχετίζονται τόσο με την κοινωνική πραγματικότητα όσο και με άλλες ανταγωνιστικές ιδεολογίες. Ενώ δύναται πολλές φορές να διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα, δεν είναι εγγενώς «ψευδείς» ούτε περιορίζονται απαραίτητα σε μια συγκεκριμένη ομάδα ή τάξη. Ο σύγχρονος πολιτικός μύθος είναι η χρήση παραδοσιακών κοινωνικών μύθων για πολιτικούς σκοπούς μέσα από το πρίσμα μιας συγκεκριμένης ιδεολογίας. Είναι μια πτυχή της ιδεολογικής κατασκευής που επιδιώκει να μετασχηματίσει ένα σύστημα σκέψης σε σύστημα πεποιθήσεων και επομένως, μπορεί να θεωρηθεί ως ο νομιμοποιητικός παράγοντας μιας ιδεολογίας. Ο πολιτικός μύθος γίνεται όλο και πιο σχετικός και ξεκάθαρος στην πολιτική χρήση της ιστορίας και στην προσπάθεια των ηγετών να ταυτιστούν με μια «αρχή». Η κυρίαρχη «αρχή» ή ιδεολογία σε αυτήν την περίοδο ήταν αυτή του «εθνικισμού», αλλά τελικά επισκιάστηκε από τις απαιτήσεις του «μοντερνισμού» που πρόβαλλε ο Σάχης. Όμως ο «μοντερνισμός» ήρθε σε σύγκρουση με την «παράδοση» της Μοναρχίας. Η «Λευκή Επανάσταση» μπορεί να ερμηνευθεί ως μια προσπάθεια του Σάχη να παράσχουν έναν νομιμοποιημένο μύθο για τη Μοναρχία των Παχλαβί συμφιλιώνοντας τις παραπάνω αντιφάσεις που υπονοούνται, στο πρόσωπο του Μονάρχη. Όλη αυτή η προβολή ιδεολογιών και συμβόλων, με τον καιρό θα δημιουργούσε δυσκολίες κυρίως επειδή το μήνυμα κατασκευάστηκε από σύμβολα και αξίες άγνωστα στους περισσότερους από τους εγχώριους δρώντες. Εν ολίγοις, η «Λευκή Επανάσταση» όχι μόνο υπονόμευσε τα δομικά θεμέλια της Μοναρχίας των Παχλαβί, αλλά συνέβαλε επίσης καθοριστικά στην ιδεολογική της αποσταθεροποίηση.³⁰

Η Οικονομική ευημερία και η οικονομική κρίση, ως κρίση της Μοναρχίας.

Στη γενική εικόνα, ο πληθυσμός της υπαίθρου αυξήθηκε στην εικοσαετία από το 1956 έως το 1976, από 13 εκατ. σε 17,9 εκατ. Όμως, στην ίδια χρονική περίοδο, το ποσοστό του στο σύνολο του πληθυσμού μειώθηκε αισθητά, από 66,6% σε 53,2%. Αυτή η μείωση υπήρξε σημαντικότερη κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1966-1976, περίοδο

³⁰Ali M. Ansari, "The Myth of the White Revolution: Mohammad Reza Shah, 'Modernization' and the Consolidation of Power", *Middle Eastern Studies*, 37, 3 (Jul. 2001), 1-24.

που αντιστοιχεί με την φάση εκκίνησης της μεταρρύθμισης και της εκβιομηχάνισης των πόλεων στα πλαίσια της «Λευκής Επανάστασης».³¹ Η δεκαετία μεταξύ 1963 και 1973 ήταν μια περίοδος με σχετική οικονομική σταθερότητα στις τιμές, στους μισθούς και την εισροή κρατικών εσόδων. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της υιοθέτησης ενός προγράμματος οικονομικής σταθερότητας και ταυτόχρονα της έλλειψης διακυμάνσεων στην παγκόσμια οικονομία. Λόγω της αύξησης της σημασίας των πετρελαιοπαραγωγών χωρών και του διεθνούς οργανισμού τους (ΟΡΕC), από το 1970 η Ιρανική κυβέρνηση άρχισε να ασκεί ένα μέτρο ελέγχου στις ξένες εταιρείες εκμετάλλευσης, τόσο στην παραγωγή όσο και στην τιμολόγηση. Στη Σύνοδο της Τεχεράνης, η οποία διεξήχθη το 1971 υπό την προεδρία του Σάχη, ο έλεγχος των παραγωγών επί των τιμών ουσιαστικά τερματίστηκε και η κυβέρνηση απέκτησε το ένα τέταρτο των μετοχών των εταιρειών. Τον Μάιο του 1973, μια νέα Συμφωνία έθεσε την πετρελαϊκή βιομηχανία υπό τον πλήρη έλεγχο του Ιράν. Από τότε ο Σάχης πίεσε για υψηλότερες τιμές και κέρδισε έδαφος όταν ξέσπασε ένας ακόμα Αραβοϊσραηλινός πόλεμος, το 1973, ο οποίος προκάλεσε την πρώτη σημαντική άνοδο των τιμών του πετρελαίου. Το 1973, η διάσκεψη της Τεχεράνης ανακοίνωσε τον τετραπλασιασμό των τιμών. Έτσι, τα ετήσια έσοδα από το πετρέλαιο, από πέντε δισεκατομμύρια δολάρια έγιναν είκοσι. Ο ξαφνικός και νέος οικονομικός πλούτος, άλλαξε την πορεία και τον ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας του Ιράν.³² Η ίδια δεκαετία (1963-1973), έφερε ταχεία οικονομική ανάπτυξη σε μακροοικονομικό επίπεδο, η οποία με τη σειρά της οδήγησε σε επέκταση εργασιών αλλά και εκπαιδευτικές ευκαιρίες, βελτιώνοντας το επίπεδο διαβίωσης και αυξάνοντας τους δείκτες κατανάλωσης. Περισσότεροι Ιρανοί μπορούσαν να αγοράσουν καταναλωτικά αγαθά, αλλά τα κέρδη της ανάπτυξης δεν μοιράστηκαν εξίσου. Κάποια κοινωνικά στρώματα ευνοήθηκαν περισσότερο από άλλα. Οι αστικές περιοχές περισσότερο από την ύπαιθρο. Οι συνθήκες της κατοικίας στα μεγάλα αστικά κέντρα υποβαθμίστηκαν για όσους είχαν χαμηλότερα εισοδήματα. Όμως, τα παραπάνω προβλήματα, όσο η πλειοψηφία έβλεπε ότι κάποιες αλλαγές μπορούσαν να βελτιώσουν το επίπεδο ζωής

³¹ Behrang, *IPAN, ο αδύνατος κρίκος* (Αθήνα: σίσιφος, 1979), 142.

³² Hossein Bashiriyeh, *The State and Revolution in Iran: 1962-1982* (New York: St. Martin's Press, 1984), 85-6.

σε ένα λογικό πλαίσιο, δεν δημιουργούσαν πολιτικά προβλήματα στο καθεστώς. Η αύξηση της εισροής εσόδων από το πετρέλαιο, σηματοδότησε το τέλος αυτής της περιόδου ευημερίας και εξάρθρωσε σοβαρά τόσο την οικονομική, όσο και την κοινωνική ζωή. Όταν τετραπλασιάστηκαν τα πετρελαϊκά έσοδα ο Σάχης πίστεψε ότι με αυτά θα μπορούσε να οδηγήσει το Ιράν μέσα σε μια 25ετία, ανάμεσα στα πέντε κορυφαία βιομηχανικά κράτη παγκοσμίως. Έτσι βυθίστηκε μέσα σε ένα απερίσκεπτο πρόγραμμα δαπανών και τα αποτελέσματα ήταν τα αναμενόμενα: Η οικονομία υπερθερμάνθηκε και οι τιμές στην κατοικία, την τροφή και τα βασικά αγαθά εκτοξεύτηκαν. Η ύπαιθρος ερήμωσε και οι χωρικοί μετανάστευσαν προς τα αστικά κέντρα, γεμίζοντας τις παραγκουπόλεις. Όλοι οι τομείς της οικονομίας σμικρύνθηκαν. Τα πλοία περίμεναν μήνες στα λιμάνια να φορτώσουν. Υπήρχαν ελλείψεις σε τσιμέντο και χάλυβα για την κατασκευή σπιτιών. Δημιουργήθηκε έλλειψη αποθεμάτων ηλεκτρισμού και διακοπές ρεύματος. Αν και τα πραγματικά εισοδήματα των εργατών και των μισθωτών του λευκού κολάρου αυξάνονταν σταθερά την περίοδο 1963-’73, μετά το 1974 η οικονομική θέση αυτών των στρωμάτων επιδεινώθηκε.³³ Το Ιράν μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα, έχασε την ανεξαρτησία του σε είδη διατροφής. Το 1974 εισήγαγε 1.430.000 τόνους σταριού, διπλάσια ποσότητα από ότι το 1972. Μεταξύ 1972 και 1975 η εισαγωγή κρέατος αυξήθηκε από 7.000 σε 53.000 τόνους.³⁴ Στην μεγάλη εικόνα η οικονομία παρουσίαζε δύο συνεχόμενες δεκαετίες εντυπωσιακής οικονομικής ανάπτυξης. Ο Σάχης, αξιοποιώντας τα οφέλη του πετρελαίου είχε κατασκευάσει έργα υποδομής, είχε καθιερώσει τις βιομηχανίες ατσαλιού και πετροχημικών και είχε βοηθήσει τον ιδιωτικό επιχειρηματικό τομέα να αναπτύξει μία ευρεία καταναλωτική βιομηχανία. Η χώρα διέθετε μεγάλα αποθέματα εξωτερικού συναλλάγματος, εξωτερικές επενδύσεις, ελάχιστο εξωτερικό χρέος και την εισροή εσόδων από το πετρέλαιο. Όμως η αποτυχημένη οικονομική πολιτική επιδείνωσε το βιοτικό επίπεδο εκτοξεύοντας τις τιμές. Η κυβέρνηση, προκειμένου να τις κατεβάσει, ξεκίνησε μια εκστρατεία εναντίον της επιχειρηματικής κοινότητας.³⁵

³³ Shaul Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution* (London: Counterpoint by Unwin Paperbacks, 1986), 12-13.

³⁴ Bashiriyeh, *The State and Revolution in Iran*, 86.

³⁵ Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs*. 9,13.

Για μια μικρή περίοδο, μετά την αύξηση των εσόδων από το πετρέλαιο, η εργατική τάξη κέρδισε μερίδιο από την οικονομική ανάπτυξη. Με την πραγματοποίηση κάποιων απεργιακών κινητοποιήσεων κατά την περίοδο 1971-1972, το αίτημα για καλύτερους μισθούς ικανοποιήθηκε με μια αύξηση της τάξης του 25%. Στη βιομηχανία η αύξηση έφτασε στο 40%. Στην αυτοκινητοβιομηχανία, οι αυξήσεις στην πενταετία 1971-1975 ήταν 400%. Η ανεργία ουσιαστικά εξαφανίστηκε, οδηγώντας σε έλλειψη εργατικού δυναμικού. Έπρεπε να εισαχθεί ξένο εργατικό δυναμικό για νέες θέσεις εργασίας. Για μια μικρή περίοδο μετά το 1973, οι αυξήσεις στους μισθούς ήταν ψηλότερες από αυτές στον δείκτη τιμών καταναλωτή. Μεταξύ 1971-1974 ο δείκτης κατανάλωσης αυξήθηκε κατά 40%, ενώ οι μισθοί στη βιομηχανία κατά 90%. Οι αυξήσεις στους μισθούς προκάλεσαν κύμα αστυφιλίας. Μεταξύ 1962 και 1971, περίπου δύο εκατομμύρια άνθρωποι μετανάστευσαν από την ύπαιθρο προς τις πόλεις. Παρά τα προβλήματα στην κατοικία που προφανώς δημιουργήθηκαν, οι υψηλοί μισθοί και οι επιδοτούμενες τιμές πρόσφεραν μια καλύτερη ελπίδα σε σύγκριση με την καταθλιπτική ερήμωση της επαρχίας. Μέχρι το 1975 οι προσδοκίες των ανθρώπων είχαν αυξηθεί και μαζί συνέχισαν να αυξάνονται και οι απαιτήσεις για όλο και καλύτερο βιοτικό επίπεδο.³⁶

Ένα άμεσο αποτέλεσμα από την μεγέθυνση της οικονομικής δραστηριότητας ήταν ότι το καθεστώς υιοθέτησε μια ακόμα πιο φιλελεύθερη πολιτική προς τους βιομήχανους, προκειμένου να ενθαρρύνει τις επενδύσεις και να αυξήσει την παραγωγή των αγαθών, προχωρώντας στην άρση όλων των εμπορικών περιορισμών αλλά και των ελέγχων στις τραπεζικές πιστώσεις. Μεταξύ 1971-1975 τα δάνεια προς τον ιδιωτικό τομέα εκτινάχθηκαν κατά 289%, με τη μισή από αυτή την αύξηση να πηγαίνει στο εμπόριο και τις εισαγωγές. Οι δανειακές πιστώσεις προς τους βιομήχανους αυξάνονταν κατά 45% ετησίως. Οι εμπορικές τράπεζες έπρεπε να επεκτείνουν τα κεφάλαιά τους ώστε να αντιμετωπίσουν την αυξανόμενη ζήτηση. Οι έλεγχοι στο συνάλλαγμα καταργήθηκαν το 1974 και οι έμποροι δεν υποχρεούνταν πλέον να καταθέσουν εγγυήσεις. Όλα τα περιοριστικά και ελεγκτικά μέτρα που είχαν θεσμοθετηθεί τη δεκαετία του 1960 καταργήθηκαν. Η φιλελευθεροποίηση του εμπορίου παρέμεινε εν ισχύ έως το 1977. Την ίδια περίοδο, οι εμπορικές τράπεζες

³⁶ Bashiriye, *The State and Revolution in Iran*, 88-9.

αυξήθηκαν από 24 σε 36, ενώ ο όγκος των τραπεζικών συναλλαγών εξαπλασιάστηκε. Αυτές οι τράπεζες ιδρύθηκαν από λίγους μεγαλοβιομήχανους και καπιταλιστές, προκειμένου να δημιουργήσουν μια απευθείας χρηματοδοτική σύνδεση μεταξύ των μονοπωλιακών βιομηχανιών τους και των πιστωτικών ιδρυμάτων. Η φιλελεύθερη νομισματική πολιτική οδήγησε σε αύξηση των εμπορικών συναλλαγών αστικής γης. Οι κερδοσκόποι επικεντρώθηκαν στον αναπτυσσόμενο κατασκευαστικό τομέα. Στη βιομηχανία συνέβη μια ακόμα μεγαλύτερη συσσώρευση κεφαλαίου. Το 1974 οι μεγάλες ιδιωτικές βιομηχανίες αποτελώντας μόλις το 3% όλων των βιομηχανιών, παρήγαγαν το 70% της συνολικής βιομηχανικής υπεραξίας. Μεταξύ 1973-1975 ο αριθμός των ιδιωτικών επιχειρήσεων μόνο στην Τεχεράνη, εκτοξεύθηκε από 1.700 σε 2.200. Με λίγα λόγια, η κυβερνητική πολιτική εσκεμμένα μεγέθυνε και υποστήριξε τον ιδιωτικό τομέα πουλώντας κρατικές βιομηχανίες, ενώ η επέκταση των τραπεζικών πιστώσεων και των παραχωρήσεων σε μεγάλες ιδιωτικές επιχειρήσεις αλλά και η άρση των τελωνειακών φραγμών συνέβαλαν σε μια γρήγορη ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα.³⁷ Ενώ η οικογένεια του Σάχη και οι αυλικοί τους αποσπούσαν εκατομμύρια δολάρια από τον εθνικό πλούτο για την πολυτελή ζωής τους, η πληθωριστική σπείρα εκτόξευσε το κόστος ζωής και απείλησε την οικονομική διαβίωση της αστικής μεσαίας τάξης. Οι πρώτες δημόσιες εκφράσεις δυσαρέσκειας προήλθαν από μέλη αυτής της ομάδας.³⁸

Ο Χομεϊνί στην εξορία: 1963-1979. Η «Λευκή Επανάσταση» για τον εκσυγχρονισμό της χώρας, όπως τον είχε οραματιστεί ο Σάχης, ήταν αιτία πολέμου για τον αρνητή της Δυτικής εξάρτησης και των Δυτικών συμβόλων, Χομεϊνί. Μια σειρά από γεγονότα θα δημιουργήσουν τον μελλοντικό ηγέτη μιας λαϊκής επανάστασης. Στα τέλη της δεκαετίας του 1950 έλαβε τον τίτλο του Αγιατολάχ έχοντας στρατεύσει πιστούς ακολούθους και κερδίζοντας σταδιακά την αναγνώριση των ανώτερων. Η πρώτη σημαντική πολιτική νίκη του Χομεϊνί ήρθε τον Νοέμβριο του 1962, όταν η κυβέρνηση αποφάσισε ότι ένας μάρτυρας στο δικαστήριο θα μπορούσε στο εξής να ορκίζεται στο «θείο βιβλίο» και όχι στο Κοράνι. Ο νέος Αγιατολάχ οδήγησε τον κλήρο σε μια γενική απεργία και η κυβέρνηση υποχώρησε. Ο Χομεϊνί αντιμετώπισε ξανά την

³⁷ Bashiriyeh, *The State and Revolution in Iran*, 87-8.

³⁸ Cleveland & Bunton, *A History of the Modern Middle East*, 324.

κυβέρνηση λίγους μήνες αργότερα, όταν η τελευταία είχε κατασχέσει την περιουσία μιας οικογένειας που συνεισέφερε μεγάλο μέρος του εισοδήματός της στα θρησκευτικά ιδρύματα της Κομ. Η αστυνομία επιτέθηκε στο Madresseh Faizieh σκοτώνοντας έως και δεκαοκτώ νεαρούς μουλάδες και ο Χομεϊνί έστειλε οργισμένα τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας προς τον Σάχη. Για πρώτη φορά από την εποχή του Μοσαντέκ, φοιτητές πανεπιστημίου από την Τεχεράνη ήρθαν προς στήριξη του κλήρου ενάντια στον Σάχη. Ο Χομεϊνί έγραψε στον τότε Πρωθυπουργό Asadollah Alam: «Η καρδιά μου είναι έτοιμη για τη ξιφολόγχη των στρατευμάτων σας. Δεν θα σιωπήσω ποτέ». Την άνοιξη του 1963 ο Χομεϊνί κήρυττε σε ένα πλήθος 100.000 στην Κομ λέγοντάς τους ότι «μόνο μια κίνηση με το δάχτυλο» ήταν αρκετή για να σαρώσει τον Σάχη. Έγινε έφοδος στο σπίτι του, συνελήφθη και τέθηκε σε κατ' οίκο περιορισμό. Μετά την αποφυλάκισή του λίγους μήνες αργότερα, στις 26 Οκτωβρίου 1964, ο Χομεϊνί κατήγγειλε τόσο τον Σάχη όσο και τις Ηνωμένες Πολιτείες για τον «νόμο συνθηκολόγησης», ο οποίος ήταν μια Συμφωνία που όριζε ότι οι στρατιωτικοί των ΗΠΑ που θα αντιμετωπίσουν ποινικές κατηγορίες κατά την διάρκεια της παραμονής τους στο Ιράν, θα δικάζονταν ενώπιον στρατοδικείου των ΗΠΑ και όχι Ιρανικού δικαστηρίου. Ο Χομεϊνί συνελήφθη για μια ακόμα φορά και εξορίστηκε στην Τουρκία. Μετά από ένα χρόνο παραμονής εκεί πήγε στην Ιρακινή πόλη Νατζάφ, όπου θα περάσει πάνω από μια δεκαετία, έως το 1978.³⁹ Μία από τις πιο επίμονες κατηγορίες του Χομεϊνί ήταν ότι ο Σάχης πουλούσε το Ιράν σε ξένα συμφέροντα, ιδιαίτερα των ΗΠΑ και πως αυτό ισοδυναμούσε με την καταστροφή της ισλαμικής ταυτότητας του Ιράν. Στην εισαγωγή του κεφαλαίου επισημάνθηκε η πρόσληψη της νομιμοποίησης της ισλαμικής επαναστατικής εξουσίας που θα γκρέμιζε τον Σάχη. Οι προτάσεις του Χομεϊνί για λύση στα δεινά των Ιρανών από την Μοναρχία, περιέχονταν σε μια σειρά διαλέξεων που δημοσιεύθηκαν σε βιβλίο, το 1971, με τον τίτλο *Vilayati-i Faqih: Hukumat-i Islami - κηδεμονία του νομοδιδάσκालου: ισλαμική διακυβέρνηση*. Ένας μελετητής υποστήριξε ότι το έργο ήταν κάτι περισσότερο από οδηγός για την αναδιοργάνωση της κοινωνίας, ένα «εγχειρίδιο για την επανάσταση». Σε αυτό ο Χομεϊνί υποστήριξε ότι είναι ρεαλιστικός στόχος να δημιουργηθεί ένα Ισλαμικό

³⁹ ["IRAN: The Unknown Ayatullah Khomeini"](#), *TIME*, 16 July 1979.

κράτος, με πρότυπο το Κοράνι και την κοινότητα του Προφήτη και ότι οι άνθρωποι της Θρησκείας, λόγω της γνώσης τους για τον ισλαμικό νόμο, θα έπρεπε να διαχειρίζονται τις κρατικές υποθέσεις. Ο Χομεϊνί υποστήριξε περαιτέρω ότι ο θεσμός της Μοναρχίας ήταν ξένος στο Ισλάμ και ζήτησε την ανατροπή του καθεστώτος μέσω της δημιουργίας μιας παράλληλης ισλαμικής κυβέρνησης, η οποία θα κινητοποιούσε τον πληθυσμό έτσι ώστε να ξεσηκωθεί ενάντια στην αδικία και την τυραννία.⁴⁰

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, θα δώσει διαλέξεις πάνω στο ζήτημα της Ισλαμικής Διακυβέρνησης, επί της οποίας θα αναπτύξει την ιδέα του περί της «κηδεμονίας του νομοδιδάσκαλου» (*wilayat-i faqih*), μια μορφή εξουσίας στην οποία ο κλήρος δεν συμμετέχει απλά απευθείας στην πολιτική διαδικασία αλλά στην ουσία, ασκεί τη διακυβέρνηση του κράτους. Η συγκεκριμένη ιδέα θα εξελιχθεί στο πλαίσιο για την Ισλαμική Δημοκρατία. Ολόκληρη τη δεκαετία του 1970 ο Χομεϊνί, θα γίνει ο φωτεινός σηματοδότης για την μαχητική θρησκευτική αντιπολίτευση στον Σάχη. Τα γραπτά του πάνω στην ισλαμική διακυβέρνηση και οι διαλέξεις του κυκλοφορούσαν συνωμοτικά σε ολόκληρο το Ιράν. Καθώς η αντίθεσή του προς τον Σάχη αυξανόταν το Ιράκ (με Αντιπρόεδρο τότε τον Σαντάμ Χουσεΐν) θα τον εξορίσει για μια ακόμα φορά, το 1978. Αρνούμενος να πάει στο κοντινό Κουβέιτ, θα βρεθεί για λίγους μήνες σε προάστιο των Παρισίων με τουριστική βίζα, πριν επιστρέψει θριαμβευτής την 1^η Φεβρουαρίου 1979.⁴¹

Μέρος 2^ο- Η Ισλαμική Επανάσταση

Η Ιρανική Επανάσταση ήταν γεγονός βαθιάς σημασίας για το Ιράν, τη Μέση Ανατολή συνολικά, τα ισλαμικά κράτη σε όλο τον κόσμο και τις εξωτερικές δυνάμεις που ενδιαφέρονταν για την περιοχή. Στο Ιράν, η επανάσταση χαρακτηρίστηκε ως «ένα κατακλυσμιαίο γεγονός» που μεταμόρφωσε την πολιτική, κοινωνική, οικονομική και νομική δομή της χώρας. Ανέτρεψε τον Σάχη και οδήγησε στην ίδρυση μιας (Ισλαμικής) Δημοκρατίας. Αντικατέστησε τους κοσμικούς νόμους με ισλαμικούς

⁴⁰ Cleveland & Bunton, *A History of the Modern Middle East*. 427-8.

⁴¹ David W. Lesch, "The Iranian Revolution", στο Karl Yambert (επιμ.), *The Contemporary Middle East* (USA: Westview press, a member of the Perseus Books Group, 2006), 148-9.

κώδικες δικαίου και έδωσε τους πολιτικούς και στρατιωτικούς ηγέτες της Μοναρχίας, δημιουργώντας μια νέα ελίτ. Η δε επιτυχία της επανάστασης ενθάρρυνε όσους Μουσουλμάνους ήταν απογοητευμένοι από τα δυτικά μοντέλα ανάπτυξης και προσέβλεπαν σε μια αποκατάσταση των ισλαμικών θεσμών μέσω των οποίων, ήλπιζαν, να οικοδομηθεί ένα ευημερούν και θετικό μέλλον.⁴² Αν θέλουμε να εξηγήσουμε τις βασικές πολιτικές και οικονομικές αιτίες της Επανάστασης αυτές ήταν: α) η δημιουργία οικονομικής δυσαρέσκειας σε μαζική κλίμακα, β) τα επαναστατικά μηνύματα του Χομεϊνί από την εξορία, γ) η εμφάνιση κάποιας σύγκρουσης συμφερόντων μεταξύ του κράτους και της ανώτερης τάξης, δ) η επαναστατική κινητοποίηση των μαζών, ε) η εμφάνιση μιας πολιτικής συμμαχίας μεταξύ διαφορετικών δυνάμεων της αντιπολίτευσης και στ') η αμφιταλάντευση της εξωτερικής υποστήριξης προς το καθεστώς. Κύριο ρόλο διαδραμάτισε η δυσαρέσκεια του λαού, λόγω της ανατροπής του προγράμματος οικονομικής ανάπτυξης από τον Σάχη μετά το 1974 και η σημασία των επαναστατικών μηνυμάτων που έστειλε ο Χομεϊνί από την εξορία. Αυτά τα δύο σε συνδυασμό βοήθησαν στη συσπείρωση του λαού γύρω από τον Χομεϊνί. Τη δεκαετία οικονομικής σταθερότητας και ανόδου των προσδοκιών από το 1963 έως το 1973, ακολούθησε η οικονομική αστάθεια της περιόδου 1973-1978. Αυτή η αστάθεια δεν επηρέασε μόνο την ανάπτυξη, από την άποψη των οικονομικών πόρων, αλλά επηρέασε βαθιά και τις κατώτερες τάξεις γεννώντας μαζική δυσαρέσκεια. Αυτές οι τάξεις περνώντας απότομα από την οικονομική άνθηση και την αύξηση των προσδοκιών στη βαθιά κρίση, απέκτησαν ανατρεπτική διάθεση την οποία πυροδότησε περαιτέρω αλλά και συγκεκριμενοποίησε πολιτικά ο Χομεϊνί, μέσω των μηνυμάτων του από τη Νατζάφ και στο τέλος από το Παρίσι. Οι αντικειμενικές συνθήκες υπήρχαν, ο Χομεϊνί δημιούργησε και τις υποκειμενικές κινητοποιώντας τις μάζες.⁴³ Επιπλέον, το 1977, οργανώσεις όπως η Διεθνής Αμνηστία δημοσίευσαν τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το Ιρανικό καθεστώς και τη χρήση βασανιστηρίων σε πολιτικούς κρατούμενους. Το 1977, μετά την ορκωμοσία του Προέδρου Κάρτερ, οι ΗΠΑ άρχισαν να πιέζουν τον Σάχη να φιλελευθεροποιήσει το καθεστώς του. Ο

⁴² Cleveland & Bunton, *A History of the Modern Middle East*, 423.

⁴³ Bashiriyyeh, *The State and Revolution in Iran*, 84-5.

τελευταίος, μη θέλοντας να θέσει σε κίνδυνο τη σχέση του με την Ουάσιγκτον και την πρόσβασή του στον στρατιωτικό εξοπλισμό των ΗΠΑ χαλάρωσε τους αστυνομικούς ελέγχους, εισήγαγε δικαστικές μεταρρυθμίσεις στις δίκες πολιτικών αντιφρονούντων και απελευθέρωσε περίπου 300 πολιτικούς κρατούμενους. Αυτή η μέτρια αλλαγή στις πολιτικές του καθεστώτος ενθάρρυνε την αντιπολίτευση. Πρωτοπόροι στη δημόσια έκφραση διαμαρτυρίας ήταν όσοι επηρεάζονταν από τις φιλελεύθερες ιδέες της Δύσης, δηλαδή οι επαγγελματίες και οι φοιτητές από τα νέα κοσμικά πανεπιστήμια. Μαζί τους προστέθηκαν ομάδες από τον παραδοσιακό τομέα της αστικής κοινωνίας, όπως οι έμποροι του παζαριού και οι φοιτητές από τα θεολογικά σεμινάρια. Σε επαγγελματικούς συλλόγους και φοιτητικές οργανώσεις οι διαδηλωτές δημοσίευσαν φυλλάδια και μοίρασαν ένα μανιφέστο κριτικής για την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το καθεστώς, απαιτώντας την ελευθερία του τύπου και του συνέρχεσθε. Καθώς η δημοσιευμένη κριτική κατά του καθεστώτος αυξανόταν, η αντιπολίτευση κλιμάκωσε τις δραστηριότητές της. Ανασυντάχθηκαν παλιές πολιτικές οργανώσεις και σχηματίστηκαν νέες.

Η «Λευκή Επανάσταση» πυροδότησε αντιδράσεις, έβαλε τον Χομεϊνί στο πολιτικό παιχνίδι και ουσιαστικά ξεκίνησε μια περίοδος από-νομιμοποίησης του Αυτοκρατορικού Καθεστώτος, η οποία κράτησε μέχρι την επαναστατική έκρηξη. Από μια πρώτη οπτική, παρά τα παραδοσιακά εξωτερικά της στοιχεία, η επανάσταση του 1978-'79 ήταν σύγχρονη και αστική και έλαβε χώρα σε μια κοινωνία που είχε γνωρίσει οικονομική ανάπτυξη λόγω της εκδυτικοποίησης και του πετρελαίου, χωρίς όμως να έχει προχωρήσει σε πολιτικό εκσυγχρονισμό. Πρόκειται για μια επανάσταση που σηματοδότησε πάνω από όλα, την αποτυχία του αυταρχικού εκσυγχρονισμού. Στην επαναστατική διαδικασία συνεισέφεραν πολλές τάξεις και ομάδες, από τους αγρότες ως τη νέα μεσαία τάξη και από τον κλήρο ως την παραδοσιακή μεσαία τάξη (τους εμπόρους του παζαριού, τους «μπαζάρι»), που είχαν κινητοποιηθεί μέσα από την τριμερή συμμαχία των επαναστατών κληρικών, της διανοήσης και του παζαριού, η οποία σηματοδότησε τα κοινωνικά κινήματα του σύγχρονου Ιράν. Έως το 1978-'79, η απέχθεια ενάντια στην εξουσία είχε φουντώσει και η πολιτική απείθεια απειλούσε όλο το αυτοκρατορικό οικοδόμημα. Το γεγονός της νικηφόρας κοινωνικής έκρηξης όμως, πρέπει να αναζητηθεί σε μια σύνθετη ιδεολογία της Ιρανικής Επανάστασης, που είχε την ικανότητα να συνδυάζει τα πιο αντιφατικά αιτήματα των διαφορετικών

κοινωνικών ομάδων. Η σύγχυση μεταξύ των ισλαμικών ταυτοτικών φιλοδοξιών, τις οποίες συμεριζόταν η πλειονότητα των Ιρανών συμπεριλαμβανομένων των κοσμικών διανοουμένων και του πολιτικού Ισλάμ -το οποίο ήταν προϊόν μειοψηφίας των αμφισβητιών κληρικών και ισλαμιστών- επέτρεψε στους τελευταίους να αναλάβουν την ηγεσία της επανάστασης. Η αφήγηση της σϊιτικής παράδοσης (με κεντρικό μύθο το μαρτύριο του ιμάμη Χουσεΐν) και της επεξεργασίας της από ριζοσπάστες διανοούμενους, σε συνδυασμό με τις σύγχρονες διεκδικήσεις και φιλοδοξίες μεγάλου μέρους του πληθυσμού, δημιούργησαν μια επαναστατική ρητορική που τους χωρούσε όλους. Επιπλέον, οι επαναστατικοί δρώντες δεν προσχώρησαν σε μια ορθολογική προσέγγιση αλλά σε μια κατακερματισμένη επαναστατική ιδεολογία, συμπυκνωμένη και ενεργοποιημένη υπό την μορφή εικόνων που συχνά παρέπεμπαν σε θρησκευτικούς μύθους και πεποιθήσεις. Ο έλεγχος των συμβολικών πρακτικών -τεμένη, προσευχές, θρησκευτικές τελετές- από τους κληρικούς, τους επέτρεψε να κινητοποιήσουν τους θρησκευτικούς παράγοντες πείθοντάς τους για τη νομιμότητα μιας συλλογικής ενέργειας ώστε να ανατραπεί το καθεστώς του Σάχη, τον οποίο ταύτιζαν με τον Γιαζίντ (το χαλίφη που δολοφόνησε τον ιμάμη Χουσεΐν).⁴⁴

Η επαναστατική ανατροπή του Καθεστώτος. Σε γενικές γραμμές, οι αντίπαλοι του καθεστώτος και συνεπώς οι ηγέτες της επανάστασης θα μπορούσαν να χωριστούν σε τέσσερις ομάδες. Η **πρώτη ομάδα** αποτελούνταν από τα δύο μη καθεστωτικά πολιτικά κόμματα που είχαν απαγορευτεί τη δεκαετία του 1950 αλλά συνέχιζαν να υπάρχουν κρυφά, το Εθνικό Μέτωπο και το (κομμουνιστικό) Κόμμα Τουντέχ. Το Εθνικό Μέτωπο οργανωμένο από τον Μοσαντέκ ήταν ένας συνασπισμός μικρότερων κομμάτων που ήταν κυρίως στα αριστερά ή / και στο κέντρο του πολιτικού φάσματος. Μέχρι την εποχή της επανάστασης μόνο λίγοι από τους αρχικούς ηγέτες του Εθνικού Μετώπου παρέμεναν, οι περισσότεροι είτε είχαν αποσυρθεί είτε πεθάνει. Παρ 'όλα αυτά, η μνήμη του Μοσαντέκ και αυτό που αντιπροσώπευε το Εθνικό Μέτωπο το έκαναν δημοφιλές, μεταξύ μιας σημαντικής ομάδας Ιρανών της μεσαίας τάξης. Το ίδιο ίσχυε και για το Τουντέχ, αν και η απροκάλυπτα φιλοσοβιετική στάση του κόμματος δεν ταίριαζε καλά με τις

⁴⁴ Azadec K. Thiebaut, *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν* (Αθήνα: Κριτική, 2006), 28-30.

εθνικιστικές ευαισθησίες πολλών Ιρανών. Το Τουντέχ ήταν σε ακόμα χειρότερη θέση σε σχέση με το Εθνικό Μέτωπο μετά το πραξικόπημα του 1953, με πολλά από τα μέλη του να έχουν συλληφθεί και εκτελεστεί και άλλους να ζουν αυτοεξόριστοι εκτός Ιράν. Όπως έχει σημειώσει ένας οξυδερκής παρατηρητής του κόμματος, μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1950 το Τουντέχ ήταν σκιά του πρώην εαυτού του. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970, ακόμη και ο επικείμενος θάνατος του κράτους του Παχλαβί δεν συνέβαλε πολύ στην αναβίωση του πάλαι ποτέ μαζικού κόμματος.

Μια **δεύτερη ομάδα** αντιπάλων του καθεστώτος αποτελούνταν από δύο αντάρτικες οργανώσεις, τους Μουτζαχεντίν-ι Χαλκ⁴⁵ των οποίων η ιδεολογία ήταν ένα μείγμα Ισλάμ και σοσιαλισμού και τους Φενταγίν-ι Χαλκ⁴⁶ οι οποίοι ήταν μαοϊκοί στο δόγμα και τον προσανατολισμό. Και οι δύο αυτές οργανώσεις δημιουργήθηκαν από νεότερα άτομα της μεσοαστικής τάξης, κυρίως φοιτητές πανεπιστημίου, οι οποίοι ήταν απογοητευμένοι με την αδράνεια του Τουντέχ και του Εθνικού Μετώπου και ήθελαν να πυροδοτήσουν ένα ριζοσπαστικό κίνημα. Οι Μουτζαχεντίν σχηματίστηκαν το 1965 και οι Φενταγίν το 1971. Σε διαφορετικές χρονικές στιγμές και ανεξάρτητα η μία από την άλλη και οι δύο ομάδες είχαν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι, η αγροτική μεταρρύθμιση είχε εξουδετερώσει αποτελεσματικά το «επαναστατικό δυναμικό» της αγροτιάς. Συνεπώς, έπρεπε να επικεντρώσουν τις προσπάθειές τους στις πόλεις προκειμένου να «διαλύσουν την ατμόσφαιρα της αστυνομίας», η οποία διαπερνούσε τα αστικά κέντρα της χώρας. Από την πόλη θεωρήθηκε ότι η επανάσταση θα εξαπλωνόταν στην ύπαιθρο και θα κατέκλυζε τελικά ολόκληρη τη χώρα.

Η **τρίτη ομάδα** που αντιτάχθηκε στο κράτος του Παχλαβί αποτελούνταν από ανεξάρτητους διανοούμενους που δεν ανήκαν απαραίτητα σε κανένα από τα πολιτικά κόμματα ή τις οργανώσεις ανταρτών. Η πλειοψηφία αυτών των ατόμων προερχόταν από τον ακαδημαϊκό χώρο ή ήταν συγγραφείς, ποιητές ή δημοσιογράφοι. Αυτοί ήταν άνδρες όπως ο συγγραφέας Τζαλάλ αλ-ε-Αχμάντ και ο Αλί Σαριάτι, καθηγητής κοινωνιολογίας, του οποίου οι περιστασιακές δημόσιες διαλέξεις για τον ισλαμικό μοντερνισμό καθήλωσαν και ενθουσίασαν όσους μπορούσαν να τον

⁴⁵ People's Mojahedin Organisation of Iran, γνωστοί ως *Mojahedin-e Khalq*

⁴⁶ Organization of Iranian People's Fedai Guerillas, γνωστοί ως *Fadaiyan-e-Khalq*

ακούσουν. Ο Σαριάτι έχει ονομαστεί «ιδεολόγος της Ισλαμικής Επανάστασης» αν και οι ιδέες του δεν κατέληξαν να αποτελέσουν τη βάση της Ισλαμικής Δημοκρατίας.⁴⁷ Πίστευε ότι στη σύγχρονη εποχή η εμφάνιση της μηχανής ήταν η δεύτερη πιο θεμελιώδης αλλαγή στην ανθρώπινη κατάσταση. Στην πραγματικότητα, η ιδιωτική ιδιοκτησία και η εμφάνιση της μηχανής, ανήκουν στη δεύτερη περίοδο της ιστορίας. Η πρώτη περίοδος είναι η συλλογική ιδιοκτησία. Ωστόσο, ο Σαριάτι άσκησε κριτική στην ιστορική εξέλιξη της θρησκείας και στα σύγχρονα φιλοσοφικά και ιδεολογικά κινήματα και στη σχέση τους τόσο με την ιδιωτική ιδιοκτησία όσο και με την εμφάνιση της μηχανής.⁴⁸ Ο Σαριάτι πίστευε ότι η κυβέρνηση του Ιμάμη Αλί θα μπορούσε να θεωρηθεί η καλύτερη μορφή δημοκρατίας. Με την ευκαιρία αυτή, προσπάθησε να ερμηνεύσει τη συμπεριφορά του Ιμάμη Αλί σε αντίθεση με τον εχθρό του. Ονόμασε αυτό το είδος δημοκρατίας ως «δημοκρατία της δέσμευσης». Σύμφωνα με τον ίδιο, η θρησκευτική κυβέρνηση είναι δημοκρατικό δικαίωμα των Μουσουλμάνων πολιτών. Πίστευε ότι ένα από τα βασικά προβλήματα της δυτικής δημοκρατίας είναι η δημαγωγία, με τις ψήφους των πολιτών να κατευθύνονται σε ειδικά κανάλια με τη βοήθεια διαφημιστικών οργάνων. Σε μια τέτοια κατάσταση, μόνο κάποιος που έχει κριτική συνείδηση μπορεί να απορρίψει περισπασμούς και επιφανειακά επιχειρήματα και να ψηφίσει αποτελεσματικά για τον εαυτό του και το σύνολο.⁴⁹ Οι διδασκαλίες του Σαριάτι μπορεί να ειπωθεί ότι έθεσαν τα θεμέλια για την ιρανική επανάσταση λόγω της μεγάλης επιρροής τους στην ιρανική νεολαία. Επιτέθηκε στην τυραννία του Σάχη και στην πολιτική του εκδυτικισμού και εκσυγχρονισμού που, όπως πίστευε, έβλαψε τη θρησκεία και τον πολιτισμό του Ιράν και άφησε τους ανθρώπους χωρίς τα παραδοσιακά κοινωνικά και θρησκευτικά τους στηρίγματα. Ο Σαριάτι κάλεσε για επιστροφή στον αληθινό, επαναστατικό Σιισμό.

⁴⁷ Ervand Abrahamian, "Ali Shariati: Ideologue of the Iranian Revolution", στο Edmund Burke and Ira Lapidus (επιμ.), *Islam, Politics, and Social Movements* (Los Angeles: University of California Press, 1993), Πρώτη δημοσίευση στο MERIP Reports (Ιανουάριος 1982): 25–8.

⁴⁸ Abbas Manouchehri, *Ali Shariati and The Islamic Renaissance* (PhD dissertation). (University of Missouri, 1988), 78.

⁴⁹ Hosein Rouhani & Sayyed Javad Imam Jomeh Zadeh, *Comparative inquiry on western democracy and commitment democracy of Ali Sharity* (2007), 59–78.

https://social.um.ac.ir/article_24818.html?lang=en

Πίστευε ότι το ίδιο το σιιτικό Ισλάμ ήταν μια δύναμη κοινωνικής δικαιοσύνης και προόδου, αλλά και ότι είχε διαφθαρεί στο Ιράν λόγω της θεσμοθέτησής του από τους πολιτικούς.⁵⁰ Επίσης αξιοσημείωτος ήταν ο Μεχντί Μπαζαργκάν, ακαδημαϊκός και παλιός συνεργάτης του Μοσαντέκ, ο οποίος έγραψε κριτικά για τη γενική κατάσταση της ιρανικής κοινωνίας.⁵¹ Ο Μεχντί Μπαζαργκάν (1907–1995), ο οποίος ίδρυσε το «Κίνημα της Ελευθερίας» το 1961, ήταν εκπρόσωπος των δυνάμεων της φιλελεύθερης αντιπολίτευσης, οι οποίες συσπειρώθηκαν γύρω από την οργάνωσή του. Αν και ο Μπαζαργκάν πίστευε ότι το Ιράν έπρεπε να έχει μια κοσμική κυβέρνηση, δεν υποστήριζε την εγκατάλειψη του Ισλάμ. Έβλεπε το Ισλάμ ως ζωτικό συστατικό της εθνικής κουλτούρας του Ιράν και αντιτάχθηκε στην αδιάκοπη επιδίωξη των δυτικών αξιών από τον Σάχη. Ο Μπαζαργκάν επέμεινε ότι το ίδιο το Ισλάμ ήταν μια μεταρρυθμιστική ιδεολογία και ότι θα έπρεπε να ενσωματωθεί σε ένα προοδευτικό και «ιρανικό» πρόγραμμα εκσυγχρονισμού. Κατά την πρώτη φάση της επανάστασης ο Μπαζαργκάν και οι συνοδοιπόροι του ευνόησαν την αποκατάσταση του Συντάγματος του 1906 και την εγκαθίδρυση μιας Συνταγματικής Μοναρχίας, με επικεφαλής τον Σάχη. Είδαν ότι η αλλαγή ερχόταν στο Ιράν και περίμεναν να παίξουν πρωταγωνιστικό ρόλο στον καθορισμό της κατεύθυνσής της.⁵² Η άμεση συμβολή αυτών και άλλων ανεξάρτητων διανοουμένων στον επαναστατικό σκοπό, όπως και αυτών των αντάρτικων οργανώσεων, ήταν ελάχιστη. Τόσο ο Αχμάντ όσο και ο Σαριάτι, είχαν πεθάνει πριν από την Επανάσταση και οι περισσότεροι από τους υπόλοιπους διανοούμενους που αντιτάχθηκαν ενεργά στο καθεστώς δρούσαν από το εξωτερικό. Επίσης οι διανοούμενοι όπως και οι αντάρτες, αντιμετώπιζαν το πρόβλημα της επικοινωνίας με μια μάζα ανθρώπων που ήταν καχύποπτοι και καθόλου δεκτικοί στις μεγάλες θεωρίες, ειδικά σε μια ατμόσφαιρα ασφυκτικής αστυνομικής καταστολής. Ωστόσο, η κύρια συμβολή αυτών και άλλων διανοούμενων της εποχής ήταν να δώσουν προώθηση σε μια τάση σκέψης που περιγράφεται ως *πολιτικό Ισλάμ*. Μέσω

⁵⁰ Britannica: 'Ali Shari'ati

<https://www.britannica.com/biography/Ali-Shariati>

⁵¹ Mehran Kamrava, *The Modern Middle East: a political history since the first world war* (Berkeley: University of California Press, 3rd edition, 2013), 121-2.

⁵² Cleveland & Bunton, *A History of the Modern Middle East*, 425.

μιας γενικής αναζωογόνησης και αναδιατύπωσης των ισλαμικών και σιιτικών αρχών, οι συγκεκριμένες διανοητικές διεργασίες εξόπλισαν καλύτερα τη θρησκεία για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα της σύγχρονης κοινωνίας και πολιτικής. Εν ολίγοις, οι περισσότεροι Ιρανοί διανοούμενοι συνέβαλαν έμμεσα στην επανάσταση, βοηθώντας να αρθρωθεί και να διαδοθεί αυτό που αποδείχθηκε ως «θεολογία της δυσαρέσκειας».

Η **τέταρτη ομάδα** αντιπάλων του καθεστώτος αποτελούνταν από τους ριζοσπάστες κληρικούς. Ο κλήρος απείχε πολύ από μια μονολιθική ομάδα και περιλάμβανε άνδρες με ποικίλες πολιτικές διαθέσεις. Αλλά οι κληρικοί που αντιτάχθηκαν στο καθεστώς απολάμβαναν μερικά μοναδικά πλεονεκτήματα. Ο άμβωνας του τζαμιού τους έδωσε σχετική ασυλία από την οργή της Σαβάκ και τους απένειμε ένα μέτρο λαϊκής εξουσίας. Πολλοί διάνθησαν τα κηρύγματά τους με διφορούμενους λόγους που θα μπορούσαν να ερμηνευθούν είτε ως καθαρά θρησκευτικοί είτε ως άκρως πολιτικοί. Το πιο σημαντικό, ο κεντρικός ρόλος των τζαμιών ως λαϊκών κοινωνικών θεσμών και χώρων συνάθροισης, προσέφερε στους κληρικούς ένα έτοιμο και εξαιρετικά δεκτικό ακροατήριο με το οποίο μπορούσαν να επικοινωνήσουν σε μια γλώσσα τόσο εύκολα κατανοητή, όσο και συναισθηματικά συναρπαστική. Ο αριθμός των πιστών στα τζαμιά αυξήθηκε ιδιαίτερα μετά το 1975, όταν η ύφεση της κατασκευαστικής βιομηχανίας ώθησε όλο και περισσότερους άνεργους εργάτες οικοδομών και άλλους προσφάτως αφιχθέντες από την ύπαιθρο να παρακολουθήσουν τις θρησκευτικές λειτουργίες με μεγαλύτερη συχνότητα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός κρίσιμου και εξαιρετικά αποτελεσματικού δεσμού μεταξύ των αντιπολιτευόμενων κληρικών και μιας μάζας απογοητευμένων Ιρανών. Καθώς οι ταραχές και οι απεργίες γίνονταν όλο και πιο συχνές, οι κληρικοί ήταν σε θέση να αναδειχθούν στην κορυφή και να καβαλήσουν το έμβλημα του επαναστατικού κινήματος.⁵³ Παράνομα κινήματα μεταξύ των σπουδαστών και των νεότερων κληρικών της ιερής πόλη Κομ, επίσης αφιερώθηκαν στην ανατροπή του καθεστώτος. Ταυτόχρονα, οι επεκτεινόμενες δραστηριότητες της Σαβάκ, η επιθυμία του Σάχη και της γραφειοκρατίας του να ελέγχουν τα πανεπιστήμια, τα ιδιωτικά

⁵³ Kamrava, *The Modern Middle East*, 122.

σχολεία, τις ομάδες επιχειρηματιών, τα θρησκευτικά κληροδοτήματα και πλήθος άλλων ιδιωτικών οργανισμών, σήμαινε ότι ακόμα και οι πολίτες που δεν ήθελαν να ασχοληθούν με την πολιτική προκειμένου να μην κινδυνεύσουν, έβρισκαν την γραφειοκρατία να επεκτείνει συνεχώς την ανάμειξη στις ζωές τους. Ο Σάχης, απαγόρευσε τα πολιτικά κόμματα το 1975, συμπεριλαμβανομένου και του «Iran Novin Party» (Κόμμα του Νέου Ιράν, 1964-1975), το οποίο ο ίδιος είχε πριμοδοτήσει και ανακοίνωσε την καθιέρωση ενός μοναδικού κόμματος, του Rastakhiz (Αναγέννηση), για όλους και όλες τους Ιρανούς και Ιρανές. Προς αυτούς που δεν θα ήθελαν να είναι μέρος αυτής της πολιτικής τάξης, τους συμβούλευσε να πάρουν τα διαβατήριά τους και να εγκαταλείψουν τη χώρα. Δημόσιοι υπάλληλοι, καθηγητές πανεπιστημίων και απλοί πολίτες πιέζονταν να εγγραφούν στο κόμμα. Εν τω μεταξύ, η διακυβέρνηση του Σάχη γινόταν όλο και πιο αυθαίρετη. Το Κοινοβούλιο ήταν πλήρως ελεγχόμενο και ο Τύπος άφωνος. Ο Σάχης κυβερνούσε με αντισυνταγματικά αυτοκρατορικά διατάγματα. Ανακοίνωσε προσωπικά την εθνικοποίηση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ διέταξε βιομήχανους να πουλήσουν το 49% των μετοχών τους στους εργάτες. Προκειμένου να κατασκευαστούν νέοι δρόμοι και λεωφόροι ο Δήμαρχος της Τεχεράνης έστειλε μπουλντόζες να διαλύσουν σπίτια και ολόκληρες εργατικές συνοικίες. Για να δημιουργήσει αγροτική βιομηχανία η κυβέρνηση, ανάγκασε χωρικούς να πουλήσουν τις φάρμες τους και συχνά γκρέμιζε ολόκληρα χωριά. Οι βίαιες συγκρούσεις που ξέσπασαν το 1977, ήταν αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής.⁵⁴ Για 10 χρόνια, από το 1953 έως το 1963, η Κομ ήταν το κέντρο της αντίστασης απέναντι στο Καθεστώς του Σάχη. Όταν όμως ο Χομεϊνί συνελήφθη και εξορίστηκε, ο Στρατός και η Σαβάκ εγκαταστάθηκαν στην πόλη και με μια «επιχείρηση σκούπα» κατάφεραν και κατέστειλαν κάθε είδους αντίδραση.⁵⁵ Στις 7 Ιανουαρίου 1978, ένα άρθρο σε μια απογευματινή εφημερίδα της Τεχεράνης έβαλε φωτιά. Η Ittila'at (Τα Νέα), δημοσίευσε ένα άρθρο με ψευδώνυμο με τον τίτλο «Το Ιράν και η Κόκκινη και Μαύρη αποικιοκρατία». Σε αυτό, ο Χομεϊνί καταδεικνυόταν ως πράκτορας που συνωμοτούσε ώστε να παραδοθεί το Ιράν στους παλιούς αλλά και στους νέους αποικιοκράτες, ήτοι στους Άγγλους και τους Σοβιετικούς. Οι σπουδαστές

⁵⁴ Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs*, 10-11.

⁵⁵ Heikal, *Iran: The Untold Story*, 117.

των θεολογικών σχολών της Κομ αντέδρασαν. Το ίδιο απόγευμα άρχισαν να διακινούν το άρθρο από χέρι σε χέρι και ο καθένας έφτιαχνε αντίτυπα, ώστε να κολληθούν στους τοίχους της πόλης. Πλέον, στις αρχές του 1978, η κατάσταση έδειχνε να διαφέρει. Η μονοήμερη απεργία των φοιτητών συνεχίστηκε και για δεύτερη μέρα.⁵⁶ Οι εξελίξεις ήταν συνεχόμενες. Σαράντα μέρες ύστερα από τα γεγονότα της Κομ, οργανώθηκε μεγάλη διαδήλωση στην πόλη Ταμπρίζ από τις 18 έως τις 20 Φεβρουαρίου 1978, όπου το πλήθος συγκρούστηκε με την αστυνομία. Μονάδες του Ιρανικού στρατού κλήθηκαν να επιβάλλουν τη τάξη για πρώτη φορά από το 1963 και ο επίσημος απολογισμός ήταν έξι νεκροί και περισσότεροι από 100 τραυματίες.⁵⁷ Στις 29 Μάρτη, άλλες σαράντα μέρες μετά, ξέσπασαν ταραχές και πάλι όταν χιλιάδες συγκεντρώθηκαν σε 55 πόλεις σε όλη τη χώρα, διαμαρτυρόμενοι για τους θανάτους στην Ταμπρίζ. Σαράντα μέρες μετά, στις 10 Μάη, επαναλήφθηκε το ίδιο σκηνικό.⁵⁸

Οι διαδηλώσεις επαναλαμβάνονταν και το καθεστώς κρατούσε συνήθως στάση αναμονής το καλοκαίρι του '78. Βέβαια, η γενιά των αντρών των δυνάμεων ασφαλείας της εποχής εκείνης δεν είχε γνωρίσει βίαιες συγκρούσεις. Οι τελευταίες ήταν το 1963. Το απόγευμα της 7^{ης} Σεπτεμβρίου ο Σάχης αποφάσισε να δράσει αποφασιστικά, επιβάλλοντας στρατιωτικό νόμο στην Τεχεράνη και σε έντεκα ακόμα πόλεις. Ήταν η πρώτη φορά από το 1963, που επιβαλλόταν στρατιωτικός νόμος στην Τεχεράνη. Το επόμενο πρωί έλαβε χώρα η αναπόφευκτη σύγκρουση. Οι χειρότερες συγκρούσεις σημειώθηκαν στη νότια Τεχεράνη όπου εργάτες έστησαν οδοφράγματα και υποδέχτηκαν με βόμβες μολότοφ τα στρατιωτικά οχήματα. Στην ανατολική Τεχεράνη και στην καρδιά του παζαριού της πλατείας Jaleh 5.000 διαδηλωτές προχώρησαν σε καθιστική διαμαρτυρία. Ελικόπτερα, τανκς και κομάντος επιστρατεύθηκαν από το καθεστώς. Οι στρατιωτικές αρχές ανακοίνωσαν ότι 87 είχαν πεθάνει και 205 τραυματιστεί, αλλά η αντιπολίτευση ανακοίνωσε ότι οι θάνατοι ήταν

⁵⁶ Charles Kurzman, "The Qum Protests and the Coming of the Iranian Revolution, 1975 and 1978", *Social Science History*, 27:3 (fall 2003), 287-325.

⁵⁷ Michael Eisenstadt, "Iran's Islamic revolution: Lesson for the Arab Spring of 2011?" *Institute for National Strategic Studies, Center for Strategic Research*, (April, 2011), 1-11.

⁵⁸ Michael Axworthy, *Revolutionary Iran. A History of the Islamic Republic* (New York: Oxford University Press, 2013), 106.

πάνω από 4.000, από τους οποίους οι 500 είχαν σκοτωθεί στην Jaleh. Η 8^η του Σεπτεμβρίου έμεινε γνωστή ως *Μαύρη Παρασκευή*, αφήνοντας μια μόνιμη πληγή στο Ιράν. Τα γεγονότα της Μαύρης Παρασκευής έδωσαν τέλος στην όποια πιθανότητα των βαθμιαίων μεταρρυθμίσεων και άφησαν τη χώρα με το εξής δίλημμα: Είτε μία δραστική επανάσταση, είτε ένα στρατιωτικό πραξικόπημα. Στις 9 Σεπτεμβρίου, 700 εργάτες της βιομηχανίας πετρελαίου της Τεχεράνης κατέβηκαν σε απεργία διεκδικώντας υψηλότερους μισθούς και διαμαρτυρόμενοι για την επιβολή στρατιωτικού νόμου, ενώ στις 11 του μηνός ακολούθησαν –στον ίδιο κλάδο– άλλες τέσσερις πόλεις. Στις 13 του Σεπτεμβρίου κατέβηκαν σε απεργία και οι εργάτες τσιμέντου ζητώντας την απόσυρση του στρατιωτικού νόμου, την απελευθέρωση των πολιτικών κρατούμενων και αυξήσεις στους μισθούς. Μετά την τρίτη εβδομάδα του Οκτωβρίου οι επαναλαμβανόμενες απεργίες όλων των επιμέρους κλάδων οδήγησαν στην απόφαση για γενική πανεθνική απεργία. Ο Σάχης, ήταν πλέον αντιμέτωπος με μια πολιτική γενική απεργία.⁵⁹ Στις 4 Νοέμβριο, μεγάλες συγκεντρώσεις έγιναν στην Τεχεράνη ειδικά γύρω από το πανεπιστήμιο, ενώ την επόμενη μέρα οι διαδηλωτές επιτέθηκαν στην Βρετανική πρεσβεία καθώς και σε τράπεζες, ακριβά ξενοδοχεία και γραφεία αεροπορικών εταιρειών.⁶⁰ Στις 15 Νοέμβριο βίαιες συγκρούσεις σημειώθηκαν στις Κουρδικές επαρχίες.⁶¹ Στις 2 Δεκέμβριο έγιναν νέες μεγάλες διαδηλώσεις κατά την έναρξη του Μουσουλμανικού Ιερού μήνα του Muharram, όπου πολλοί σκοτώθηκαν. Η αντιπολίτευση οργάνωσε την κορύφωση των κινητοποιήσεων τις μέρες της Tasu'a και της Ashura, στις 10 και 11 Δεκέμβριο, οι οποίες αναφέρονται στο μαρτύριο του Ιμάμη Χουσεΐν. Στο δεύτερο δεκαήμερο του Δεκέμβριο ξεκίνησαν μεγάλες συγκεντρώσεις οι οποίες πήραν και το όνομα της ιερής γιορτής (Muharram Protests). Στις 10 Δεκέμβριο, υπολογίζεται ότι μισό έως ένα εκατομμύριο άνθρωποι μαζεύτηκαν στην Τεχεράνη, ενώ την επόμενη μέρα το πλήθος ξεπέρασε το ένα εκατομμύριο. Μεγάλες συγκεντρώσεις έγιναν και σε άλλες πόλεις της χώρας, με τους συγκεντρωμένους να υπολογίζονται από έξι έως εννέα εκατομμύρια σε ολόκληρο το Ιράν. Οι διαδηλωτές ζητούσαν την εκθρόνιση του Σάχη. Ο δρόμος για την αλλαγή

⁵⁹ Ervand Abrahamian, *Iran Between Two Revolutions* (U.K: Princeton University Press, 1982), 515-8.

⁶⁰ Axworthy, *Revolutionary Iran*, 115-6.

⁶¹ Abrahamian, *Iran Between Two Revolutions*, 520.

καθεστώτος είχε ανοίξει. Στις 16 Ιανουαρίου 1979, ο Σάχης και η οικογένειά του εγκατέλειψαν για πάντα το Ιράν με προορισμό την Αίγυπτο.⁶² Την 1^η Φεβρουαρίου με πτήση της Air France, ο Χομεϊνί επέστρεψε στο Ιράν, γνωρίζοντας αποθεωτική και παλλαϊκή υποδοχή, ενώ η χώρα βρισκόταν σε κατάσταση χάους.

Η Εδραίωση της Επανάστασης και η καθιέρωση της Ισλαμικής Δημοκρατίας.

Το τέλος για τους Παχλαβί ήρθε τις πρώτες εβδομάδες του 1979. Από το 1977 ο Σάχης, σε μια απεγνωσμένη προσπάθεια να μην καταρρεύσει το κράτος και ολόκληρη η Δυναστεία, διόρισε και απέλυσε μια σειρά Πρωθυπουργών με πρωτοφανή συχνότητα. Το έτος 1978 σηματοδότησε τη μετατροπή της αντιπολίτευσης, από ένα μετριοπαθές μεταρρυθμιστικό κίνημα των επαγγελματικών μεσαίων τάξεων, σε μια λαϊκή ισλαμική επανάσταση εμπνευσμένη από τον Χομεϊνί και υποστηριζόμενη από τις αστικές μάζες. Ο μετασχηματισμός επιταχύνθηκε από τη βάνανυση απάντηση των δυνάμεων του Σάχη απέναντι στην άοπλη διαμαρτυρία του Ιρανικού λαού. Κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων του Muharram, το στρατιωτικό θεμέλιο στο οποίο στηριζόταν το καθεστώς του Σάχη άρχισε να καταρρέει. Μέλη του στρατεύματος, καταδικάζοντας τις συνεχείς δολοφονίες άοπλων φοιτητών, καταστηματαρχών και εργατών, εγκατέλειψαν τις μονάδες τους, ενώθηκαν με τους διαδηλωτές και σύμφωνα με ορισμένες αναφορές έριξαν πυροβολισμούς εναντίον διοικητών τους. Η τελευταία κίνηση του Σάχη, ήταν να στραφεί σε μια παλιά φιγούρα του Εθνικού Μετώπου, τον Σαπούρ Μπαχτιάρ, έναν άνθρωπο με άψογα αντιπολιτευτικά διαπιστευτήρια που ήταν ακόμα πιστός στο Μοναρχικό σύστημα. Αλλά ήταν πολύ αργά για έναν μετριοπαθή πολιτικό, όπως ο Μπαχτιάρ. Καταγγέλθηκε από τους συνοδοιπόρους του στο «Κίνημα Ελευθερίας» και από τον ίδιο τον Χομεϊνί, ο οποίος εξέδωσε μια διακήρυξη δηλώνοντας ότι οποιαδήποτε κυβέρνηση διοριζόταν από τον Σάχη ήταν παράνομη και όποιος την υπηρετούσε πρόδιδε το Ισλάμ. Στη συνέχεια ο Σάχης εγκατέλειψε με την παρότρυνση των ΗΠΑ εσπευσμένα το Ιράν στις 18 Ιανουαρίου 1979 με πρόφαση «ιατρικούς» λόγους, ώστε να δοθεί χρόνος στους Αμερικάνους να εκπονήσουν σχέδιο για την καταστολή της επανάστασης, όπως είχε συμβεί και με την ανατροπή του Μοσαντέκ. Όμως αυτή τη φορά, η φυγή του Σάχη ήταν οριστική. Πέθανε ένα χρόνο αργότερα εξόριστος, στην Αίγυπτο. Μέχρι τη στιγμή

⁶² Axworthy, *Revolutionary Iran*, 120-1, 126.

της φυγής του Σάχη εκατομμύρια Ιρανοί πλημμύριζαν τους δρόμους σε καθημερινή βάση απαιτώντας την κατάργηση της Μοναρχίας, το θάνατο του Σάχη, και την επιστροφή του Χομεϊνί. Ο Μπαχτιάρ δεν μπορούσε να κάνει πολλά. Ο στρατός, κάποτε από τους ισχυρότερους στον κόσμο, διαλύθηκε με έναν ρυθμό χιλιάδων λιποταξιών την ημέρα. Οποιοδήποτε σχέδιο καταστολής της επανάστασης, εσωτερικά ή/και με εξωτερική παρέμβαση δεν είχε πιθανότητες επιτυχίας. Ο Χομεϊνί επέστρεψε στο Ιράν την 1η Φεβρουαρίου. Στις 11 Φεβρουαρίου, μια ομάδα τεχνικών σε μια αεροπορική βάση που βρίσκεται στην καρδιά της πρωτεύουσας, συντάχθηκε εναντίον του καθεστώτος και οι εντολές του Μπαχτιάρ προς τους στρατιωτικούς διοικητές να βομβαρδίσουν την αεροπορική βάση, αγνοήθηκαν. Αντίθετα, οι διοικητές κρύφτηκαν. Ο τεράστιος στρατός του Σάχη είχε καταρρεύσει. Ο Μπαχτιάρ επίσης κρύφτηκε. Η επανάσταση είχε πετύχει. Η εξουσία πλέον ήταν στα χέρια του λαού και ηγέτης τους ήταν ο ιμάμης Χομεϊνί. Μια άοπλη λαϊκή επανάσταση, εμπνευσμένη και καθοδηγούμενη από ένα ηλικιωμένο μέλος του θρησκευτικού κατεστημένου, είχε ανατρέψει τον «Βασιλιά των Βασιλιάδων» και έφερε το τέλος της δυναστείας των Παχλαβί.⁶³

Μέχρι τη στιγμή της επιστροφής του Χομεϊνί στο Ιράν, το κράτος, ο στρατός και οι δυνάμεις ασφαλείας είχαν διαλυθεί, η οικονομία είχε καταρρεύσει και οργανώσεις από την Αριστερά μέχρι την Δεξιά είχαν ξεκινήσει τον ανταγωνισμό για την εξουσία. Ήταν μια πραγματικά επαναστατική κατάσταση, ταραχώδης και χαοτική, ενώ η έκβασή της κάθε άλλο παρά βέβαιη ήταν. Οι συνθήκες αυτές επικράτησαν μέχρι το 1982 και σηματοδοτήθηκαν από τον αγώνα μεταξύ κοσμικών και θρησκευτικών δυνάμεων, από την ύπαρξη αντίπαλων κέντρων εξουσίας και από την εμφάνιση αυτόνομων επαναστατικών οργανώσεων. Το κοινό νήμα που διατρέχει αυτά τα πρώτα χρόνια της αναταραχής ήταν η σύγκρουση για τον μελλοντικό προσανατολισμό της ιρανικής κοινωνίας: θα μπορούσε να τεθεί υπό τον έλεγχο του θρησκευτικού κατεστημένου και να γίνει ισλαμική θεοκρατία ή επρόκειτο να αναδυθεί ως ένα Συνταγματικό καθεστώς υπό μετριοπαθείς μεταρρυθμιστές, όπως ο Μπαζαργκάν; Η επίλυση αυτής της σύγκρουσης κόστισε χιλιάδες ζωές και είχε ως

⁶³ Kamrava, *The Modern Middle East*, 123. Cleveland & Bunton, *A History of the Modern Middle East*, 428, 430.

αποτέλεσμα την πλήρη κυριαρχία του θρησκευτικού κατεστημένου. Διανύοντας το πρώτο διάστημα της επανάστασης, το έργο της διακυβέρνησης έγινε πιο δύσκολο από την ύπαρξη δύο αντιπάλων κέντρων εξουσίας. Ο Χομεϊνί, πιστός στο λόγο του ότι όσοι αξιωματούχοι δέχτηκαν τον διορισμό από τον Σάχη θα πρέπει να θεωρούνται προδότες του Ισλάμ, αρνήθηκε να αναγνωρίσει την εξουσία του πρωθυπουργού Μπαχτιάρ και τον εξανάγκασε σε παραίτησή, στις αρχές του 1979. Στη συνέχεια διόρισε τον δικό του πρωθυπουργό, τον Μεχντί Μπαζαργκάν. Το καθήκον του Μπαζαργκάν ήταν να αποκαταστήσει τη διοικητική τάξη και την οικονομική σταθερότητα. Αυτός και το υπουργικό του συμβούλιο λαϊκών μετριοπαθών, προσπάθησε να χαλιναγωγήσει τις επαναστατικές οργανώσεις και να ενθαρρύνει το σχηματισμό κοσμικών κυβερνητικών θεσμών. Ωστόσο, το πεδίο εφαρμογής της κυβέρνησης του Μπαζαργκάν περιοριζόταν από τις εξουσίες που επαφίονταν σε έναν παράλληλο κυβερνητικό οργανισμό γνωστό ως, το «Συμβούλιο της Ισλαμικής Δημοκρατίας». Αποτελούσαν κυρίως από ουλεμάδες υπό την καθοδήγηση του Χομεϊνί και ήταν το ανώτατο διοικητικό και νομοθετικό σώμα στη χώρα. Εξέδιδε νόμους και διατάγματα και είχε την εξουσία να καταθέτει βέτο στις προτάσεις της κυβέρνησης του Μπαζαργκάν. Η κυρίαρχη αυθεντία του συμβουλίου, κατέστησε αδύνατο για τον Μπαζαργκάν να εφαρμόσει το πρόγραμμά του, με αποτέλεσμα να παραιτηθεί τον Νοέμβριο του 1979, απογοητευμένος από την αντίθεση των κληρικών στις εσωτερικές πολιτικές, αλλά και στις προσπάθειές του να διατηρήσει μια επίφαση εγκάρδιων σχέσεων με τις ΗΠΑ. Η εμφάνιση αυτόνομων επαναστατικών οργανώσεων έθεσε μια περαιτέρω αμφισβήτηση της εξουσίας της κυβέρνησης του Μπαζαργκάν. Καθώς το κεντρικό κράτος διαλύθηκε τις τελευταίες εβδομάδες του καθεστώτος, σχηματίστηκαν τοπικές επιτροπές για την εκτέλεση των βασικών καθηκόντων ασφάλειας και διοίκησης. Επικεφαλής σε πολλές περιπτώσεις ήταν ουλεμάδες υποστηρικτές του Χομεϊνί, οι οποίοι χρησιμοποίησαν τις επιτροπές ώστε να επεκτείνουν την επιρροή του μαχητικού θρησκευτικού κατεστημένου σε όλη την χώρα. Τον Μάιο του 1979 ο Χομεϊνί, διέταξε τη δημιουργία των «Φρουρών της Επανάστασης», μια ένοπλης δύναμης που ήταν διαφορετική από τον τακτικό στρατό και αποτελούνταν κυρίως από εξαθλιωμένους νέους των αστικών κέντρων. Οι «Φρουροί» διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη νίκη του συνασπισμού του Χομεϊνί. Προκειμένου να παρασχεθεί μια οργανωτική δομή για την ιδεολογία της ισλαμικής

επανάστασης, μια ομάδα Αγιατολάχ κοντά στον Χομεϊνί σχημάτισε το Ισλαμικό Δημοκρατικό Κόμμα (IRP), στα μέσα του 1979. Το IRP προσπάθησε να κινητοποιήσει το λαϊκό παράγοντα για την υποστήριξη της Ισλαμικής Δημοκρατίας και να δυσφημίσει τους κοσμικούς μετριοπαθείς. Με τις στενές διασυνδέσεις του στο εθνικό δίκτυο των ουλεμά, το οποίο με τη σειρά του είχε τακτική και άμεση πρόσβαση στον πληθυσμό μέσω των τζαμιών, το IRP έγινε γρήγορα η μεγαλύτερη πολιτική δύναμη εντός του Ιράν. Οι δυνατότητες επιβολής του IRP αυξήθηκαν από την ικανότητά του να καλεί τους «Φρουρούς της Επανάστασης» να διαλύσουν τα συλλαλητήρια της αντιπολίτευσης και να εξασφαλίζει τη σύλληψη και κράτηση προσωπικοτήτων της. Η πορεία που οδήγησε στην εγκαθίδρυση μιας νέας ισλαμικής τάξης στο Ιράν, ξεκίνησε με ένα εθνικό δημοψήφισμα τον Μάρτιο του 1979, που ενέκρινε την αντικατάσταση της Μοναρχίας από την Ισλαμική Δημοκρατία. Το αποτέλεσμα αυτού του δημοψηφίσματος εγκαινίασε έναν αγώνα για τον ορισμό της συνταγματικής έννοιας του όρου Ισλαμική Δημοκρατία. Τον Ιούνιο του 1979 η κυβέρνηση του Μπαζαργκάν συνέταξε Σύνταγμα το οποίο ενστερνιζόταν την αρχή του ισλαμικού κράτους, αλλά δεν χορηγούσε καμία ειδική διοικητική ή δικαστική εξουσία στο θρησκευτικό κατεστημένο. Στη συνέχεια, το σχέδιο υποβλήθηκε για συζήτηση σε μια λαϊκά εκλεγμένη Συνέλευση εμπειρογνομόνων, η πλειοψηφία των οποίων ήταν ουλεμά. Ο Χομεϊνί απευθύνθηκε προσωπικά στην πρώτη συγκέντρωση της συνέλευσης και ενημέρωσε τους συνέδρους ότι το Σύνταγμα θα πρέπει να βασίζεται «εκατό τοις εκατό στο Ισλάμ». Στην πορεία των εργασιών της η Συνέλευση εμπειρογνομόνων αναδιάρθρωσε πλήρως το αρχικό σχέδιο της κυβέρνησης και παρήγαγε ένα Σύνταγμα που απαιτούσε ότι, όλοι οι νόμοι και οι κανονισμοί του Ιράν πρέπει να βασίζονται σε ισλαμικούς κανόνες και πρότυπα. Αυτό η συνθήκη επέτρεψε στην ομάδα των ουλεμά να γίνουν η κυρίαρχη Αρχή εντός του κράτους. Το αποτέλεσμα της συνταγματικής συζήτησης ώθησε το Ιράν στο δρόμο του πλήρους πολιτικού, νομικού και κοινωνικού εξισλαμισμού και μπορεί να θεωρηθεί εξίσου επαναστατική εξέλιξη με την ανατροπή του Σάχη. Έτσι, από τη μία το Σύνταγμα έδωσε στον Ιρανικό λαό την ευκαιρία να εκλέγει άμεσα τον Πρόεδρο, τα μέλη της εθνοσυνέλευσης και τα δημοτικά συμβούλια. Αλλά από την άλλη πλευρά, έθεσε την τελική εξουσία στα χέρια μη εκλεγμένων αξιωματούχων, όπου σχεδόν όλοι ήταν ουλεμά. Οι αξιωματούχοι αυτοί, αποτελούσαν το *Συμβούλιο των Φρουρών*, του

οποίου τα μέλη διέθεταν εκτεταμένες εξουσίες νομοθετικής αναθεώρησης. Όλοι οι νόμοι και οι κανονισμοί που εγκρίνονταν από την Εθνοσυνέλευση έπρεπε να υποβληθούν στο *Συμβούλιο*, το οποίο είχε την εξουσία προς έγκριση ή απόρριψη λόγω της μη συμμόρφωσής τους, σύμφωνα με τα ισλαμικά πρότυπα. Το Σύνταγμα υιοθέτησε επίσης την αρχή γνωστή ως *vilayat-i faqih*, δηλαδή την διακυβέρνηση ενός νομοδιδάσκαλου του Ισλάμ για λογαριασμό του Κρυμμένου Ιμάμη. Στον ίδιο τον Χομεϊνί ανατέθηκε η ευθύνη της υπηρεσίας, ως τον ανώτατο ισλαμιστή νομοδιδάσκαλο. Ήταν η πιο ισχυρή θέση στην κυβερνητική δομή, επιλέχθηκε με διορισμό και όχι με λαϊκές εκλογές και έπρεπε να την κατέχει ένας «έντιμος, ενάρετος, καλά ενημερωμένος, θαρραλέος, αποτελεσματικός διαχειριστής και θρησκευτικός νομοδιδάσκαλος», που θα υπηρετούσε ως ηγέτης του λαού ερήμην του Κρυμμένου Δωδέκατου Ιμάμη. Μεταξύ των ευρέων συνταγματικών εξουσιών που δόθηκαν στον ανώτατο ισλαμιστή άρχοντα ήταν το δικαίωμα να διορίζει τα μισά μέλη του *Συμβουλίου των Φρουρών*, ενώ τα άλλα μισά θα εκλέγονταν από το Κοινοβούλιο. Σε περίπτωση ισοψηφίας, τον τελικό λόγο θα τον είχε ο Πρόεδρος του κράτους. Επιπλέον, είχε τη δικαιοδοσία του διορισμού και της απόλυσης του διοικητή των *Φρουρών της Επανάστασης* καθώς και των διοικητών του στρατού, του ναυτικού και της αεροπορίας. Επιπλέον, ο ανώτατος ηγέτης εξουσιοδοτήθηκε να αποφαινεται επί των προσόντων των υποψηφίων Προέδρων και να επιβεβαιώνει την προεδρική εκλογή. Η δημιουργία της θέσης του ανώτατου ηγέτη ήταν ένας θρίαμβος για τη μακροχρόνια πεποίθηση του Χομεϊνί ότι, ένα πραγματικά ισλαμικό κράτος θα μπορούσε να εξασφαλιστεί μόνο από τη διακυβέρνηση του θρησκευτικού κατεστημένου. Η Ιρανική Επανάσταση ανύψωσε το θρησκευτικό κατεστημένο από τη θέση των ερμηνευτών της θείας βούλησης, σε αυτή των ηγεμόνων και εκφραστών της. Το αναθεωρημένο Σύνταγμα εγκρίθηκε σε εθνικό δημοψήφισμα που διεξήχθη στα τέλη του 1979 και ο πρώτος πρόεδρος της Ισλαμικής Δημοκρατίας, ο Χασάν Μπάνι-Σαντρ, εξελέγη το 1980. Ο Μπάνι-Σαντρ (γεν. 1933) έγινε θιασώτης του Χομεϊνί ενώ σπούδαζε στο Παρίσι και χρησίμευσε ως επαφή του με τον δυτικό Τύπο κατά τη διάρκεια της παραμονής του Αγιατολάχ στη γαλλική πρωτεύουσα. Αν και ο Μπάνι-Σαντρ ήταν αφοσιωμένος στη διατήρηση της ισλαμικής πολιτιστικής ταυτότητας του Ιράν, εντούτοις ευνόησε την κοσμική κυβέρνηση και αντιτάχθηκε στην αυξανόμενη κυριαρχία του θρησκευτικού κατεστημένου. Η σύντομη και χαοτική του Προεδρία

ήταν αφιερωμένη στις προσπάθειες να σταματήσει την κυβερνητική κυριαρχία των ουλεμάδων, να περιορίσει τις υπερβολές των *Φρουρών της Επανάστασης* και να φέρει τις τοπικές επιτροπές και τα επαναστατικά δικαστήρια υπό την εξουσία της κεντρικής κυβέρνησης. Ο Μπάνι-Σαντρ όχι μόνο αντιμετώπισε μια σειρά εσωτερικών θεμάτων, αλλά είχε να αντιμετωπίσει και δύο δύσκολα εξωτερικά ζητήματα. Την «κρίση των ομήρων» και την έναρξη του πολέμου Ιράν-Ιράκ, τα οποία θα δούμε παρακάτω.

Αν και ο Μπάνι-Σαντρ υποστηρίχθηκε από τμήματα της επαγγελματικής μεσαίας τάξης, ο Χομεϊνί και το IRP μπορούσαν να ζητήσουν πιο ευρεία υποστήριξη στην ιρανική κοινωνία. Οι κοσμικοί μεταρρυθμιστές της μεσαίας τάξης, που κάποτε περίμεναν να κυριαρχήσουν στη μετά-Σάχη εποχή φοβήθηκαν και έτσι αναγκάστηκαν να φύγουν ή να σιωπήσουν. Ο Μπάνι-Σαντρ απομονώθηκε πολιτικά και ο Χομεϊνί τον εγκατέλειψε τελικά με αποτέλεσμα να παραιτηθεί, το 1981. Μέσα στα δύο πρώτα χρόνια, η επανάσταση είχε «αποκεφαλίσει» τον πρώτο της Πρωθυπουργό και τον πρώτο Πρόεδρό της, οι οποίοι και οι δύο υποστήριζαν κάποια μορφή περιορισμών στον έλεγχο των ουλεμά επί των μηχανισμών της κυβέρνησης. Η αποχώρηση του Μπαζαργκάν και του Μπάνι-Σαντρ άφησε το πεδίο ανοιχτό για τον Χομεϊνί και το IRP, ώστε να εδραιώσουν την κυριαρχία τους στην εξουσία. Αλλά μόλις η Ισλαμική Δημοκρατία νίκησε τους μετριοπαθείς κοσμικούς αμφισβητίες της, αντιμετώπισε ένα νέο κύμα αντίστασης από τη μαχητική Ισλαμική Αριστερά. Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 1981, ένα κύμα τρομοκρατικών βομβιστικών επιθέσεων πραγματοποιήθηκε από τους Μουτζαχεντίν-ι Χαλκ οι οποίοι σκότωσαν δεκάδες θρησκευτικούς και πολιτικούς ηγέτες απειλώντας το καθεστώς με αποσταθεροποίηση. Η κυβέρνηση απάντησε στις επιθέσεις των *Μουτζαχεντίν* με μαζικές συλλήψεις και εκτελέσεις τέτοιας έντασης, ώστε η κατάσταση να αποτελεί ένα «βασίλειο τρόμου». Σύμφωνα με έναν ιστορικό, η αριστερή απειλή οδήγησε την κυβέρνηση να εντείνει τις προσπάθειές της για την επιβολή ιδεολογικής συμμόρφωσης της κοινωνίας στο σύνολό της. Το καθεστώς θέσπισε μια σειρά τεστ πίστης για τους δημόσιους υπάλληλους, τους εκπαιδευτικούς και άλλους κρατικούς υπάλληλους. Όλα τα πανεπιστήμια και τα κολέγια του Ιράν είχαν κλείσει το 1980, ώστε να υποστούν μια διαδικασία εξισλαμισμού. Κατά τη διάρκεια του κλεισίματος οι σχολές εκκαθαρίστηκαν και τα προγράμματα σπουδών επανασχεδιάστηκαν ώστε να τονίζουν τις ισλαμικές αξίες, ενώ και τα σχολικά βιβλία

τροποποιήθηκαν. Όταν τα πανεπιστήμια άρχισαν να ανοίγουν ξανά, το 1982, η κυβέρνηση εξασφάλισε ότι μόνο οι φοιτητές με ισλαμικά διαπιστευτήρια θα φοιτούσαν και δεν έγιναν δεκτά στοιχεία με αριστερή πολιτική δραστηριότητα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την σημαντική μείωση των συνολικών εγγραφών και μια δραματική μείωση στον αριθμό των φοιτητριών: Στο Πανεπιστήμιο της Τεχεράνης, από 17.000 φοιτητές πριν από την επανάσταση ενεγράφησαν περίπου 4.500, το 1983, ενώ το ποσοστό των εγγεγραμμένων γυναικών μειώθηκε από το 40% του συνόλου των φοιτητών/τριών στα τέλη της δεκαετίας του 1970, σε μόλις 10%. Μέχρι το 1982, η Ισλαμική Δημοκρατία είχε επικρατήσει τόσο προς το Κέντρο όσο και προς την Αριστερά, έχοντας εξασφαλίσει τον έλεγχο στην ιρανική πολιτική ζωή.⁶⁴

Η «κρίση των ομήρων». Στις 4 Νοεμβρίου 1979 μία ομάδα ισλαμιστών φοιτητών, εισέβαλλε στην Αμερικάνικη πρεσβεία της Τεχεράνης και την κατέλαβε.⁶⁵ Με αυτόν τον τρόπο ξέσπασε μια διπλωματική κρίση μεταξύ Ιράν και ΗΠΑ γνωστή ως «κρίση των ομήρων». Οι εισβολείς πήραν 90 ομήρους μεταξύ των οποίων 63 Αμερικάνοι, εκ των οποίων οι 52 θα κρατηθούν σε μια ομηρία 444 ημερών. Στις 19-20 Νοεμβρίου 1979, 13 όμηροι (γυναίκες και Αφροαμερικανοί) αφέθηκαν ελεύθεροι. Η Ουάσιγκτον διέκοψε τις σχέσεις της με το Ιράν, πάγωσε τα ιρανικά κεφάλαια στις ΗΠΑ και εργάστηκε για την διεθνή απομόνωση του Ιράν, εγκαινιάζοντας μια περίοδο έντονης εχθρότητας μεταξύ των δύο χωρών. Η Προεδρία Κάρτερ έγινε η ίδια όμηρος της κατάστασης ομηρίας. Η ανικανότητα της Διοίκησης Κάρτερ να απελευθερώσει τους ομήρους τόνισε την αμερικάνικη αδυναμία, ένα εθνικό αίσθημα κατωτερότητας το οποίο η χώρα ακόμα προσπαθούσε να ξεπεράσει την επαύριο του Βιετνάμ. Όταν οι διπλωματικές προσπάθειες απέτυχαν, ο Κάρτερ πήρε την μοιραία απόφαση για διάσωση των ομήρων, με αποτέλεσμα την κατάρριψη ελικοπτέρων και τον θάνατο Αμερικανών στρατιωτών. Η τραγική κατάληξη συνεισέφερε ακόμα περισσότερο στο αίσθημα της Αμερικάνικης ανικανότητας. Το να πούμε ότι η υπόθεση των ομήρων απλά έπληξε την επανεκλογή του Κάρτερ, είναι το προφανές. Η «κρίση των ομήρων» έσπρωξε τον ψυχισμό του έθνους στην αναζήτηση μιας πατριωτικής Αμερικής με

⁶⁴ Cleveland & Bunton, *A History of the Modern Middle East*, 430-4.

⁶⁵ Gary Sick, *October Surprise: America's Hostages in Iran and the Election of Ronald Reagan* (U.S.A: Times Books- Random House, 1991), 15.

ισχυρή θέληση, που θα διόρθωνε το κύρος της στο εξωτερικό και θα δημιουργούσε ξανά έναν στρατό, ως ένα θετικό εργαλείο της εξωτερικής πολιτικής. Με αυτή την έννοια ο υπερσυντηρητικός Ρόναλντ Ρίγκαν που θα κέρδιζε στις εκλογές του 1980, ήταν μια φυσική απάντηση στα προηγούμενα. Ασφαλώς η «κρίση των ομήρων» δεν ήταν ο μοναδικός λόγος της εκλογικής του νίκης. Το τελειωτικό χτύπημα -από την Τεχεράνη- στην υστεροφημία του Κάρτερ συνέβη όταν οι όμηροι απελευθερώθηκαν λίγα λεπτά μόλις μετά την ορκωμοσία του Ρίγκαν, στις 20 Ιανουαρίου 1980.⁶⁶ Για τον υπόλοιπο κόσμο, η ομηρία στην πρεσβεία της Τεχεράνης θεωρήθηκε ως μια διεθνής κρίση ύψιστης σημασίας. Άλλωστε εκείνη τη στιγμή, με την επανάσταση να κάνει τα πρώτα της βήματα, το τοπίο ήταν θολό σχετικά με τις διαθέσεις των νέων ηγετών του Ιράν. Όταν οι 300 φοιτητές εισέβαλλαν στην πρεσβεία, ο Σάχης βρισκόταν στις ΗΠΑ για θεραπεία κατά του καρκίνου. Οι φοιτητές ήταν πεπεισμένοι ότι οι ΗΠΑ χρησιμοποιούσαν τα γραφεία της πρεσβείας για να οργανώσουν πραξικόπημα, όπως αυτό του 1953. Άρα, η φυγή του Σάχη ήταν ένα πρόσχημα, στα πρότυπα του σχεδίου ανατροπής του Μοσαντέκ. Με αυτό τον τρόπο δικαιολογήθηκε και η συνέχιση της κατάληψης μέχρι να σταθεροποιηθεί η κατάσταση, μια κατάληψη που ονομάστηκε από τους συμμετέχοντες και ως «δεύτερη ισλαμική επανάσταση».⁶⁷

Οι παρατεταμένες διαπραγματεύσεις μέσω τρίτων μεσαζόντων συνεχίστηκαν κατά διαστήματα και μετά την αποτυχημένη απόπειρα διάσωσης. Ορισμένοι στην κυβέρνηση των ΗΠΑ ευνόησαν την εκτέλεση μιας ακόμη αποστολής διάσωσης. Τον Σεπτέμβριο του 1980 εγκρίθηκε ψήφισμα που διευκρίνιζε τους όρους υπό τους οποίους θα απελευθερώνονταν οι όμηροι. Αυτό περιλάμβανε, α) την αποδέσμευση από τις ΗΠΑ ιρανικών περιουσιακών στοιχείων ύψους 12 δισεκατομμυρίων δολαρίων τα οποία είχαν παγώσει, ως αντίποινα για την κράτηση των ομήρων, β) δέσμευση των ΗΠΑ να μην παρεμβαίνουν στις ιρανικές υποθέσεις στρατιωτικά ή πολιτικά και γ) τη δήμευση των περιουσιακών στοιχείων του Σάχη στις ΗΠΑ και την επιστροφή τους στο Ιράν. Ενόψει των επερχόμενων προεδρικών εκλογών η κυβέρνηση Κάρτερ βρήκε ελπιδοφόρους αυτούς τους σαφείς όρους και τους χρησιμοποίησε ως βάση των διαπραγματεύσεων της με το Ιράν, με την Αλγερινή

⁶⁶ Lesch, "The Iranian Revolution", στο Yambert (επιμ.), *ο.π.*, 134-6.

⁶⁷ Abrahamian, *A History of Modern Iran*, 232.

κυβέρνηση ως διαμεσολαβήτρια. Μακρές και επίπονες διαπραγματεύσεις ξεκίνησαν, ενώ πολλές φορές έφτασαν στο χείλος του γκρεμού. Αναμφίβολα, η απελευθέρωση των ομήρων πριν από τις γενικές εκλογές του Νοεμβρίου θα ενίσχυε τις πιθανότητες επανεκλογής του Κάρτερ. Οι διαπραγματεύσεις με το Ιράν συνεχίστηκαν μέχρι και την ημέρα της προεδρικής ορκωμοσίας στις ΗΠΑ, όταν ορισμένες λεπτομέρειες της τελευταίας στιγμής βρίσκονταν ακόμη υπό επεξεργασία. Τότε διευθετήθηκαν όλες οι περίπλοκες λεπτομέρειες της μαζικής μεταφοράς κεφαλαίων και άλλων νομικών προϋποθέσεων και καθώς ο Ρόναλντ Ρίγκαν ορκιζόταν, οι Αμερικανοί διπλωμάτες μεταφέρθηκαν με δύο αλγερινά αεροπλάνα εκτός Ιράν. Οι νικητές από την όλη κρίση ήταν ο Χομεϊνί και ο Ρίγκαν. Φαίνεται ότι τα οφέλη της «κρίσης των ομήρων» για την εκστρατεία Ρίγκαν και η χρονική στιγμή της απελευθέρωσης των ομήρων δεν ήταν τόσο συμπτωματικά. Υπήρχαν από καιρό φήμες για μυστικές επαφές μεταξύ ανθρώπων της εκστρατείας του Ρίγκαν και των Ιρανών. Ενώ η αλήθεια εξακολουθεί να είναι σκοτεινή και μπορεί να μην γίνει ποτέ εντελώς γνωστή, χρόνια αργότερα προστέθηκαν και άλλες παρόμοιες φήμες από τα ερευνητικά έργα του Gary Sick, ενός διπλωμάτη του Λευκού Οίκου -όμηρος ο ίδιος μέσα στην πρεσβεία- αλλά και ορισμένων δημοσιογράφων. Σε γενικές γραμμές, μέσα από την έρευνά του ο Sick έχει κατασκευάσει το ακόλουθο σενάριο: Μετά από αρκετές μυστικές συναντήσεις στη Μαδρίτη μεταξύ των Ιρανών και του διευθυντή της εκστρατείας του Ρίγκαν Ουίλιαμ Κέισι, ενός παλιού κατασκόπου και αργότερα επικεφαλής της CIA, επιτεύχθηκε συμφωνία: οι όμηροι δεν θα απελευθερώνονταν παρά μόνο μετά τις προεδρικές εκλογές του Νοεμβρίου, με τον Κέισι να προκρίνει την απελευθέρωση των ομήρων κατά τη διάρκεια της προεδρίας Ρίγκαν. Όντως, αφέθηκαν ελεύθεροι περίπου είκοσι λεπτά μετά την ορκωμοσία του, μετά από μια ανεξήγητη τετράωρη καθυστέρηση στην Τεχεράνη, καθώς κάθονταν σε ένα αεροπλάνο περιμένοντας να απογειωθούν. Σε αντάλλαγμα ο Λευκός Οίκος επέτρεψε την πώληση απαραίτητου αμερικανικού στρατιωτικού εξοπλισμού από το Ισραήλ στο Ιράν, καθώς είχε ξεκινήσει ήδη ο πόλεμος με το Ιράκ. Λίγα χρόνια αργότερα ο Λευκός Οίκος του Ρίγκαν επανέλαβε την ίδια τακτική, δηλαδή την ανταλλαγή Αμερικανών ομήρων -που κρατούσε στο Λίβανο η Χεζμπολλάχ- με αντάλλαγμα στρατιωτικό εξοπλισμό μέσω του Ισραήλ, πάλι σε ένα

κρίσιμο σημείο του πολέμου Ιράν-Ιράκ. Έτσι, προέκυψε η γνωστή Υπόθεση Ιράν-Κόντρας, που δημιούργησε τεράστιο πολιτικό πρόβλημα στον Ρίγκαν.⁶⁸

Ο εξισλαμισμός της ιρανικής κοινωνίας. Αρχικά η κυβέρνηση ανέβαλε τις αποφάσεις για το πώς έπρεπε να εισαχθούν και να εφαρμοστούν οι ισλαμικοί νόμοι και τα ισλαμικά πρότυπα. Από τις πρώτες μέρες της κυριαρχίας του Χομεϊνί όμως, καθορίστηκαν ορισμένοι στόχοι. Πρωταρχικός μεταξύ αυτών ήταν η επίτευξη των ισλαμικών αρχών της κοινωνικής δικαιοσύνης και η δίκαιη κατανομή του πλούτου. Στον οικονομικό τομέα, η προσπάθεια για την επίτευξη αυτών των στόχων είχε ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση του ρόλου του κράτους σε βάρος της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας. Η κυβέρνηση εθνικοποίησε τις τράπεζες και τις ασφαλιστικές εταιρείες καθώς και μεγάλα βιομηχανικά συγκροτήματα. Υπήρχαν όμως έντονες διαφωνίες μεταξύ υποστηρικτών του καπιταλισμού και θιασωτών του κρατικού ελέγχου της οικονομίας. Ως αποτέλεσμα αυτών των αποκλινουσών απόψεων το καθεστώς, δεν διατύπωσε μια συνεκτική οικονομική πολιτική μέχρι τη στιγμή του θανάτου του Χομεϊνί, το 1989. Στην ύπαιθρο, οι πρώτοι μήνες της επαναστατικής αναταραχής είδαν την αυθόρμητη κατάσχεση γης από τους αγρότες και τη δήμευση μεγάλων γαιοκτησιών από τα τοπικά επαναστατικά δικαστήρια. Η κυβέρνηση, προσπάθησε να κερδίσει τον έλεγχο της κατάστασης με την ανακήρυξη ενός σαρωτικού νόμου για τη μεταρρύθμιση της γης, της δήμευσης μεσαίων και μεγάλων εκμεταλλεύσεων και τη διανομή τους σε ακτήμονες αγρότες. Η απάντηση σε αυτόν τον νόμο αποκάλυψε τις περιπλοκές της ισλαμικής νομολογίας και τις δυσκολίες που θα αντιμετώπιζε η κυβέρνηση στην προσπάθεια εφαρμογής της. Αν και ο σκοπός του νόμου για τη μεταρρύθμιση της γης ήταν η προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης, ορισμένα μέλη του θρησκευτικού κατεστημένου -κάποιοι ανώτατοι κληρικοί ήταν μεγάλοι γαιοκτήμονες- μίλησαν εναντίον της, με το επιχείρημα ότι η ισλαμική νομολογία υπερασπίζεται επίσης το δικαίωμα στην ατομική ιδιοκτησία. Το *Συμβούλιο των Φρουρών* άσκησε βέτο στη νομοθεσία και η ιρανική ύπαιθρος παρέμεινε χαοτική κατά το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας του 1980. Υπήρχαν

⁶⁸ Gary Sick, "The Election Story of the Decade", The New York Times, 15 April

1991, https://irp.fas.org/congress/1992_cr/h920205-october-clips.htm. Kamrava, *The Modern Middle East*, 128.

αποφάσεις που προστάτευαν τα κατεστημένα συμφέροντα του ουλεμάδων και βελτίωσαν σημαντικά την ευημερία ορισμένων *μουτζταχίντ* και *Αγιατολάχ*. Αυτό προκάλεσε δημόσιες υποψίες ότι εκπρόσωποι του θρησκευτικού κατεστημένου αποκόμιζαν αδικαιολόγητα οφέλη από την άσκηση της πολιτικής εξουσίας. Αυτές οι υποψίες συμπυκνώθηκαν σε ένα δημοφιλές τραγούδι, που έχει για πρωταγωνιστή ένα χαμηλόβαθμο ουλεμά ο οποίος λέει: «Το φτωχό μουλάρι μου πέθανε την περασμένη εβδομάδα. Έτσι για να τον αντικαταστήσω, αγόρασα μια Mercedes Benz». Σε άλλους τομείς η διαδικασία του εξισλαμισμού πραγματοποιήθηκε ταχύτερα. Υπήρξε ένας δραματικός αναπροσανατολισμός περί των απαιτούμενων προσόντων για το δικαστικό σώμα. Σε μια αντιστροφή της νομοθεσίας που ψηφίστηκε υπό τον Ρεζά Σαχ τη δεκαετία του 1930, η οποία όριζε ότι μόνο οι δικαστές που είχαν δυτικά πτυχία δικαίου θα επιτρέπονταν να εκδικάζουν υποθέσεις, η Ισλαμική Δημοκρατία της δεκαετίας του 1980 αποφάσισε ότι οι θέσεις δικαστών θα ανατίθενται μόνο σε άτομα με αρμοδιότητα τον ισλαμικό νόμο. Οι κοσμικοί δικαστές που δεν είχαν τέτοια αρμοδιότητα έπρεπε να μετατεθούν, να συνταξιοδοτηθούν ή να απολυθούν. Το 1982, ο Χομεϊνί επέμεινε ότι τα δικαστήρια του Ιράν πρέπει να απορρίψουν όλους τους κοσμικούς νομικούς κώδικες και να βασίζονται τις αποφάσεις τους αποκλειστικά σε ισλαμικούς κανονισμούς. Αυτή η απόφαση απαιτούσε εκτεταμένη αναθεώρηση και επαύξηση του ισλαμικού νόμου, ο οποίος δεν ήταν συγκεκριμένος σε όλους τους τομείς των νομικών συναλλαγών και διαδικασιών.

Επιπλέον εξισλαμισμός συνέβη στη σφαίρα των σχέσεων των φύλων. Στην πραγματικότητα το νέο καθεστώς διέλυσε πολλά από τα δικαιώματα που είχαν αποκτήσει οι γυναίκες στο πλαίσιο της εξουσίας των Παχλαβί. Ο ενδυματολογικός κώδικας που απαιτεί από όλες τις γυναίκες να φοράνε τα φαρδιά ρούχα και το μαντήλι κεφαλής (γνωστό ως *χιτζάμπ*) εισήχθη το 1980. Οι φοιτήτριες του πανεπιστημίου που φορούσαν *χιτζάμπ* κατά τη διάρκεια των επαναστατικών ημερών του 1978 ως διεκδίκηση της πολιτιστικής ταυτότητας και της επανάστασης, δεν μπορούσαν να φανταστούν ότι μέσα σε δύο χρόνια θα υπήρχαν νόμοι που θα απαιτούσαν να φορούν τα ίδια ενδύματα, αντιμετωπίζοντας ενδεχόμενο σύλληψης και ενός χρόνου στη φυλακή. Μέχρι το 1981 οι γυναίκες έχασαν το δικαίωμα να ξεκινούν διαδικασία διαζυγίου, να διατηρούν την επιμέλεια των παιδιών, να πηγαίνουν στο σχολείο αν ήταν παντρεμένες και να σπουδάζουν νομική, ιατρική και

μηχανική. Ο Χομεϊνί και οι υποστηρικτές του αντιτάχθηκαν στη γυναικεία χειραφέτηση με το σκεπτικό ότι θα διατάρασσε την οικογενειακή ζωή. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, οι γυναίκες δεν μπορούσαν να εκπληρώσουν τους πρωταρχικούς τους ρόλους ως μητέρες και σύζυγοι αν συμμετείχαν στα κοινά. Η αξιοσημείωτη εξαίρεση σε αυτή τη σειρά περιορισμών για τις γυναίκες ήταν η κατοχύρωση του δικαιώματος της ψήφου. Το καθεστώς επιδίωξε περαιτέρω να «εξαγνίσει» την κοινωνία εφαρμόζοντας μέτρα που κυμαίνονταν από την απαγόρευση της μουσικής και του χορού σε δημόσιους χώρους, έως την πάταξη των εμπορών ναρκωτικών και την ισοπέδωση της περιοχής με τα κόκκινα φανάρια της Τεχεράνης.⁶⁹

Ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ. Ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ οφείλεται σε δύο κύριους παράγοντες: α) Την επιδίωξη του ίδιου του Σαντάμ να επανακτήσει την ανατολική όχθη του ποταμού Σατ αλ-Άραμπ, η οποία παραχωρήθηκε στο Ιράν με τη συμφωνία του Αλγερίου το 1975⁷⁰ και β) την θέληση των ΗΠΑ να εισβάλει ο Σαντάμ στο Ιράν, ώστε να ανατρέψει το καθεστώς. Η υποστήριξη της κυβέρνησης των ΗΠΑ προς το Ιράκ δεν ήταν μυστική και συζητήθηκε συχνά σε ανοιχτές συνεδριάσεις της Γερουσίας και της Βουλής των Αντιπροσώπων. Στις 9 Ιουνίου 1992 ο Ted Koppel ανέφερε στο *Nightline* του ABC ότι, «οι κυβερνήσεις Ρίγκαν/Μπους επέτρεψαν -και συχνά ενθάρρυναν- τη ροή χρημάτων, γεωργικών πιστώσεων, τεχνολογίας διπλής χρήσης, χημικών και όπλων στο Ιράκ».⁷¹ Η επικράτηση και η δυναμική της επανάστασης με την παράλληλη «υπόσχεση» των κληρικών για την εξαγωγή της προφανώς και ανησυχούσαν τις ΗΠΑ. Πολλοί μελετητές των σύγχρονων σχέσεων ΗΠΑ - Ιράκ πιστεύουν ότι η κυβέρνηση των ΗΠΑ όχι μόνο δούλεψε προς αυτή την κατεύθυνση αλλά ενθάρρυνε ενεργά τον Ιρακινό ηγέτη να εισβάλει στο Ιράν. Οι υποστηρικτές αυτής της θεωρίας περιγράφουν ότι οι ΗΠΑ έδωσαν το «πράσινο φως» στον Σαντάμ να επιτεθεί και να ανατρέψει την επαναστατική κυβέρνηση, η οποία χαρακτηριζόταν

⁶⁹ Cleveland & Bunton, *A History of the Modern Middle East*, 436-7.

⁷⁰ Efraim Karsh, *The Iran-Iraq War 1980–1988* (London: Osprey, 2002), 8.

⁷¹ Ted Koppel, [The USS Vincennes: Public War, Secret War](#), *ABC Nightline*, 1 July 1992.

απειλητική για τα αμερικανικά συμφέροντα. Από την άλλη μεριά, σχολιαστές της αμερικάνικης εξωτερικής πολιτικής αρνούνται παρόμοια ανάμειξη των ΗΠΑ.⁷²

Τον Ιούνιο του 1979, το επαναστατικό καθεστώς άρχισε να προτρέπει δημόσια τον σιιτικό ιρακινό πληθυσμό να ξεσηκωθεί, ώστε να ανατρέψει το κοσμικό και σοσιαλιστικό καθεστώς του Μπάαθ, στο Ιράκ. Λίγους μήνες αργότερα η Τεχεράνη κλιμάκωσε την εκστρατεία της κατά του Μπάαθ, επαναλαμβάνοντας την υποστήριξη της προς τους Κούρδους του Ιράκ (η οποία είχε λήξει το 1975), παρέχοντας βοήθεια σε υπόγεια σιιτικά κινήματα (ιδίως το Κόμμα Da'wa) στο Ιράκ και ξεκινώντας επιθέσεις εναντίον διακεκριμένων Ιρακινών αξιωματούχων, με πιο σημαντική την αποτυχημένη απόπειρα δολοφονίας του Ταρίκ Αζίζ, αντιπροέδρου του Ιράκ, την 1η Απριλίου 1980. Για να ελέγξει αυτές τις πιέσεις η Βαγδάτη, α) κατέφυγε στην καταστολή μυστικών σιιτικών οργανώσεων, β) εκδίωξε Ιρανούς πολίτες καθώς και Ιρακινούς πολίτες περσικής καταγωγής μαζικά, γ) προσπάθησε να οργανώσει ένα ενιαίο αραβικό μέτωπο και δ) υποστήριξε αυτονομιστικά στοιχεία όπως των Ιρανών Κούρδων και των Ιρανών/Αράβων του Khuzistan. Τα αντίμετρα απέτυχαν να συγκρατήσουν το επαναστατικό καθεστώς και ανταποκρινόμενος στη δέσμευση του Χουσεΐν να εκδικηθεί για την απόπειρα θανάτωσης του Αζίζ, ο Αγιατολάχ Χομεϊνί κάλεσε τους Σίιτες του Ιράκ στις 9 Ιουνίου 1980, να ανατρέψουν την κυβέρνηση του Σαντάμ. Ο υπουργός Εξωτερικών του Ιράν Sadegh Ghoztzadeh, αποκάλυψε την ίδια μέρα ότι η κυβέρνησή του είχε λάβει την απόφαση να ανατρέψει το καθεστώς Μπάαθ. Το ίδιο θέμα επανέλαβε δύο ημέρες αργότερα ο Ιρανός πρόεδρος Μπάνι-Σαντρ, ο οποίος επίσης προειδοποίησε ότι το Ιράν θα ξεκινήσει πόλεμο σε περίπτωση περαιτέρω επιδείνωσης της κατάστασης στα σύνορα. Τον Απρίλιο του 1980, η αντιπαράθεση εισήλθε σε μια νέα φάση με συγκρούσεις κατά μήκος των κοινών συνόρων. Τον Αύγουστο αυτές κλιμακώθηκαν σε σφοδρές μάχες που περιελάμβαναν μονομαχίες αρμάτων μάχης και πυροβολικού, αλλά και αεροπορικές επιδρομές. Οι δραστηριότητες του Ιράν γενικά, αλλά και οι παρατεταμένες και κλιμακούμενες συγκρούσεις στα σύνορα ειδικότερα, οδήγησαν τους Ιρακινούς λήπτες αποφάσεων στο συμπέρασμα ότι η Βαγδάτη δεν είχε άλλη εναλλακτική από το να περιορίσει την

⁷² Hal Brands, "Saddam Hussein, the United States, and the invasion of Iran: was there a green light?" *Cold War History*, 12, 2 (June 2011), 319-343.

ιρανική απειλή καταφεύγοντας στα όπλα. Αντιμέτωποι για δεύτερη φορά μέσα σε μια δεκαετία με την αποφασιστικότητα του Ιράν να αναδιαμορφώσει το περιφερειακό status quo σύμφωνα με τον δικό του σχεδιασμό και με την πικρή ανάμνηση των ένοπλων συγκρούσεων με το Ιράν στις αρχές της δεκαετίας του 1970, οι ηγέτες του Μπάαθ αμφέβαλλαν σοβαρά ότι το ιρακινό πολιτικό σύστημα θα μπορούσε να συνεχίσει μια ακόμη παρατεταμένη, εξαντλητική αντιπαράθεση με το Ιράν. Σε αυτές τις ανησυχίες προστέθηκε η άποψη για τη φύση του νέου θεοκρατικού καθεστώτος με τους ασυμβίβαστους και επαναστατικούς του στόχους, αλλά και τα αυξανόμενα στοιχεία ότι η Τεχεράνη είχε βάλει στόχο να αποσταθεροποιήσει το Μπάαθ. Συνεπώς, η Ιρακινή κυβέρνηση συνειδητοποίησε σταδιακά ότι ο μόνος τρόπος για να περιοριστεί η ιρανική απειλή ήταν να εκμεταλλευτεί την προσωρινή αδυναμία του Ιράν μετά την επανάσταση και να αυξήσει τα διακυβεύματα και για τις δύο πλευρές, καταφεύγοντας στην ένοπλη σύγκρουση.⁷³

Αφού η ισλαμιστική τάση της επανάστασης κυριάρχησε επί του Κέντρου και της Αριστεράς, το καθεστώς έστρεψε την προσοχή του στην οικονομική ανάκαμψη, την αποκατάσταση της διοικητικής αποτελεσματικότητας και την επιδίωξη της νίκης στον πόλεμο με το Ιράκ. Ο πόλεμος που ξεκίνησε ο Σαντάμ Χουσεΐν το 1980, χρησίμευσε ώστε να συγκεντρωθεί υποστήριξη για τον Χομεϊνί και την Ισλαμική Δημοκρατία. Τα αισθήματα του ιρανικού πατριωτισμού αναμειγνύονταν με την υπερηφάνεια για την υπεράσπιση της υπόθεσης του Ισλάμ ενάντια στο «διεφθαρμένο και κοσμικό» καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν και δημιουργούσαν ευρέως διαδεδομένα συναισθήματα πίστης στη νέα Δημοκρατία και τις ισλαμικές αρχές τις οποίες υποστήριζε. Ο πόλεμος επέτρεψε επίσης στην κυβέρνηση να επεκτείνει την εξουσία της στρατολογώντας χιλιάδες νεαρούς άνδρες για να υπηρετήσουν στους *Φρουρούς της Επανάστασης* και στις τακτικές ένοπλες δυνάμεις. Οι πόλεις κατά μήκος των ιρακινών συνόρων έγιναν ερείπια και οι λιμενικές εγκαταστάσεις, τα διυλιστήρια πετρελαίου, τα αρδευτικά δίκτυα, οι δρόμοι και οι γέφυρες καταστράφηκαν. Το Ιράν αντιμετώπισε μια πρόκληση ανοικοδόμησης τεράστιων διαστάσεων. Σε αντίθεση με το Ιράκ η κυβέρνηση του Ιράν χρηματοδότησε

⁷³ Efraim Karsh, "Geopolitical Determinism: The Origins of the Iran-Iraq War", *Middle East Journal*, 44, 2 (Spring 1990), 256-268.

τον πόλεμο από τα τρέχοντα αποθέματά του αντί να δανειστεί τεράστια ποσά από το εξωτερικό. Αν και αυτή η πολιτική δημιούργησε σοβαρές οικονομικές δυσκολίες για τον πληθυσμό, το Ιράν βγήκε από τον πόλεμο χωρίς το τεράστιο χρέος του Ιράκ και με μια νέα αίσθηση αυτοδυναμίας που γεννήθηκε από την αυτοθυσία. Όμως ο κόσμος περίμενε ανταμοιβές για την αυτοθυσία του. Αν το καθεστώς επρόκειτο να επιβιώσει, έπρεπε να παρέχει στους Ιρανούς κοινωνικά και οικονομικά οφέλη. Για να συμβεί αυτό η ηγεσία θα έπρεπε να ξεπεράσει τις διαφωνίες για την οικονομική πολιτική που δίχασε τόσο πολύ τα μέλη της.⁷⁴ Εν τέλει ο πόλεμος κράτησε οκτώ χρόνια, κόστισε τη ζωή σε ένα εκατομμύριο ανθρώπους, ενώ κατέστρεψε σημαντικές πόλεις και υποδομές των δύο κρατών. Τον Ιούνιο του 1982 το Ιράκ πρόσφερε στην Τεχεράνη εκεχειρία. Ο Χομεϊνί, μην ξεχνώντας ότι ο Σαντάμ ήταν αυτός που τον έδιωξε από τη Νατζάφ το 1978 και θέλοντας να επιμείνει στη διάλυση ενός καθεστώτος που το έβλεπε ως αμαρτωλό και διεφθαρμένο, αλλά και στην τιμωρία του ίδιου του Σαντάμ, αρνήθηκε. Με τη λήξη του πολέμου, το Ιράν παρέμενε μια Ισλαμική Δημοκρατία. Παρά τον θάνατο του Χομεϊνί στις 3 Ιουνίου 1989 η επανάστασή του συνέχιζε να προσπαθεί να εξαχθεί στην περιοχή όχι όμως με μεγαλύτερη, αλλά ούτε με μικρότερη επιτυχία σε σύγκριση με το παρελθόν.⁷⁵

Μέρος 3^ο - Το Ισλάμ ως εργαλείο της Ιρανικής Επανάστασης

Η διάσταση του Ταουχίντι. Χωρίς αμφιβολία, ο Αγιατολάχ Χομεϊνί ήταν ο πιο σημαντικός επαναστάτης ισλαμιστής διανοητής του 20^{ου} αιώνα. Ενώ έχουν υπάρξει πολλοί Ισλαμιστές διανοούμενοι σε άλλες Μουσουλμανικές χώρες, ο Χομεϊνί, εν αντιθέσει με τους υπόλοιπους πέτυχε με μία επανάσταση να εκθρονίσει την πιο δυνατή Δυναστεία μουσουλμανικής χώρας. Ο αντίκτυπος της επανάστασης έγινε ευρέως αισθητός όχι μόνο στο Ισλάμ, αλλά και στις υπερδυνάμεις. Ενέπνευσε τους Μουσουλμάνους σε όλο τον κόσμο, επειδή ο Χομεϊνί ήταν υπεύθυνος για την εδραίωση του πρώτου Ισλαμικού κράτους στην ιστορία του 20^{ου} αιώνα. Ενώ άλλοι Μουσουλμάνοι ουλεμάδες σε πολλές χώρες του Ισλάμ όπως η Αίγυπτος, το Πακιστάν

⁷⁴ Cleveland & Bunton, *A History of the Modern Middle East*, 435.

⁷⁵ John Bulloch & Harvey Morris, *The Gulf War: Its origins, history and consequences* (London: Methuen London Ltd, 1989), preface.

και η Σαουδική Αραβία έχουν δείξει πώς το Ισλάμ μπορεί να ελεγχθεί από τους κυρίαρχους, ο Χομεϊνί έδειξε πώς το πολιτικό Ισλάμ μπορεί να τους νικήσει έχοντας αντίκτυπο στην κοινωνική και πολιτική ζωή των Μουσουλμάνων σε ολόκληρο τον κόσμο. Κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει τα ισλαμικά διαπιστευτήρια του Χομεϊνί, ενός ανθρώπου που ξόδεψε την ζωή του μαθαίνοντας και ταυτόχρονα διδάσκοντας το Ισλάμ. Στη σκέψη του Χομεϊνί η διάσταση του *Tawhidi*⁷⁶ ήταν κεντρική για την ερμηνεία που έδινε στο Ισλάμ. Αυτό είχε τεράστιες συνέπειες για τη διεθνή πολιτική, γιατί αποδεχόταν την εξουσία του Θεού και κανενός άλλου. Αυτή η πεποίθηση λοιπόν έφερε την Ισλαμική Επανάσταση στο Ιράν, μέσα από μια ιδεολογική σύγκρουση με τον ιμπεριαλισμό, ο οποίος ήταν μια προβολή της παγκόσμιας ηγεμονίας των υπερδυνάμεων. Ο Χομεϊνί υποστήριξε ότι «οι Μουσουλμάνοι που πιστεύουν στην αλήθεια του Ισλάμ, πρέπει να ξεσηκωθούν και ενωμένοι να βαδίσουν κάτω από τη σημαία του Ταουχίντι, διώχνοντας τις υπερδυνάμεις από τις χώρες τους». Για τον Χομεϊνί, οι υπερδυνάμεις δεν νοιάζονταν για τους ανθρώπους αλλά μόνο για να ελέγχουν την ανθρωπότητα εκμεταλλευόμενοι τους πόρους των χωρών και διατηρώντας τα συμφέροντά τους. Ακόμα περισσότερο, πίστευε ότι οι υπερδυνάμεις είχαν οργανώσει μια συνομοσία για να πλήξουν τους Μουσουλμάνους. *Πρώτον*, χρησιμοποιώντας την υπεροχή τους στην στρατιωτική τεχνολογία ώστε να αυξήσουν την επιρροή τους και να ελέγξουν τον μουσουλμανικό κόσμο. *Δεύτερον*, με τη δημιουργία ενδοισλαμικών συγκρούσεων και οργανώνοντας πολιτικές συνομοσίες, με στόχο να φέρουν τον διαχωρισμό ανάμεσα σε αδέρφια και

⁷⁶ Ο Αλ-Ταουχίντι (c.930-1023) ήταν Άραβας λογοτέχνης και φιλόσοφος, πιθανώς περσικής καταγωγής και συγγραφέας πολυάριθμων βιβλίων που αντικατοπτρίζουν όλα τα κύρια θέματα συζήτησης και προβληματισμού στους καλλιεργημένους κύκλους της εποχής του. Η βασική του οπτική θα μπορούσε να οριστεί ως ένα είδος απλοποιημένου και χυδαιοποιημένου νεοπλατωνισμού, επηρεασμένος από γνωστικά στοιχεία, με τέσσερις υποστάσεις: Θεό, Διάνοια, Ψυχή και Φύση. Έχει επίσης έντονο ενδιαφέρον για ηθικά ζητήματα τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. **Βλέπε:**

φίλους, κάτω από διάφορες προφάσεις. Εάν μια παγκόσμια ισλαμική αδελφότητα, δημιουργούσε μια «μεγάλη δύναμη», καμία υπερδύναμη δεν θα ήταν ικανή να την ξεπεράσει. Για τον Χομεϊνί, όλοι οι πόροι του μουσουλμανικού κόσμου θα έπρεπε να ενωθούν κάτω από την ισλαμική σημαία «απαγορεύοντας» την κυριαρχία των υπερδυνάμεων επί των Μουσουλμάνων.⁷⁷

Ο ρόλος του κλήρου στην Επανάσταση. Ο ρόλος των ουλεμά και της λαϊκής τους βάσης στην επανάσταση ήταν πολύ σημαντικός. Δεν ήταν όμως αυτοί που την «κήρυξαν» και δεν θα είχε επιτυχή έκβαση χωρίς τη συμβολή της μεσαίας τάξης, του παζαριού και των φοιτητών -κοσμικών και κληρικών. Η σκληρή αντίδραση της κυβέρνησης και η κλιμάκωση της βίας ώθησαν τις μάζες στο στρατόπεδο του Χομεϊνί, ενώ τα γεγονότα και η χρονική τους αλληλουχία επέτρεψαν στον κλήρο να τα εντάξει στα πλαίσια μιας θρησκευτικής ιεροτελεστίας και έτσι, να νομιμοποιήσει τον ρόλο του ως καθοδηγητής τους. Η επικράτηση του Χομεϊνί και του κλήρου όμως δεν ήταν νομοτελειακή. Προηγήθηκε ένας σκληρός αγώνας για την τελική ιδεολογική και πολιτική κατεύθυνση την οποία θα ακολουθούσε η επανάσταση. Το σιιτικό δόγμα αποτέλεσε την θεωρητική βάση προσεγγίσεων αλλά και όσμωσης με άλλα μοντέλα, εμπεριέχοντας στοιχεία από έναν φιλελεύθερο ισλαμισμό, ένα ανθρωπιστικό Ισλάμ, ακόμα και την ενσωμάτωση μαρξιστικών ιδεών. Παράλληλα ο ρόλος του κλήρου, το σύστημα διακυβέρνησης και το ήθος της, αποτέλεσαν θεμελιώδη ζητήματα που απασχόλησαν τους διανοητές. Το φάσμα πολιτικών και ιδεολογικών θεωρήσεων ήταν ευρύ όπως αναφέρθηκε προηγουμένως. Ωστόσο, θα κυριαρχήσει το στρατόπεδο του Χομεϊνί. Οπαδοί του υπήρξαν οι παραδοσιακοί κληρικοί που λειτουργούσαν στα τζαμιά και στη θεολογική σχολή της Κομ. Όχι όμως το σύνολο του κλήρου καθώς αρκετοί, ιδιαίτερα ανάμεσα στους υψηλόβαθμους (Ayatollah), είτε διαφωνούσαν με την ενεργό πολιτική δράση του κλήρου, είτε πρέσβευαν μετριοπαθέστερες θέσεις, ακόμα και ένα Συνταγματικό πλαίσιο κοσμικής διακυβέρνησης.⁷⁸

⁷⁷ Asaf Hussain, *Islamic Iran: revolution and counter revolution* (London: Frances Pinter, 1985), 67-9.

⁷⁸ Βαλλιανάτος, «Η διαμόρφωση της περσικής ταυτότητας», στο Κεφαλά & Τσαρδανίδης (επιμ.), *ο.π.*, 52-7.

Τρία είδη λαϊκών δικτύων βοήθησαν στην άνοδο των ουλεμάδων. Το *πρώτο* ήταν παραδοσιακό, αυτό των θρησκευτικών ιδρυμάτων. Το *δεύτερο* ήταν οι τεχνίτες και οι μικροκαταστηματάρχες, σημαντικοί υποστηρικτές του Χομεϊνί, ειδικά κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, όπου αυτοί και οι υπάλληλοί τους αποτελούσαν περισσότερο από το ένα τέταρτο του αστικού εργατικού δυναμικού. Οι έμποροι στον παραδοσιακό τομέα σε επαγγέλματα όπως ο δανεισμός χρημάτων και η εμπορία χαλιών, ήταν επίσης από τους πιο σημαντικούς υποστηρικτές του Χομεϊνί. Αυτός ο δεύτερος τύπος οργάνωσης ήταν πιο σύγχρονος και επικεντρωνόταν στην παροχή υπηρεσιών εκπαίδευσης και κοινωνικής πρόνοιας, βασισμένος στο μοντέλο που ξεκίνησε ο Hasan al-Banna και η Μουσουλμανική Αδελφότητα στην Αίγυπτο. Τέτοιες ομάδες είχαν εμπειρία οργάνωσης μελών και οικονομικής αρωγής, ταχείας διάδοσης ιδεών σε μικρές πόλεις και χωριά και στην παροχή θρησκευτικής καθοδήγησης, ηθικής ανάπτυξης και θυσίας. Ο *τρίτος* τύπος οργάνωσης, τα δίκτυα που δημιουργήθηκαν στα παζάρια σε όλο το Ιράν, επηρεάστηκε από τις μαρξιστικές μεθόδους. Ήταν ένα δίκτυο συνεκτικό, συστηματικό και αποτελεσματικό.⁷⁹

Οι παραπάνω αναφορές περί των οργανωτικών δικτύων δείχνουν ότι δεν θα πρέπει να προκαλείται έκπληξη από την επανάσταση, δεδομένων των πόρων θρησκευτικών ιδρυμάτων. Αυτή η προσέγγιση βρίσκει επιβεβαίωση στην εξάρτηση του ισλαμικού κινήματος από θρησκευτικούς χώρους, γραμμές επικοινωνίας και σχέσεις θρησκευτικής εξουσίας. Το παραπάνω δίκτυο στην αρχή της επανάστασης, ήταν υπό τον έλεγχο μη επαναστατών θρησκευτικών ηγετών. Αυτοί οι ηγέτες, αντιλήφθηκαν τον ισλαμικό ακτιβισμό ως πρόκληση για κρατική καταστολή. Για να χρησιμοποιήσουν οι ισλαμιστές το θρησκευτικό δίκτυο έπρεπε να πείσουν ή να πιέσουν τους ηγέτες του να συνεργαστούν ή να παραιτηθούν. Αφιέρωσαν το πρώτο εξάμηνο του 1978 σε αυτό το έργο. Μέχρι το τέλος του καλοκαιριού είχαν επιτάξει σε μεγάλο βαθμό το δίκτυο τζαμιών αλλά αυτό ήταν αποτέλεσμα κινητοποίησης, όχι προϋπόθεσης. Οι πολιτισμικές εξηγήσεις υποστηρίζουν ότι η επανάσταση προήλθε από μακροχρόνιες πρακτικές και θέσεις του σιιτικού Ισλάμ. Αυτή η προσέγγιση

⁷⁹ Vanessa Martin, *Creating an Islamic State: Khomeini and the making of a new Iran* (London, New York: I.B. Tauris, 2003), 73.

μπορεί να αναφέρει το σιτικό ιδίωμα του μαρτυρίου, το οποίο υιοθετήθηκε από το επαναστατικό κίνημα, καθώς και τη χρήση του σιτικού ημερολογίου θρησκευτικών εκδηλώσεων όπως πανεθνικές κινητοποιήσεις κάθε σαράντα μέρες, αντίστοιχα με το 40ήμερο των τελετών πένθους. Παρόλο αυτά, οι εξηγήσεις που επικεντρώνονται στην προϋπάρχουσα θρησκευτική κουλτούρα υποτιμούν τη ρευστότητα αυτών των παραδόσεων. Η πολιτικοποίηση των τελετών πένθους των σαράντα ημερών, ήταν τόσο μια απόκλιση από την παράδοση όσο και μια έκφρασή της. Οι ισλαμιστές μεταμόρφωσαν και άλλες θρησκευτικές παραδόσεις συμπεριλαμβανομένης της τήρησης του Ραμαζανιού, των τελετών του Muharram και των βάσεων της θρησκευτικής εξουσίας. Οι επαναστάτες δεν άντλησαν τόσο πολύ από τον πολιτισμό όσο τον επανασχεδίασαν.⁸⁰ Η Ιρανική Επανάσταση κατέπληξε τον κόσμο επειδή μια αντιπολίτευση, οπλισμένη μόνο με συνθήματα και φυλλάδια, ανέτρεψε μια εξουσία η οποία διέθετε τρομερά μέσα. Ο Σάχης διοικούσε έναν στρατό 400.000 ανδρών, μία μεγάλη αστυνομική δύναμη και μια φοβερή μυστική αστυνομία, η οποία διέθετε 4.000 πράκτορες πλήρους απασχόλησης και έναν αριθμό από περιστασιακούς πληροφοριοδότες.⁸¹ Η Κυβέρνηση έλεγχε τα ΜΜΕ, ενώ υπήρχαν μόνο καθεστωτικά κόμματα τα οποία ήταν υποτελή στη Μοναρχία.

Το αξιοσημείωτο γεγονός σχετικά με τη θέση του Χομεϊνί είναι ότι δεν φαινόταν να τον έχει αγγίξει ή επηρεάσει καμία από τις εκσυγχρονιστικές επιρροές, που οδήγησαν πολλούς από τους Μουσουλμάνους μεταρρυθμιστές τους τελευταίους δύο αιώνες να γράψουν για το Ισλάμ, τη σχέση του με τη Δύση και τη συμβατότητα του Ισλάμ με τη σύγχρονη επιστήμη και τεχνολογία. Σε αντίθεση με πολλούς από τους προκατόχους του αλλά και δικούς του σύγχρονους, απέρριπτε εντελώς τις εκδηλώσεις του Δυτικού πολιτισμού, ενώ τις κήρυσσε άχρηστες για το Ισλάμ και τους Μουσουλμάνους. Για τον Χομεϊνί ο Δυτικός πολιτισμός δεν ήταν τίποτα άλλο παρά μια διάδοση ψευδών εικόνων. Είχε υγιή σεβασμό για τα τεχνολογικά επιτεύγματα της Δύσης, αλλά πίστευε ότι αυτά θα μπορούσαν να τα δανειστούν οι Μουσουλμάνοι χωρίς τα παρεπόμενα του εκδυτικισμού. Ο Χομεϊνί

⁸⁰ Charles Kurzman, *The Unthinkable Revolution in Iran* (U.S.A.: Harvard University Press, 2004), 179-180.

⁸¹ Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs*, 9.

εξέτασε τις έννοιες, όχι τόσο ως προς την εξέλιξή τους στις δυτικές φιλοσοφικές και επιστημονικές παραδόσεις αλλά στην πιο απτή μορφή και το τελικό τους προϊόν. Αγνοώντας τα μέσα, υποστήριζε ότι το Ισλάμ επιδίωκε τον ίδιο σκοπό και ως εκ τούτου, δεν υπήρχε ανάγκη για εκδυτικισμό ή εκσυγχρονισμό, όπως προσπάθησε ο Σάχης στο Ιράν. Αυτό που χαρακτήρισε το συγκεκριμένο θρησκευτικό κίνημα περισσότερο από κάθε άλλο ήταν ο πολιτικός ακτιβισμός. Ο Χομεϊνί πέτυχε όπως κανένας άλλος Ισλαμιστής θρησκευτικός ηγέτης στη σύγχρονη εποχή, να εμποτίσει την ιρανική πολιτική με το είδος του θρησκευτικού ζήλου που παρέμενε αδρανής για πολλά χρόνια. Πολλοί είδαν τον Χομεϊνί ως σύγχρονο μοντερνιστή και μεταρρυθμιστή. Περίμεναν από αυτόν να συνεχίσει την πορεία προς τον απώτερο στόχο του ισλαμικού φιλελευθερισμού, σύμφωνα με τον οποίο η θρησκεία θα αποχωριζόταν από την πολιτική για να δημιουργήσει ένα σύστημα διακυβέρνησης, που θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως πρότυπο για τις άλλες ισλαμικές χώρες και ταυτόχρονα θα αντιπαραβάλλονταν ευνοϊκά με τα πολιτικά συστήματα της Δύσης. Λίγοι μόνο είδαν τον Χομεϊνί στον παραδοσιακό του ρόλο, ενός Σίιτη μουτζταχίντ (*mujtahid*), δηλαδή ενός μορφωμένου θρησκευτικού νομοδιδασκάλου ο οποίος είναι ικανός να ερμηνεύσει τις προθέσεις του Κρυμμένου Ιμάμη των Σιιτών μέσω της δικής του τεράστιας γνώσης και εμπειρίας των ισλαμικών παραδόσεων. Ως τέτοιος μπορούσε να εμπλέκεται εύκολα στον ακτιβισμό, ακόμη και σε επαναστατικές πολιτικές, λόγω των επικρατούσων κοινωνικών συνθηκών, της ανισότητας και των στερήσεων που υφίστανται οι φτωχοί, μέσα σε μια κοινωνία που σημείωνε ραγδαία οικονομική μεταμόρφωση.⁸²

Μέρος 4^ο - Το γεωπολιτικό πλαίσιο της Επανάστασης

Οι Η.Π.Α. Η Ιρανική Επανάσταση κατέστρεψε τα θεμέλια στα οποία είχε οικοδομηθεί η πολιτική των ΗΠΑ στον Περσικό Κόλπο. Ο Σάχης ήταν ο ισχυρότερος σύμμαχος των Ηνωμένων Πολιτειών στην -πλούσια σε πετρέλαιο- περιοχή. Έλαβε αμερικανικά όπλα αξίας δισεκατομμυρίων δολαρίων για να μπορέσει η χώρα του να

⁸² Abbas Kelidar, "Ayatollah Khomeini's Concept of Islamic Government", στο Alexander Cudsi & Hillal Dessouki Ali (επιμ.), *Islam and Power* (New York: Routledge, 2013), 75-6.

προστατεύσει τα αμερικανικά συμφέροντα και να αποθαρρύνει την σοβιετική επιρροή. Με την έναρξη της επανάστασης το στρατιωτικό οπλοστάσιο του Ιράν περιήλθε στα χέρια ενός καθεστώτος που απαρνήθηκε τους δεσμούς του με τις ΗΠΑ, καταδίκασε το Ισραήλ και δεσμεύτηκε να εξαλείψει την αμερικάνικη επιρροή στην περιοχή. Συνεπώς το Ιράν ήταν απομονωμένο στη Μέση Ανατολή και τη διεθνή κοινότητα σε όλη τη δεκαετία του 1980. Η πρόθεσή του να εξάγει την επανάσταση, φάνηκε από την υποστήριξή που παρείχε σε ριζοσπαστικές σιιτικές ομάδες όπως η Χεζμπολλάχ στο Λίβανο. Έτσι, με εξαίρεση τη Συρία και τη Λιβύη, τα Αραβικά κράτη τάχθηκαν στο πλευρό του Ιράκ στη σύγκρουσή με το Ιράν. Η ιρανική ηγεσία ήταν επίσης δύσπιστη επί των σοβιετικών κινήτρων στη Μέση Ανατολή και δεν είχε καμία πρόθεση να υποκαταστήσει τον εναγκαλισμό της Ουάσιγκτον με αυτόν της Μόσχας. Οι ΗΠΑ ήταν σε ένα δίλλημα για το πώς να αντιμετωπίσουν το επαναστατημένο Ιράν. Από τη μία πλευρά ο Ρίγκαν, προσπάθησε να περιορίσει την εξάπλωση του ισλαμικού ζήλου και του αντιαμερικανικού αισθήματος που ταυτίστηκε με το καθεστώς του Χομεϊνί. Όμως από την άλλη η Αμερικανική διοίκηση αναγνώριζε την οικονομική και γεωπολιτική σημασία του Ιράν και αναζήτησε τρόπους μέσω των οποίων θα μπορούσαν να δημιουργηθούν ομαλές σχέσεις. Αυτή η αναζήτηση οδήγησε στο σκάνδαλο Iran Gate ή Contras Gate, που παραλίγο να οδηγήσουν στην αποπομπή του Ρίγκαν. Κατά τη διάρκεια των ετών 1985-1986 οι ΗΠΑ, παρότι ηγούνταν της εκστρατείας για την επιβολή διεθνούς εμπάργκο όπλων στο Ιράν, πούλησαν κρυφά χιλιάδες αντιαρματικούς πυραύλους και τόνους στρατιωτικών ανταλλακτικών προς την Τεχεράνη, μέσω του Ισραήλ. Σκοπός της επιχείρησης ήταν η βελτίωση των σχέσεων με το Ιράν αλλά και η δυνατότητα του Χομεϊνί να πιέσει την Χεζμπολλάχ για την απελευθέρωση Αμερικανών ομήρων. Η επιχείρηση απέτυχε παταγωδώς. Μόλις τρεις όμηροι απελευθερώθηκαν, αργότερα απήχθησαν και άλλοι, ενώ το Ιράν έλαβε ένα απροσδόκητο μέγεθος οπλισμού και ανταλλακτικών. Επιπλέον, η αποκάλυψη ότι οι μυστικές πωλήσεις όπλων είχαν οργανωθεί από μια μικρή ομάδα αξιωματούχων στο Λευκό Οίκο και την Υπηρεσία Εθνικής Ασφάλειας χωρίς τη γνώση ή την έγκριση του Στέιτ Ντιπάρτμεντ, προκάλεσε εγχώριο σκάνδαλο στις ΗΠΑ αμαυρώνοντας την θητεία Ρίγκαν. Η προθυμία της Ουάσιγκτον να συνομιλήσει και να διαπραγματευτεί κρυφά με το καθεστώς Χομεϊνί ενώ το κατήγγειλε δημόσια, ώθησε τους Άραβες συμμάχους των ΗΠΑ στον Κόλπο να αμφισβητήσουν την ειλικρίνεια της αμερικανικής

διπλωματίας. Η υπόθεση Iran Gate αποτέλεσε ένα ακόμα παράδειγμα της δυσκολίας που είχε η κυβέρνηση των ΗΠΑ στην αντιμετώπιση της πολυπλοκότητας που έφερε η Ιρανική Επανάσταση. Με τη λήξη του πολέμου με το Ιράκ το 1988, το καθεστώς αναγκάστηκε να εξετάσει κατά πόσον θα πρέπει να επιτραπεί σε ξένες εταιρείες να συμμετάσχουν στην ανοικοδόμηση της χώρας ή θα συνέχιζε αυτοδύναμη. Οι σχέσεις με τις ΗΠΑ παρέμειναν τεταμένες, όμως η Τεχεράνη αποκατέστησε τις διπλωματικές σχέσεις με τη Δυτική Ευρώπη και άμβλυσε τις εκκλήσεις της για την εγκαθίδρυση μιας νέας ισλαμικής τάξης στη Μέση Ανατολή.⁸³

Η διμερής σχέση μεταξύ του Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν και των ΗΠΑ έχει αποδειχθεί εξαιρετικά ασταθής, γεμάτη προκλήσεις και δαπανηρή -και για τις δύο πλευρές- τα τελευταία σαράντα χρόνια. Η Ισλαμική Δημοκρατία έχει δει τις ΗΠΑ ως αλαζονική ηγεμονική δύναμη που σκοπεύει στην καλύτερη περίπτωση να την περιορίσει και στη χειρότερη να την καταστρέψει. Οι ΗΠΑ από την άλλη, έχουν καταγγείλει το Ιράν ως καταπιεστική θεοκρατία, το αντιμετωπίζουν ως περιφερειακή απειλή και χορηγό της διεθνούς τρομοκρατίας και -ως εκ τούτου- απειλή για τα συμφέροντα της Αμερικής στη Μέση Ανατολή και πέρα από αυτήν.⁸⁴ Οι ΗΠΑ ήταν ασφαλείς, α) όσο ο βρετανικός στόλος εμποδίζει κάθε άλλη Ευρωπαϊκή δύναμη από την προβολή ισχύος στο δυτικό ημισφαίριο, β) όσο η Βρετανία αδυνατούσε να απειλήσει η ίδια τις ΗΠΑ και γ) όσο η Βρετανία ήταν σε θέση να διατηρεί την ισορροπία δυνάμεων στην Ευρώπη. Το σύστημα αυτό λειτούργησε πολύ καλά κατά τον 19^ο αιώνα. Στον 20^ο αιώνα όμως απειλήθηκε πρώτα από τη Γερμανία και αργότερα από την Σοβιετική Ένωση. Η επέμβαση των ΗΠΑ ήταν αναγκαία πριν την κατάκτηση της ηπειρωτικής Ευρώπης από τη Γερμανία. Το ίδιο συνέβη μετά το 1945, για να αποσοβηθεί η επαπειλούμενη σοβιετική κυριαρχία στην Ευρώπη. Η ΕΣΣΔ άρχισε να εκμεταλλεύεται τα όποια ερείσματα στον αραβικό χώρο μονάχα επί Χρουστσόφ. Η σοβιετική καθυστέρηση στην εκμετάλλευση των αντιδυτικών τάσεων εκδηλώθηκε και στο Ιράν. Οι Σοβιετικές υπηρεσίες πληροφοριών γνώριζαν εκ των προτέρων για το πραξικόπημα της CIA που ανέτρεψε τον Μοσαντέκ. Θεωρώντας τον

⁸³ Cleveland & Bunton, *A History of the Modern Middle East*, 423 και 437-8.

⁸⁴ Amin Saikal, *Iran rising, the survival and future of the Islamic republic* (New Jersey: Princeton University Press, 2019), 208.

«αστό εθνικιστή», η Σοβιετική ηγεσία έχασε την ευκαιρία να τον προειδοποιήσει και να εδραιώσει ως εκ τούτου, τη Σοβιετική επιρροή στο Ιράν. Παράλληλα, η κυβέρνηση Αϊζενχάουερ ήταν πεπεισμένη ότι το καθεστώς Μοσαντέκ ήταν φιλοσοβιετικό, θεωρώντας έτσι απαραίτητη την ανατροπή του. Για τις ΗΠΑ η κατάρρευση του Σάχη σήμαινε την απώλεια ενός από τους σημαντικότερους συμμάχους τους στη Μέση Ανατολή.⁸⁵ Σε μια εποχή μάλιστα που τα Ιρανικά σύνορα ήταν ασφαλή και η χώρα ήταν κυρίαρχη στην περιφέρεια. Ακόμα και λίγο πριν το τέλος της Δυναστείας του ο Σάχη, είχε την υποστήριξη και των δύο υπερδυνάμεων, των Δυτικών Ευρωπαϊκών κρατών, των άμεσων γειτόνων του και των κρατών του Περσικού Κόλπου.⁸⁶

Από τη φύση τους, οι συνέπειες των επαναστάσεων ξεπερνούν πολύ τα εσωτερικά όρια. Επηρεάζουν, συχνά με μεγάλη αγριότητα, τις επικρατούσες διεθνείς σχέσεις ισχύος και το διπλωματικό status quo. Δημιουργούν κενά εξουσίας και ευκαιρίες για εκμετάλλευση, αναζητούν συμμάχους και εχθρούς στην άλλη πλευρά των συνόρων, ωθούν όσους επιδιώκουν να εξάγουν το μήνυμα και τα ιδανικά της επανάστασης και πολύ συχνά, καταλήγουν σε έναν πόλεμο που περιλαμβάνει δύο ή ακόμα και περισσότερους εμπόλεμους. Η Ιρανική Επανάσταση δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Η ανατροπή του Σάχη είχε αφήσει ένα κενό εξουσίας σε μια περιοχή μεγάλης σημασίας για τη Δυτική Ευρώπη και τις υπερδυνάμεις, ιδιαίτερα τις ΗΠΑ. Το πετρελαϊκό εμπάργκο το 1973 είχε προκαλέσει αναταράξεις αλλά δεν είχε επηρεάσει παρά τη σχετική ρητορική, τον φιλοδυτικό προσανατολισμό της περιοχής. Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 τα κράτη του Περσικού Κόλπου είχαν τοποθετηθεί σταθερά στο Δυτικό στρατόπεδο και παρά τις επανειλημμένες προσπάθειες και τις σημαντικές επενδύσεις στη διπλωματία και την υλικοτεχνική υποδομή, η σοβιετική πολιτική στην περιοχή είχε υποστεί τη μία οπισθοδρόμηση μετά την άλλη. Ωστόσο στις αρχές του 1980 η πτώση του Σάχη, η κατάληψη της πρεσβείας των ΗΠΑ στην Τεχεράνη και η σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν είχαν προκαλέσει σύγχυση, προκαλώντας το βάρος της πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών και άλλων Δυτικών δυνάμεων προς τον Περσικό Κόλπο. Η επαναστατική ρητορική που προερχόταν από την Τεχεράνη,

⁸⁵ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικάνικο πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002* (Αθήνα: Ποιότητα, Δ' έκδοση, 2009), 34-7 και 138-9 και 309.

⁸⁶ Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs*, 10.

υποσχόμενη εξαγωγή της επανάστασης στις γειτονικές συντηρητικές Μοναρχίες, επιδείνωσε την περιφερειακή αστάθεια και το χάος που άρχιζε να καταλαμβάνει μεγάλο μέρος της Μέσης Ανατολής.⁸⁷

Στην αρχή του πολέμου Ιράν - Ιράκ, οι Σοβιετικοί και οι ΗΠΑ συμφώνησαν να μην παρέμβουν απευθείας και για επτά χρόνια δεν έκαναν κάτι προς την κατεύθυνση του τέλους του πολέμου, παρά μόνο να προσπαθούν να προωθήσουν τις θέσεις τους στην περιοχή αποκτώντας το πλεονέκτημα. Αιτία ήταν μάλλον ο χρόνος που συνέβη η ανάφλεξη. Η ΕΣΣΔ είχε εισβάλλει στο Αφγανιστάν, το καθεστώς στην Πολωνία αντιμετώπιζε την αναταραχή που είχε προκαλέσει η αντιπολίτευση του κινήματος της «Αλληλεγγύης», ενώ ταυτόχρονα οι ΗΠΑ είχαν να ασχοληθούν με την «κρίση των ομήρων». Μόνο όταν κατά τη διάρκεια του πολέμου άρχισαν να δέχονται πλήγματα κάποια πετρελαιοφόρα στον Περσικό Κόλπο («ο πόλεμος των τάνκερ») και ο διεθνής παράγοντας φοβήθηκε μια νέα πετρελαϊκή κρίση, άλλαξαν τα πράγματα. Το πλήγμα στο αμερικάνικο αεροπλανοφόρο *USS Stark*, ανάγκασε τις ΗΠΑ να παρέμβουν υπέρ της ήττας του Ιράν. Η Σοβιετική Ένωση από την άλλη, δεσμευμένη με το Ιράκ με μια συνθήκη φιλίας και συνεργασίας, ανέστειλε αρχικά όλες τις αποστολές όπλων, καθώς προσπαθούσε να αποκτήσει επιρροή στους μουλάδες. Για να διασφαλίσει ότι το ριζοσπαστικό Ισλάμ του Χομεϊνί, δεν θα εξαπλωθεί πέρα από τα σύνορα στις Σοβιετικές Δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας, όπου οι μουσουλμάνοι στρατεύσιμοι είχαν αποδειχθεί απρόθυμοι να δράσουν εναντίον των μακρινών ξαδέλφων τους στο Αφγανιστάν, η Μόσχα, εγκατέλειψε κυνικά το πιστό στη Σοβιετική Ένωση Τουντέχ σε μια τελευταία ηχώ του μεγάλου παιχνιδιού του Ψυχρού Πολέμου. Ο πόλεμος των τάνκερ και οι αλλαγές στην πολιτική ηγεσία στο Κρεμλίνο, έφεραν τελικά τις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ στον Κόλπο με ένα κοινό στόχο. Η απόφαση του νέου ΓΓ του ΚΚΣΕ Μιχαήλ Γκορμπατσόφ για απόσυρση από το Αφγανιστάν έδειξε ότι η Μόσχα είχε την πρόθεση να περάσει σε μια νέα εποχή, μακριά από την ανάμιξη στις περιφερειακές συγκρούσεις. Ο πόλεμος των τάνκερ όμως, ήταν η θρυαλλίδα των εξελίξεων. Η πρόθεση του Ιράκ ήταν πάντα να εμπλέξει τις ΗΠΑ, αν μπορούσε, αλλά παρ' όλη τη συζήτηση για το κλείσιμο των Στενών του Ορμούζ το 1984, οι Αμερικανοί είχαν αντισταθεί στο να συρθούν στη σύγκρουση. Τώρα, ο διεθνής παράγοντας θεωρούσε

⁸⁷ Kamrava, *The Modern Middle East*, 135.

ότι η Τεχεράνη πέρασε την κόκκινη γραμμή. Οι επιθέσεις εντός του Κόλπου από το Ιράκ ήταν απευθείας σε ιρανικούς στόχους, οι επιθέσεις του Ιράν όμως ήταν σε διεθνή ύδατα, εμποδίζοντας την οικονομική δραστηριότητα. Ταυτόχρονα, η Μόσχα και η Ουάσιγκτον άρχισαν να ασκούν πίεση στους συμμάχους τους να μην εφοδιάζουν με όπλα το Ιράν, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα να σταματήσει η ροή όπλων από χώρες όπως η Βόρεια Κορέα και το Ισραήλ, να κάνει τους Κινέζους λιγότερο γενναιόδωρους στην αποστολή όπλων προς την Τεχεράνη και να δυσκολέψει τους ανεξάρτητους εμπόρους όπλων στον εξοπλισμό του Ιράν. Στο τέλος, όταν φάνηκε ότι δεν υπήρχε περίπτωση νίκης, το Ιράν δέχτηκε τις αποφάσεις του ΟΗΕ για εκκευρία, πράγμα που είχε κάνει ήδη η Βαγδάτη ένα χρόνο πριν. Ο πόλεμος τελείωσε με εκατομμύρια νεκρούς, τραυματίες, εκτοπισμένους, πρόσφυγες αλλά και με διαλυμένες τις υποδομές των δύο κρατών.⁸⁸

Η Σοβιετική Ένωση. Το καλοκαίρι του 1965 ο Σάχης επισκέφθηκε τη Μόσχα για δεύτερη φορά. Οι Σοβιετικοί συμφώνησαν να παράσχουν βαριά μηχανήματα και τεχνική βοήθεια για την χαλυβουργία και τα βιομηχανικά συγκροτήματα. Επιπλέον, υπέγραψαν σύμβαση για την δημιουργία αγωγού φυσικού αερίου από το πετρέλαιο του Khuzistan στα Σοβιετικά σύνορα με αντάλλαγμα φυσικό αέριο, ενώ έδωσαν στο Ιράν 300 εκατομμύρια δολάρια σε δάνεια, με ευνοϊκούς όρους. Έχοντας ενισχύσει τους οικονομικούς δεσμούς οι Σοβιετικοί αξιωματούχοι προσέφεραν όπλα στην Τεχεράνη σε λογικές τιμές. Στην αρχή ο Σάχης αρνήθηκε την προσφορά. Το 1966 όμως έδειξε ενδιαφέρον, κυρίως για να πιέσει την ΗΠΑ να του πουλήσουν τους πυραύλους εδάφους - αέρος που ήθελε. Έτσι, το 1967 παρήγγειλε στρατιωτικά μεταφορικά είδη αξίας 110 εκατομμυρίων δολαρίων από τη Μόσχα, αν και επέκρινε τη Σοβιετική επέμβαση στην Τσεχοσλοβακία τον Αύγουστο του 1968. Τον Σεπτέμβριο επισκέφτηκε ξανά τη Μόσχα, υπογράφοντας οικονομικές συμφωνίες 280 εκατομμυρίων δολαρίων. Εκτιμήθηκε ότι μεταξύ 1965 και 1968, το Ιράν είχε λάβει περισσότερο από το ένα πέμπτο της σοβιετικής βοήθειας προς την Ασία και την Αφρική. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960 πάνω από 1.500 Σοβιετικοί εμπειρογνώμονες εργάζονταν στο

⁸⁸ Michael Sterner, "The Iran-Iraq War", *Foreign Affairs*, 63, 1 (Fall 1984), 128-143 και Bulloch & Morris, *The Gulf War*, preface.

Ιράν σε διάφορα έργα. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στην Τεχεράνη τον Μάρτιο του 1970, ο Σοβιετικός πρωθυπουργός Αλεξέι Κοσίγκιν είπε: «Το Ιράν είναι τώρα αρκετά ισχυρό για να διαλέξει τους δικούς του φίλους». Αυτό ήταν ένα κομπλιμέντο για τις προσπάθειες του Σάχη να εξισορροπήσει τους στενούς δεσμούς του Ιράν με τη Δύση, διευρύνοντας τους δεσμούς με το σοβιετικό μπλοκ. Μέχρι εκείνη τη στιγμή η ΕΣΣΔ είχε γίνει η κορυφαία εισαγωγέας των εξαγωγών του Ιράν, εκτός πετρελαίου. Οι Σοβιετικές εξαγωγές στο Ιράν είχαν αυξηθεί δεκαπλάσια σε ισάριθμα χρόνια. Και οι δύο χώρες είχαν ισορροπημένο εμπορικό ισοζύγιο. Ωστόσο, οι διευρυμένοι οικονομικοί δεσμοί δεν μπορούσαν να καλύψουν την πραγματική πολιτική και διπλωματική σύγκρουση που υπήρχε μεταξύ των δύο κρατών. Στα τέλη του 1971 η Μόσχα ανέπτυξε στρατεύματα κατά μήκος των ιρανικών συνόρων για να αποτρέψει τον Σάχη να βοηθήσει το Πακιστάν στον πόλεμό του με την Ινδία. Το πιο σημαντικό, όταν ο Σάχης άρχισε να συγκρούεται με το Μπααθικό καθεστώς του Ιράκ από τον Απρίλιο του 1969 και μετά, οι Σοβιετικοί άρχισαν να εξοπλίζουν τη Βαγδάτη. Η Μόσχα, επισημοποίησε την θερμές σχέσεις με το Ιράκ με την υπογραφή Συνθήκης φιλίας και συνεργασίας, τον Απρίλιο του 1972. Αυτό εξόργισε τον Σάχη. Για να τον κατευνάσουν, οι Σοβιετικοί αξιωματούχοι του πρόσφεραν μια συνθήκη συνεργασίας. Αλλά αυτό ήταν περισσότερο μια συμβολική χειρονομία παρά πραγματική. Σε τελική ανάλυση, το Ιράν του Σάχη ήταν μέλος του Δυτικού στρατοπέδου. Όσο οι Παχλαβί ήταν στην εξουσία, το Ιράν θα παρέμενε σταθερά μέσα στη Δυτική τροχιά. Οι Σοβιετικοί ηγέτες είχαν φτάσει σε αυτό το συμπέρασμα πριν από πολλά χρόνια αλλά ταυτόχρονα θεωρούσαν ότι η Δυναστεία των Παχλαβί ήταν ασφαλής για το άμεσο μέλλον. Τα συμπεράσματα αυτά, τους είχαν οδηγήσει να αναπτύξουν ισχυρούς οικονομικούς δεσμούς με την Τεχεράνη. Αλλά καθώς τα γεγονότα στο Ιράν πήραν επαναστατική τροπή το καλοκαίρι του 1978, οι Σοβιετικοί αξιωματούχοι άλλαξαν την εκτίμησή τους. Ως αποτέλεσμα, επέτρεψαν στο κόμμα Τουντέχ να λειτουργήσει την *Εθνική Φωνή του Ραδιοφώνου του Ιράν* σε σταθμό από το Μπακού, τον Σεπτέμβριο του 1978. Τα Σοβιετικά μέσα ενημέρωσης έδωσαν εκτενή κάλυψη των ιρανικών γεγονότων. Την ίδια στιγμή, η κυβέρνηση απέφυγε επιμελώς να επικρίνει τον Σάχη. Η Μόσχα ήταν ανήσυχη μπροστά στην προοπτική μιας αμερικανικής στρατιωτικής επέμβασης. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο στις 18 Νοεμβρίου ο Μπρέζνιεφ, προειδοποίησε δημόσια τις ΗΠΑ κατά της παρέμβασης

στην εσωτερικές υποθέσεις του Ιράν. Η απάντηση της αμερικανικής κυβέρνησης, που δεν είχε καμία τέτοια πρόθεση, λειτούργησε υπέρ των επαναστατών και εναντίον του Σάχη.⁸⁹

Οι Περιφερειακές επιπτώσεις της Επανάστασης. Οι ηγέτες των κρατών της Μέσης Ανατολής δεν συμμετείχαν στη λαϊκή ευφορία που προκάλεσε η επανάσταση. Η εμφάνιση στο Ιράν μιας μαχητικής Ισλαμικής Δημοκρατίας προκάλεσε τρόμο τόσο μεταξύ των συντηρητικών Μοναρχών όσο και των κοσμικών δικτατόρων και το Ιράν απομονώθηκε στη Μέση Ανατολή. Ο Χομεϊνί και άλλοι υψηλόβαθμοι θρησκευτικοί ηγέτες ισχυρίζονταν ότι, ο στόχος της Ιρανικής Επανάστασης ήταν να εγκαθιδρύσει μια παγκόσμια ισλαμική τάξη. Αυτό θορύβησε τους ηγέτες των Αραβικών κρατών, που φοβόντουσαν για την ασφάλεια των δικών τους καθεστώτων.⁹⁰

Στο βιβλίο του «1979: Η χρονιά που διαμόρφωσε την σύγχρονη Μέση Ανατολή» ο David Lesch υποστηρίζει ότι το 1979 ήταν μια σημαντική χρονιά για την σύγχρονη ιστορία της Μέσης Ανατολής, αναφερόμενος ειδικά στη Συνθήκη Ειρήνης μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ και στη Σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν. Αλλά το σημαντικότερο γεγονός του 1979 στη Μέση Ανατολή, τονίζει, ήταν το αποκορύφωμα της Ιρανικής Επανάστασης, όταν ο Αγιατολάχ Χομεϊνί γύρισε από την εξορία και εγκαθίδρυσε την Ισλαμική Δημοκρατία. Όπως θα δείξουν τα πράγματα, αυτή η αλλαγή θα διαταράξει την ισορροπία δυνάμεων και την σταθερότητα στην περιοχή του Κόλπου, σε μια περιοχή όπου βρίσκονταν τα 2/3 των γνωστών αποθεμάτων πετρελαίου παγκοσμίως. Σε ολόκληρη την Μέση Ανατολή, η επανάσταση των Σιιτών Ιρανών ενέπνευσε Σουνίτες και Σίιτες Μουσουλμάνους, οι οποίοι είχαν απογοητευτεί από τον κοσμικό Αραβικό εθνικισμό. Η ήττα του Νασερισμού στον Αραβοϊσραηλινό πόλεμο του 1967 άνοιξε την διαδικασία αναζωογόνησης του Ισλαμισμού ενώ η Ιρανική Επανάσταση παρείχε την κατεύθυνση και την ορμή για τις ισλαμιστικές ομάδες. Ο πανισλαμισμός επρόκειτο να αντικαταστήσει τον παναραβισμό και αν πετύχαινε, μία Pax Islamica θα αναδυόταν σε ολόκληρη την περιοχή, με το Ιράν να δείχνει τον δρόμο. Με έναν χαρισματικό και φλογερό δημαγωγό όπως ο Χομεϊνί ο οποίος καλούσε για την εξαγωγή της Ισλαμικής Επανάστασης, την απελευθέρωση της

⁸⁹ Dilip Hiro, *Iran under the Ayatollahs* (New York: Routledge, edition 2011, 1985), 280-2.

⁹⁰ Cleveland & Bunton, *A History of the Modern Middle East*, 423.

Ιερουσαλήμ και την σύγκρουση με τον Μεγάλο Σατανά -τις ΗΠΑ- η Μέση Ανατολή δεν θα ήταν ποτέ ξανά η ίδια. Με την εγκαθίδρυσή του το καθεστώς του Χομεϊνί ενεπλάκη αμέσως σε διάφορα ζητήματα που επηρέαζαν την καρδιά των Αράβων, ιδιαίτερα στο Παλαιστινιακό. Η επίπτωση της επανάστασης έγινε άμεσα αισθητή στην περιοχή. Στο Ιράκ το κυρίαρχο κόμμα του Σαντάμ Χουσεΐν είδε την επανάσταση ως μια απειλή και ταυτόχρονα, ως μια ευκαιρία. Η Επανάσταση δημιουργούσε μια απειλή, από τη στιγμή που η σιιτική πλειοψηφία στο Ιράκ θα επιχειρούσε να γκρέμιζε ένα καθεστώς το οποίο δεν ήταν ούτε θρησκευτικό, ούτε επαρκώς αντιπροσωπευτικό. Από την άλλη ήταν μια ευκαιρία, αφού το Ιράν θεωρήθηκε ευάλωτο λόγω της εσωτερικής αναταραχής, καθώς τα κόμματα που σχημάτισαν τον αντιμοναρχικό συνασπισμό προσπαθούσαν να σχηματίσουν κυβέρνηση. Τα υπόλοιπα Αραβικά Κράτη του Κόλπου -Σαουδική Αραβία, Κουβέιτ, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (ΗΑΕ), Κατάρ, Μπαχρέιν και Ομάν- ήταν επίσης ανήσυχα σχετικά με την απειλή που ερχόταν με τα μηνύματα της Ιρανικής Επανάστασης. Αυτό ίσχυε κυρίως για τα κράτη που είχαν μια σιιτική μειονότητα (Σ. Αραβία και Κουβέιτ) και το Μπαχρέιν, μια χώρα που όπως και το Ιράκ είχε σιιτική πλειοψηφία αλλά κυβερνιόταν από μια σουνιτική μειοψηφία. Αυτή η απειλή δεν άργησε να φανεί. Στις 20 Νοεμβρίου 1979, 225 πάνοπλοι ισλαμιστές μαχητές κατέλαβαν το Μεγάλο Τέμενος στη Μέκκα. Η επανάσταση ήδη είχε μεταδώσει το μήνυμά της και Ισλαμιστές σε ολόκληρη την Μέση Ανατολή ήταν έτοιμοι να κάνουν το επόμενο βήμα. Η επανάσταση και οι περιφερειακές της επιπτώσεις, δημιούργησαν την ευκαιρία για τον Σαντάμ Χουσεΐν να αυξήσει την επιρροή του στον Αραβικό κόσμο και να εμφανιστεί ως ο προστάτης των Αράβων ενάντια στον ριζοσπαστικό (σιιτικό) Ισλαμικό εξτρεμισμό και επεκτατισμό. Η απουσία της Αιγύπτου πλέον, από τα Αραβικά δρώμενα, ύστερα από την ειρηνευτική Συμφωνία με το Ισραήλ στο Καμπ Ντέιβιντ, η οποία έφερε την έξωσή της από τον Αραβικό Σύνδεσμο, του άνοιγε τον δρόμο για την επικράτησή του στον αραβικό χώρο αλλά και στην περιοχή του Περσικού Κόλπου, ύστερα από την πτώση του Σάχη.⁹¹

Τη στιγμή της επανάστασης κλείνει μια δεκαετία που σημαδεύτηκε από το τέλος του Πολέμου στο Βιετνάμ και ό,τι σήμαινε αυτό για τον επανακαθορισμό της διεθνούς πολιτικής των ΗΠΑ, τη συνέχιση της Αραβοϊσραηλινής αντιπαράθεσης με

⁹¹ Lesch, "The Iranian Revolution", στο Yambert (επιμ.), *ο.π.*, 131-5.

τον Πόλεμο του Οκτωβρίου⁹² ύστερα από αυτόν του 1967, αλλά και την αύξηση της τιμής του πετρελαίου μετά από την «πετρελαϊκή κρίση» του 1973.

Η δημιουργία του Συμβουλίου των Κρατών του Κόλπου. Στο παρελθόν, τόσο το Ιράν όσο και το Ιράκ επιδίωκαν την ηγεμονία στα μικρότερα και ασθενέστερα κράτη του Κόλπου. Ωστόσο, τα συντηρητικά αυτά κράτη μοιράζονταν με το Ιράν του Σάχη ένα βασικό ενδιαφέρον για τη διατήρηση του status quo για σχεδόν μια δεκαετία, μετά την ιστορική αποχώρηση των βρετανικών δυνάμεων από την περιοχή. Αυτή η σχετικά σταθερή κατάσταση ωστόσο, παρασύρθηκε από τη δραματική έκρηξη της Ιρανικής Επανάστασης και τα επακόλουθά της. Η Σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν ενέτεινε περαιτέρω την ανησυχία των συντηρητικών Μοναρχιών για τη σταθερότητα και την ασφάλεια των καθεστώτων τους. Τέλος, το ξέσπασμα του πολέμου μεταξύ του Ιράκ και του Ιράν και ο φόβος των δευτερογενών επιπτώσεών του στην περιοχή, φάνηκε να απαιτούν μεγαλύτερη ασφάλεια και οικονομική συνεργασία μεταξύ των συντηρητικών κυβερνήσεων. Αυτές οι εξελίξεις μπορεί να ειπωθεί ότι εξουδετέρωσαν προσωρινά τις φιλοδοξίες της Τεχεράνης και της Βαγδάτης, οδηγώντας τη Σαουδική Αραβία να επιδιώξει τη δημιουργία μιας αποτελεσματικής κοινοπολιτείας του Αραβικού Κόλπου, για να υπερασπιστεί τους πόρους της περιοχής και την αυξανόμενη βιομηχανική βάση. Στις 25 Μαΐου 1981, το Μπαχρέιν, το Κουβέιτ, το Ομάν, το Κατάρ, η Σαουδική Αραβία και τα ΗΑΕ ίδρυσαν το Συμβούλιο Συνεργασίας των Αραβικών Κρατών του Κόλπου (*Majlis al-Taawun li-Duwal al-Khalij al-Arabiyyah*), ή όπως είναι γενικά γνωστό, το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου (ΣΣΚ-GCC).⁹³

Μολονότι στα εγκαίνιά του ανακοινώθηκε ότι το ΣΣΚ επρόκειτο να είναι κατά κύριο λόγο ένας οικονομικός και κοινωνικός οργανισμός στα πρότυπα της ΕΟΚ, ήταν ξεκάθαρο από την αρχή ότι γεωπολιτικοί και στρατηγικοί παράγοντες ήταν πρωτίστως υπεύθυνοι για την δημιουργία του. Με την παραγωγή περισσότερων από

⁹² Η Πόλεμος του Γιομ-Κιπούρ ή Πόλεμος του Οκτωβρίου. Η σύρραξη αυτή διεξήχθη από τις 6 έως τις 26 Οκτωβρίου 1973, από ένα συνασπισμό Αραβικών κρατών υπό την ηγεσία της Αιγύπτου και της Συρίας, εναντίον του Ισραήλ.

⁹³ Joseph A. Kechichian, "The Gulf Cooperation Council: Search for Security", *Third World Quarterly*, 7, 4 (Oct. 1985), 853-881.

τις μισές των συνολικών εξαγωγών πετρελαίου του ΟΠΕΚ και ελέγχοντας τα στρατηγικά στενά του Ορμούζ, η περιοχή του Κόλπου ήταν πάντα ευάλωτη σε εξωτερικές πιέσεις. Στις αρχές της δεκαετίας του '80 όμως, αυτή η πίεση εντάθηκε. Τρεις σημαντικές εξελίξεις κατά την περίοδο 1978-'80, είχαν βαθύ αντίκτυπο στην αντίληψη των κρατών του Κόλπου για την περιφερειακή ασφάλεια. Αυτές ήταν: α) η πτώση του καθεστώτος του Σάχη στο Ιράν, β) η Σοβιετική στρατιωτική επέμβαση στο Αφγανιστάν και γ) ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ. Αυτά τα γεγονότα, συν οι προσπάθειες των ΗΠΑ να ενισχύσουν την παρουσία τους στον Ινδικό Ωκεανό και την περιοχή του Περσικού Κόλπου, τόνισαν την ευαλωτότητα που είχαν όσον αφορά την ξένη παρέμβαση. Έχοντας επίγνωση της αδυναμίας τους, τα κράτη άρχισαν να κάνουν τις πρώτες δοκιμαστικές κινήσεις προς τον συντονισμό των πολιτικών τους, τον Φεβρουάριο του 1981. Οι Υπουργοί Εξωτερικών των έξι χωρών συναντήθηκαν στο Ριάντ, με στόχο να εκπονήσουν σχέδια για αύξηση της συνεργασίας σε όλους τους τομείς. Στη συνάντηση αυτή συμφώνησαν στη σύσταση του *Συμβουλίου Συνεργασίας* και στη διεξαγωγή τακτικής συνεδρίασης, τόσο με μία σύνοδο κορυφής ηγετών, όσο και σε επίπεδο Υπουργών Εξωτερικών. Σε μια μεταγενέστερη συνεδρίαση στο Μουσκάτ στις 9 Μαρτίου 1981, μονογραφήθηκε το «Σύνταγμα» του ΣΣΚ. Ταυτόχρονα, τονίστηκε ότι το ΣΣΚ δεν σχηματιζόταν ούτε ως φιλοδυτικό «μπλοκ» εχθρικό προς τη Σοβιετική Ένωση, ούτε ως Αραβική ομάδα ενάντια σε μη Αραβικά κράτη, ούτε επρόκειτο να αποτελέσει σύμφωνο μεταξύ των πλουσίων Αραβικών κρατών, ώστε να ξεχωρίσουν από τον υπόλοιπο Αραβικό κόσμο. Αντίθετα, οι προσπάθειές του έπρεπε να κατευθυνθούν προς την αποφυγή της εχθρότητας και των δύο υπερδυνάμεων και προς την προώθηση της υπόθεσης της αραβικής ενότητας, τονίζοντας ότι: «Το Συμβούλιο δεν σχηματίζει, με κανέναν τρόπο, μια νέα ανεξάρτητη περιφερειακή οργάνωση. Αντιθέτως, είναι η προσθήκη μιας νέας προστατευτικής ασπίδας για το Αραβικό έθνος και η ενίσχυση των φτερών του. Βλέπουμε αυτό το Συμβούλιο ως μέρος των συνεχών αραβικών προσπαθειών για την ενίσχυση της αραβικής στάσης και την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του Αραβικού Συνδέσμου».⁹⁴

⁹⁴Yasmin Qureshi, "Gulf Cooperation Council", *Pakistan Horizon*, 35, 4, The Middle East, (4th Quarter 1982), 84-92.

Η επιτυχής εφαρμογή του πετρελαϊκού εμπάργκο το 1973-’74 και η απόφαση του ΟΠΕΚ να αυξήσει τις τιμές του πετρελαίου τη δεκαετία του 1970 είχε δείξει πολύ αποτελεσματικά ότι θα μπορούσαν να αποκτήσουν πολιτική επιρροή, εάν εναρμόνιζαν τις προοπτικές τους για τα περιφερειακά και διεθνή προβλήματα και συντόνιζαν τις πολιτικές τους. Τα περισσότερα από τα κράτη του Κόλπου συσώρευσαν πλεόνασμα κεφαλαίου, ως αποτέλεσμα των αυξημένων τιμών του πετρελαίου. Χρησιμοποίησαν αυτούς τους πόρους για να βάλουν τις κοινωνίες τους στον δρόμο της εκβιομηχάνισης και του εκσυγχρονισμού. Ενώ το έκαναν, συνειδητοποίησαν ότι η μεγαλύτερη συνεργασία σε αυτούς τους τομείς θα μπορούσε να επιταχύνει τη διαδικασία ανάπτυξης. Το εμπάργκο πετρελαίου και οι δυσμενείς επιπτώσεις του στις Δυτικές οικονομίες υπογράμμισαν επίσης, τη στρατηγική σημασία αυτής της περιοχής. Πολλοί στη Δύση, ειδικά οι κορυφαίοι κύκλοι χάραξης πολιτικής στις ΗΠΑ, μίλησαν ακόμα και για χρήση στρατευμάτων ώστε να καταλάβουν τα κοιτάσματα πετρελαίου εάν ήταν απαραίτητο, ώστε να διατηρήσουν τη ροή του πετρελαίου της Μέσης Ανατολής. Ταυτόχρονα, θα μπορούσε η ΕΣΣΔ γνωρίζοντας την εξάρτηση της Δύσης από το πετρέλαιο του Κόλπου, να διακόψει τον εφοδιασμό της προς τη Δύση για να στραγγαλίσει την Οικονομία της. Αυτό αναπόφευκτα, θα έκανε τα κράτη του Κόλπου περισσότερο ευάλωτα απέναντι σε μία εξωτερική επέμβαση ή την προσπάθεια εσωτερικής ανατροπής.⁹⁵

Εν τω μεταξύ, η υποστήριξη της Παλαιστινιακής υπόθεσης μετά τον πόλεμο του 1973 έφερε τα κράτη του Κόλπου να συνεισφέρουν την μερίδα του λέοντος για την χρηματοδότηση της αγορά όπλων -ιδιαίτερα μετά το 1977- για λογαριασμό του «Αραβικού Μετώπου Αντίστασης», ενώ από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 η επιρροή του Ιράκ γινόταν ολοένα και πιο καταπιεστική, ιδιαίτερα επειδή τα κράτη του Κόλπου συνέχισαν να αντιμετωπίζονται ως κατώτεροι εταίροι, ενώ ήταν σημαντικοί οικονομικοί χρηματοδότες σε οποιαδήποτε παναραβική πρωτοβουλία. Η Ισλαμική Επανάσταση προσέθεσε ακόμα μεγαλύτερη πίεση στα συντηρητικά καθεστώτα του Κόλπου. Οι κοινές ανησυχίες τις οποίες μοιράζονταν, ήταν φυσικό να προκαλέσουν την αναζήτηση ασφάλειας με την εδραίωση της αμοιβαίας συνεργασίας. Αλλά οι προσπάθειες οργάνωσης της συνεργασίας σε όλο τον Κόλπο,

⁹⁵ Hasan-Askari Rizvi, “Gulf Cooperation Council”, *Pakistan Horizon*, 35, 2 (2nd Quarter 1982), 29-38.

ακόμη και όταν περιοριζόταν σε πολιτιστικά ή περιβαλλοντικά θέματα, ήταν μέχρι εκείνη τη στιγμή δυνατές μόνο υπό την ηγεσία του Ιράκ. Το ξέσπασμα του πολέμου μεταξύ του Ιράκ και του Ιράν όχι μόνο άλλαξε την περιφερειακή σκηνή, αλλά εισήγαγε επίσης αμέτρητες ανησυχίες για την εξωτερική ασφάλεια για αυτές τις συντηρητικές Μοναρχίες, που ήταν ταυτόχρονα και παραγωγοί πετρελαίου.⁹⁶ Η δημιουργία του ΣΣΚ επομένως, ήταν μια φυσική εξέλιξη των πραγμάτων άμεσα σχετιζόμενη, αν και δεν ήταν η μοναδική αιτία, με την Ισλαμική Επανάσταση στο Ιράν. Οι εταίροι του ΣΣΚ, με τους σιιτικούς πληθυσμούς στο εσωτερικό τους, αισθάνθηκαν την απειλή της επιρροής της Ιρανικής Επανάστασης και των πανισλαμικών διακηρύξεών της. Μέσα από την ένωση του ΣΣΚ η Σαουδική Αραβία, με μια σημαντική μειονότητα σιιτικού πληθυσμού, θα αναδειχτεί τα επόμενα χρόνια στην ηγεμονία της περιοχής του Κόλπου και θα έρθει σε αντιπαράθεση με την Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν.

Επίλογος

Η Ιρανική Επανάσταση ήταν προϊόν μιας σειράς αυθόρμητων, σε μεγάλο βαθμό ανοργάνωτων απεργιών και διαδηλώσεων που ξέσπασαν σε ολόκληρη τη χώρα. Η αυξανόμενη απογοήτευση με την αύξηση της ανεργίας και το σκάσιμο της φούσκας μιας πολυέξοδης πετρελαϊκής οικονομίας, που ξεκίνησε το 1975, ενίσχυσε τα γενικά αισθήματα ανησυχίας. Οι μεσαίες τάξεις, λόγω της οικονομικής τους κατάστασης έστρεψαν την απογοήτευσή τους σε πολιτικούς στόχους και απαίτησαν την κυβερνητική λογοδοσία, τον τερματισμό της διαφθοράς και βαθύτερες πολιτικές αλλαγές. Το κράτος, απομονωμένο από την κοινωνία και προστατευμένο από αυλικούς, ήταν ανίκανο να ανταποκριθεί σε αυτό που εξελισσόταν γρήγορα σε κρίση και αντ' αυτού παρασύρθηκε από την μια πανικόβλητη αντίδραση στην άλλη. Ο κλήρος, ο οποίος είχε επιρροή και έχαιρε του λαϊκού σεβασμού, είχε το πάνω χέρι. Ο Αγιατολάχ Χομεϊνί είχε την καλύτερη θέση να γίνει ηγέτης του κινήματος και σύντομα της Επανάστασης. Ο κρατικός πανικός απλώς επιτάχυνε την κατάρρευση της Μοναρχίας. Το έργο της μετεπαναστατικής εδραίωσης διευκολύνθηκε από ένα

⁹⁶ Frauke Heard-Bey, "Conflict Resolution and Regional Co-operation: The Role of the Gulf Co-operation Council 1970-2002", *Middle Eastern Studies*, 42, 2 (Mar. 2006), 199-222.

μακρύ δράμα ομηρίας που περιελάμβανε Αμερικανούς διπλωμάτες και έναν αιματηρό πόλεμο με το Ιράκ. Και τα δύο βοήθησαν τους σκοπούς του Χομεϊνί ώστε να διασφαλίσει την εξουσία του. Αυτή ήταν η **πρώτη περίοδος** της Ισλαμικής Δημοκρατίας, μακράν η πιο ριζοσπαστική φάση στην εξέλιξη του μετεπαναστατικού συστήματος. Σε αυτή την πρώτη περίοδο, υπήρχε μια σταθερή και συχνά αδιάστακτη τακτική για έλεγχο του πολιτικού χώρου, με την εξάλειψη των «εχθρών της επανάστασης», πολλοί από τους οποίους ήταν κάποτε στενοί συνεργάτες του Χομεϊνί. Σε διεθνές επίπεδο, η Ισλαμική Δημοκρατία υπέστη απομόνωση, κρατώντας Αμερικανούς διπλωμάτες ως ομήρους για 444 ημέρες και αρνούμενη να δεχτεί επανειλημμένες προσφορές για κατάπαυση του πυρός από τη Βαγδάτη, μέχρι το 1988. Μετά το τέλος του πολέμου με το Ιράκ και τον θάνατό του Χομεϊνί το 1989 εγκαινιάστηκε η **δεύτερη περίοδος** η οποία αντίθετα με την πρώτη, ήταν μια εποχή ανοικοδόμησης και σχετικής μετριοπάθειας. Ο θάνατος του Χομεϊνί έδωσε μεγαλύτερη δυνατότητα ελιγμών στους επαναστάτες που ήταν πρόθυμοι να ανοίξουν το Ιράν στον έξω κόσμο και να δώσουν ουσία στο όραμά τους για ένα σύγχρονο ισλαμικό κράτος. Αυτή η δεύτερη φάση κράτησε μόνο οκτώ χρόνια και στη συνέχεια ξεκίνησε η **τρίτη περίοδος** το 1997, με την αιφνιδιαστική εκλογή ενός μεταρρυθμιστή υποψηφίου για την προεδρία, του Μοχάμαντ Χαταμί, πρώην Υπουργού πολιτισμού, φέρνοντας βαθιές διαφωνίες στα υψηλότερα επίπεδα του συστήματος σχετικά με τις ιδεολογικές βάσεις του κράτους της Ισλαμικής Δημοκρατίας και τις σχέσεις του με την κοινωνία.⁹⁷ Η επανάσταση που σάρωσε το καθεστώς στους τελευταίους μήνες του 1978, χαρακτηρίστηκε ως «μία από τις μεγαλύτερες λαϊκές εκρήξεις στην ανθρώπινη ιστορία». Κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων του Muharram του Δεκεμβρίου, εκατομμύρια Ιρανοί συμμετείχαν σε πορείες διαμαρτυρίας κατά του Σάχη. Καταγγέλλοντας την αυταρχική, διεφθαρμένη και φιλο-αμερικάνικη Μοναρχία των Παχλαβί οι διαδηλωτές, απαίτησαν την επιστροφή του Χομεϊνί και τη δημιουργία μιας ισλαμικής κυβέρνησης, ως έναν συνδυασμό για τον οποίον πίστευαν ότι θα επιφέρει κοινωνική δικαιοσύνη, οικονομική ισότητα, πολιτική ελευθερία και εθνική ανεξαρτησία. Το καλά

⁹⁷ Kamrava, *The Modern Middle East*, 115, 125.

οργανωμένο, παρά τις κατά καιρούς διώξεις, θρησκευτικό σιιτικό δίκτυο εκμεταλλεύτηκε την καταπίεση του καθεστώτος και την οικονομική ανέχεια, βοηθώντας στο να εκφραστεί η λαϊκή διαμαρτυρία μέσω ενός ισλαμικού δρόμου. Δύο αλληλένδετα συναισθήματα λειτουργούσαν στην επανάσταση: η επιθυμία για κοινωνική, πολιτική και οικονομική αλλαγή· και η πεποίθηση ότι μια τέτοια αλλαγή θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω της ανανέωσης μιας ισλαμικής τάξης.⁹⁸ Την 30^η και 31^η Μαρτίου 1979, οργανώθηκε δημοψήφισμα με το ερώτημα της αντικατάστασης της Μοναρχίας με μια Ισλαμική Δημοκρατία. Το κάλεσμα του ίδιου του Χομεϊνί και των κληρικών σε ολόκληρη τη χώρα, ήταν για μαζική συμμετοχή. Το Εθνικό Δημοκρατικό Μέτωπο (NDF), το κόμμα Fadaiyan και επτά κόμματα της κουρδικής μειονότητας αποφάσισαν να μποϊκοτάρουν το Δημοψήφισμα. Οι Μουτζαχεντίν διακήρυξαν την υπό όρους αποδοχή για το «ΝΑΙ». Το Κίνημα Ελευθερίας του Ιράν (Μπαζαργκάν-IFM), το Εθνικό Μέτωπο (NF) και το Ισλαμικό Λαϊκό Δημοκρατικό Κόμμα (IPRP) προσχώρησαν στην ψήφο για την Ισλαμική Δημοκρατία, ενώ το Τουντέχ και το Ισλαμικό Δημοκρατικό Κόμμα (IRP) προέτρεψαν τους ψηφοφόρους για ψήφο στο «ΝΑΙ». Η συμμετοχή ήταν μαζική και όπως ανακοινώθηκε από την Κυβέρνηση, το 98,2% είχαν υπερψηφίσει την πρόταση.⁹⁹ Έτσι, την 1^η Απρίλη 1979 ανακηρύχθηκε η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν, μετά από μια διαδικασία που σε στενά χρονικά πλαίσια κράτησε σχεδόν ένα χρόνο. Ο απολογισμός σε ζωές κυμαίνεται ανάλογα με τις εκτιμήσεις, από 2.781 νεκρούς έως και «60.000 μάρτυρες, άνδρες, γυναίκες και παιδιά, που μαρτύρησαν υπό το καθεστώς του Σάχη», σύμφωνα με τους Επαναστάτες.¹⁰⁰

Ενδεχομένως, η πτώση του Σάχη θα μείνει στην ιστορία ως η πιο δραματική επανάσταση της σύγχρονης εποχής. Σε πολλές επαναστάσεις εξωτερικές δυνάμεις βοήθησαν στην καταστροφή του παλιού καθεστώτος. Στην περίπτωση του Ιράν ήταν εσωτερικές οι δυνάμεις χωρίς τη βοήθεια δυνάμεων εισβολής, που γκρέμισαν τα θεμέλια της παλιάς τάξης. Στις περισσότερες επαναστάσεις η αντιπολίτευση έχει αναγκαστεί να καταφύγει στον ένοπλο αγώνα. Στην περίπτωση του Ιράν, ήταν ως επί

⁹⁸ Cleveland & Bunton, *A History of the Modern Middle East*, 448.

⁹⁹ Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs*, 73.

¹⁰⁰ Cyrus Kadivar, "[A Question of Numbers](#)", *IranianVoice.org*, 8 August 2003.

το πλείστον ειρηνικές οι μέθοδοι που νίκησαν την πέμπτη μεγαλύτερη στρατιωτική δύναμη στον κόσμο, η οποία ήταν εξοπλισμένη με τα πιο σύγχρονα όπλα. Η μόνη περίπτωση που η αντιπολίτευση στο Ιράν χρησιμοποίησε εκτεταμένη βία ήταν τις τελευταίες τρεις ημέρες της Μοναρχίας, όταν οι αντάρτικες οργανώσεις έδωσαν την χαριστική βολή στην επίλεκτη *Αυτοκρατορική Φρουρά*. Επιπλέον, στις περισσότερες επαναστάσεις η κατάρρευση της παλιάς τάξης έχει αρκετή υποστήριξη για να ξεκινήσει μια αντεπίθεση και έτσι να αρχίσει ένας εμφύλιος πόλεμος. Αλλά στην περίπτωση του Ιράν ο Σάχης ήταν τόσο αδύναμος, τόσο αντιδημοφιλής και τόσο απαξιωμένος, που δεν είχε άλλη επιλογή από το να φύγει χωρίς καν να επιχειρήσει μια τέτοια αντεπίθεση. Τέλος, στην πλειοψηφία των επαναστάσεων, η κατάρρευση της παλιάς τάξης πραγμάτων άνοιξε το δρόμο για τον θρίαμβο νέων τάξεων εμπνευσμένων από κοσμικές ιδεολογίες όπως ο εθνικισμός, ο σοσιαλισμός και ο κομμουνισμός, οπλισμένων με σύγχρονους Θεσμούς και νέα πολιτικά κόμματα. Στην περίπτωση του Ιράν ωστόσο, η επανάσταση έφερε στο προσκήνιο τον παραδοσιακό κλήρο οπλισμένο με το τζαμί και εμπνευσμένο από μια πολιτική φιλοσοφία του έβδομου (χριστιανικού) αιώνα η οποία υποστήριζε ότι οι θρησκευτικοί ηγέτες έχουν το Θείο δικαίωμα να προστατεύουν την κοινότητα από τους ξένους, να καθοδηγούν προς τη Δικαιοσύνη ασκώντας εξουσία πάνω στους εκλεγμένους αντιπροσώπους και να ελέγχουν τις δραστηριότητες όλων των κοινωνικών ομάδων.¹⁰¹

¹⁰¹ Ervand Abrahamian, "Structural Causes of the Iranian Revolution", *MERIP Reports*, 87, Iran's Revolution: The Rural Dimension, (May 1980), 21-26.

Κεφάλαιο 2ο- Η Ισραηλινή εισβολή στο Λίβανο 1982

Εισαγωγή

Η εισβολή του Ισραήλ στο Λίβανο το 1982 ήταν μια στρατιωτική δράση που έλαβε μέρος στο πλαίσιο ενός σύνθετου περιβάλλοντος, το οποίο περιελάμβανε τον Εμφύλιο πόλεμο του Λιβάνου, την ευρύτερη Αραβοϊσραηλινή διαμάχη, την Ισραηλινή εγχώρια πολιτική, καθώς και τις σοβιετικές και αμερικανικές φιλοδοξίες στην περιοχή. Ο Υπουργός Άμυνας Σαρόν, εμπνευστής και ενορχηστρωτής -όπως θα δείξουμε- της εισβολής, προσπάθησε να εκδιώξει την PLO η οποία είχε βρει καταφύγιο στη χώρα μετά την εκδίωξή της από την Ιορδανία, να αναγκάσει την Συρία να αποσυρθεί από το Λίβανο και να καθορίσει τη λιβανέζικη πολιτική. Όμως, η συμμετοχή του στο Λίβανο είχε ακούσιες συνέπειες, αντίθετες με το στόχο της αποστολής του: Η Παλαιστινιακή παρουσία εδραιώθηκε -παρά την απόσυρση της ηγεσίας της- η Συριακή κατοχή συνεχίστηκε και επιπλέον όχι μόνο αναπτύχθηκαν ριζοσπαστικές ισλαμιστικές ομάδες όπως η Χεζμπολλάχ, αλλά ακόμα περισσότερο οι Χριστιανοί Μαρωνίτες σύμμαχοι του Ισραήλ, απώλεσαν την πολιτική εξουσία.¹⁰² Την Κυριακή το πρωί στις 6 Ιουνίου 1982, 40.000 Ισραηλινοί στρατιώτες πέρασαν τα σύνορα των 33 μιλίων με τον νότιο Λίβανο. Οι Ισραηλινές αμφίβιες δυνάμεις προσάραξαν στην ακτή της Σιδώνας και κοντά στην κοίτη του ποταμού Zahraní. Η Ισραηλινή πολεμική αεροπορία συνέχισε τον έντονο βομβαρδισμό των παλαιστινιακών στρατοπέδων στον νότο και γύρω από τη Βηρυτό, ο οποίος είχε αρχίσει δύο ημέρες νωρίτερα. Στους κεντρικούς και ανατολικούς τομείς, οι κοινές Παλαιστινιακές και Λιβανέζικες δυνάμεις υιοθέτησαν κλασικές αντάρτικες τακτικές υποχώρησης, ενώ κατά μήκος της ακτής οι κοινές δυνάμεις, οι οποίες οργανώθηκαν σε μικρές μονάδες, οχυρώθηκαν στο έδαφός τους και πολέμησαν ενάντια στον συντριπτικά ανώτερο Ισραηλινό στρατό. Στα στρατόπεδα γύρω από την Τύρο και τη Σιδώνα οι θύλακες της αντίστασης κράτησαν για πολλές ημέρες παρά τον εντατικό βομβαρδισμό από τη γη, τη θάλασσα και τον αέρα. Οι Ισραηλινοί δεν σταμάτησαν σε αυτά τα μέτωπα, φέρνοντας γρήγορα κατά μήκος της ακτής πρόσθετες δυνάμεις για να συντρίψουν την αντίσταση. Μέχρι τις 7

¹⁰² Brian R. Parkinson, "Israel's Lebanon war: Ariel Sharon and 'Operation Peace for Galilee'", *Journal of Third World Studies*, 24, 2, (Fall 2007), 63-84.

Ιουνίου, οι «Ισραηλινές Στρατιωτικές Δυνάμεις» (IDF) ήταν βόρεια της Σιδώνας, στις 8 Ιουνίου στα περίχωρα του Damur και στις 9 Ιουνίου εισέρχονταν στα νότια περίχωρα της Βηρυτού. Μέσα σε τέσσερις ημέρες και μετά από πολύ σκληρές μάχες οι IDF είχαν καταλάβει τον νότιο Λίβανο. Στις 11 Ιουνίου ο διαμεσολαβητής των ΗΠΑ Φίλιπ Χαμπίμπ, πέτυχε την κατάπαυση του πυρός μεταξύ των Ισραηλινών και Συριακών δυνάμεων. Η Ισραηλινή πολεμική αεροπορία χρησιμοποίησε τον πόλεμο ως μια ευκαιρία για να εξαλείψει τους ανταεροπορικούς πυραύλους της Συρίας στην κοιλάδα Μπεκάα, καταστρέφοντας περισσότερους από 60 σε μόλις δύο ημέρες. Οι Ισραηλινοί δεν αμφισβήτησαν τον συριακό έλεγχο της κοιλάδας, αλλά η αδυναμία της Δαμασκού να απαντήσει στην Ισραηλινή επίθεση ήταν εμφανής. Οι Σύριοι με τη σειρά τους, δεν εμπόδισαν την ανάπτυξη των Ισραηλινών δυνάμεων προς τη Βηρυτό. Η κατάπαυση του πυρός επισημοποίησε αυτή την αλληλοκατανόηση Συρίας και Ισραήλ, δείχνοντας ότι δεν επιθυμούσαν να εμπλακούν σε έναν μεταξύ τους πόλεμο στο έδαφος του Λιβάνου.¹⁰³ Η εισβολή του Ισραήλ στον Λίβανο έφερε το τέλος της περιόδου της πολιτικής ιστορίας του Λιβάνου που άνοιξε με τον εμφύλιο πόλεμο 1975-76. Ήταν μια λογική εξέλιξη των πολιτικών του Ισραήλ στο Λίβανο από το 1975. Ο πόλεμος του 1975-76, με τη σειρά του, σηματοδότησε το αποκορύφωμα των τάσεων που αναπτύχθηκαν τουλάχιστον από το 1958. Ο Εμφύλιος πόλεμος του 1975-76 έφερε τις κατεστημένες δυνάμεις του Λιβάνου, οργανωμένες στο «Λιβανέζικο Μέτωπο» εναντίον ενός μεταρρυθμιστικού συνασπισμού γνωστού ως «Εθνικού Κινήματος του Λιβάνου» και των Παλαιστίνιων συμμάχων τους. Το ριζικό ζήτημα του πολέμου ήταν η διατήρηση ή η αλλαγή του πολιτικού status quo στη χώρα.

Τα παραπάνω θα αναλυθούν στο παρόν κεφάλαιο. Τα σημεία στα οποία θα σταθούμε είναι οι παράγοντες οι οποίοι επηρέασαν την Ισραηλινή κυβέρνηση να εισβάλει, όπως: Οι επιπτώσεις που είχε για το Ισραήλ ο Εμφύλιος στον Λίβανο, η συνεργασία των Χριστιανικών παραστρατιωτικών ομάδων με το Ισραήλ, η άνοδος του Ρόναλντ Ρίγκαν στην Προεδρία των ΗΠΑ, η τοποθέτηση του Αριέλ Σαρόν ως Υπουργού Άμυνας και η ενασχόληση των Αράβων με τον πόλεμο Ιράν - Ιράκ και της Σοβιετικής Ένωσης με το Αφγανιστάν. Η ανάλυση όμως θα είναι ελλιπής και δεν θα μας βοηθήσει

¹⁰³ Joe Stork & Jim Paul, "The War in Lebanon", *MERIP Reports*, 108/109, The Lebanon War (Sep. - Oct. 1982), 3-7 και 59-61.

να κατανοήσουμε το γεγονός της Ισραηλινής εισβολής αν δεν περιγράψουμε πρώτα, συνοπτικά, την πολύπλοκη κοινωνικοπολιτική δομή του Λιβάνου και την ιστορική της διαδρομή στον 20^ο αιώνα.

Μέρος 1^ο- Ιστορική αναδρομή

1920-1943: Την 1^η Σεπτεμβρίου 1920, η Γαλλία έλαβε στα πλαίσια της Κοινωνίας των Εθνών την Εντολή της δημιουργίας του κράτους του Μεγάλου Λιβάνου, δίνοντας στη χώρα τα σημερινά της σύνορα. Ο Λίβανος, πρώτα έγινε Δημοκρατία (1926) και ύστερα απέκτησε την ανεξαρτησία του (1943), ενώ το 1945 συμμετείχε ως ιδρυτικό μέλος τόσο στον Αραβικό Σύνδεσμο όσο και στον ΟΗΕ.¹⁰⁴ Υπάρχουν δεκαοκτώ θρησκευτικές ομάδες αναγνωρισμένες από το κράτος (τέσσερις μουσουλμανικές, δώδεκα χριστιανικές, μία Δρούζων και Εβραίων).¹⁰⁵ Εκτός της θρησκείας, η οικογένεια και η κοινότητα (το χωριό χωροταξικά), αποτελούν τους τρεις παράγοντες που καθορίζουν την ταυτότητα των Λιβανέζων.¹⁰⁶

Το καλοκαίρι του 1925, η Γαλλία ήρθε αντιμέτωπη με μια εξέγερση Σύριων Δρούζων και Αράβων εθνικιστών η οποία προκάλεσε έντονα συναισθήματα πατριωτισμού και μεταμόρφωσε τον Αραβικό εθνικισμό σε μια μεγάλη ιδεολογία. Οι διαπραγματεύσεις της Γαλλίας με τους Σύριους για το ενδεχόμενο της ανεξαρτησίας, τροφοδότησαν την ανησυχία των εθνικιστών του Λιβάνου. Φοβήθηκαν ότι μετά την απόσυρση της Βρετανίας και της Γαλλίας, ο Λίβανος θα συγκλονιστεί από την ισλαμική/παν-αραβική παλίρροια που είχε ήδη εξαπλωθεί σε όλη την περιοχή.¹⁰⁷ Στις 23 Μαΐου 1926 υιοθετήθηκε το πρώτο Σύνταγμα. Οι κύριοι πολιτικοί και πολιτειακοί θεσμοί του κράτους είχαν ως πρότυπο τη λειτουργία της Γ' Γαλλικής Δημοκρατίας.¹⁰⁸

¹⁰⁴ kamal S. Salibi, *The Modern History of Lebanon* (Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1965), intr. Xi.

¹⁰⁵ Ralph E. Crow, "Religious Sectarianism in the Lebanese Political System", *The Journal of Politics*, 24, 3 (Aug. 1962), 489-520.

¹⁰⁶ Kamal S. Salibi, "The Lebanese Identity", *Journal of Contemporary History*, 6, 1, Nationalism and Separatism (1971), 76-81 και 83-86.

¹⁰⁷ Youssef Chaitani, *Post- colonial Syria and Lebanon, the decline of Arab Nationalism and the triumph of the State* (London, New York: I.B. Tauris, 2007), 9.

¹⁰⁸ Μεσογειακό Παρατηρητήριο, *Λίβανος* (Αθήνα: ΙΣΤΑΜΕ «Α. Παπανδρέου», 2002), 16.

Μια φόρμουλα, αποτέλεσμα του πρώτου Λιβανέζικου Συντάγματος (1926) και του «Εθνικού Συμβολαίου» (1943), μοίρασε τις κυβερνητικές θέσεις, τις κοινοβουλευτικές έδρες και τις θέσεις στις δημόσιες υπηρεσίες μεταξύ κάποιων μεγάλων οικογενειών, οι οποίοι εκπροσωπούσαν τις ξεχωριστές θρησκευτικές κοινότητες. Επιπλέον, την Προεδρία της Δημοκρατίας θα καταλάμβανε πάντα ένας Χριστιανός Μαρωνίτης, την Πρωθυπουργία ένας Σουνίτης Μουσουλμάνος και την Προεδρία του Κοινοβουλίου ένας Μουσουλμάνος Σιίτης.¹⁰⁹

Κατά την περίοδο της Γαλλικής εντολής το πολιτικό σύστημα λειτούργησε μέσα από ένα κοινοβουλευτικό σύστημα και μια Κυβέρνηση που πραγματώθηκαν από το Σύνταγμα του 1926. Η αντιπροσώπευση στη Βουλή όπως και η Διοίκηση ήταν βασισμένες στην αριθμητική αναλογία των διαφόρων κοινοτήτων σύμφωνα με την απογραφή του 1932, όμως οι τελικές αποφάσεις συνέχιζαν να παίρνονται από τις Γαλλικές αρχές. Η Γαλλική εντολή ήταν το θύμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Λόγω της πίεσης ντόπιων πολιτικών αλλά και διεθνών παραγόντων, η Γαλλία υποχρεώθηκε να παραχωρήσει στον Λίβανο πλήρη ανεξαρτησία το 1943 και μέχρι το τέλος του 1946 να αποσύρει τα τελευταία της στρατεύματα από το Λεβάντε.¹¹⁰

Η ανεξάρτητη Δημοκρατία του Λιβάνου κατοχυρώθηκε μέσω δύο ιδρυτικών κειμένων: ένα επίσημο σύνταγμα (1926) και μία ανεπίσημη προφορική κατανόηση, μεταξύ του Πρόεδρου του Λιβάνου Μπισάρα αλ-Χούρι και του Ριάντ αλ-Σουλχ, γνωστή ως «Εθνικό Σύμφωνο», όπου το μόνο γραπτό ίχνος του βρίσκεται σε μια ανακοίνωση του υπουργικού συμβουλίου της 7ης Οκτωβρίου 1943. Η συμμαχία του Χριστιανού Χούρι και του Μουσουλμάνου Σουλχ, έπαιξε τον κύριο ρόλο στην πραγμάτωση του «Εθνικού Συμφώνου». Το ίδιο το Σύνταγμα περιείχε μια θεμελιώδη διχοτόμηση αφού καθιέρωνε μεν τη δικαστική, αστική και πολιτική ισότητα όλων των Λιβανέζων ως πολίτες (*muwatinin*), αλλά παράλληλα θεσμοθετούσε την δικαστική και την πολιτική τους ανισότητα ως υποκείμενα (*ahlin*), τα οποία ανήκαν σε ιεραρχημένες θρησκευτικές κοινότητες με άνιση πρόσβαση στην πολιτική εξουσία.

¹⁰⁹ James A. Reilly, "Israel in Lebanon, 1975-82", *MERIP Reports*, 108/109, The Lebanon War (Sep. - Oct. 1982), 14-20.

¹¹⁰ David C. Gordon, *Lebanon: The fragmented Nation* (London: Croom Helm, Stanford, California, USA: The Hoover Institution Press, 1980), 45.

Με αυτό τον τρόπο καθιερώθηκε το *Ομολογιακό* ¹¹¹ (confessionalism) πολιτικό σύστημα.¹¹² Η κατάληψη του Λιβάνου και της Συρίας από τις Συμμαχικές Δυνάμεις κατά τον Β' ΠΠ συνοδεύτηκε από την αναβίωση παναραβικών διεκδικήσεων, γεγονός το οποίο προκάλεσε ένταση μεταξύ της Αγγλίας και της Γαλλίας.¹¹³ Τον Μάρτιο του 1943 ο Στρατηγός Κατρού, εκπρόσωπος της «Ελεύθερης Γαλλίας» του Στρατηγού Ντε Γκολ, προκήρυξε εκλογές. Ορίστηκαν σε 55 οι έδρες στη Βουλή με τις 30 να κατανέμονται στους Χριστιανούς και 25 στους Μουσουλμάνους και τους Δρούζους μαζί.¹¹⁴

Ο Λίβανος μπορεί να κέρδισε την ανεξαρτησία του, όμως η αποικιακή κληρονομιά της Γαλλίας παρέμεινε. Το σύστημα που εφαρμόστηκε ήταν προς διευκόλυνση του γαλλικού σχεδίου και όχι μια προετοιμασία αυτοδιοίκησης. Οι πολιτειακοί Νόμοι ως αποτέλεσμα του Συντάγματος του 1926, ήταν έτσι φτιαγμένοι ώστε να στρέφουν τους Λιβανέζους τον έναν ενάντια στον άλλον, με τον Γάλλο Ύπατο Αρμοστή να λειτουργεί ως τελικός διαιτητής. Η βασική σύλληψη στο Εθνικό Σύμφωνο ήταν ότι ο Λίβανος θα γινόταν μια ανεξάρτητη χώρα, αλλά Αραβική όσον αφορά την εξωτερική της πολιτική. Αυτό σήμαινε ότι οι Μουσουλμάνοι θα δέχονταν τον οριστικό διαχωρισμό της χώρας από τη Συρία, ενώ οι Χριστιανοί θα συμφωνούσαν στη συνεργασία της εκάστοτε κυβέρνησης με τις άλλες Αραβικές χώρες, στα πλαίσια των περιφερειακών υποθέσεων.¹¹⁵

1943-1952: Η περίοδος αυτή υπό την Προεδρία του Χούρι, είναι γεμάτη έντονη βία, πελατειακές σχέσεις και ευνοιοκρατία. Η διαφθορά ήταν γενικευμένη με

¹¹¹ Το *Ομολογιακό* πολιτικό σύστημα, είναι ένα σύστημα διακυβέρνησης που είναι de jure μείγμα θρησκείας και πολιτικής. Συνήθως, συνεπάγεται την αναλογική κατανομή της πολιτικής και θεσμικής εξουσίας μεταξύ των ομολογιακών κοινοτήτων. Ομολογιακή κοινότητα είναι μια ομάδα ανθρώπων με παρόμοιες θρησκευτικές πεποιθήσεις.

¹¹² Sami A. Ofeish, "Lebanon's Second Republic: Secular Talk, Sectarian Application", *Arab Studies Quarterly*, 21, 1 (Winter 1999), 97-116. Fawwaz Traboulsi, *A History of Modern Lebanon* (London, Ann Arbor, MI: Pluto Press, 2007), 109.

¹¹³ Αλέξανδρος Κούτσης, *Μέση Ανατολή: Διεθνείς σχέσεις και πολιτική ανάπτυξη, τόμος Α'* (Αθήνα: Παπαζήσης, 1992), 303.

¹¹⁴ Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 188.

¹¹⁵ Charles Winslow, *Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society* (London, New York: Routledge, 1996), 75 και 77.

αποτέλεσμα τόσο η αντιπολίτευση όσο και ο Τύπος να απαιτούν μεταρρυθμίσεις. Το αποτέλεσμα των γενικών εκλογών του 1947 βοήθησε τον Χούρι να προχωρήσει σε μια επιτυχημένη τροποποίηση του Συντάγματος, ώστε να εξασφαλίσει μια δεύτερη θητεία. Η εξέλιξη αυτή έφερε τη συγκρότηση του Σοσιαλιστικού Μετώπου, μιας πρόσκαιρης αλλά δυνατής συμμαχίας εναντίον του Χούρι, η οποία μάλιστα ενισχύθηκε και στις γενικές εκλογές του 1951. Στα μέσα του 1952, η αντιπολίτευση στον Χούρι είχε με το μέρος της την πλειοψηφία του λαού, ενώ τον Σεπτέμβριο μια ισχυρή γενική απεργία -την οποία οργάνωσε το Μέτωπο- ζήτησε την παραίτηση του Προέδρου και μεταρρυθμίσεις στο Κράτος. Στο τέλος ο Χούρι έχασε και τη στήριξη του Στρατού και έτσι αναγκάστηκε να παραιτηθεί και να εκλεγεί πλέον από τη Βουλή ο Καμίλ Σαμούν, ως Πρόεδρος της χώρας.¹¹⁶

1952-1958: Η διάδραση μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής κατά τη διάρκεια ης Προεδρίας Σαμούν, αποκάλυψε το πόσο ο Λίβανος μπορούσε να επηρεαστεί από περιφερειακές εξελίξεις και επιρροές.¹¹⁷ Ο Σαμούν άρχισε ένα ασκεί αυταρχική πολιτική αλλάζοντας τη σύνθεση της κυβέρνησης, εξυπηρετώντας κάθε φορά τις βλέψεις του. Η περίοδος Σαμούν περιλαμβάνει και την κρίση του Σουέζ (1956) με την επέμβαση των Γάλλων και των Άγγλων στην Αίγυπτο. Ο Νάσερ, ανήλθε στην εξουσία της Αιγύπτου το 1954, δύο χρόνια μετά το πραξικόπημα των Ελεύθερων Αξιωματικών στις 23 Ιουλίου 1952 και ξεκίνησε την παναραβική πολιτική του. Οι Μουσουλμάνοι του Λιβάνου, δυσανεκτικοί από τον Σαμούν, θα στραφούν προς τον Νάσερ, ειδικά μετά την εθνικοποίηση της Διώρυγας του Σουέζ. Η άνοδος του Νάσερ ανανεώνει και το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για το Λίβανο. Οι ΗΠΑ, έβλεπαν τον Αραβικό εθνικισμό ως εχθρό της πολιτικής τους και μια προβολή των Σοβιετικών συμφερόντων στην περιοχή. Επιπλέον, ήθελαν υπό την επιρροή τους το Λίβανο, ως σταθμό ανεφοδιασμού πετρελαίου αλλά και ως έδρα εμπορικών πρακτόρων για την διάδοση των αμερικάνικων εταιρειών στην περιοχή. Ο Λίβανος, παρά τις περιφερειακές εξελίξεις, θα παραμείνει στην πολιτική των καλών σχέσεων με τη Δύση, αφού οι Χριστιανοί (και ο Σαμούν ειδικά) θεωρούσαν τη στάση αυτή ως το

¹¹⁶ Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 306-9.

¹¹⁷ Walid Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon: Confrontation in the Middle East* (Harvard University, USA: Center for International Affairs, 1979), 38.

εχέγγυο για την ανεξαρτησία της χώρας. Η θέση του Σαμούν υπέρ του Δόγματος Αϊζενχάουερ και η επακόλουθη σύγκρουσή του με τον Νάσερ θα κάνουν τον Σαμούν ήρωα, στα μάτια της πλειοψηφίας των Λιβανέζων Χριστιανών. Η δημιουργία της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας (ΗΑΔ), δηλαδή η ένωση Συρίας και Αιγύπτου, το 1958, θα οξύνουν τη σύγκρουση του Σαμούν με τους παναραβιστές.¹¹⁸ Όλα τα παραπάνω, έγιναν η απαρχή μιας έντονης και αιματηρής αντιπαλότητας μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων. Η χρυσή τομή ήταν μια λύση που προέβλεπε την αποδέσμευση του Λιβάνου από το Δόγμα Αϊζενχάουερ και μια πολιτική γραμμή που δεν στρέφεται κατά της Δύσης, αλλά ούτε και κατά του Αραβικού κόσμου.¹¹⁹

1958-1964: Το 1958 η ισορροπία διαλύθηκε και ακολούθησαν αρκετοί μήνες διακοινοτικών συγκρούσεων, οι οποίες έληξαν με το σύνθημα «ούτε νικητές, ούτε ηττημένοι».¹²⁰ Αμέσως μετά, το Κοινοβούλιο ανέδειξε Πρόεδρο του Λιβάνου τον Στρατηγό Σιχάμπ. Υπέρ της υποψηφιότητάς του θα καταστεί και η έγκρισή της από τον Νάσερ, κάνοντάς τον δημοφιλή στους Μουσουλμάνους. Υπέρ της εκλογής του συνετέλεσε και η αποδοχή από τον Αϊζενχάουερ, ο οποίος ήθελε έναν Στρατιωτικό για την επόμενη μέρα του Λιβάνου και ο Σιχάμπ, πληρούσε τα κριτήρια. Με τον Σιχάμπ επέστρεψε η πολιτική ομαλότητα, ενώ διατήρησε ουδετερότητα στις πολιτικές διεργασίες της χώρας, στάση που με ευσυνειδησία είχε διατηρήσει και ως Στρατηγός. Η προεδρία Σιχάμπ χαρακτηρίζεται από πολιτικές μεταρρυθμίσεις, όπως η αύξηση των αρμοδιοτήτων της Νομοθετικής εξουσίας, η αναβάθμιση της Εκτελεστικής, η αλλαγή της εκλογικής νομοθεσίας και ο περιορισμός της γραφειοκρατίας.¹²¹ Συνέβησαν επιπλέον κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, όπως η επέκταση της Δημόσιας εκπαίδευσης και των ιατρείων, η ηλεκτροδότηση της υπαίθρου, ενώ έγιναν σοβαρές προσπάθειες για βελτίωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης. Επίσης, ξεκίνησαν δύο μεγάλα έργα για την ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής: το πρώτο για την άρδευση του Νοτίου Λιβάνου και το

¹¹⁸ Omri Nir, "The Shi'ites during the 1958 Lebanese Crisis", *Middle Eastern Studies*, 40, 6 (Nov. 2004), 109-129. Kamal S. Salibi, *A house of many mansions, the history of Lebanon reconsidered* (London, New York: I.B. Tauris, 2005), 188.

¹¹⁹ Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 38-9. Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 311-2.

¹²⁰ Albert Hourani, *Η ιστορία του Αραβικού κόσμου* (Αθήνα: Ψυχογιός, 2009), 580.

¹²¹ Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 312.

δεύτερο, ένα «πράσινο σχέδιο» για τον καθαρισμό της γης και την καλλιέργεια αγροτικών εκτάσεων.¹²²

Όμως τα θεμελιώδη ζητήματα της αντιπαράθεσης του 1958, δεν είχαν επιλυθεί. Η Πολιτειακή συγκρότηση βασιζόταν στην απογραφή του 1932. Από τότε οι Μουσουλμάνοι είχαν αυξηθεί και μάλλον είχαν ξεπεράσει τους Χριστιανούς. Οι Μαρωνίτες δεν αποδέχονταν νέα απογραφή, αν δεν περιελάμβανε και τη λιβανέζικη διασπορά. Στον κοινοτικό διαχωρισμό, ερχόταν και ένα δεύτερο επίπεδο διάσπασης, αυτό του ηλικιακού διαχωρισμού. Οι νέοι κάθε κοινότητας είχαν αιτήματα ανανέωσης της πολιτικής, που όχι μόνο δεν έβλεπαν να έρχεται αλλά αντιθέτως, η παλιά γενιά πολιτικών συνέχιζε να επηρεάζει τα πράγματα. Η αστικοποίηση του πληθυσμού και οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις έφεραν νέους ηγέτες με φιλοδοξίες, αλλά και νέους δυναμικούς πολιτικούς δρώντες στο προσκήνιο όπως τους Κομμουνιστές, τους Αδελφούς Μουσουλμάνους, το Αραβικό Εθνικιστικό κίνημα, το κόμμα Μπάαθ, το Συριακό Κοινωνικό Εθνικό Κόμμα και άλλα ριζοσπαστικά κινήματα. Κοινός στόχος όλων των παραπάνω, ο μετασχηματισμός του λιβανικού πολιτικού συστήματος. Αυτές οι τάσεις ριζοσπαστικοποίησης, δεν ήταν αποκομμένες από την νέα οικονομία του Λιβάνου, αυτή της δεκαετίας του 1960. Επενδυτικά κεφάλαια εισήχθησαν από τις πετρελαιοπαραγωγές χώρες, η Βηρυτός μετατράπηκε σε χρηματιστηριακό κέντρο της Μέσης Ανατολής και το εμπόριο άνθησε. Ο φιλελευθερισμός της οικονομίας προκάλεσε κοινωνικές ανισότητες, όμως η οικονομική ευμάρεια έφερε κοινωνική και πολιτική κινητικότητα, ειδικά στα αστικά περιβάλλοντα και στο εσωτερικό κάθε θρησκευτικής κοινότητας. Όλες οι κοινότητες επηρεάστηκαν, ο ίδιος ο Λίβανος άλλαζε γοργά και σε αυτή την πολιτική κινητικότητα που προκλήθηκε, ίσως βρίσκουμε και κάποιες από τις αιτίες που, μαζί με άλλους παράγοντες, οδήγησαν στον αιματηρό Εμφύλιο πόλεμο, το 1975.¹²³

1964-1970: Το 1964, διάδοχος του Σιχάμπ ήταν ο μετριοπαθής

¹²² Gordon, *Lebanon: The fragmented Nation*, 59. Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 141.

¹²³ Samir Khalaf & Guilain Denoeux, "Urban Networks and Political Conflict in Lebanon", στο Nadim Shehadi & Dana Haffar Mills (επιμ.), *Lebanon: A History of Conflict and Consensus* (London: The Centre for Lebanese Studies in association with I.B Tauris & Co Ltd, 1992), 181-192. Salibi, *A house of many mansions*, 198-9. Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 312-4.

δημοσιογράφος και διανοούμενος¹²⁴ Σαρλς Χιλού, που θα προεδρεύσει της χώρας έως το 1970. Αντίπαλός του ήταν ο Πιέρ Τζουμάγιλ, ηγέτης των Φαλαγγιτών, αλλά ο πολιτικός συμβιβασμός με τον παναραβισμό που είχε συντελεστεί τα προηγούμενα χρόνια, δεν ευνοούσε την εκλογή του ταυτισμένου με τον Μαρωνίτικο εθνικισμό, Τζουμάγιλ. Η Προεδρία του θα «συναντηθεί» με την Αραβοϊσραηλινή κρίση του 1967 και την κατάληψη της Δυτικής Όχθης και της Λωρίδας της Γάζας, από το Ισραήλ. Οι παλαιστινιακοί καταυλισμοί στο Λίβανο, που μέχρι τότε δεν είχαν αναπτύξει σημαντική στρατιωτική δραστηριότητα, έγιναν κέντρα στρατολόγησης ανταρτών Φενταγίν, οι οποίοι άρχισαν να πραγματοποιούν επιδρομές εναντίον του Ισραήλ, προκαλώντας ισραηλινές επιθέσεις ως αντίποινα.¹²⁵ Αυτή η κρίση -παρά την προσπάθεια του Χιλού να μείνει ο Λίβανος αμέτοχος- θα σημαδέψει για χρόνια τη χώρα. Η προσπάθεια των Παλαιστίνιων για την οργάνωση στρατιωτικών επιχειρήσεων από λιβανέζικο έδαφος, ξεκίνησε το 1968 και έγινε σοβαρό πρόβλημα όταν ο βασιλιάς Χουσεΐν έδωσε την PLO από την Ιορδανία, το 1970. Η Ιορδανία μπορούσε να αντιμετωπίσει τις ενέργειες των Παλαιστίνιων στο έδαφός της, επειδή ο βασιλιάς Χουσεΐν είχε έναν στρατό, πιστό σε αυτόν. Ο Λίβανος δεν μπορούσε τόσο εύκολα να χρησιμοποιήσει τον δικό του στρατό για τον ίδιο σκοπό. Η κυβέρνηση του Λιβάνου ήταν διχασμένη στο εάν θα βοηθήσει ή όχι τους Παλαιστίνιους. Υπήρχε μεγάλη συμπάθεια για τον σκοπό τους, αλλά υπήρχε ακόμη μεγαλύτερος κίνδυνος που θα αντιμετώπιζαν, αν έπαιρναν το μέρος τους.¹²⁶ Η δράση των Φενταγίν και η αδυναμία της Λιβανικής κυβέρνησης να τους ελέγξει, ενίσχυσε τα αντιπαναραβικά και αντιπαλαιστινιακά αισθήματα των Μαρωνιτών. Η αντιαραβική πτέρυγα της Μαρωνίτικης κοινότητας, διαφωνώντας με τη «λογική Σιχάμπ» για προσεταιρισμό του Αραβικού παράγοντα, έκρινε ότι, είχε έρθει η ώρα να αντιδράσει και προχώρησε στη σύσταση ενός πολιτικού συνασπισμού, γνωστού ως «Τριμερής Συμμαχία», στον οποίο συμμετείχαν οι Φαλαγγίτες του Πιέρ Τζουμάγιλ, το Φιλελεύθερο Κόμμα του

¹²⁴ Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 144.

¹²⁵ Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 314-5.

¹²⁶ Winslow, *Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society*, 150.

Καμίλ Σαμούν και ο Εθνικός Συνασπισμός του Ρεϊμόν Εντέ. Η Τριμερής Συμμαχία αναδείχθηκε πρώτη δύναμη στη Βουλή, μετά τις γενικές εκλογές του 1968.¹²⁷

Το Δεκέμβριο του 1968, το αεροδρόμιο της Βηρυτού βομβαρδίστηκε από το Ισραήλ, με αφορμή την επίθεση Παλαιστίνιων ανταρτών κατά Ισραηλινού αεροσκάφους στην Αθήνα. Αποτέλεσμα ήταν, να καταστραφούν όλα σχεδόν τα αεροπλάνα των Λιβανικών αερογραμμών. Σε εκείνο το σημείο, οι ακροδεξιόι Μαρωνίτες αύξησαν τις πιέσεις τους στην κυβέρνηση, ώστε να θέσει υπό τον έλεγχο της τους παλαιστινιακούς καταυλισμούς. Από τον Μάϊο έως τον Οκτώβριο του 1969, σποραδικές συγκρούσεις σημειώνονταν μεταξύ του Λιβανικού στρατού και των Παλαιστίνιων. Τελικά, ο Νάσερ αποφάσισε να μεσολαβήσει και στις 3 Νοεμβρίου του 1969, Λιβανέζοι και Παλαιστίνιοι εκπρόσωποι υπέγραψαν τη «Συμφωνία του Καϊρού», η οποία προσπάθησε να βάλει τη βάση για τις μελλοντικές σχέσεις των δύο πλευρών. Η Συμφωνία προέβλεπε το δικαίωμα των Παλαιστίνιων να κρατήσουν τα όπλα τους αλλά εντός των καταυλισμών, χωρίς το δικαίωμα να τα φέρουν δημόσια. Ο στρατός θα τους βοηθούσε να περάσουν τα σύνορα με το Ισραήλ, αλλά αυτοί δεν θα προχωρούσαν σε εχθροπραξίες κατά μήκος των συνόρων. Τέλος, οι Παλαιστίνιοι δεν θα αναμιγνύονταν με κανέναν τρόπο στην εσωτερική πολιτική, ούτε θα προκαλούσαν -με κανέναν τρόπο- κίνδυνο για την ανεξαρτησία της χώρας.¹²⁸

1970-1975: Ο δρόμος προς τον Εμφύλιο Πόλεμο. Το 1970, νέος Πρόεδρος θα αναδειχτεί ο συντηρητικών πεποιθήσεων και υποστηριζόμενος από την Τριμερή Συμμαχία, Σουλεϊμάν Φραντζία, υπερισχύοντας κατά μία ψήφο στην κοινοβουλευτική διαδικασία του Διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας του Λιβάνου Ελιάς Σαρκίς, ο οποίος υποστηρίχθηκε από την παράταξη του Σιχάμπ. Βαδίζοντας προς το τέλος του 1970 τρία δραματικά γεγονότα θα αποβούν μοιραία για το Λίβανο: Η ανάδειξη του Φραντζία ως Προέδρου, η εκδίωξη των Παλαιστίνιων ανταρτών από την Ιορδανία, αρχής γενομένης από τον Σεπτέμβριο του 1970¹²⁹ και ο θάνατος του

¹²⁷ Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 41. Κούτσης, *ο.π.*

¹²⁸ Gordon, *Lebanon: The fragmented Nation*, 67-8. Winslow, *Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society*, 155-7. Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, *ο.π.*

¹²⁹ Τα γεγονότα που στην ιστορική μνήμη των Παλαιστίνιων καταγράφηκαν ως ο «Μαύρος Σεπτέμβρης»

Νάσερ.¹³⁰ Τη Συμφωνία του Καΐρου, είχε ακολουθήσει ένα ήπιο πολιτικό κλίμα, χωρίς ωστόσο να επιλυθεί η αυξανόμενη πολιτική πόλωση. Η πόλωση αυτή είχε δύο διαστάσεις: η **πρώτη** αφορούσε το χάσμα που αναπτύχθηκε μέσα στους κόλπους των χριστιανικών κοινοτήτων, μεταξύ εκείνων που υποστήριζαν τη συνέχιση της ουδέτερης πολιτικής του πρώην Προέδρου Σιχάμπ και των ακροδεξιών οπαδών του Σαμούν, οι οποίοι προωθούσαν τον φιλοδυτικό Μαρωνίτικο εθνικισμό. Η **δεύτερη** διάσταση αφορούσε τη διαπάλη που διεξαγόταν μεταξύ του άτυπου συνασπισμού όλων των μουσουλμανικών κοινοτήτων και των σκληροπυρηνικών χριστιανικών στοιχείων, που συσπειρώθηκαν γύρω από το κόμμα των Λιβανέζων Φαλαγγιτών, του Πιέρ Τζουμάγιλ.¹³¹ Η πολιτική πόλωση επηρέασε σημαντικά, τόσο την επικράτηση του Φραντζία τον Αύγουστο του 1970, όσο και την σημαντική αύξηση των ριζοσπαστικών μουσουλμανικών στοιχείων, κατά τις γενικές εκλογές του Απριλίου του 1972.¹³² Η εκδίωξη των Παλαιστίνιων από την Ιορδανία είχε ως αποτέλεσμα, να γίνει ο Λίβανος το έδαφος των επιχειρήσεων των Φενταγίν εναντίον του Ισραήλ, στις οποίες πρόβαιναν με σχετική ατιμωρησία.¹³³ Τα Ισραηλινά αντίποινα εναντίον των χωριών που βρίσκονται κατά μήκος των συνόρων, ώθησαν σε εσωτερική μετανάστευση τους -κατά βάση αγρότες- Σιίτες Μουσουλμάνους προς τις παραγκουπόλεις και με την ταυτόχρονη εξώθηση των Παλαιστίνιων προς τα προσφυγικά στρατόπεδα της Βηρυτού, ενοποίησαν τις δύο κοινότητες σε μια «συντροφικότητα της δυστυχίας». ¹³⁴ Ήδη, η μηχανοποίηση της αγροτικής παραγωγής, είχε εξωθήσει -Σουνίτες κυρίως- αγρότες, προς τα προάστια της Βηρυτού. Η ύφεση της οικονομίας δημιούργησε μια σοβαρή διάσταση μεταξύ των εχόντων (όπου πλειοψηφούσαν οι Μαρωνίτες) και των άπορων (όπου κυριαρχούσαν οι Σουνίτες, οι Σιίτες και οι Παλαιστίνιοι). Συνεπώς, η ταξική διαπάλη απέκτησε και θρησκευτικοκοινοτική διάσταση.¹³⁵ Ο Ισραηλινός στρατός, επέκτεινε τις επιχειρήσεις

¹³⁰ Gordon, *Lebanon: The fragmented Nation*, 70-1.

¹³¹ Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 316.

¹³² Meir Zamir, "The Presidential Elections in Lebanon - August 1970", *Middle Eastern Studies*, 16/1 (1980), 49-70.

¹³³ Gordon, *Lebanon: The fragmented Nation*, 71.

¹³⁴ Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 42.

¹³⁵ Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 318.

εντός του Λιβανικού εδάφους στο νότο, μετά τα γεγονότα των Ολυμπιακών του Μονάχου (Σεπτέμβριος 1972).¹³⁶ Η αύξηση του αριθμού και της δραστηριότητας των Παλαιστίνιων στο Λίβανο, διεύρυνε την ήδη υπάρχουσα διάσταση στις αντιλήψεις των διαφόρων θρησκευτικών κοινοτήτων περί της φύσης του Λιβανικού κράτους. Δεδομένου ότι ο Λιβανικός στρατός αδυνατούσε να θέσει υπό τον έλεγχό του τους παλαιστινιακούς καταυλισμούς, οι Λιβανέζοι Φαλαγγίτες άρχισαν να εξοπλίζονται για να αντιμετωπίσουν τους Φενταγίν. Οι συγκρούσεις μεταξύ των δύο παρατάξεων έγιναν ιδιαίτερα σοβαρές μετά το 1974 όταν τα Αραβικά κράτη, συμπεριλαμβανομένου και του Λιβάνου, αναγνώρισαν την PLO ως το νόμιμο εκπρόσωπο του Παλαιστινιακού λαού.¹³⁷

Μονοπωλιακή Οικονομία και οικονομική Ύφεση. Στις 14 Οκτωβρίου 1966 η Intra Bank κηρύχθηκε αφερεγγυα, βυθίζοντας την Οικονομία σε μια από τις σοβαρότερες κρίσεις της και σηματοδοτώντας το τέλος της ευημερίας, την οποία είχε απολαύσει η χώρα τις δύο προηγούμενες δεκαετίες. Το κραχ της Intra Bank εγκαινίασε μια τάση που θα εκδηλωνόταν πλήρως στη δεκαετία του 1970. Η άνοδος των επιτοκίων στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ και οι ισχυρές πιέσεις στους ηγεμόνες και τους πλούσιους των κρατών του Κόλπου και της Σαουδικής Αραβίας, είχαν καταφέρει να προσελκύσουν πετροδολάρια προς κατάθεση και επένδυση σε Δυτικές πρωτεύουσες. Έτσι, έγινε ο Λίβανος «τόπος» για την ανακύκλωση πετροδολαρίων προς τα δυτικά τραπεζικά δίκτυα. Το αποτέλεσμα υπέταξε περαιτέρω την οικονομία στο ξένο κεφάλαιο, μεγιστοποιώντας παράλληλα τη μονοπωλιακή της δομή και ενίσχυσε την κυριαρχία του εμπορικού/χρηματοοικονομικού συμπλέγματος. Η ύφεση και η εξέλιξη της χώρας σε μια μονοπωλιακή οικονομία, έφερε όξυνση των κοινωνικοοικονομικών αντιθέσεων. Το 1969, οι μη Αραβικές ξένες τράπεζες είχαν το 40% των τραπεζικών διαθεσίμων. Πέντε χρόνια αργότερα, το ποσό αυτό είχε διπλασιαστεί! Μέχρι το 1970, το ένα τρίτο των μετοχών των εταιρειών SARL-s¹³⁸ και

¹³⁶ Μεσογειακό Παρατηρητήριο, ο.π., 19.

¹³⁷ Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 317.

¹³⁸ *Société à responsabilité limitée simplifiée – SARL-s*, είναι μια μορφή ιδιωτικής εταιρείας που υπάρχει κυρίως σε Γαλλόφωνες χώρες και υπόκειται σε κανόνες που είναι κάπως διαφορετικοί από αυτούς που ισχύουν για μια συμβατική ιδιωτική Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης.

το 20% των Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης (SAL) με μικτό κεφάλαιο, είχαν γίνει υποκαταστήματα ξένων εταιρειών. Πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή η εξωστρεφής λειτουργία των τραπεζών είχε αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Παρά το γεγονός ότι, οι τράπεζες που δραστηριοποιούνταν στο Λίβανο διέθεταν μια εντυπωσιακή νομισματική βάση ¹³⁹ η οποία ξεπερνούσε τα 6 δισεκατομμύρια λίρες Λιβάνου, συνέβαλαν πολύ πενιχρά στην ανάπτυξη των παραγωγικών τομέων. Οι κύριες δραστηριότητές τους περιελάμβαναν κερδοσκοπία σε ξένο νόμισμα και ομόλογα στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ (2 δισεκατομμύρια λίρες το 1970), εμπορικά βραχυπρόθεσμα δάνεια (60% των συνολικών τραπεζικών δανείων το 1971) και διεθνή μακροπρόθεσμα δάνεια προς τη Γαλλική Régie Renault, την Ινδική κυβέρνηση ακόμα και την Παγκόσμια Τράπεζα! Η εμπορική/οικονομική ολιγαρχία συνέχισε να κυριαρχεί στην Οικονομία. Σύμφωνα με μία έρευνα που έγινε το 1973 μεταξύ 800 επιχειρηματικών οικογενειών, οι 41 από αυτές έλεγχαν την πλειοψηφία των μετοχών σε 103 Ανώνυμες Εταιρείες στο εμπόριο και τις υπηρεσίες, οι οποίες αντιστοιχούσαν στο 70% του κύκλου εργασιών τους. Πέντε οικογένειες κατείχαν το 50% του εισαγωγικού/εξαγωγικού εμπορίου της χώρας. Πέντε αντιπρόσωποι ευρωπαϊκών και αμερικανικών εταιρειών έλεγχαν το 22% της αγοράς για τις εξαγωγές προς τις χώρες αυτές και 20 έμποροι είχαν τον έλεγχο του 85% των εισαγωγών προϊόντων διατροφής. Τέσσερις από αυτές τις οικογένειες ανήκαν σε μια ισχυρή «κοινοπραξία». ¹⁴⁰

Ο Εμφύλιος Πόλεμος – 1975-’76. Το έναυσμα αλυσιδωτών αντιδράσεων, που οδήγησαν τελικά στην έναρξη του Εμφύλιου πολέμου, συνέβη στις 13 Απριλίου του 1975 στο Ain Rummaneh, ένα χριστιανικό προάστιο της Βηρυτού. Άγνωστοι, επιτέθηκαν σε εκκλησία κατά την Κυριακάτικη λειτουργία προσπαθώντας να δολοφονήσουν τον ηγέτη των Φαλαγγιτών Πιέρ Τζουμάγιλ, σκοτώνοντας τελικά τον σωματοφύλακά του και άλλους δύο. ¹⁴¹ Σε μια πράξη τυφλής αντεκδίκησης,

¹³⁹ Η νομισματική βάση σε μια χώρα είναι το συνολικό ποσό του χρήματος που δημιουργείται από την Κεντρική Τράπεζα. Περιλαμβάνει τον συνολικό όγκο του χρήματος που κυκλοφορεί στο κοινό, συν τα χρηματικά διαθέσιμα που διατηρούνται στα θησαυροφυλάκια των εμπορικών τραπεζών.

¹⁴⁰ Για τα στοιχεία της λιβανέζικης Οικονομίας **βλέπε:** Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 149 και 156-7 και Gordon, *Lebanon: The fragmented Nation*, 107-110.

¹⁴¹ Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 47.

οπλισμένοι Φαλαγγίτες επιτέθηκαν εναντίον λεωφορείου που μετέφερε κυρίως Παλαιστίνιους -αλλά και κάποιους Λιβανέζους- δολοφονώντας 27 επιβάτες και τραυματίζοντας άλλους 20. Το λεωφορείο ερχόταν από μία πολιτική συγκέντρωση και είχε ως κατεύθυνση το Τελ αλ Ζαατάρ.¹⁴² Το επεισόδιο αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ξεσπάσουν σκληρές συγκρούσεις μεταξύ των Φαλαγγιτών και του Παλαιστινιακού Μετώπου Αντίστασης (PRM).¹⁴³ Με αυτά τα γεγονότα ως αφορμή, αλλά με τις βαθύτερες αιτίες να βρίσκονται σε ό,τι αναφέρθηκε παραπάνω, ξεκίνησαν οι κοινοτικές συγκρούσεις που είχαν ως αποτέλεσμα έναν Εμφύλιο πόλεμο με συνεχή αδιέξοδο, ο οποίος όχι μόνο κράτησε δεκαπέντε χρόνια, αλλά είχε και ως συνέπεια τις πολιτικές και στρατιωτικές παρεμβάσεις της Συρίας και του Ισραήλ. Η κρίση μεταξύ των αντιμαχόμενων παρατάξεων συνεχιζόταν. Οι Μουσουλμάνοι είχαν θέσει ως στόχους α) να καταργηθεί η θρησκευτική δομή του πολιτικού συστήματος, β) να καθιερωθεί η πολιτική ισοδυναμία με τους Χριστιανούς, γ) να μην μονοπωλούν οι Χριστιανοί τον Θεσμό της Προεδρίας της Δημοκρατίας και τέλος, δ) να εφαρμοστούν μέτρα προς την κατεύθυνση μιας κοινωνικοοικονομικής μεταρρύθμισης. Οι Μαρωνίτες όμως, αρνήθηκαν οποιαδήποτε παραχώρηση στους Μουσουλμάνους, Υπήρχαν παρατάξεις των Παλαιστινίων Φενταγίν, ειδικά το Λαϊκό Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (Τζορτζ Χαμπάς) που συμμετείχαν ενεργά στο πλευρό της μουσουλμανικής συμμαχίας. Ο Γιάσερ Αραφάτ και η πλειοψηφία της PLO απέφυγαν κάθε ανάμειξη στις εχθροπραξίες έχοντας ως προμετωπίδα μία ιδεολογικά μετριοπαθή στάση, γνωρίζοντας ότι ένα μεγάλο τμήμα των Παλαιστινίων ήταν Χριστιανοί. Ταυτόχρονα η Λιβανική κυβέρνηση, μπροστά στο ενδεχόμενο της αποσάθρωσης του στρατού, απέφευγε να τον αναμίξει στις ενδοκοινοτικές συγκρούσεις για την καταστολή των εχθροπραξιών. Με αυτές τις συνθήκες και δεδομένου ότι κανένας από τους αντιπάλους δεν διέθετε στρατιωτική υπεροχή, ο Εμφύλιος οδηγήθηκε σε αδιέξοδο.¹⁴⁴ Τον Ιανουάριο του 1976, η PLO αποφάσισε να ταχθεί στο πλευρό της μουσουλμανικής συμμαχίας, ανατρέποντας την ισορροπία

¹⁴² Τελ αλ Ζαατάρ: οχυρωμένος καταυλισμός προσφύγων υπό τη διαχείριση της UNRWA που φιλοξενούσε Παλαιστίνιους πρόσφυγες στη βορειοανατολική Βηρυτό.

¹⁴³ Marius Deeb, *The Lebanese Civil War* (New York, USA: Praeger, 1980), 1.

¹⁴⁴ Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 319.

μεταξύ των αντιμαχόμενων παρατάξεων. Αυτό συνέβη όταν χριστιανικές πολιτοφυλακές κατέλαβαν τον ελεγχόμενο από δυνάμεις της PLO καταυλισμό του Τελ αλ Ζαατάρ, σφάζοντας εκατοντάδες Παλαιστίνιους. Τότε ο Σύριος πρόεδρος Άσαντ ανέλαβε την πρωτοβουλία της διαμεσολάβησης μεταξύ των αντίπαλων πλευρών. Στις αρχές Φεβρουαρίου του 1976 επιτεύχθηκε Συμφωνία που προέβλεπε **πρώτον**, την αντικατάσταση της αναλογίας έξι προς πέντε με την ισοδύναμη εκπροσώπηση των Μουσουλμάνων και των Χριστιανών στη Λιβανική Βουλή, **δεύτερον**, την εκλογή του Πρωθυπουργού από το Κοινοβούλιο αντί του διορισμού του από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, **τρίτον**, την κατάργηση της κατά θρήσκευμα αναλογικής κατανομής δημοσίων θέσεων που επικρατούσε μέχρι τότε και **τέταρτον**, τη διατήρηση της αρχής που όριζε Χριστιανό Πρόεδρο και Μουσουλμάνο Πρωθυπουργό.¹⁴⁵ Οι προβλεπόμενες μεταρρυθμίσεις, οι οποίες πέρασαν και στο Σύνταγμα (Συνταγματικό Έγγραφο) στις 14 Φεβρουαρίου, έγιναν δεκτές από τους Μαρωνίτες, αφενός γιατί η στρατιωτική τους κατάσταση ήταν απελπιστική, αφετέρου γιατί είδαν μια ευκαιρία να μπει η συμφωνία ως σφήνα, που θα προκαλούσε αντιπαράθεση μεταξύ των μετριοπαθών και των ριζοσπαστικών μουσουλμανικών στοιχείων. Όντως, οι ριζοσπάστες Μουσουλμάνοι δεν δέχτηκαν τη συμφωνία και ο Άσαντ διέταξε το Συριακό στρατό να εισβάλει στο Λίβανο ώστε να επιβάλλει τη Συμφωνία που είχε επιτευχθεί. Έτσι, ανάγκασε σε υποχώρηση τους Παλαιστίνιους και τους Μουσουλμάνους προς το νότο, παρά την ισχυρή αντίσταση που προέβαλαν. Οι Ισραηλινοί κατέστησαν σαφές στους Σύριους να μην περάσουν πέρα του ποταμού Λιτάνι -όπως και έγινε. Έτσι ο Λίβανος, χωρίστηκε στην πράξη σε τρεις ζώνες: την **βόρεια και κεντροανατολική** περιοχή την οποία έλεγχε πλήρως η Συρία και στην οποία κατοικούσαν κυρίως Σουνίτες Μουσουλμάνοι, την **κεντροδυτική** περιοχή η οποία βρισκόταν υπό τον έλεγχο των Λιβανέζων Χριστιανών και τη **νότια** περιοχή όπου κυριαρχούσαν οι Σίιτες και όπου οι Παλαιστίνιοι αντάρτες μάχονταν Χριστιανούς πολιτοφύλακες, υποστηριζόμενους από το Ισραήλ. Το φθινόπωρο του 1976, Πρόεδρος έγινε ο Ηλιάς Σαρκίς, εκπρόσωπος της ουδέτερης και μετριοπαθούς παράδοσης του Φουάντ Σιχάμπ. Ήταν όμως πολύ αργά για να διασωθεί ο Λίβανος. Κυρίως δύο παράγοντες υπονόμευσαν τη δυνατότητα του Σαρκίς να κυβερνήσει

¹⁴⁵ Στο ίδιο, 319-320.

αποτελεσματικά. **Πρώτον**, η δύναμη του Λιβανικού στρατού ήταν πολύ μικρότερη από εκείνη των Χριστιανών και των Μουσουλμάνων πολιτοφυλακών και **δεύτερον**, υπήρχε έντονος διχασμός μέσα στους κόλπους των χριστιανικών παρατάξεων. Ενώ ο Σαρκίς επιζητούσε τη συνεργασία με τη Συρία, ώστε να διαφυλαχθεί η πολιτική και εδαφική ακεραιότητα του Λιβάνου, ο Σαμούν και ο Τζουμάγιλ αντιτάσσονταν στην παρουσία των Συριακών στρατευμάτων και προωθούσαν, παράλληλα, τη σύσταση χωριστού Χριστιανικού κράτους στην Ανατολική Μεσόγειο, υπό την προστασία του Ισραήλ. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι σχέσεις μεταξύ του Άσαντ και των ακροδεξιών Μαρωνιτών επιδεινώθηκαν ανεπανόρθωτα με αποτέλεσμα να αρχίσει το 1978 μία νέα φάση στον Εμφύλιο, η οποία δεν ήταν άλλη από τη σύγκρουση μεταξύ του Συριακού στρατού με τους Μαρωνίτες πολιτοφύλακες. Τον Μάρτιο του 1978 πραγματοποιήθηκε η πρώτη εισβολή του Ισραήλ στο Λίβανο, όταν Παλαιστίνιοι αντάρτες επιτέθηκαν σε αστικό λεωφορείο, στο δρόμο μεταξύ Χάιφα και Τελ Αβίβ, με αποτέλεσμα τον θάνατο 34 Ισραηλινών και τον τραυματισμό άλλων 78. Η εισβολή του Ισραήλ ως απάντηση στις δυνάμεις των Φενταγίν του Λιβάνου, όχι μόνο αποτέλεσε μια κλιμάκωση καθ' εαυτή, αλλά επιπλέον βύθισε το Λίβανο στην καρδιά της Αραβοϊσραηλινής διένεξης.¹⁴⁶

Μέρος 2^ο – Οι παρατάξεις του Εμφυλίου Πολέμου

Α) Συντηρητικές Δυνάμεις

Σε αυτή την κατηγορία συγκαταλέγονται οι συντηρητικές ή φιλοδυτικές δυνάμεις που ήθελαν να διατηρήσουν την πρωτοκαθεδρία των Μαρωνιτών.

Κόμμα των Φαλαγγιτών. Ανάμεσα στους Χριστιανούς, η μαρωνίτικη κοινότητα είναι η πολυπληθέστερη καθώς και αυτή με την μεγαλύτερη πολιτική δύναμη, συνδεδεμένη με την Ρωμαιοκαθολική εκκλησία από το 1736.¹⁴⁷ Το πιο σημαντικό κόμμα μέσα στη συμμαχία που θα ονομαστεί **Συντηρητικό Λιβανέζικο**

¹⁴⁶ Lewis W. Snider, "The Lebanese Forces: Their Origins and Role in Lebanon's Politics", *Middle East Journal*, 38, 1 (Winter 1984), 1-33. Deeb, *The Lebanese Civil War*, 40-5. Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 123. Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 319-321. Βιβή Κεφαλά, *Διεθνής πολιτική στη Μέση Ανατολή και ανεπίλυτες συγκρούσεις: Παλαιστίνη, Λίβανος, Συρία, Ιράκ* (Αθήνα: Σιδέρης, 2021), 193.

¹⁴⁷ Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 22.

Μέτωπο¹⁴⁸ στις 31 Ιανουαρίου 1976, ήταν το Κόμμα των Φαλαγγιτών (Hizb al-Kata'ib al-Lubnaniya). Ιδρύθηκε στις 21 Νοεμβρίου 1936 από τον Πιέρ Τζουμάγιλ. Στην αρχή απευθυνόταν στη χριστιανική νεολαία και ειδικά στα πλαίσια της Μαρωνίτικης κοινότητας, ενώ είχε περισσότερο ενασχόληση με τον αθλητισμό παρά με την πολιτική. Το πρότυπο οργάνωσής του ήταν οι φασιστικές οργανώσεις νεολαίας του Βερολίνου. Οι διακηρύξεις του ήταν αντισυμβατικές απέναντι στο πολιτικό status quo. Έπαιξε σημαντικό ρόλο στο κίνημα της ανεξαρτησίας. Κινητοποίησε τις μαρωνίτικες μάζες κατά τα γεγονότα πριν τη σύναψη του Εθνικού Συμφώνου. Ο Πιέρ Τζουμάγιλ συνελήφθη και αυτός ως υποκινητής των διαδηλώσεων. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1943-1958, το κόμμα των Φαλαγγιτών ήταν σχεδόν αποκλειστικά περιφερειακό, απευθυνόμενος στους Μαρωνίτες των βόρειων περιοχών και του ανατολικού τμήματος της Βηρυτού. Εν μέσω του Ψυχρού Πολέμου, ο παναραβισμός του Νάσερ ήταν που δημιουργούσε στους Δυτικούς και στους ντόπιους συμμάχους τους, τον φόβο του να περιέλθει η περιοχή υπό την κηδεμονία της Μόσχας, άσχετα αν οι ηγέτες του παναραβισμού είχαν τέτοιες βλέψεις ή όχι. Έτσι συνασπίστηκαν παρά τις διαφορές τους, σε ένα κοινό αντινασερικό μέτωπο φοβούμενοι των Αραβικό εθνικισμό του Αιγύπτου ηγέτη, με στόχο να συντηρήσουν τη χώρα ως μια ανεξάρτητη οντότητα, ειδικά μετά τη δημιουργία της ΗΑΔ, το 1958. Η διακοινοτική σύγκρουση που ακολούθησε από τον Μάιο έως τον Οκτώβριο, έδωσε την δυνατότητα στους Φαλαγγίτες να χρησιμοποιήσουν την παραστρατιωτική τους οργάνωση που είχαν ήδη εκπαιδεύσει. Έτσι, πήραν το ρόλο των υπερασπιστών του Λιβανέζικου συστήματος από την υποτιθέμενη παρέμβαση του Νάσερ στα εσωτερικά της χώρας και αυτό τους έκανε ακόμα πιο δημοφιλείς στους κόλπους της μαρωνίτικης κοινότητας. Η πολιτική φήμη των Φαλαγγιτών και ο ρόλος τους στη σύγκρουση του 1958, τους κατέστησε ιδανικούς εκπροσώπους των Μαρωνιτών και μια ιδεολογική σχολή του Λιβανέζικου εθνικισμού. Κατά την περίοδο 1958-67 οι Φαλαγγίτες, συνεργάστηκαν με το καθεστώς Σιχάμπ και αυτό τους έκανε ένα αναπόσπαστο κομμάτι του πολιτικού κατεστημένου. Οι Χριστιανοί ηγέτες ήταν δυσσαρεστημένοι

¹⁴⁸ Επίσημη ονομασία: **FFML** (The Front of Freedom and Man in Lebanon).

με τον φίλο-Αραβικό του προσανατολισμό, αλλά οι πληγές των διακοινοτικών συγκρούσεων του '58 έπρεπε να κλείσουν, οπότε, τον ανέχονταν και απέφυγαν να συγκρουστούν μαζί του.¹⁴⁹ Επιπλέον, στις εκλογές του 1960, ο ηγέτης τους Πιέρ Τζουμάγιλ εκλέχτηκε για πρώτη φορά στο κοινοβούλιο. Σταδιακά, έκριναν πως το καθεστώς Σιχάμπ είχε αρχίσει να αλλάζει υπέρ του δέοντος την παραδοσιακά ουδέτερη εξωτερική πολιτική του Λιβάνου. Επιπλέον, υποστήριζαν πως το σιχαμπίτικο κατεστημένο είχε αρχίσει πλέον να προσεγγίζει την Αριστερά συμπεριλαμβανομένου του Λιβανέζικου Κομμουνιστικού Κόμματος (ΛΚΚ). Έτσι, κατά την περίοδο 1966-‘67, οι Φαλαγγίτες, άρχισαν να απογοητεύονται από τον σιχαμπισμό. Επιπλέον, η Σιχαμπίτικη παράταξη στη Βουλή άρχισε να οργανώνεται ως αυτόνομη κοινοβουλευτική ομάδα. Τελικά, ήταν τα περιφερειακά γεγονότα μεταξύ των ετών 1966-‘68 και ο Αραβοϊσραηλινός πόλεμος του ‘67, που επηρέασαν τους Φαλαγγίτες στο πώς έβλεπαν τον σιχαμπισμό. Η κατάληψη της Δυτικής Όχθης και της Γάζας ενέτεινε τον αγώνα των Παλαιστίνιων και έκανε τους προσφυγικούς καταυλισμούς στο Λίβανο κέντρα στρατολόγησης ανταρτών. Λόγω των Ισραηλινών αντιποίνων, τα αντιπαναραβικά και αντιπαλαιστινιακά αισθήματα των Μαρωνιτών τονώθηκαν, με αποτέλεσμα να υιοθετήσουν μια στενή οπτική του Λιβανέζικου εθνικισμού, όπως είχε αναπτυχθεί από τον Εμίλ Εντέ, κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Εντολής και των πρώτων χρόνων της ανεξαρτησίας και τον Καμίλ Σαμούν. Οι Φαλαγγίτες, μετέτρεψαν το κόμμα τους σε μια μεγάλη πολιτική δύναμη εντός της Τριμερούς Συμμαχίας, με επιρροή πλέον τόσο στις βόρειες, όσο και στις νότιες επαρχίες του Λιβάνου. Από τα τέλη της δεκαετίας του ‘60 και πέρα, οργάνωναν όλο και καλύτερα τις πολιτοφυλακές τους όσο αυξανόταν η παρουσία ένοπλων Παλαιστίνιων στο Λίβανο, ειδικά μετά τη Συμφωνία του Καΐρου.¹⁵⁰ Αυτή την εποχή, το Φαλαγγίτικο κόμμα είχε διττό χαρακτήρα: από τη μία ήταν ένα καλά

¹⁴⁹ Kamal S. Salibi, “Lebanon under Fuad Chehab 1958-1964”, *Middle Eastern Studies*, 2, 3 (Apr. 1966), 211-226.

¹⁵⁰ Kamal S. Salibi, *Crossroads to Civil War, 1958-1976*, (Delmar: Caravan Books, 1976), 42-4. Michael C. Hudson, “The Palestinian Factor in the Lebanese Civil War”, *Middle East Journal*, 32, 3 (Summer 1978), 261-278.

οργανωμένο κόμμα με πολιτοφυλακή και εκλογικό μηχανισμό και από την άλλη ήταν το πιο σεχταριστικό. Οι Φαλαγγίτες ποτέ δεν είχαν έναν βουλευτή Μουσουλμάνο, όπως για παράδειγμα ο παλαιότερος Συνταγματικός Συνασπισμός του Χούρι. Επίσης ο Σαμούν, όπως και ο Εθνικός Συνασπισμός του Εντέ είχαν Μουσουλμάνους ως συνεργαζόμενους ή/και μέλη. Έτσι, παρά το γεγονός ότι το Φαλαγγίτικο Κόμμα αποκτούσε όλο και μεγαλύτερη εθνική βάση μεταξύ 1967 και 1975, παρέμενε πιο σεχταριστικό από την παραδοσιακή χριστιανική πολιτική ηγεσία με την οποία βρίσκονταν πάντα σε ανταγωνισμό, αλλά πλέον την είχε -σε μεγάλο βαθμό- αντικαταστήσει.¹⁵¹

Εθνικό Φιλελεύθερο Κόμμα. Ο Καμίλ Σαμούν προχώρησε στην ίδρυση του κόμματος, το 1959. Το κόμμα τασσόταν υπέρ της πλήρους ανεξαρτησίας της χώρας και του σεβασμού της ελευθερίας έκφρασης αλλά και των θρησκευτικών ελευθεριών των Λιβανέζων πολιτών. Ήταν γνωστός για τις φίλο-Αραβικές του θέσεις και τον «Αραβισμό» του, όπως επίσης και για τις φίλο-Βρετανικές του τάσεις. Ακολούθησε, αρχικά, τη φίλο-Αραβική πολιτική ως Πρόεδρος, άλλαξε όμως θέσεις παράλληλα με τις περιφερειακές εξελίξεις στον Αραβικό κόσμο. Ενώ ο Νάσερ γινόταν ο ήρωας των αραβικών μαζών με την κρίση στο Σουέζ, ο Σαμούν αποδέχτηκε το Δόγμα Αϊζενχάουερ. Οι παραδοσιακοί Μουσουλμάνοι ηγέτες εξήγγειλαν την «Επανάσταση» (al-Thawra) ενάντια στο καθεστώς του Σαμούν και έτσι ξεκίνησαν οι διακοινοτικές συγκρούσεις. Ο Σαμούν βασίστηκε στους Λιβανέζους εθνικιστές, εκμεταλλευόμενος του φόβους και τις υποψίες πρωτίστως της μαρωνίτικης κοινότητας ότι, κινδύνευε λόγω του Νασερισμού η ανεξαρτησία της χώρας, η οποία θα γινόταν μια επαρχία της ΗΑΔ. Στις εκλογές του 1957, οι πολιτικοί του αντίπαλοι συσπειρώθηκαν γύρω από το Εθνικό

¹⁵¹ John P. Entelis, "Party Transformation in Lebanon: Al-Kata'ib as a Case Study", *Middle Eastern Studies*, 9, 3 (Oct. 1973), 325-340. John P. Entelis, "Structural Change and Organizational Development in the Lebanese Kata'ib Party", *Middle East Journal*, 27, 1 (Winter 1973), 21-35. Deeb, *The Lebanese Civil War*, 21-3. Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 201.

Μέτωπο (National Front).¹⁵² Το 1958, όταν και έληξε η θητεία του, έχτισε μια δημοφιλή πολιτική βάση για τον εαυτό του ανάμεσα στη μαρωνίτικη κοινότητα. Η πολιτική του δύναμη αυξήθηκε κατά τον σχηματισμό της Τριμερούς Συμμαχίας. Οι Προεδρικές εκλογές του 1970, που κερδήθηκαν από τον ηγέτη του Κεντρώου Μετώπου Σουλεϊμάν Φραντζία, ήταν κατά κάποιο τρόπο μια νίκη για τον Σαμούν, αφού κατά τη διάρκεια της θητείας του εκδιώχθηκαν από το στράτευμα οι Σιχαμπιστές από όλες τις θέσεις - κλειδιά, ενώ παράλληλα ο Σαμούν φρόντισε να τοποθετηθούν αξιωματικοί αφοσιωμένοι σε αυτόν. Η ικανότητα του Σαμούν να επηρεάζει καταστάσεις ήταν αποφασιστικής σημασίας το 1973, κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων των Παλαιστίνιων ανταρτών με το Λιβανέζικο στρατό. Η σχέση του Σαμούν με τον Φραντζία, είναι υψίστης σημασίας στην κατανόηση των γεγονότων που οδήγησαν τελικά στον Εμφύλιο. Ο Σαμούν θα συμμαχήσει με άλλες τρεις προσωπικότητες της μαρωνίτικης κοινότητας, για να ιδρύσουν το Συντηρητικό Λιβανέζικο Μέτωπο: Τον πρώην Πρόεδρο Σουλεϊμάν Φραντζία, τον Πιέρ Τζουμάγιλ του Φαλαγγίτικου Κόμματος και τον Πατέρα Κασίς, ηγέτη της Συνόδου του Μαρωνίτικου Μοναστικού Τάγματος. Στα πλαίσια του Εμφυλίου, το Λιβανέζικο Μέτωπο θα εργαστεί πάνω στην κατεύθυνση της αगाστής συνεργασίας με τις Δυτικές χώρες και θα προσπαθήσει να αποτρέψει την διείσδυση, όπως αυτό την αντιλαμβανόταν, των διαφόρων τάσεων ριζοσπαστικών δυνάμεων που προσέβλεπαν στην απαγκίστρωση του Λιβάνου από την φίλο-Δυτική πολιτική.¹⁵³

Σουλεϊμάν Φραντζία. Ο ρόλος του Φραντζία στο Συντηρητικό Λιβανέζικο Μέτωπο δεν θα ήταν σημαντικός, αν δεν είχε αναδειχθεί Πρόεδρος της χώρας την περίοδο 1970-1976. Η εκλογή του ήταν έκπληξη για πολλούς Λιβανέζους. Από

¹⁵² Paul A. Jureidini, & James M. Price, "Minorities in partition: The Christians of Lebanon", στο R.D. McLaurin, (επιμ.), *The political role of minority groups in the Middle East*, (New York: Praeger, 1979), 170.

¹⁵³ Salibi, *A house of many mansions*, 197-8. Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 199-200. Deeb, *The Lebanese Civil War*, 25-8. Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 70-1. Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 311 και 315.

την άλλη πλευρά, οι γενικές εκλογές σημείωσαν μια σημαντική αύξηση της δύναμης των ριζοσπαστικών μουσουλμανικών παρατάξεων.¹⁵⁴

Κατά ένα μέρος, η ήττα του Σαρκίς οφειλόταν στην πτώση της δημοτικότητας του Σιχαμπισμού. Οι λόγοι ήταν πολλοί. Πρώτα από όλα, πολλοί παραδοσιακοί ηγέτες ήταν απογοητευμένοι από τις μεταρρυθμίσεις του Σιχάμπ, όπως για παράδειγμα η ενδυνάμωση της εκτελεστικής εξουσίας. Δεύτερον, ήταν δυσανεκτοί από τη συνεχιζόμενη παρέμβαση του στρατού στην πολιτική, τόσο υπό την Προεδρία του Σιχάμπ, όσο και σε αυτή του Χιλού, ειδικά μετά το 1964, όπου παρατηρήθηκε το φαινόμενο της δυαδικής εξουσίας (al-Izdiwajiya) - ο Πρόεδρος από τη μία και το Δεύτερο Γραφείο (η στρατιωτική αντικατασκοπεία) από την άλλη. Τρίτον, τόσο τα συντηρητικά κόμματα της τριμερούς Συμμαχίας όσο και τα Αριστερά, τα οποία ήταν υπό παρακολούθηση, ήταν κριτικά απέναντι στις αντιδημοκρατικές τάσεις του Σιχαμπίτικου καθεστώτος. Συνεπώς, η εκλογή του Φραντζιά χαιρετήθηκε ως ένας θρίαμβος των πολιτικών ελευθεριών και των δημοκρατικών δικαιωμάτων. Στην πραγματικότητα, η εκλογή του ήταν μια στροφή προς τα Δεξιά. Στον Εμφύλιο του 1975-’76 η κυβέρνησή του δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει τις εκατέρωθεν συγκρούσεις και ο Φραντζιά ανέθεσε στο στρατηγό εν αποστρατεία Νουρ αλ-Ντιν αλ Ριφάι, τον σχηματισμό της πρώτης στρατιωτικής κυβέρνησης στην ιστορία του Λιβάνου. Οι Μουσουλμάνοι προέβαλαν έντονη αντίσταση και το εγχείρημα ματαιώθηκε. Το Φθινόπωρο του 1976, η θητεία του Φραντζιά έληξε και τον αντικατέστησε ο μετριοπαθής Σαρκίς.¹⁵⁵

Άλλες Οργανώσεις του Συντηρητικού Λιβανέζικου Μετώπου. Πέρα από τις προαναφερθείσες Οργανώσεις, υπήρχε και ένας αριθμός μικρότερων, οι

¹⁵⁴ Meir Zamir, “The Lebanese Presidential Elections of 1970 and Their Impact on the Civil War of 1975-1976”, *Middle Eastern Studies*, 16, 1 (Jan. 1980), 49-70.

¹⁵⁵ Gordon, *Lebanon: The fragmented Nation*, 234-8. Winslow, *Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society*, 163-7. Deeb, *The Lebanese Civil War*, 28-9. Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 182-3. Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 70-1. Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 316-321.

οποίες έπαιξαν το ρόλο τους, μικρό ή μεγαλύτερο στην οργάνωση του «Μετώπου». Από τις πιο σημαντικές ήταν η «al-Tanzim» (Η Οργάνωση), ιδρυθείσα από τον πρόεδρο του Ιατρικού Συλλόγου Δρ. Fu'ad Shamali, ο οποίος ήταν και μέλος της εκτελεστικής γραμματείας της Μαρωνίτικης Λίγκας. Άλλη μια οργάνωση ήταν οι «Φύλακες των Κέδρων» (Hurra al-Arz), ιδρυθείσα στις αρχές του '70, εμφορούμενη από μια σκληρή αντί-παλαιστινιακή θέση. Είχε μια σκληρή σοβινιστική άποψη για την έννοια του Λιβανέζικου εθνικισμού και εργαζόταν εναντίον της ένοπλης παρουσίας των Παλαιστίνιων στο Λίβανο. Ήταν επίσης εναντίον των παραδοσιακών ηγετών της χώρας, διατυπώνοντας την περίπου φασιστική ιδεολογία της με αντικαπιταλιστικούς όρους, θυμίζοντας κατά έναν τρόπο τις μικροαστικές οργανώσεις του Μεσοπολέμου στην Ευρώπη. Επίσης, η «Ομάδα Ζάχλι» (al-Tajammu' al-Zahli), καθοδηγούμενη από τον Μαρωνίτη βουλευτή της Ζάχλα, το «Κίνημα Λιβανέζικης Νεολαίας» (Harakat al-Shabiba al-Lubnaniya), με ηγέτη τον χαρισματικό Μαρούν αλ-Χούρι, ήταν κάποιες από τις πολιτοφυλακές που συσπειρώνονταν στο Συντηρητικό Μέτωπο. Μία σημαντική οργάνωση ήταν επίσης αυτή του Μαρωνίτικου κλήρου, η οποία εκπροσωπείτο από τον επικεφαλής του Μαρωνίτικου Τάγματος Μοναχών, Πατέρα Σαρμπάλ Κασίς. Ο δημόσιος πολιτικός ρόλος του Μαρωνίτικου κλήρου στον Εμφύλιο 1975-76 είναι πρωτοφανής, ειδικά αν συγκριθεί με τον ρόλο που έπαιξε στις κρίσεις του 1952 και του 1958. Η επιρροή των λαϊκών κληρικών στα χωριά και τις μικρές πόλεις ήταν μεγάλη. Συνεπώς, η δημόσια τοποθέτησή τους υπέρ του «Μετώπου», έπαιξε σημαντικό ρόλο στη στρατολόγηση ακτιβιστών πολιτοφυλάκων κατά τον Εμφύλιο.¹⁵⁶

Β) Αναθεωρητικές Δυνάμεις

Ως αναθεωρητικές δυνάμεις αναφέρονται αυτές οι οποίες ήθελαν αλλαγή του status quo του Λιβάνου.

Εθνικός Συνασπισμός. Παρά το γεγονός ότι το Συντηρητικό Λιβανέζικο Μέτωπο είχε την υποστήριξη της πλειοψηφίας των Μαρωνιτών και των ηγετών

¹⁵⁶ Gordon, *Lebanon: The fragmented Nation*, 242. Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 72. Deeb, *The Lebanese Civil War*, 29-30.

τους, ο Εθνικός Συνασπισμός με ηγέτη τον Ρεϊμόν Εντέ, ήταν μια αξιοσημείωτη εξαίρεση. Ο Εντέ, πίστευε ότι ο Λίβανος είναι μια πατρίδα για τους Χριστιανούς και οι Μουσουλμάνοι αποτελούσαν κίνδυνο για τη χώρα. Του φαινόταν ξένος ο Αραβικός εθνικισμός, μιας και θεωρούσε ότι ο Λίβανος δεν ανήκει πολιτισμικά στον Αραβικό χώρο, αλλά είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι του Μεσογειακού και Γαλλικού πολιτισμού.¹⁵⁷ Ο Εθνικός Συνασπισμός πήρε μέρος στη συγκρότηση της Τριμερούς Συμμαχίας, παρακινούμενος από την δυαδική εξουσία στα χρόνια του Σιχαμπισμού με την παρέμβαση του στρατού στα πολιτικά ζητήματα. Παρόλο αυτά, η θέση του πάνω στον Ψυχρό Πόλεμο και το ζήτημα της αντιμετώπισης του Κομμουνισμού, δεν ήταν ευθυγραμμισμένη με τα άλλα μέρη της Συμμαχίας. Αυτό συνέβη γιατί, στα τέλη της δεκαετίας του '60, το Εθνικό Μέτωπο προώθησε μια εικόνα ενός Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος, δίνοντας το στίγμα ότι είναι ιδεολογικά απέναντι στο Εθνικό Φιλελεύθερο Κόμμα.

Έως τα τέλη της δεκαετίας του '60, ο Εθνικός Συνασπισμός είχε γίνει πιο μετριοπαθής στις απόψεις του. Αυτό ερχόταν σε σύγκρουση με τα πιο милитарιστικά εθνικιστικά κόμματα, τους Φαλαγγίτες και το Εθνικό Φιλελεύθερο Κόμμα. Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου 1975-76 αυτό έγινε πιο καθαρό. Ο Εντέ, ήταν εναντίον των οργανωμένων πολιτοφυλακών των милитарιστικών κομμάτων, περιγράφοντας ανοιχτά τους Φαλαγγίτες ως Φασίστες. Στις αρχές του 1975 σχημάτισε μια συμμαχία με τους Σουνίτες ηγέτες Sa'ib Salam και Ρασίντ Καράμι, που ήταν μια κλασική κίνηση για επίδοξους προέδρους. Συνέχισε να αντιπολιτεύεται το Συντηρητικό Λιβανέζικο Μέτωπο και ήταν ιδιαίτερα κριτικός για τον ρόλο του Προέδρου Φραντζία και των Φαλαγγιτών, στον Εμφύλιο.¹⁵⁸

Προοδευτικό Σοσιαλιστικό Κόμμα., Το Προοδευτικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (ΠΣΚ) του Δρούζου ηγέτη Καμάλ Τζουμπλάτ, αποτελούμενο κυρίως από διανοούμενους και φοιτητές, ήταν στο κέντρο της συμμαχίας που ονομάστηκε «Εθνικό Κίνημα». Ο Καμάλ Τζουμπλάτ έγινε ο πρώτος μη Μαρωνίτης που

¹⁵⁷ Meir Zamir, "Emile Eddé and the Territorial Integrity of Lebanon", *Middle Eastern Studies*, 14, 2 (May 1978), 232-5.

¹⁵⁸ Winslow, *Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society*, 152. Deeb, *The Lebanese Civil War*, 30-1.

επιχείρησε την οργάνωση ενός κόμματος σε εθνική κλίμακα.¹⁵⁹ Ήταν ο ηγέτης του Εθνικού Κινήματος, κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου 1975-’76 ενάντια στο Συντηρητικό Λιβανέζικο Μέτωπο και ο κύριος σύμμαχος της PLO.¹⁶⁰ Ήταν μια συμμαχία που περιελάμβανε κόμματα παναραβικής ιδεολογίας, δημοφιλείς οργανώσεις άμεσης δράσης που είχαν συσταθεί *ad hoc* και οργανώσεις σπουδαστών. Το Εθνικό Κίνημα έδωσε βάση στις ανάγκες του πληθυσμού που βίωνε τις συνέπειες του Εμφυλίου. Χωριά της περιφέρειας αλ-Κουρά, πήραν τα όπλα στο πλευρό του Εθνικού Κινήματος και οι Φαλαγγίτες απάντησαν, κόβοντας τους το ρεύμα. Τότε η επιμελητεία του Εθνικού Κινήματος, τους τροφοδότησε με ρεύμα, ενώ ταυτόχρονα άνοιξε κέντρα υγείας.¹⁶¹

Ο Τζουμπλάτ πίστευε στην κοινοβουλευτική Δημοκρατία και ανησυχούσε για τον αυξανόμενο ρόλο του στρατεύματος. Ως Υπουργός Εσωτερικών τον Αύγουστο του 1970 νομιμοποίησε το ΛΚΚ, το Αραβικό Σοσιαλιστικό Κόμμα Μπάαθ και το Συριακό Κοινωνικό Εθνικό Κόμμα (ΣΚΕΚ), προετοιμάζοντας κατά αυτό τον τρόπο -για τον εαυτό του- την ηγεσία όλων των Αριστερών και προοδευτικών κομμάτων. Όπως και έγινε, η συμμαχία που διαμορφώθηκε εν τέλει ως «Εθνικό Κίνημα» ήταν ο μεγαλύτερος πολιτικός και στρατιωτικός σχηματισμός κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, αποτελούμενος από τη συνεργασία ριζοσπαστών Αριστερών και προοδευτικών δυνάμεων.¹⁶² Πρέπει να τονίσουμε ότι οι Δρούζοι, δεν είχαν αντίρρηση για την ολοκληρωτική εκκοσμίκευση της χώρας, αν και η κύρια επιμονή τους ήταν η πολιτική εκκοσμίκευση ώστε αποδυναμώσουν τους Μαρωνίτες.¹⁶³ Μια ιστορική συνάντηση έλαβε χώρα στις 2 Ιουνίου 1976, όταν ο Μπασίρ Τζουμάγιλ και ο Τζουμπλάτ συναντήθηκαν κρυφά. Οι δύο άνδρες ήταν εξίσου αντίθετοι με μια συριακή παρέμβαση και για να μην

¹⁵⁹ Salibi, *A house of many mansions*, 188.

¹⁶⁰ Farid El-Khazen, *The Breakdown of the State in Lebanon, 1967-1976* (USA: Harvard University Press, 2000), 15.

¹⁶¹ Inam Raad, “For More Than a Year Eighty Percent of Lebanon was Run by the Lebanese National Movement”, *MERIP Reports*, 73 (Dec. 1978), 14-5.

¹⁶² Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 75-7. Deeb, *The Lebanese Civil War*, 64-5. Gordon, *Lebanon: The fragmented Nation*, 156.

¹⁶³ Salibi, *A house of many mansions*, 194.

συμβεί αυτό, προχώρησαν σε εκατέρωθεν παραχωρήσεις. Ο Τζουμπλάτ πρότεινε, να μπει ο πρόεδρος να παραμείνει Μαρωνίτης, όμως επέμεινε σε ένα δεύτερο σώμα (τη Γερουσία) που θα εκπροσωπεί τις κοινότητες, ώστε να αντισταθμίζει τον μη ισότιμο -κοινοτικά- χαρακτήρα της Βουλής των Αντιπροσώπων. Ο Μπασίρ, από την άλλη, δέχτηκε ως πράξη καλής πίστης την πλήρη εκκοσμίκευση του κράτους, συμπεριλαμβανομένης της κατάργησης του πολιτικού και διοικητικού σεχταρισμού. Δυστυχώς η συμφωνία δεν ήταν δυνατόν να γίνει αποδεκτή από τους Μαρωνίτες. Ο Μπασίρ εκείνη τη στιγμή, ήταν υποδιοικητής των Δυνάμεων του κόμματος, αλλά όχι μέλος του Πολιτικού Γραφείου, ενώ όλη η ηγεσία είχε ήδη αποδεχθεί θετικά, το ενδεχόμενο μιας συριακής επέμβασης.¹⁶⁴

Γ) Φιλοαραβικές Δυνάμεις

Σε αυτή την κατηγορία συγκαταλέγονται οι φιλοαραβικές ή φιλοπαλαιστινιακές δυνάμεις.

Ανεξάρτητο Νασερικό Κίνημα. Η δεύτερη κύρια οργάνωση του εθνικού Κινήματος ήταν η ένωση Νασερικών και νέο-Νασερικών, υπό το Ανεξάρτητο Νασερικό Κίνημα (Harakat al-Nasiriyin al-Mustaqallin) και την πολιτοφυλακή του, al-Murabitun. Το κίνημα αντλούσε την υποστήριξή του από την κατώτερη μεσαία τάξη των προαστίων και ειδικότερα από την σουνιτική κοινότητα. Τον Σεπτέμβριο του 1973, ο στρατός εισέβαλλε στα γραφεία του κινήματος, πράξη που επικρίθηκε σφόδρα από τον Τζουμπλάτ και άλλους ηγέτες. Μετά από αυτό το γεγονός η επιρροή του αυξήθηκε, παίζοντας σημαίνοντα ρόλο στον Εμφύλιο. Η πολιτοφυλακή του συγκρούστηκε σε πολλά μέτωπα της Βηρυτού, ενώ ήταν υπεύθυνη για την διατήρηση του νόμου και της τάξης στις περισσότερες περιοχές της δυτικής Βηρυτού. Η οργάνωση κέρδισε την υποστήριξη των ριζοσπαστικών Αραβικών καθεστώτων, ειδικά του Ιράκ και της Λιβύης, όπως και της PLO.¹⁶⁵

Λιβανέζικο Κομμουνιστικό Κόμμα. Το τρίτο σημαντικότερο κόμμα του Εθνικού Κινήματος ήταν το ΛΚΚ. Οι ρίζες του βρίσκονται στο Λιβανέζικο Κόμμα του Λαού (ίδρυση 1924). Όπως όλα τα ΚΚ, γνώρισε μια περίοδο ανακατατάξεων

¹⁶⁴ Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 200.

¹⁶⁵ Deeb, *The Lebanese Civil War*, 65. Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 77.

στην θεωρία και την οργάνωσή του κατά τον Μεσοπόλεμο, για να λάβει μια νέα ορμή στην ανάπτυξή του κατά τη διάρκεια του Β' ΠΠ. Μέχρι το 1947 τα μέλη του ΛΚΚ είχαν δεκαπλασιαστεί φτάνοντας τις 200.000, περιλαμβάνοντας εργάτες, μικρομεσαίους αγρότες και ιδιαίτερα μέλη της μικροαστικής τάξης της επαρχίας, από όλες τις κοινότητες. Το ΛΚΚ είχε περιόδους ανάπτυξης και πτώσης, λόγω της στάσης του απέναντι στον Αραβικό εθνικισμό και το Παλαιστινιακό ζήτημα. Η υπεραριστερή και ταυτόχρονα μη συμπαθής στάση του απέναντι σε ό,τι εξέφραζε ο Αραβικός εθνικισμός, έριξε σημαντικά τη δημοφιλία του μεταξύ 1948-1951 και 1959-1963. Στο δεύτερο Συνέδριο όμως, τον Ιούλιο του 1968, σημείωσε μια αξιοσημείωτη αλλαγή στη θέση του. Έκανε αυτοκριτική στην προηγούμενη θέση του ως δογματική, σημειώνοντας ότι, ως τα μέσα του '60 δεν είχε αντιληφθεί την διάσταση του εθνικού ζητήματος σχετικά με το Παλαιστινιακό πρόβλημα και έτεινε να μειώνει την σημασία των δυνάμεων του Αραβικού εθνικισμού. Το ΛΚΚ συμμετείχε, μαζί με άλλα ΚΚ του Αραβικού κόσμου, στην υποστήριξη του «Παλαιστινιακού Κινήματος Αντίστασης» (ΠΚΑ) και μάλιστα προσπάθησε να οργανώσει, το 1970, τις «Αντάρτικες Δυνάμεις», μια κομμουνιστική δηλαδή πολιτοφυλακή η οποία θα συνέδραμε το ΠΚΑ εναντίον του Ισραήλ. Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, το ΛΚΚ είχε τουλάχιστον 1000 ένοπλους μαχητές. Ήταν ενεργό στα περισσότερα μέτωπα και τα μέλη του ζούσαν σε όλες τις περιφέρειες της χώρας. Η σημαντικότερη υποστήριξη προς αυτό προερχόταν από την Ελληνορθόδοξη κοινότητα, παρόλο αυτά η κοσμικότητά του βοήθησε ώστε να συγκεντρώσει μέλη σε περιοχές με μικτό πληθυσμό.¹⁶⁶

Οργάνωση Κομμουνιστικής Δράσης. Η ΟΚΔ (Munazzamat al 'Amal al-Shuyu'i) ιδρύθηκε τον Μάιο του 1970, από δύο οργανώσεις. Η πρώτη ήταν η «Οργάνωση Λιβανέζων Σοσιαλιστών» -σύμφωνα με τους ίδιους, ένα παρακλάδι του Αραβικού Εθνικού Κινήματος- και η δεύτερη η «Σοσιαλιστική Λιβανέζικη Οργάνωση», μία ομάδα διανοούμενων πρώην Μπααθιστών, που συστάθηκε στα

¹⁶⁶ Gordon, *Lebanon: The fragmented Nation*, σ. 137. Michael W. Suleiman, "The Lebanese Communist Party", *Middle Eastern Studies*, 3, 2 (Jan. 1967), 134-159. Winslow, *Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society*, σ. 191. Deeb, *The Lebanese Civil War*, 65-6. Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 77.

μέσα της δεκαετίας του '60 αποδεχόμενη την επαναστατική ιδεολογία του Μαρξισμού - Λενινισμού, υπό την ηγεσία του Fawwaz Tarabulsi. Η ΟΚΔ ήταν μικρή σε μέγεθος σε σχέση με τις άλλες οργανώσεις του Εθνικού Κινήματος, αλλά η πολιτοφυλακή της ήταν πολύ μαχητική και πήρε μέρος στα περισσότερα μέτωπα του Εμφυλίου.¹⁶⁷

Συριακό Κοινωνικό Εθνικό Κόμμα. Το ΣΚΕΚ (al-Hizb al-Suri al-Qawmi al-Ijtima'i) ιδρύθηκε το 1932 από τον Antun Sa'ada.¹⁶⁸ Η ήττα των Αράβων στον Αραβοϊσραηλινό πόλεμο του 1948 στιγμάτισε όλες τις Αραβικές κυβερνήσεις, φυσικά και εκείνης του Λιβάνου. Τον Μάρτιο του 1949 το ΣΚΕΚ επιχείρησε πραξικόπημα, το οποίο απέτυχε, πολλά μέλη του δικάστηκαν από Στρατιωτικό Δικαστήριο και εκτελέστηκαν.¹⁶⁹ Στις 31 Δεκεμβρίου του 1961, το ΣΚΕΚ, προέβη σε ένα ακόμα αποτυχημένο πραξικόπημα, καθοδηγούμενο από τον Μαρωνίτη αξιωματικό Fu'ad 'Awad, ενάντια στο Σιχαμπίτικο καθεστώς. Αποτέλεσμα ήταν η φυλάκιση των περισσότερων εκ των ηγετών του. Από την εμφάνιση του ΠΚΑ και πέρα, στην μετά του 1967 εποχή, το ΣΚΕΚ έδωσε την πλήρη υποστήριξή του στους Παλαιστίνιους. Έτσι προχώρησε και η προσέγγιση με τα Αριστερά και προοδευτικά κόμματα και κινήματα. Όπως είδαμε, η νομιμοποίησή του από τον Τζουμπλάτ το 1970 έφερε το ΣΚΕΚ κοντά με το ΠΣΚ, με αποτέλεσμα την συνεργασία τους και την πλήρη ένταξη αργότερα του ΣΚΕΚ, στο Εθνικό Κίνημα. Παρά το γεγονός ότι το ΣΚΕΚ συνέχιζε να ασπάζεται την ιδεολογία του Συριακού εθνικισμού, δεν καλούσε πλέον σε αγώνα για την Αραβική ενότητα, αλλά «δούλευε για αυτήν». Το ΣΚΕΚ ήταν εθνικιστικό και κοσμικό έχοντας ένα μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα. Στον Εμφύλιο πήρε μέρος στα περισσότερα

¹⁶⁷ Deeb, *The Lebanese Civil War*, 66. Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 77.

¹⁶⁸ Οι Ελληνορθόδοξοι έχουν προσφέρει σημαντικούς ιδεολογικούς και πολιτικούς ηγέτες στον Αραβικό κόσμο. Ο Kustantin Zurayq υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους ηγέτες του φιλελεύθερου Παναραβισμού. Ο Antun Sa'ada ήταν ο πατέρας του Συριακού Σοσιαλιστικού Εθνικού Κόμματος. Ο Μισέλ Άφλακ ήταν ένας από τους ιδρυτές του Κόμματος Μπάαθ και ο κορυφαίος ιδεολόγος του και ο Δρ. Τζορτζ Χαμπάς ήταν ιδρυτής του Αραβικού Εθνικιστικού Κινήματος και αργότερα του ριζοσπαστικού Λαϊκού Μετώπου για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης.

Στο Gordon, *Lebanon: The fragmented Nation*, 39.

¹⁶⁹ Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 193-4.

μέτωπα, ενώ μια διάσπαση που έλαβε χώρα τον Μάρτιο του 1975, παρέλυσε μεν την πολιτοφυλακή του σε πολλές περιοχές, αλλά η πλειοψηφία των μελών του συνέχισε να είναι αφοσιωμένη στην ηγεσία κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, κάνοντας το ΣΚΕΚ ένα ουσιαστικό και αναπόσπαστο μέρος του Εθνικού Κινήματος.¹⁷⁰

Άλλες Οργανώσεις του Εθνικού Κινήματος. Άλλες πολιτικές δυνάμεις του Εθνικού Κινήματος ήταν τα Μπααθικά κόμματα: Το Κόμμα Μπάαθ (Munazzamat Hizb al-Ba'th), υπό τον 'Asim Qansu και το «Αραβικό Σοσιαλιστικό Κόμμα Μπάαθ», με πρόγραμμα κοσμικό και μεταρρυθμιστικό, απευθυνόμενο στην διανόηση και την μικροαστική τάξη. Από τα τέλη της δεκαετίας του '60, το κόμμα εργάστηκε για να δημιουργήσει ένα νέο προοδευτικό μέτωπο σε ενότητα με Νασερικούς, Κομμουνιστές, μέλη του πρώην «Αραβικού Εθνικού Κινήματος» και άλλες προοδευτικές ομάδες. Άλλες μικρότερης σημασίας οργανώσεις, στα πλαίσια του Εθνικού Κινήματος, ήταν τέσσερις μικρές φίλο-Νασερικές ομάδες (τρεις στη Βηρυτό και μία στη Σιδώνα) και η αντίστοιχη Λιβανέζικη Οργάνωση του «Λαϊκού Μετώπου για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης», καθώς και το «Αραβικό Σοσιαλιστικό Κόμμα Δράσης» (Arab Socialist Action Party).¹⁷¹

Δ) Σιιτικές Δυνάμεις

Ο Μούσα αλ-Σαντρ, η AMAL και η παραδοσιακή μουσουλμανική ηγεσία.

Η παρουσίαση του Εθνικού Κινήματος, έχει ως προϋπόθεση και την αναφορά σε ένα σημαντικό πρόσωπο και την οργάνωσή του. Τον Σίιτη Ιμάμη, Μούσα αλ-Σαντρ και το Κίνημα των Απόκληρων (Harakat al-Mahrumin), όπου στα πρώιμα στάδια του Εμφυλίου πολέμησε στο πλευρό του Εθνικού Κινήματος. Ο αλ-Σαντρ είχε αναδειχθεί στον πνευματικό ηγέτη των Σιιτών, αφού πρώτα οι τελευταίοι είχαν απογοητευτεί από τους παραδοσιακούς τους ηγέτες. Η παρουσία Παλαιστίνιων ανταρτών στο νότο της χώρας και οι συχνές πολεμικές επιδρομές των Ισραηλινών εναντίον αυτών των περιοχών είχαν ωθήσει πολλούς κατοίκους τους να

¹⁷⁰ Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 77. Deeb, *The Lebanese Civil War*, 67. Gordon, *Lebanon: The fragmented Nation*, 36 και 159.

¹⁷¹ Deeb, *The Lebanese Civil War*, 67-9.

αναζητήσουν καταφύγιο στα αστικά κέντρα, ιδιαίτερα στα προάστια της Βηρυτού.¹⁷² Αυτοί οι εσωτερικοί μετανάστες, απογοητευμένοι από την μηδαμινή στήριξη της παραδοσιακής ηγεσίας τους, ήταν στόχοι προς στρατολόγηση εκ μέρους Αριστερών και ριζοσπαστικών κινήματων. Το κίνημα του αλ-Σαντρ εκμεταλλεύτηκε εξίσου την κατάσταση χρησιμοποιώντας τη χαρισματική φυσιογνωμία του αρχηγού του, ο οποίος αναδείχθηκε σε πρόεδρο του Ανωτάτου Σιιτικού Ισλαμικού Συμβουλίου (ΑΣΙΣ), το οποίο δημιουργήθηκε το 1969. Έως τα μέσα της δεκαετίας τους '70, είχε καταφέρει να κινητοποιήσει έναν σεβαστό αριθμό από τον σιιτικό πληθυσμό, κάτω από τα λάβαρα του Κινήματος των Απόκληρων, συμβολίζοντας το κενό που είχε δημιουργηθεί μεταξύ των φτωχών σιιτικών μαζών και των παραδοσιακών τους ηγετών. Πολλοί παραδοσιακοί ηγέτες των Σιιτών ήταν σφοδροί πολέμιοι του Σαντρ, αλλά και των υπόλοιπων ριζοσπαστικών σιιτικών και Αριστερών δυνάμεων. Το ΑΣΙΣ αντιπροσώπευε την σιιτική θρησκευτική ηγεσία στο πολιτικό κατεστημένο, μια ηγεσία όμως που υστερούσε σε σχέση με την αντίστοιχη των Σουνιτών και των Δρούζων. Ο Σαντρ, πολέμησε στο πλευρό του Εθνικού Κινήματος με την πολιτοφυλακή του την AMAL¹⁷³, η οποία σχηματίστηκε το 1964, μέχρι αυτό να έρθει σε σύγκρουση με τη Συρία και λόγω της φίλο-Συριακής θέσης του Σαντρ, να χωρίσουν οι δρόμοι τους, την άνοιξη του 1976.¹⁷⁴

Τα βασικά παράπονα του μουσουλμανικού (σουνιτικού) κατεστημένου, ήταν η κυρίαρχη εξουσία που απολάμβανε ο Μαρωνίτης Πρόεδρος σε αντίθεση με τον Σουνίτη Πρωθυπουργό, όπως και η γενικότερη κοινωνικοοικονομική και πολιτική ανισορροπία στο σύστημα, το οποίο ευνοούσε τους Μαρωνίτες εις βάρος των Μουσουλμάνων. Πριν το ξέσπασμα του Εμφυλίου, το μουσουλμανικό κατεστημένο είχε επικεντρωθεί σε δύο βασικά αιτήματα: Την ισορροπημένη κατανομή της εξουσίας μεταξύ Προέδρου και Πρωθυπουργού (*musharaka*) και

¹⁷² Joseph Alagha, *The Shifts in Hizbullah's Ideology* (Leiden: Amsterdam University Press, 2006), 25.

¹⁷³ Ακρωνύμιο της «Λεγεώνα της Λιβανέζικης Αντίστασης».

¹⁷⁴ Marius Deeb, "Shia Movements in Lebanon: Their Formation, Ideology, Social Basis, and Links with Iran and Syria", *Third World Quarterly*, 10, 2, Islam & Politics (Apr. 1988), 683-698. Deeb, *The Lebanese Civil War*, 69-70. Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 72-5.

την δικαιότερη πρόσβαση των Μουσουλμάνων στις Δημόσιες Υπηρεσίες και τις θέσεις στο στράτευμα. Επιπλέον, τόνιζαν τις παραβιάσεις της αξιοπρέπειας των μουσουλμανικών κοινοτήτων από τις αρχές των Μαρωνιτών, σε θέματα προτεραιότητας και πρωτοκόλλου. Οι βασικές κοινωνικοοικονομικές αιτιάσεις των μουσουλμανικών κοινοτήτων εστιάζονταν στους αποκλεισμούς που αυτοί υφίσταντο στην εκπαίδευση, τις κοινωνικές υπηρεσίες και την περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη. Για αυτά τα αιτήματα, το μουσουλμανικό κατεστημένο έδινε μόνο προφορικές υποσχέσεις για τη λύση τους. Το άλλοθι για την έλλειψη προόδου στην αποκατάσταση των αδικιών, ήταν το μαρωνίτικο μονοπώλιο της εξουσίας. Το μουσουλμανικό κατεστημένο, ήταν συμβιβασμένο με την εξουσία που απόρρεε από το Εθνικό Συμβόλαιο του 1943 και αυτό εξηγεί κατά ένα μέρος και την αποδοχή του Συνταγματικού Εγγράφου της 14^{ης} Φεβρουαρίου του 1976, που αποδέχτηκαν όλοι οι Μουσουλμάνοι ηγέτες, με εξαίρεση τον Τζουμπλάτ.¹⁷⁵

¹⁷⁶ Τα παραπάνω δεν ίσχυαν μόνο για τους Σουνίτες. Παρόμοια φαινόμενα υπήρχαν και στη σιιτική κοινότητα. Ωστόσο, στις αρχές της δεκαετίας του '60, εμφανίστηκε στο προσκήνιο ο Μούσα αλ-Σαντρ. Ο Σαντρ ήταν 30άρης ακτιβιστής και μιλούσε ανοιχτά στο όνομα της πιο στερημένης μειονότητας, αυτής των Σιιτών. Συγκρούστηκε με την παραδοσιακή σιιτική ηγεσία, αλλά και με τις Μαρξιστικές και ριζοσπαστικές ομάδες, οι οποίες στόχευαν στο ίδιο ακροατήριο των καταπιεσμένων μεν αλλά στη διαδικασία της αφύπνισης δε, Σιιτών. Η άνοδος των Αριστερών κομμάτων εκείνη την περίοδο έδωσε μια νέα προοπτική στους Σιίτες, ώστε μέσω αυτών να βελτιώσουν τη ζωή τους, παρεμβαίνοντας στο πολιτικό σκηνικό, δυναμικά και ενεργά. Είναι επίσης σημαντικό να σημειωθεί ότι η φτώχεια και η εξαθλίωση της σιιτικής κοινότητας, επηρέασε ώστε να ενταχθούν σε αυτά τα κοινωνικά και πολιτικά κινήματα. Τέλος, όσο αφορά τον Σαντρ, τόσο η συμμετοχή του στην πρώιμη φάση του Εμφυλίου στο πλευρό του Εθνικού Κινήματος, όσο και η σύγκρουσή του με αυτό, δείχνει χωρίς αμφιβολία ότι ο Σαντρ έπαιζε πλέον έναν καθοριστικό ρόλο στην κινητοποίηση των σιιτικών μαζών. Τέλος, η Δρούζικη θρησκευτική ηγεσία έμεινε στη γραμμή του Τζουμπλάτ,

¹⁷⁵ Crow, "Religious Sectarianism in the Lebanese Political System", 489-520.

¹⁷⁶ Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 72-5.

καθόλη τη διάρκεια του Εμφυλίου, με μια σχέση αλληλοσεβασμού -έστω επιφανειακή- μεταξύ τους.¹⁷⁷

Οι σχέσεις με το Ιράν. Ο Σαντρ είχε βαθιές σχέσεις με το Ιράν, ήδη, πριν από την επιτυχία της Ισλαμικής Επανάστασης. Στα πρώτα χρόνια όμως της Ισλαμικής Δημοκρατίας, το Ιράν προτίμησε να ενισχύσει ριζοσπαστικά στοιχεία της σιιτικής κοινότητας για τη δημιουργία της Χεζμπολλάχ, παρά να ενισχύσει την AMAL. Το πιο σημαντικό δίκτυο που υπήρχε μεταξύ των Ιρανών και των Σιιτών τη δεκαετία του '70, ήταν αυτό μεταξύ του Απελευθερωτικού Κινήματος του Ιράν (Liberation Movement of Iran -LMI- Nehzat-i Azadi-i Iran), με τον Σαντρ και την AMAL. Ίσως το πιο γνωστό μέλος της αντιπολίτευσης ενάντια στον Σάχη που κατοικούσε στο Λίβανο, ήταν ο Μουσταφά Τσαμράν, ο οποίος το 1970 πήγε στο Λίβανο, συνδέθηκε με τον Σαντρ και έμεινε εκεί μέχρι την επιτυχία της Επανάστασης. Βοήθησε τον Σαντρ στη δημιουργία σχολών εκπαίδευσης για τη φτωχή σιιτική νεολαία του νότιου Λιβάνου και συνεισέφερε στη στρατιωτική εκπαίδευση της AMAL. Όμως, στο Ιράν, άλλες αντιστασιακές οργανώσεις που είχαν διαφορές με το LMI, συνέδεσαν, όπως ήταν φυσικό, το κίνημά του και την ιδεολογία του με την AMAL και την προοπτική του Λιβάνου. Μέχρι το 1982, οι ηγέτες του LMI, των οποίων ο ακτιβισμός ήταν ζωτικής σημασίας για την επιτυχία της Ιρανικής Επανάστασης και των οποίων οι ηγέτες κατείχαν κυβερνητικές θέσεις, παραγκωνίστηκαν από πιο συντηρητικές προσωπικότητες που ισχυρίστηκαν ότι ακολουθούσαν πιο στενά τη γραμμή του Χομεϊνί (Khatt-i Imam) και εν τέλει βοήθησαν στη δημιουργία μιας ανταγωνιστικής οργάνωσης στην AMAL, της Χεζμπολλάχ. Ένας άλλος λόγος για τον οποίο ο στενός κύκλος του Χομεϊνί αντιτάχθηκε στον Σαντρ και τον Τσαμράν ήταν επειδή ο Σαντρ διατηρούσε σχέσεις με την Ιρανική πρεσβεία στη Βηρυτό, ένα μέρος που

¹⁷⁷ Rami Siklawi, "The Social and Political Identities of the Shi'i Community in Lebanon", *Arab Studies Quarterly*, 36, 4 (Fall 2014), 278-291. Rami Siklawi, "The Dynamics of Amal Movement in Lebanon, 1975-1990", *Arab Studies Quarterly*, 34, 1 (Winter 2012), 4-26. Crow, "Religious Sectarianism in the Lebanese Political System", 489-520. Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon*, 72-5.

αντιπροσώπευε την αντί-Παλαιστινιακή στάση του Σάχη. Επιπλέον, οι Ιρανικές πρεσβείες συνεργάστηκαν στενά με την μυστική υπηρεσία Savak, για την παρακολούθηση των πολιτικών δραστηριοτήτων των Ιρανών του εξωτερικού. Κατηγόρησαν λοιπόν τον Σαντρ ως μη επαναστάτη και πράκτορα του καθεστώτος του Σάχη, παρά το γεγονός ότι η επαφή του Σαντρ με την Ιρανική πρεσβεία ήταν περιορισμένη και σχετιζόταν με την εξασφάλιση χρηματικής υποστήριξης για τους Λιβανέζους Σιίτες. Στα έγγραφα της πρεσβείας, μπορεί κανείς να διαβάσει πώς οι αξιωματούχοι παραπονέθηκαν συχνά για την έλλειψη συνεργασίας του Σαντρ με το καθεστώς των Παχλαβί, όπως και για την προσέλκυση Ιρανών ακτιβιστών κατά του Σάχη, στη Βηρυτό.¹⁷⁸

Ε) Ο Παλαιστινιακός παράγοντας

Επιπλέον των παραπάνω δυνάμεων που αναφέρθηκαν, σημαντικό στοιχείο της δημιουργίας των προϋποθέσεων για το ξέσπασμα του Εμφυλίου πολέμου, είναι η δράση των Παλαιστίνιων στο Λίβανο. Ο Παλαιστινιακός παράγοντας στη σύγχρονη ιστορία του Λιβάνου δεν είναι αμελητέος. Ήδη, από τον πρώτο Αραβοϊσραηλινό πόλεμο του 1948, Παλαιστίνιοι πρόσφυγες είχαν καταφύγει και διέμεναν στο Λίβανο. Η παλαιστινιακή έξοδος που προκλήθηκε από το σχηματισμό του Ισραήλ το 1948 εκτόπισε περίπου 750.000 Παλαιστίνιους και τους ανάγκασε να εγκαταλείψουν την Παλαιστίνη για τις γειτονικές χώρες. Η φυγή τους ήταν αποτέλεσμα της εκκαθάρισης από τον Ισραηλινό στρατό και τους προδρόμους του. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ο λαός του νοτίου Λιβάνου ένιωσε έντονα την παλαιστινιακή τραγωδία. Όταν οι Παλαιστίνιοι έφτασαν ως πρόσφυγες, πολλοί βοηθήθηκαν και στεγάστηκαν από τον τοπικό πληθυσμό. Οι Χριστιανοί Παλαιστίνιοι ήταν μεταξύ εκείνων που κέρδισαν εύκολα τη Λιβανική υπηκοότητα, ενώ οι Παλαιστίνιοι της μεσαίας τάξης την αποκτούσαν μέσω αμοιβής σε δικηγόρους. Ωστόσο, οι φτωχοί Παλαιστίνιοι αποκλείστηκαν από αυτή την επιλογή. Επιπλέον, ήταν δυνατό για τους Παλαιστίνιους της μεσαίας τάξης να αποκτούσαν υπηκοότητα μέσω «ανάκτησης» Λιβανέζικης ιθαγένειας

¹⁷⁸ Roschanack Shaery-Eisenlohr, "Postrevolutionary Iran and Shii Lebanon: Contested Histories of Shii Transnationalism", *International Journal of Middle East Studies*, 39, 2 (May 2007), 271-289.

όπως ίσχυε για τους Παλαιστίνιους που είχαν οικογενειακά ονόματα με λιβανέζικες ρίζες. Οι περισσότεροι Χριστιανοί Παλαιστίνιοι στο Λίβανο πολιτογραφήθηκαν τη δεκαετία του 1950 κατά τη διάρκεια της προεδρίας Σαμούν, σε μια προσπάθεια ενίσχυσης της χριστιανικής μειονότητας στη χώρα. Οι ηγέτες των Μαρωνιτών στο Λίβανο υποστήριξαν την πολιτογράφησή τους.¹⁷⁹ Όταν εκδιώχθηκε η PLO και οι μαχητές της από την Ιορδανία το 1970-'71, νέες ομάδες προσφύγων έφτασαν στο Λίβανο. Εκεί, η ηγεσία της PLO, προσπάθησε να εγκαταστήσει ένα νέο κέντρο αγώνα με σκοπό τον πόλεμο φθοράς με τους Ισραηλινούς, με σποραδικές επιθέσεις εντός Ισραήλ, χρησιμοποιώντας ως ορμητήριο το Λίβανο. Οι Μαρωνίτες βασικά -αλλά όχι μόνο- έβλεπαν την δράση των Φενταγίν ως παγίδα για το Λίβανο, που θα τον ενέπλεκε για ακόμα μια φορά στην Αραβοϊσραηλινή διένεξη. Στο τέλος, έφτανε μια δολοφονική επίθεση Φαλαγγιτών σε Παλαιστίνιους, ώστε να ξεκινήσει ο Εμφύλιος το 1975. Όταν, ως αποτέλεσμα του, παρενέβησαν στην χώρα η Συρία και το Ισραήλ, ο παλαιστινιακός παράγοντας απέκτησε ακόμα μεγαλύτερη σημασία αλλά πυροδότησε μια ακόμα μεγαλύτερη ένταση. Η κατάληξη, με την εκδίωξη της PLO από το Λίβανο, αλλά και η σφαγή από τους Φαλαγγίτες -με την κάλυψη του Ισραήλ- στα προσφυγικά στρατόπεδα της Σάμπρα και της Σατίλα (που θα δούμε παρακάτω), όπως και η στρατιωτική εμπλοκή του Ισραήλ το 1982 με τον πόλεμο του Σαρόν, προσέδωσε στην παλαιστινιακή ανάμιξη έναν τραγικό χαρακτήρα. Αν ο Αραφάτ ή ο Πιερ Τζουμάγιλ είχαν τον πλήρη έλεγχο των αντίστοιχων δυνάμεών τους, ίσως ο πόλεμος να μην είχε πάρει τέτοιες φοβερές διαστάσεις. Δεν ήταν μόνο η Λιβανέζικη κοινωνία βαθιά διχασμένη. Η ηγεσία της, σε κάθε πλευρά του χάσματος, ήταν κατακερματισμένη και λειτουργούσε με διασταυρούμενους σκοπούς. Το ίδιο θα μπορούσε να ειπωθεί και για τους Παλαιστίνιους, των οποίων οι απορριπτικές ομάδες επιδίωκαν στόχους τελείως διαφορετικούς από εκείνους της ηγεσίας της Φατάχ και της PLO. Αν ο Λίβανος στις τρεις δεκαετίες ανεξαρτησίας του, είχε καταφέρει να οικοδομήσει μια πολιτική κοινότητα με ένα σύστημα διακυβέρνησης που ευρέως θεωρούνταν νόμιμο και με κάποια θετική

¹⁷⁹ Siklawi, Rami, "The Dynamics of Palestinian Political Endurance in Lebanon", *Middle East Journal*, 64, 4 (Autumn 2010), 597-611.

συναίνεση ως προς τον ρόλο της χώρας στην περιοχή, τότε τα πράγματα μπορεί να μην είχαν φτάσει σε αυτό το σημείο. Και αν οι παλαιστινιακές ομάδες μπορούσαν να έχουν συμφωνήσει σε προτεραιότητες, θα μπορούσαν να διαδραματίσουν έναν πολύ πιο αποφασιστικό ρόλο, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, από ό,τι στην πραγματικότητα συνέβη. Τόσο οι μαρωνίτικες πολιτοφυλακές όσο και οι παλαιστινιακές αντιστασιακές οργανώσεις, φοβούνταν την πολιτική καταστροφή από τις κινήσεις του άλλου. Οι συνοριακές εισβολές των τακτικών ανταρτών των PLO/Φατάχ στο Ισραήλ είχαν περιοριστεί δραστικά μετά τον Μαύρο Σεπτέμβρη, αλλά οι οργανωμένες παλαιστινιακές δραστηριότητες συνεχίστηκαν, αν και συχνά μακριά από το ίδιο το Ισραήλ. Την περίοδο 1971-’73 σημειώθηκε έξαρση σε ορισμένες από τις πιο αιματηρές ένοπλες ενέργειες που πραγματοποιήθηκαν, από ομάδες αντιφρονούντων όπως το Λαϊκό Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (PFLP), το PFLP (Γενική Διοίκηση) και τον «Μαύρο Σεπτέμβρη». Τα χτυπήματα αυτά είχαν διπλό στόχο, αφενός την προσοχή του κόσμου στο πρόβλημα της Παλαιστίνης και αφετέρου την απαξίωση της κυρίαρχης ηγεσίας των Φατάχ και PLO, ως ανεπαρκώς μαχητικές. Οι ηγεσίες αυτών των ομάδων επέκριναν τον Γιασέρ Αραφάτ για «συμβιβαστική» στάση. Αν οι Παλαιστίνιοι ήταν υπό τον σταθερό έλεγχο της ηγεσίας της PLO, οι πιθανότητες για ένα μειωμένο επίπεδο σύγκρουσης θα ήταν πολύ καλύτερες.¹⁸⁰

Μέρος 3^ο - Η Ισραηλινή εισβολή: Επιχείρηση «Ειρήνη για τη Γαλιλαία»

Ο δρόμος προς την Ισραηλινή εισβολή. Αργά το βράδυ της 3^{ης} Ιουνίου 1982, ήρθε στην Ιερουσαλήμ το μήνυμα ότι είχε σημειωθεί δολοφονική απόπειρα εναντίον του Πρεσβευτή στο Λονδίνο, Shlomo Argon. Το επόμενο πρωί, ο Πρωθυπουργός Μπένγκιν κάλεσε σύσκεψη, στην οποία συμμετείχαν τα μέλη του υπουργικού συμβουλίου, οι στρατιωτικοί αξιωματούχοι, πράκτορες της Μοσάντ και των Υπηρεσιών Ασφαλείας και σύμβουλοι του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας». Ο μοναδικός απόντας ήταν ο Υπουργός Άμυνας Αριέλ Σαρόν, ο οποίος έλειπε σε

¹⁸⁰ Michael C. Hudson, “The Palestinian Factor in the Lebanese Civil War”, *Middle East Journal*, 32, 3 (Summer 1978), 261-278.

μυστική επίσκεψη στη Ρουμανία. Το πνεύμα του όμως, βρισκόταν εκεί. Ο Σαρόν είχε επί μήνες σχεδιάσει, εργαστεί και ελιχθεί καταλλήλως ώστε να φέρει το υπουργικό συμβούλιο σε μια τέτοια στιγμή ώστε ο Μπέγκιν, να μην χρειάζεται την παραίνεση του Σαρόν για να απαντήσει στην δολοφονική επίθεση. Ο Μπέγκιν κατέστησε σαφές ότι το Ισραήλ δεν θα μείνει άπραγο. Η επίθεση εναντίον ενός Πρεσβευτή, ήταν μια επίθεση εναντίον του κράτους του Ισραήλ και δεν έπρεπε να μείνει αναπάντητη. Η απόφαση την οποία το συμβούλιο επρόκειτο να λάβει, δεν περιείχε το ερώτημα της πιθανής αντίδρασης ως απάντηση, αλλά τη μορφή αυτής της αντίδρασης. Ο Μπέγκιν κατέληξε σε συμφωνία με τον αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων Ραφαέλ Εϊτάν ότι η αεροπορία, θα αποσταλεί σε δράση κατά της PLO στο Λίβανο. Προτού αποφασιστεί το ακριβές είδος της αντίδρασης του Ισραήλ και αποσαφηνιστούν οι στόχοι, ο επικεφαλής των Υπηρεσιών Ασφαλείας, ο οποίος ήταν και υπεύθυνος για τα μέτρα ασφαλείας σε όλες τις Πρεσβείες, ζήτησε αναφορά ώστε να διευκρινιστεί τι ακριβώς συνέβη στο Λονδίνο και κάτω υπό ποιες συνθήκες ο Ισραηλινός Πρέσβης, υπέστη την επίθεση. Εξήγησε ότι, οι επίδοξοι δολοφόνοι του Argon, του είχαν στήσει ενέδρα έξω από το ξενοδοχείο Dorchester κοντά στα μεσάνυχτα και έκαναν την κίνησή τους καθώς έφευγε από το κτίριο. Από τη στιγμή που έλαβαν πληροφορίες για την επίθεση, τα ισραηλινά όργανα πληροφοριών είχαν ελέγξει την ταυτότητα της οργάνωσης που ήταν υπεύθυνη για αυτήν. Η Scotland Yard, δεν είχε ακόμη εκδώσει επίσημη δήλωση για το επεισόδιο αλλά η επίθεση πιθανότατα, ήταν έργο της τρομοκρατικής ομάδας του Αμπού Νιντάλ.¹⁸¹ Επομένως, πρότεινε στον επικεφαλής πρωθυπουργικό

¹⁸¹ Ο **Αμπού Νιντάλ** (πραγματικό όνομα **Σάμπρι Χαλίλ αλ –Μπάννα** /Αμπού Νιντάλ σημαίνει στα Αραβικά «**πατέρας της μάχης**») (1937 – 2002), ήταν Παλαιστίνιος τρομοκράτης, ιδρυτής της οργάνωσης Φατάχ- Επαναστατικό Συμβούλιο, που είναι πιο γνωστή ως «Οργάνωση Αμπού Νιντάλ». Η «Οργάνωση» ιδρύθηκε τον Οκτώβριο του 1974, ύστερα από διάσπαση που προήλθε στην Φατάχ του Γιασέρ Αραφάτ, στα πλαίσια της PLO. Ο Αμπού Νιντάλ και η οργάνωσή του, πιστεύεται ότι σχεδίασαν και εκτέλεσαν επιθέσεις σε περισσότερες από 20 χώρες, προκαλώντας το θάνατο τουλάχιστον 300 ανθρώπων και τον τραυματισμό περισσότερων από 650. Πέθανε στις 16 Αυγούστου 2002, στο διαμέρισμά του στη Βαγδάτη, από πυροβολισμό. Σύμφωνα με παλαιστινιακές πηγές σκοτώθηκε με εντολή του Σαντάμ Χουσεϊν, ενώ αντίθετα Ιρακινοί αξιωματούχοι υποστήριξαν ότι αυτοκτόνησε κατά

σύμβουλο για τον πόλεμο εναντίον της τρομοκρατίας, Gideon Machanaïmi, να επεξεργαστεί τη φύση αυτού του οργανισμού. Αλλά ο Machanaïmi πίστευε ότι, δεν υπήρχε καμία ανάγκη για διευκρινήσεις. Το γεγονός από μόνο του έφτανε: «Όλοι είναι PLO», σημείωσε, βάζοντας τέλος στη συζήτηση. Ο Εϊτάν, υποβάθμισε επίσης τη σημασία αυτής της λεπτομέρειας. Προτού εισέλθει στη συνεδρίαση, ένας από τους πράκτορές του, τον είχε πληροφορήσει ότι προφανώς οι άντρες του Αμπού Νιντάλ ήταν πίσω από την επίθεση. Ο Εϊτάν τότε, είπε με ειρωνική διάθεση: «Αμπού Νιντάλ, Αμπού Σμιντάλ, πρέπει να χτυπήσουμε την PLO».¹⁸²

Ο Αμπού Νιντάλ από την άλλη, είχε τις προσωπικές του σκέψεις και επιδιώξεις. Μπορεί να θεωρηθεί δεδομένο ότι υπολόγισε την επίδραση της δολοφονίας ενός Ισραηλινού διπλωμάτη, ως την θρυαλλίδα που θα ωθούσε τον Μπέγκιν και τον Σαρόν να πραγματοποιήσουν τις απειλές τους κατά της PLO στο Λίβανο. Λίγες ημέρες μετά την απόπειρα δολοφονίας, καθώς οι IDF περνούσαν στο νότιο Λίβανο, ο Αμπού Νιντάλ εξέδωσε ένα φυλλάδιο που δικαιολογούσε τον πυροβολισμό ως «ένοπλη προπαγάνδα». Η επίθεση κατά του Argon δεν ήταν τρομοκρατική ενέργεια, υποστήριξε, επειδή οι υποψήφιοι δολοφόνοι είχαν αποφύγει να βλάψουν οποιονδήποτε, στην περιοχή της απόπειρας. Ο Argon επιλέχθηκε ως στόχος επειδή συνδέθηκε, στο μυαλό του Αμπού Νιντάλ, με προσπάθειες να φέρει αξιωματούχους της PLO στη Βρετανία, μαζί με διεθνώς αναγνωρισμένες προσωπικότητες του Εβραϊκού κόσμου. Το φυλλάδιο έριχνε επίσης ένα δηλητηριώδες βέλος στον Αραφάτ, ρωτώντας: «Πού είναι τα 200 εκατομμύρια δολάρια που συγκεντρώσατε στον Περσικό Κόλπο; Γιατί δεν υπάρχουν οδοφράγματα στο Λίβανο, αντιαεροπορικά πυροβόλα και οχυρώσεις; Έχουν σπαταληθεί τα κεφάλαια για την οικοδόμηση οίκων ανοχής και για εμπορία ναρκωτικών;» Όλα αυτά δείχνουν ότι, όχι μόνο δεν υπήρχε απευθείας διασύνδεση και συνεργασία μεταξύ της PLO και της τρομοκρατικής ομάδας του Abu Nidal, τουναντίον, οι σχέσεις τους ήταν άκρως εχθρικές.¹⁸³

τη διάρκεια μιας ανάκρισης. **Βλέπε:** Partrick, Neil, “Abu Nidal”, στο Martha Crenshaw & John Pimlott (επιμ.), *International Encyclopedia of Terrorism*. (London: Routledge, 2015).

¹⁸² Ze’ev Schiff & Ehud Ya’ari, *Israel’s Lebanon War* (London: Counterpoint, Updated Edition, 1986), 97-8.

¹⁸³ Schiff & Ya’ari, *Israel’s Lebanon War*, 99-100.

Το μεγαλεπήβολο σχέδιο του Αριέλ Σαρόν. Αν θέλουμε να κατανοήσουμε τις παραπάνω δραματικές εξελίξεις, οι οποίες σημάδεψαν την περιοχή, θα πρέπει να δούμε ως κλειδί των γεγονότων το σχέδιο που είχε καταστρώσει ο Αριέλ Σαρόν, με τη στήριξη της Ισραηλινής ακροδεξιάς και του κινήματος των εποίκων. Το 1980, η Κνεσέτ, ψήφισε σχέδιο νόμου που κήρυττε την Ιερουσαλήμ επανενωμένη Πρωτεύουσα του Ισραήλ και βεβαίωνε πως σε καμία περίπτωση δεν θα επιτρεπόταν, σε οποιαδήποτε Ισραηλινή κυβέρνηση, να δεχτεί αλλαγή στο καθεστώς της πόλης. Φαίνεται πως, η ειρηνευτική διαδικασία με την Αίγυπτο απελευθέρωσε των Μεναχέμ Μπέγκιν από κάθε αναστολή σχετικά με την εποικιστική πολιτική: Οι κάθε είδους πιέσεις, κατέληγαν στην κατασκευή δεκάδων εποικισμών στα κατεχόμενα. Ο Αριέλ Σαρόν είχε επενδύσει ολοκληρωτικά σε αυτό τον τομέα: ενίσχυσε τους νέους εποικισμούς, χάραξε δρόμους, κατασκεύασε εμβρυακά αστικά κέντρα, εγκατέστησε παρατηρητήρια στα υψώματα, μετέτρεψε τους στρατιωτικούς καταυλισμούς σε τόπους διαμονής. Η περίοδος του Λικούντ ήταν η χρυσή εποχή του Gush Emunim¹⁸⁴ στο οποίο η κυβέρνηση παραχώρησε όσες άδειες εποικισμού επιθυμούσε. Πίσω από τον Σαρόν, οι κύκλοι της θρησκευτικής δεξιάς επωφελήθηκαν από την κατάσταση για να αναπτύξουν νέους οικισμούς, απειλώντας συνεχώς ότι θα εγκαταλείψουν τον κυβερνητικό συνασπισμό, αν δεν συνεχιστεί μαζικά, ο Ιουδαϊκός εποικισμός των εδαφών. Στο εσωτερικό του Λικούντ, η μετριοπαθής πτέρυγα δυσανεκτή με τη λειτουργία της κυβέρνησης και τον πολεμοκάπηλο προσανατολισμό του Μπέγκιν μετά το Camp David, οργανώθηκε γύρω από τον υπουργό Άμυνας Έζερ Βάιτμαν και ορισμένους φιλελεύθερους βουλευτές. Υπήρχαν μυστικές επαφές για να εξεταστεί το ενδεχόμενο αντικατάστασης του Μπέγκιν, αλλά η παράταξη Χερούτ του Λικούντ και τα θρησκευτικά κόμματα παρέμειναν πιστά. Ο Βάιτμαν μετατοπίστηκε με γοργό ρυθμό προς το κέντρο, αναγγέλλοντας πως, αν η κυβέρνηση περάσει νόμο για την κατάσχεση Αραβικών εδαφών προς εγκατάσταση «ιδεολογικών» οικισμών θα παραιτηθεί. Αυτή η δήλωση τον έβαλε στο στόχαστρο των εποίκων και της ακροδεξιάς. Στα τέλη Μαΐου του 1981, εγκατέλειψε απογοητευμένος την κυβέρνηση. Ήταν ο

¹⁸⁴ Το Gush Emunim (Μπλοκ των πιστών) ήταν ένα Ισραηλινό υπερεθνικιστικό, ορθόδοξο εβραϊκό, δεξιό ακτιβιστικό κίνημα, που δεσμεύτηκε να ιδρύσει εβραϊκούς οικισμούς στη Δυτική Όχθη, τη Λωρίδα της Γάζας και τα Υψίπεδα του Γκολάν.

δεύτερος μετριοπαθής πολιτικός που έκανε κάτι τέτοιο, αφού ο Νταγιάν είχε προηγηθεί. Η κυβέρνηση έμεινε λοιπόν στα χέρια της Δεξιάς και των εξτρεμιστών. Ήδη, ο Αριέλ Σαρόν απαιτούσε θορυβωδώς το υπουργείο Άμυνας το οποίο, τον πρώτο καιρό, ο δύσπιστος Μπέγκιν είχε προσωρινά κρατήσει. Όμως την επόμενη των εκλογών του 1981 ο εξτρεμισμός κορυφώθηκε και ο συνέχιζε να απομονώνεται πολιτικά. Τον Δεκέμβριο αποφάσισε πραξικοπηματικά, από την κλινική στην οποία νοσηλευόταν, την ψήφιση της άμεσης προσάρτησης του Γκολάν. Αυτό όμως που θα οδηγούσε στην πτώση του Μπέγκιν, ήταν η επιδρομή στο Λίβανο.

Από τον Απρίλιο του 1981, είχαν ξαναρχίσει οι συγκρούσεις μεταξύ του Συριακού στρατού και των Χριστιανικών Φαλαγγιτών. Στις τάξεις τους οι υιοί του Τζουμάγιλ είχαν πάρει την αρχηγία, αφού είχαν εξουδετερώσει τους αντιπάλους τους στο χριστιανικό στρατόπεδο. Τον Δεκέμβριο του 1980, ο Μπασίρ Τζουμάγιλ και ο Καμίλ Σαμούν, πήγαν μυστικά στην Ιερουσαλήμ και πήραν από το Μπέγκιν την υπόσχεση ότι θα παραχωρούσε την Ισραηλινή αεροπορία, αν οι Σύριοι επιτίθονταν στους Χριστιανούς.¹⁸⁵ Ο Μπασίρ είχε σχέδιο να εμπλέξει τον Ισραηλινό στρατό στο Λίβανο αφήνοντας του όλες της μικροδουλειές, ενώ το κόμμα του θα καταλάμβανε τη χώρα. Ο Μπασίρ στόχευε τον Προεδρικό θώκο στις εκλογές του 1982 και ήλπιζε πως θα εκλεγόταν. Ενίσχυσε τους δεσμούς του με την IDF και κυρίως με τον αρχηγό του επιτελείου, Εϊτάν. Τι συζητούσαν και τι συμφώνησαν, τελικά, οι δύο άνδρες; Σύμφωνα με ορισμένους Ισραηλινούς ιστορικούς οι Φαλαγγίτες, είχαν καταλάβει ότι οι Ισραηλινοί ήταν πρόθυμοι να τους βοηθήσουν ώστε να απαλλαγούν εντελώς από την παρουσία των Σύριων. Όταν τον Απρίλη του 1981, οι Σύριοι ξεκίνησαν την πολιορκία της Ζάχλα, μιας -στην πλειοψηφία- χριστιανικής πόλης, οι Φαλαγγίτες, χωρίς να διευκρινίσουν ότι είχαν ηθελημένα προκαλέσει τις Συριακές δυνάμεις, κάλεσαν σε βοήθεια την IDF, ζητώντας και την επέμβαση της Ισραηλινής αεροπορίας! Ο Μπέγκιν έδωσε τη συγκατάθεσή του για την πτήση πάνω από το Χαρ Σιν ορισμένων αεροσκαφών, τα οποία έθεσαν εκτός μάχης δύο ελικόπτερα. Σε απάντηση, οι Σύριοι, ανάγγειλαν την εγκατάσταση πυραύλων εδάφους - αέρος στο Λίβανο και έτσι, το 1981, η ατμόσφαιρα επιδεινώθηκε ταχύτατα μεταξύ Ιερουσαλήμ και

¹⁸⁵ Fadi Esber, "The United States and the 1981 Lebanese Missile Crisis", *Middle East Journal*, 70, 3 (Summer 2016), 439-456.

Δαμασκού. Οι ΗΠΑ, ζήτησαν από το Ισραήλ να μην κάνει καμία ενέργεια και έστειλαν τον διπλωμάτη Φίλιπ Χαμπίμπ σε αποστολή. Το καθοριστικό γεγονός που θα προκαλούσε την καταστροφή του Ισραήλ στο Λίβανο, ήταν η τραγική απόφαση του Μπέγκιν να κρίνει τον Αριέλ Σαρόν υπουργό Άμυνας. Θα πρέπει να αναγνωρίσουμε πως η απόφαση αυτή, εν μέρει, του επιβλήθηκε λόγω της οριακής νίκης του Λικούντ και των συμμάχων του: ο κυβερνητικός συνασπισμός συγκέντρωσε μόνο 61 βουλευτές σε σύνολο 120. Ο Μπέγκιν ήταν εξασθενημένος λόγω της νοσηλείας του και ταυτόχρονα, ο Σαρόν, αρνείτο να συμμετάσχει στην κυβέρνηση αν δεν αναλάμβανε το Υπουργείο Άμυνας. Έτσι, ο υπουργός Άμυνας και ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου είχαν πλέον την ίδια ιδεολογία, αλλά και τις ίδιες φιλοδοξίες. Σήμερα είναι γνωστό ότι, με το που ανέλαβε το υπουργείο ο Σαρόν, πήγε στη Διοίκηση του Βόρειου μετώπου να παρουσιάσει σχέδιο επέμβασης στο Λίβανο: στα συρτάρια του Γενικού Επιτελείου, τα σχέδια αυτά ήταν ήδη έτοιμα με την κωδική ονομασία «Ορανίμ» και με δύο εναλλακτικές λύσεις: μία περιορισμένη επιχείρηση μόνο στο νότιο Λίβανο η μία ευρεία επίθεση που θα περιλάμβανε την κατάληψη μεγάλου τμήματος του κεντρικού Λιβάνου, μέχρι το δρόμο Βηρυτού - Δαμασκού. Οι προετοιμασίες για την επέμβαση είχαν ξεκινήσει.

Στο πρώτο μισό του 1982, τα Ισραηλινολιβανικά σύνορα ήταν ήρεμα. Ο Ρίγκαν, προσπαθώντας να βρει μια λύση πρότεινε ένα σχέδιο σε τρεις φάσεις: διαχωρισμό των δυνάμεων στο νότιο Λίβανο, εκκένωση των περιχώρων της Βηρυτού από τους Σύριους, εκκένωση του Λιβάνου από όλες τις ξένες δυνάμεις. Ο Σαρόν όμως ήταν αντίθετος καθώς ο στόχος του ήταν η εξουδετέρωση ή οριστική εκδίωξη των Παλαιστινιακών δυνάμεων από το έδαφος του Λιβάνου, σε δεύτερο στάδιο η απόσυρση του Συριακού στρατού και τέλος, η καθιέρωση μιας νέας τάξης πραγμάτων στη χώρα με την εγκατάσταση ενός φιλοϊσραηλινού χριστιανικού καθεστώτος στη Βηρυτό. Για να συμβεί αυτό, θα έπρεπε να υπάρχει μαζική είσοδος Ισραηλινών δυνάμεων στο Λίβανο, να συνδεθούν οι δυνάμεις αυτές με τις χριστιανικές πολιτοφυλακές γύρω από τη Βηρυτό, να αποκοπεί η οδική αρτηρία Βηρυτού - Δαμασκού, να εκδιωχθούν τόσο η PLO όσο και οι Σύριοι, να εγκατασταθεί χριστιανική κυβέρνηση υπό τον Τζουμάγιλ και αφού συμβούν όλα αυτά, να υπογραφεί μια ειρηνευτική Συνθήκη μεταξύ Ισραήλ και Λιβάνου. Σύμφωνα με τον τότε πρόεδρο των ΗΠΑ στο Ισραήλ, ο Σαρόν είχε εκθέσει αυτή την ιδέα στον ειδικό απεσταλμένο των

ΗΠΑ, Φίλιπ Χαμπίμπ.¹⁸⁶ Οι βλέψεις του Σαρόν δεν περιορίζονταν μόνο στο Λίβανο. Αφού οι Άραβες των κατεχομένων Παλαιστινιακών εδαφών θα δεχόντουσαν τελικά μια περιορισμένη αυτονομία -ύστερα από την εκδίωξη των Παλαιστίνιων Φενταγίν-έστω και υπό Ισραηλινή ηγεμονία, το ίδιο θα συνέβαινε τελικά και με τον Παλαιστινιακό εθνικισμό στη Υπεριορδανία και τη Γάζα. Ακόμα περισσότερο, πάντα στις σκέψεις του Αριέλ Σαρόν, η άφιξη στην Υπεριορδανία των εκδιωχθέντων από το Λίβανο Παλαιστίνιων, θα προκαλούσε ανατροπή του χασιμίτικου καθεστώτος και εγκαθίδρυση ενός Παλαιστινιακού Κράτους στην Ιορδανία. Έτσι, το Ισραήλ θα έδιωχνε τους Παλαιστίνιους μαχητές -αλλά και τους Σύριους- θα κυριαρχούσε στο Λίβανο, ενώ αμέσως μετά θα προκαλούσε ουσιαστικά τη δημιουργία ενός Παλαιστινιακού Κράτους, στα όρια της Ιορδανίας. Όπως αναφέρει και ο Fawwaz Traboulsi: «Τον Μάρτιο του 1980, ένας Αμερικανός εκπρόσωπος κάλεσε το Λίβανο να συμμετέχει στις Συμφωνίες του Camp David, καθώς το ζήτημα της εξουσίας στο Λίβανο ήταν στην ημερήσια διάταξη στο ίδιο το Ισραήλ. Το όραμα του Σαρόν για μια νέα περιφερειακή τάξη προέβλεπε ένα χριστιανικό Λίβανο υπό τον Μπασίρ Τζουμάιλ, μια Ισραηλινή Δυτική Όχθη και μια Παλαιστινιακή Ιορδανία. Στις 6 Ιουνίου 1982, ο Ισραηλινός στρατός άρχισε την εισβολή του στον Λίβανο για να εφαρμόσει αυτό το όραμα».¹⁸⁷ Αυτό ήταν το μεγαλεπήβολο σχέδιο του Σαρόν.

Για να καταλάβουμε, γιατί ο Σαρόν επιθυμούσε μια Ισραηλινή επέμβαση μεγάλης κλίμακας στο Λίβανο προς την επίτευξη των σχεδίων του, θα πρέπει να θυμηθούμε πως ο πόλεμος δεν έπαψε να κλιμακώνεται σε αυτή τη χώρα μεταξύ Χριστιανών Φαλαγγιτών και Σύριων, οι οποίοι σαφώς, δεν είχαν ποτέ εγκαταλείψει το όνειρο μιας μεγάλης Συρίας. Οι Παλαιστινιακές οργανώσεις υπήρξαν οι μεγάλοι ωφελημένοι από αυτή την κατάσταση, η οποία τους επέτρεψε να ριζώσουν γερά στο νότιο Λίβανο. Η προηγούμενη στρατιωτική επιχείρηση, του 1978, όχι μόνο δεν τους αποδυνάμωσε, αλλά μάλλον τους ενίσχυσε σημαντικά, ιδίως μετά την απόσυρση της

¹⁸⁶ Edward Walsh, "Envoy Says Sharon Outlined Invasion Plan to U.S. in 1981", *The Washington Post*, 24 May 1985.

<https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1985/05/24/envoy-says-sharon-outlined-invasion-plan-to-us-in-1981/1a32f8f7-1e96-48ed-921a-6577fbfaf810/>

¹⁸⁷ Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 214.

IDF. Μεταξύ 1979 και 1981, Παλαιστίνιοι κομάντος που είχαν σταλεί στο Ισραήλ προκάλεσαν πολλά θύματα μέσω επανειλημμένων χτυπημάτων. Η αδυναμία της κυβέρνησης να ελέγξει την κατάσταση άρχισε να εξοργίζει τους Ισραηλινούς, ειδικά όταν διαπιστώθηκε ότι, ούτε το Ισραήλ ούτε ο προστατευόμενος του, ο Διοικητής του «Στρατού του Νοτίου Λιβάνου» (SLA) Χαντάντ, μπορούσαν να ελέγξουν τα σύνορα. Ταυτόχρονα, οι επιθέσεις στους καταυλισμούς και τις βάσεις των Παλαιστινίων, τόνωσαν την αποφασιστικότητα των μαχητών Φενταγίν, ενώ η δημοσίευση των φωτογραφιών των θυμάτων από βομβαρδισμούς αμάχων πολιτών, αμαύρωσαν την εικόνα του Ισραήλ στον κόσμο. Μετά το Μάιο του 1981, εν μέσω προεκλογικής εκστρατείας, ο Μπέγκιν διέταξε να ενταθούν οι αεροπορικοί βομβαρδισμοί πάνω στις παλαιστινιακές βάσεις του Λιβάνου: κυκλοφορούσε η ιδέα μιας μεγάλης Ισραηλινής επέμβασης για την καταστροφή των δυνάμεων των Φενταγίν. Οι βομβαρδισμοί πολλαπλασιάστηκαν μετά τις εκλογές, με θύματα όλο και περισσότερους αμάχους. Η εικόνα του Ισραήλ επλήγη προφανώς, αλλά η κατάσταση ήταν τέτοια που ώθησε τον Μπέγκιν να δράσει με κλιμακούμενη επιθετικότητα. Ασφαλώς, ήταν μια κατάσταση που το ίδιο το Ισραήλ είχε εν πολλοίς συνεισφέρει στο να δημιουργηθεί. Οι επιθέσεις των Φενταγίν στο Ισραηλινό έδαφος ήταν συνεχείς, ο πληθυσμός δυσανασχετούσε ενώ πλησίαζαν οι εκλογές και ο Δεξιός συνασπισμός υπό τον Μπέγκιν, φαινόταν να φθίνει. Μετεκλογικά, η νέα Δεξιά κυβερνητική πλειοψηφία ήταν τόσο αδύναμη που χρειαζόταν ένα δυνατό χτύπημα για να τονώσει την θέση της. Αν πλάι σε αυτά, βάλουμε άλλους δύο παράγοντες, αφενός την ασθένεια του Μπέγκιν και αφετέρου τις φιλοδοξίες του Σαρόν και των ακροδεξιών, μπορούμε να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με τον τρόπο που έδρασε η κυβέρνηση και κατ' επέκταση ο στρατός, μέχρι και την οριστική εισβολή με μια ευρείας κλίμακας στρατιωτική επιχείρηση. Τον Ιούλιο του 1981 μετά από τη ρίψη παλαιστινιακών πυραύλων στη Ναχαρίγια, η Ισραηλινή αεροπορία εξαπέλυσε φονικούς βομβαρδισμούς στη Βηρυτό. Οι Παλαιστίνιοι απάντησαν με βροχή ρουκετών στις περιοχές του βορείου Ισραήλ. Από την πλευρά της, η Ισραηλινή αεροπορία ενέτεινε τους βομβαρδισμούς πάνω σε αστικούς στόχους, οι οποίοι καταδικάστηκαν από τον διεθνή τύπο και την κοινή γνώμη. Η εικόνα του Ισραήλ στα ΜΜΕ χειροτέρευσε. Στις ΗΠΑ, η πολιτική των Μπέγκιν και Σαρόν δεν ήταν κατανοητή, ούτε και ο λόγος των τόσο βίαιων βομβαρδισμών. Στο δε Ισραήλ, η Αριστερή αντιπολίτευση καταδίκασε τους

βομβαρδισμούς πολιτών και κατήγγειλε την παντελή έλλειψη πρόβλεψης καταφυγίων, στους οικισμούς του βορρά. Συνέπεια αυτής της απρονοησίας ήταν όλοι οι κάτοικοι των παραμεθόριων περιοχών, από τη Ναχαρίγια ή το Κιργιάτ Σμονά να εγκαταλείψουν την περιοχή για να εγκατασταθούν νοτιότερα. Ενδεικτικό ήταν ότι, στο Κιργιάτ Σμονά η IDF ανέλαβε τις Δημόσιες υπηρεσίες, οι οποίες αποδιοργανώθηκαν πλήρως. Τελικά, με μεσολάβηση των ΗΠΑ, συμφωνήθηκε η κατάπαυση του πυρός, με δέσμευση της PLO να μην προβεί σε στρατιωτικές ενέργειες με ορμητήριο το έδαφος του Λιβάνου, ενώ αντίστοιχα, το Ισραήλ ανέλαβε τη δέσμευση να μην βομβαρδίσει ξανά αμάχους.¹⁸⁸

Ο Σαρόν είχε μια ιστορία βίαιων κατορθωμάτων εναντίον -κυρίως άμαχων- Παλαιστίνιων κατά τις προηγούμενες δεκαετίες. Με αυτά τα «παράσημα» κατάφερε να γίνει υπουργός Άμυνας. Ανήλθε σε μια ισχυρή θέση με ένα φιλόδοξο σχέδιο. Την ολοκληρωτική καταστροφή της PLO στο Λίβανο, «με τέτοιο τρόπο ώστε να μην μπορέσουν να ανοικοδομήσουν τη στρατιωτική και πολιτική τους βάση», όπως είπε σε μια ομάδα Ισραηλινών αξιωματικών. Για να επιτύχει τους στόχους του εισέβαλε στο Λίβανο, ενεπλάκη στην εσωτερική πολιτική του για να εξασφαλίσει την εκλογή του Μπασίρ ως προέδρου και προσπάθησε να εκδιώξει το Συριακό στρατό. Απέτυχε και στους τρεις στόχους. Η PLO παρέμεινε μια βιώσιμη δύναμη, αν και αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη χώρα, ο Τζουμάνιλ δολοφονήθηκε και οι Σύριοι εξακολούθησαν να βρίσκονται στο Λίβανο έως το 2005. Αυτό που ήταν διαφορετικό ήταν ότι χιλιάδες Λιβανέζοι, Παλαιστίνιοι, αλλά και εκατοντάδες Ισραηλινοί ήταν νεκροί.¹⁸⁹

Η Ισραηλινή εισβολή - Πρώτη φάση (Ιούνιος 1982 - Σεπτέμβριος 1982). Η συνθήκη Ειρήνης μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ που υπεγράφη στο Camp David, άλλαξε δραματικά τους συσχετισμούς ισχύος στην Αραβοϊσραηλινή σύγκρουση, εφόσον ουδετεροποίησε το μέτωπό της Αιγύπτου για το Ισραήλ, που πλέον δεν φοβόταν την αντίδραση του Καΐρου σε μία ενδεχόμενη ένοπλη επέμβαση κατά του

¹⁸⁸ Ίλαν Γκράϊλσαμερ, *Η νέα ιστορία του Ισραήλ: δοκίμιο σχετικά με μια εθνική ταυτότητα* (Αθήνα: Καστανιώτης, 2000), 460-461 και 464-468.

¹⁸⁹ Donald Neff, "Nearly Two Decades Later, Ariel Sharon Is Indicted for Sabra and Shatila War Crimes", *Washington Report on Middle East Affairs*, XX, 6, (3 September 2001), 9.

Λιβάνου.¹⁹⁰ Στις 4 Ιουνίου 1982, η Ισραηλινή αεροπορία βομβάρδισε τη Βηρυτό, γνωρίζοντας -από τις μυστικές υπηρεσίες- ότι σε αυτή την περίπτωση οι Παλαιστίνιοι θα αντιδρούσαν βίαια, όπως και συνέβη.¹⁹¹ Ο δρόμος για την επίτευξη του σχεδίου Σαρόν, είχε ανοίξει. Πράγματι, στις 6 Ιουνίου του 1982, ξεκίνησε η **πρώτη φάση** της εισβολής, που θα διαρκέσει από τον **Ιούνιο έως τον Σεπτέμβριο**. Λίγο μετά την ολοκλήρωσή της απόδοσης του Σινά στην Αίγυπτο και τρεις μέρες μετά τη δολοφονική απόπειρα στο Λονδίνο, το Ισραήλ εξαπέλυσε νέο πόλεμο εναντίον των Παλαιστινίων μαχητών. Η επίθεση, με την κωδική ονομασία «Ειρήνη για τη Γαλιλαία», ήταν εξαιρετικά σφοδρή και αιματηρή. Σύντομα, τα Ισραηλινά στρατεύματα έφτασαν στην κοιλάδα Μπεκάα, όπου ήδη βρίσκονταν Ιρανοί μαχητές, που μάχονταν στο πλευρό των Συριακών δυνάμεων και στη συνέχεια πολιορκήσαν τη Βηρυτό.¹⁹² Τα Συριακά στρατεύματα στάθμευαν σε απόσταση από τα Ισραηλινά σύνορα, όπως επίσης και από την περιοχή που ελεγχόταν από τον Χαντάντ/SLA, υπό τη διεύθυνση του Ισραήλ. Τρεις ταξιαρχίες της PLO χώριζαν τα Συριακά στρατεύματα από τα στρατεύματα του Χαντάντ. Εκτός από μια μικρή Συριακή δύναμη στη Βηρυτό, όλα τα Συριακά στρατεύματα αναπτύχθηκαν στο κεντρικό και ανατολικό Λίβανο. Ο Ισραηλινός στρατός άνοιξε μια τριπλή προέλαση. Η προέλασή του στο ανατολικό μέτωπο σταμάτησε, ωστόσο, από τους Σύριους, στη μάχη του Σουλτάν Γιακούμπ. Η κεντρική προέλαση σταμάτησε επίσης από τον Συριακό στρατό, στη μάχη της Ain Zahalta. Μετά από αυτές τις μάχες, ο Ισραηλινός στρατός δεν μπόρεσε να επαναλάβει την προέλασή του παρά μόνο μετά την εκχειρία της 12ης Ιουνίου. Αυτές οι δύο ήττες από τις Συριακές δυνάμεις, ήταν αποφασιστικοί παράγοντες για την ματαίωση του σχεδίου του Σαρόν να κατακτήσει ολόκληρο το Λίβανο και να καταστρέψει τη Συρία ως στρατιωτική δύναμη.¹⁹³ Σε αυτή την πρώτη φάση, οι Ισραηλινοί, οι οποίοι είχαν τη συνεργασία και της Ουάσιγκτον, πολεμούσαν για την επίτευξη του πρώτου τους στόχου: την εκδίωξη των ηγετών της PLO από το Λίβανο. Ένα χρόνο πριν τα ισραηλινά

¹⁹⁰ Κεφαλά, *Διεθνής πολιτική στη Μέση Ανατολή και ανεπίλυτες συγκρούσεις*, 193.

¹⁹¹ Γκράϊλσαμερ, *Η νέα ιστορία του Ισραήλ*, 470.

¹⁹² Κεφαλά, *Διεθνής πολιτική στη Μέση Ανατολή και ανεπίλυτες συγκρούσεις*, 193-4.

¹⁹³ Israel Shahak, "Israel Considers War with Syria as It Ponders 1982 Invasion of Lebanon", Washington Report on *Middle East Affairs*, XI, 3, (August/September 1992), 23-4.

αεροπλάνα είχαν βομβαρδίσει προάστια της Βηρυτού, με την δικαιολογία ότι θέλουν να καταστρέψουν κάποια κεντρικά γραφεία της PLO. Σε αυτές τις επιθέσεις πάνω από 100 σκοτώθηκαν και περίπου 600 τραυματίστηκαν, οι περισσότεροι εξ' αυτών πολίτες. Παρά το γεγονός ότι η επιχείρηση δεν ήταν μια πράξη αυτοάμυνας του Ισραήλ υπό οποιαδήποτε συνθήκη, ο Ρίγκαν δεν την έθιξε. Αντιθέτως, εξουσιοδότησε τον ειδικό απεσταλμένο του Φίλιπ Χαμπίμπ να διαπραγματευτεί μία κατάπαυση του πυρός, δεσμευτική για το Ισραήλ και την PLO, εξίσου. Η εκεχειρία έγινε πραγματικότητα στις 24 Ιουλίου 1981 και παρά τις προκλήσεις που συνάντησε, παρέμεινε. Πανομοιότυπη αντίδραση είχαν οι ΗΠΑ και στις 14 Δεκεμβρίου 1981, όταν το Ισραήλ προσάρτησε και επίσημα τα Υψίπεδα του Γκολάν. Παρότι οι ΗΠΑ, στο Σ.Α του ΟΗΕ, ψήφισαν υπέρ της «παράνομης» προσάρτησης και της αναγκαιότητας λήψης «έκτακτων μέτρων», το Ισραήλ δεν έδωσε καμία σημασία, αφού γνώριζε ότι οι ΗΠΑ δεν θα έκαναν τίποτα στην πράξη εναντίον τους. Αποδείχτηκε ότι είχαν δίκιο μόλις τέσσερις μήνες αργότερα, στις 25 Απριλίου 1982, όταν ύστερα από την αποχώρηση του Ισραήλ από το Σινά (στα πλαίσια του Καμπ Ντέιβιντ), η Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων της Γερουσίας στην Ουάσιγκτον ψήφισε για την αύξηση της ενίσχυσης προς το Ισραήλ κατά 350 εκατομμύρια δολάρια. Συνεπώς, το Ισραήλ γνώριζε ότι οι ΗΠΑ δεν θα στέκονταν εμπόδιο, αν αποφάσιζαν μιας ευρείας κλίμακας επιχείρηση εισβολής στο Λίβανο. Όταν στις 13 Ιουνίου 1982, η IDF είχε περικυκλώσει τη Βηρυτό χτυπώντας ταυτόχρονα και τις Συριακές δυνάμεις με αμερικάνικα όπλα, τα οποία υποτίθεται ότι είχαν πουληθεί στο Ισραήλ υπέρ της αυτοάμυνάς του, ο ΥΠΕΞ Αλεξάντερ Χεγκ έκανε ό,τι ήταν δυνατόν ώστε να βοηθήσει την κυβέρνηση του Ισραήλ, τόσο στο Σ.Α., όσο και στις σχετικές συζητήσεις στον Λευκό Οίκο.¹⁹⁴ Παρά τη σφοδρότητά της, η πολιορκία του Ισραήλ απέτυχε να υποτάξει τους Μουσουλμάνους της δυτικής Βηρυτού. Στις 22 Ιουλίου, το Ισραήλ ξεκίνησε καθημερινές αεροπορικές επιθέσεις με αμερικανικά αεροπλάνα, συχνά συνοδευόμενα από πυροβολικό και ναυτικά πυρά. Οι επιθέσεις αυξήθηκαν σε αγριότητα καθώς η πολιορκία επιμικύνθηκε. Την 1η Αυγούστου, ο βαρύτερος βομβαρδισμός της εισβολής μέχρι

¹⁹⁴ George W. Ball, *Error and betrayal in Lebanon: an analysis of Israel's invasion of Lebanon and the implications for U.S.- Israeli relations* (Washington: Foundation for Middle East peace, 1984), 32-3 και 37-8.

τότε πραγματοποιήθηκε από ξηρά, θάλασσα και αέρα για 14 ώρες. Μόνο η Ισραηλινή πολεμική αεροπορία έδωσε άδεια για πτήση σε 127 αεροσκάφη, ρίχνοντας περίπου 260 τόνους βομβών. Περίπου 200 άνθρωποι σκοτώθηκαν και διπλάσιοι τραυματίστηκαν. Χειρότερα επιφύλασσαν οι Ισραηλινοί για τους κατοίκους της δυτικής Βηρυτού. Στις 12 Αυγούστου τα ξημερώματα, ξεκίνησε μια μαζική Ισραηλινή επίθεση πυροβολικού και συνοδεύτηκε για έντεκα συνεχόμενες ώρες από έναν αεροπορικό βομβαρδισμό. Σκοτώθηκαν 500 άτομα και η μέρα έμεινε γνωστή ως «Μαύρη Πέμπτη». Ο πρόεδρος Ρίγκαν παρά τις φιλοϊσραηλινή πολιτική του, ήταν τόσο εξοργισμένος από τη σφαγή (με αμερικανικά όπλα) που τηλεφώνησε προσωπικά στον Μπέγκιν δύο φορές εκείνη την ημέρα, κατηγορώντας τον ότι, το Ισραήλ προκαλούσε «άσκοπη καταστροφή και αιματοχυσία». Η διεθνής οργή εναντίον του Ισραήλ ήταν τέτοια που, στις 19 Αυγούστου, το Τελ Αβίβ συμφώνησε τελικά σε μια κατάπαυση του πυρός που πρότειναν οι ΗΠΑ. Οι Αμερικάνοι κάλεσαν το Ισραήλ να μείνει μακριά από τη δυτική Βηρυτό, όπου οι οικογένειες των μαχητών της PLO ζούσαν σε μια σειρά από άθλιους προσφυγικούς καταυλισμούς στα νότια προάστια, ώστε να αποσυρθούν από το Λίβανο χιλιάδες αντάρτες της PLO. Προσέφερε επίσης αμερικανικές εγγυήσεις για την ασφάλεια των Παλαιστινίων, τόσο των ανταρτών που αποσύρθηκαν όσο και των οικογενειών τους που παρέμειναν.¹⁹⁵

Σε αυτή την πρώτη φάση της εισβολής, έχουμε και την επίθεση των Ισραηλινών δυνάμεων στους Σύριους. Ήταν ξεκάθαρο ότι η Συρία δεν ήθελε πόλεμο με το Ισραήλ. Ωστόσο ο Σαρόν, έκανε αναπόφευκτη μια σύγκρουση μαζί τους όταν, την ίδια μέρα που το ανακοινωθέν του υπουργικού συμβουλίου -υπαγορευμένο από τον Μπέγκιν- έκανε σαφές ότι οι Σύριοι δεν θα έπρεπε να δεχτούν επίθεση αν δεν πυροβολούσαν πρώτοι, έστειλε μια μεραρχία στον κεντρικό άξονα του αυτοκινητόδρομου Βηρυτού-Δαμασκού, με σκοπό να παρακαμφθεί το μεγαλύτερο

¹⁹⁵ Donald Neff, "Middle East History: It Happened in February; Israeli Leaders Found Indirectly Responsible for Massacres in Lebanon", Washington Report on *Middle East Affairs*, XI, 5, (28 February 1998), 91-3.

μέρος των Συριακών δυνάμεων. Οι δυνάμεις αυτές είχαν διαταγές να επιτεθούν σε οποιουσδήποτε Παλαιστίνιους ή Σύριους μπορεί συναντούσαν.¹⁹⁶

Ο Πρόεδρος του Λιβάνου Ελίας Σαρκίς, απηύθυνε αίτημα βοήθειας προς τον Ρίγκαν. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί, με τη σύμφωνη γνώμη του ΟΗΕ, η Πολυεθνική Δύναμη Ασφάλειας (ΠΔΑ), στην οποία συμμετείχαν οι Ηνωμένες Πολιτείες, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία και η Ιταλία. Έφτασε στη Βηρυτό στις 3 Σεπτεμβρίου 1982 και είχε ως αποστολή να υποστηρίξει τον Λιβανικό στρατό στην αποκατάσταση της ασφάλειας στην πρωτεύουσα και τα περίχωρά της, καθώς και να παρέχει προστασία στους άμαχους. Έργο της ΠΔΑ στην επιχείρηση αυτή, ήταν η κατάπαυση του πυρός η οποία έχει ήδη ζητηθεί από το Σ.Α., με την απόφαση 508 της 6ης Ιουνίου, δηλαδή αμέσως μετά την έναρξη της Ισραηλινής επίθεσης, πράγμα στο οποίο αντιδρούσε το Ισραήλ. Ταυτόχρονα όμως, οι ΗΠΑ, επιδίωκαν την επίτευξη του κυρίου στόχου του Ισραήλ, δηλαδή την εκδίωξη της PLO. Άλλωστε, κατά τις πρώτες ημέρες της εισβολής, υπήρχε η σιωπηλή έγκριση από την Ουάσιγκτον.¹⁹⁷ Μέσα σε αυτό το δαιδαλώδες πεδίο συγκρούσεων η αποστολή της ΠΔΑ, κάθε άλλο παρά εύκολη ήταν. Από τη μία διότι δεχόταν σφοδρές επιθέσεις από τις ένοπλες πολιτοφυλακές, πλην αυτής των Φαλαγγιτών. Από την άλλη διότι υπήρχαν σοβαρές τριβές μεταξύ των δυνάμεων των κρατών που την αποτελούσαν σχετικά με το πεδίο δράσης, την έκταση των επιχειρήσεων και ούτω καθεξής. Συνεπώς, η ΠΔΑ δεν κατάφερε να φέρει σε πέρας την αποστολή της. Ο Λιβανικός στρατός δεν ενισχύθηκε, οι άμαχοι έμειναν απροστάτευτοι και η Ισραηλινή επίθεση συνεχίστηκε. Τελικά, οι πολυεθνικές δυνάμεις αποχώρησαν. Έτσι λοιπόν, παρά τις διεθνείς αντιδράσεις και τη διεθνή επέμβαση η Ισραηλινή επίθεση συνεχίστηκε και παρά τον βαρύ φόρο αίματος αμάχων, ο βασικός στόχος της ισραηλινής επιχείρησης «Ειρήνη για τη Γαλιλαία» επετεύχθη. Οι Παλαιστίνιοι Φενταγίν αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το

¹⁹⁶ Ball, *Error and betrayal in Lebanon*, 41-2.

¹⁹⁷ Shahak, "Israel Considers War with Syria as It Ponders 1982 Invasion of Lebanon", 23-4.

νότιο Λίβανο και να αποχωρήσουν από τη Βηρυτό, ενώ στις 16 Σεπτεμβρίου άρχισαν οι σφαγές αμάχων Παλαιστινίων στα στρατόπεδα της Σάμπρα και Σατίλα.¹⁹⁸

Δεύτερη φάση (Οκτώβριος 1982- Μάιος 1983). Αν στην πρώτη φάση της εισβολής, ο στόχος του Ισραήλ (αλλά και των ΗΠΑ), ήταν η εκδίωξη των ηγετών της PLO από το Λίβανο, σε αυτή τη **δεύτερη φάση**, έχουμε την προσπάθεια του Ισραήλ, και πάλι με τη βοήθεια των ΗΠΑ, στην επίτευξη του δεύτερου στόχου: Την δημιουργία των προϋποθέσεων για την συγκρότηση ενός φιλικού Λίβανου, υπό την επιρροή του Ισραήλ, την επίτευξη μιας Συμφωνίας Ειρήνης και την εκδίωξη του Συριακού στρατού από τη χώρα. Επειδή η αξιοπιστία των ΗΠΑ είχε κλονιστεί από τις σφαγές στη Σάμπρα και στη Σατίλα, η Αμερικάνικη Διοίκηση ένωσε ιδιαίτερη πίεση για να βοηθήσει στον περιορισμό της βίας. Κάποια εξωτερική παρουσία ήταν απαραίτητη, για να αποφευχθεί η έκρηξη ολόκληρης της περιοχής στις φλόγες. Όπως είχαν εξελιχθεί τα πράγματα, η μόνη δυνατή και λογική λύση ήταν να κινηθούν οι ειρηνευτικές δυνάμεις του ΟΗΕ (UNIFIL), οι οποίες στάθμευαν λίγα μίλια από τα νότια σύνορα του Λίβανου με το Ισραήλ, από τον Μάρτιο του 1978. Κάποιες δυνάμεις της UNIFIL, η οποία συνολικά αριθμούσε 5.300 άνδρες, θα μπορούσαν να μετακινηθούν προς τη Βηρυτό και οι συνοριακές δυνάμεις να αντικατασταθούν αργότερα. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Λευκός Οίκος ήθελε να περάσει την ευθύνη στον ΟΗΕ, αλλά και το Κογκρέσο αναζητούσε να διερευνηθεί η δυνατότητα αναδιάταξης της UNIFIL, ώστε να μπορέσει να συνεισφέρει. Υπό αυτές τις συνθήκες, γιατί οι ΗΠΑ δεν προώθησαν την λύση της παρέμβασης της UNIFIL; Παρά τις αμερικάνικες παροτρύνσεις, το Ισραήλ αρνήθηκε να μετακινηθούν οι δυνάμεις της προς το βορρά, δια μέσω των γραμμών των δυνάμεών του. Η εκπρόσωπος τύπου του State of Department, Αννίτα Στόκμαν, δήλωσε ότι «σαφώς και ελπίζουμε ότι το Ισραήλ θα συμφωνήσει στην μετακίνηση της UNIFIL». Όμως, για μια ακόμα φορά, οι ΗΠΑ υποχώρησαν μπροστά στη θέληση του Ισραήλ, χωρίς καμία προσπάθεια να το μεταπείσουν. Έτσι, χάθηκε μια ευκαιρία που ενδεχομένως να άλλαζε την κατάσταση και το χάος παρέμεινε. Το Ισραήλ είπε ότι, ήταν αντίθετο σε αυτή την κίνηση καθότι

¹⁹⁸Carole Collins, "Chronology of the Israeli Invasion of Lebanon June-August 1982", *Journal of Palestine Studies*, 11/12, 11, 4 - 12, 1, Special Issue: The War in Lebanon (Summer - Autumn 1982), 135-192. Κεφαλά, *Διεθνής πολιτική στη Μέση Ανατολή και ανεπίλυτες συγκρούσεις*, 194.

φοβόταν ότι κάποιες χώρες που συμμετείχαν στη UNIFIL μπορεί να ήταν εχθρικές προς το Ισραήλ. Όμως αυτό, δύσκολα μπορεί να ειπωθεί για τις χώρες που συμμετείχαν.¹⁹⁹ Το Ισραήλ είχε και άλλους λόγους που δεν έβλεπε με καλό μάτι την ειρηνευτική δύναμη. Τον Ιούνιο του 1982, η UNIFIL, όντας ανήμπορη να αντιμετωπίσει ένοπλα τις Ισραηλινές δυνάμεις, είχε βρει διάφορους τρόπους να εμποδίσει την προέλαση της IDF προς τη Βηρυτό -στα πλαίσια της εντολής της- και αυτό για το Τελ Αβίβ ήταν μια ένδειξη ασέβειας προς το κράτος τους. Τέλος, υπήρχε και ένας ακόμα ισχυρός λόγος. Το Ισραήλ υπολόγιζε ότι, αν κατάφερνε να εμπλέξει πιο βαθιά τις ΗΠΑ στο Λίβανο, θα το βοηθούσαν να πετύχει τους στόχους του. Μετά από όλα αυτά, οι Ισραηλινοί ηγέτες ήξεραν -και συχνά καυχόταν γι' αυτό- ότι μπορούσαν να ελέγχουν τις αμερικάνικες ενέργειες.²⁰⁰

Παρόλο αυτά, τα σχέδια του Ισραήλ, σε αυτή τη δεύτερη φάση, δεν εξελίχθηκαν όπως θα έλπιζε. Η αλήθεια είναι ότι οι Ισραηλινοί ήταν απογοητευμένοι με τον Μπασίρ, από τον οποίο είχαν περισσότερες προσδοκίες. Από όλους τους Μαρωνίτες ηγέτες, ο Μπασίρ ήταν ο πιο φιλικός. Το Ισραήλ είχε παίξει σημαντικό ρόλο και στην εκλογή του. Αλλά αν οι Ισραηλινοί περίμεναν περισσότερα από τον Μπασίρ, ήταν τελείως καχύποπτοι για τον αδερφό του Αμίν, που έγινε Πρόεδρος όταν δολοφονήθηκε ο Μπασίρ. Ο Αμίν, είχε χρησιμοποιηθεί ως σύνδεσμος της οικογένειας Τζουμάγιλ με τη Δαμασκό και μάλλον είχε προνομιακές σχέσεις με τη Συρία, παρά με το Ισραήλ. Οι ΗΠΑ όμως προτιμούσαν σαφώς τον Αμίν για Πρόεδρο, παρά μια στρατιωτικού τύπου λύση που σκεφτόταν το Ισραήλ για να ελέγξει την κατάσταση και ο Αμίν Τζουμάγιλ έγινε Πρόεδρος στις 21 Σεπτεμβρίου του 1982 με μια πλειοψηφία 77 ψήφων, συμπεριλαμβανομένων και πολλών Μουσουλμάνων αντιπροσώπων, οι οποίοι είχαν μπούκοτάρει την εκλογή Μπασίρ, αλλά ψήφισαν υπέρ του Αμίν, μιας και τον έβλεπαν ως έναν υποψήφιο των ΗΠΑ παρά του Ισραήλ. Μετά από όλα αυτά, το Ισραήλ απείχε πολύ από τον δεύτερο στόχο του για μια μακράς πνοής Συμφωνία Ειρήνης με το Λίβανο. Οι ΗΠΑ ήθελαν να εξασφαλίσουν την αποχώρηση όλων των ξένων στρατευμάτων από το Λίβανο και το Ισραήλ δεχόταν την

¹⁹⁹ Γαλλία, Φιλανδία, Φίτζι, Ιρλανδία, Γκάνα, Ιταλία, Ολλανδία, Νορβηγία, Σενεγάλη και Σουηδία.

²⁰⁰ Ball, *Error and betrayal in Lebanon*, 60-2.

δική του αποχώρηση, μόνο με μια πλήρως δεσμευτική Συνθήκη Ειρήνης.²⁰¹ Ο Αμίν Τζουμάγιλ όμως, βρισκόταν κάτω από πίεση από τα μουσουλμανικά στοιχεία ώστε να μην παραχωρήσει στο Ισραήλ τα ειδικά δικαιώματα που απαιτούσε για το νότιο Λίβανο. Μια οποιαδήποτε παραχώρηση, θα σήμαινε την ουσιαστική προσάρτηση από το Ισραήλ, μιας περιοχής όπου στη μεγάλη της πλειοψηφία κατοικείτο από Σιίτες. Στο Ισραήλ, ταυτόχρονα, υπήρχε δυσaráσκεια της κοινής γνώμης για τις συνεχιζόμενες απώλειες στρατιωτών και οι ΗΠΑ προχώρησαν σε διπλωματικές κινήσεις εξεύρεσης μιας λύσης, με τον νέο ΥΠΕΞ του Ρίγκαν, Τζορτζ Σουλτς. Ο Σουλτς προσπάθησε να πείσει την κυβέρνηση του Τζουμάγιλ να παραχωρήσει όσο το δυνατόν περισσότερο έλεγχο του νοτίου Λιβάνου στο Ισραήλ. Η τελική Συμφωνία πραγματοποιήθηκε στις 17 Μαΐου και εκτός των Αμερικάνων, κανείς δεν ήταν ευχαριστημένος. Σημαντικές παραχωρήσεις προς το Ισραήλ περιλαμβάνονταν σε μυστικά πρωτόκολλα, όμως το δημοσιευμένο κείμενο περιείχε μόνο εκείνες τις αντιλήψεις που ήταν λιγότερο προσβλητικές για τη μουσουλμανική κοινή γνώμη. Ωστόσο, για τους περισσότερους Λιβανέζους και για τους Σύριους, αντιπροσώπευε μια υπερβολική παρέκκλιση της κυριαρχίας και ήταν επίσης προσβεβλημένοι από την υπόσχεση «εξομάλυνσης των σχέσεων» που περιείχε. Στους Ισραηλινούς πρόσφερε πολύ λιγότερο έλεγχο του νότιου Λιβάνου από ό,τι ήλπιζαν να επιτύχουν, ενώ δεν είχε τον χαρακτήρα μιας πλήρους Συνθήκης Ειρήνης, όπως επεδίωκαν.²⁰²

Τρίτη φάση (Ιούνιος 1983- Φεβρουάριος 1984). Έως τα μέσα του 1983 είχε γίνει ξεκάθαρο στην κυβέρνηση του Ισραήλ ότι είχε αποτύχει στην επίτευξη της Συνθήκης που ήθελε και θεωρώντας την κυβέρνηση του Αμίν πολύ αδύναμη, ως μέσο για να εξυπηρετήσει τους στόχους της, εγκατέλειψε το μεγαλειώδες σχέδιό της, αποσύροντας την IDF στο νότιο Λίβανο. Αν και αυτό κατέστρεφε κάθε ευκαιρία ώστε να επιτευχθεί ένας ενωμένος Λίβανος απαλλαγμένος από ξένα στρατεύματα, ο Λευκός Οίκος εξακολουθούσε να επιμένει στην επιδίωξη αυτού του στόχου. Οι Ισραηλινοί είχαν διδαχθεί πια, μέσω μιας απογοητευτικής εμπειρίας ότι, μια ελεγχόμενη από το Ισραήλ κυβέρνηση Μαρωνιτών στη Βηρυτό, δεν μπορούσε να επεκτείνει την κυριαρχία της στην υπόλοιπη χώρα. Όπως το έβλεπαν, το καλύτερο

²⁰¹ Schiff & Ya'ari, *Israel's Lebanon War*, 233. Ball, *Error and betrayal in Lebanon*, 64-5.

²⁰² Ball, *Error and betrayal in Lebanon*, 65-6.

που είχαν να κάνουν ήταν να συνεχίσουν την κατοχή του νοτίου Λιβάνου, εξασφαλίζοντας έτσι κατά ένα μέρος, αυτό που δεν μπόρεσαν να επιτύχουν με μία πλήρης Συνθήκη. Η προσπάθεια, με στρατιωτικά μέσα, να στηριχθεί το αδύναμο καθεστώς του Αμίν αποδείχτηκε υπερβολικά δαπανηρή τόσο από οικονομική και πολιτική άποψη, όσο και από το κόστος στις ζωές των στρατιωτών. Η IDF είχε μεγάλες απώλειες, ειδικά στα Βουνά Σουφ και η ισραηλινή κοινή γνώμη απαιτούσε την επιστροφή των στρατευμάτων. Αμέσως μετά τη Συμφωνία της 17^{ης} Μάη, άρχισαν επιθέσεις στις δυνάμεις κατοχής του νοτίου Λιβάνου. Ο αριθμός των νεκρών στρατιωτών αυξανόταν διαρκώς, από 368 τον Οκτώβριο του 1982 σε 490 την 1^η Ιουνίου 1983 και 586 έως την 1^η Ιουνίου 1984. Η IDF αποχώρησε και από τα Βουνά Σουφ, όπου ήταν αδύνατο να παραμείνει σε μια περιοχή, στην οποία -από αιώνες- οι κάτοικοί της φημίζονταν για την αγριότητα που μπορούσαν να επιδείξουν απέναντι σε κατοχικά στρατεύματα.²⁰³ Το Ισραήλ έμεινε στο νότιο Λίβανο, σε ένα αδιέξοδο που κράτησε έως το 2000, όταν και αποφάσισε, μονομερώς, να αποχωρήσει.

Πέρα όμως από τις ανάγκες της ασφάλειας των συνόρων, υπήρχαν και κάποια άλλα συμφέροντα, που υποχρέωναν το Ισραήλ να παραμείνει στη ζώνη κατοχής του νότου. Πρέπει να επιστρέψουμε στην Ισραηλινή εισβολή για να τα κατανοήσουμε. Ένα από τα πρώτα πράγματα που έκανε το Ισραήλ εισβάλλοντας στο Λίβανο ήταν να άρει τους τελωνειακούς φραγμούς που χώριζαν τις δύο χώρες, όσον αφορά την είσοδο ισραηλινών εμπορευμάτων. Τα συνηθισμένα λιβανέζικα προϊόντα απαγορευόταν να εισέλθουν στο Ισραήλ. Αλλά τα ισραηλινά εμπορεύματα εισέρχονταν στο Λίβανο με την πλήρη ενθάρρυνση της ισραηλινής κυβέρνησης χωρίς να πληρώνουν τελωνειακούς δασμούς οποιουδήποτε είδους και επανεξάγονταν σε άλλες χώρες. Περιττό να πούμε ότι μια τέτοια κατάσταση ήταν εντελώς πρωτόγνωρη. Θεωρήθηκε ως τέτοια, τον Αύγουστο του 1982, ακόμα και από τον πιστό σύμμαχο του Ισραήλ, τον Μπασίρ Τζουμάγιλ, ο οποίος, όταν συναντήθηκε με τον Ισραηλινό πρωθυπουργό Μεναχέμ Μπέγκιν στη Ναχαρίγια, τον εξόργισε, ζητώντας την αποκατάσταση των τελωνειακών φραγμών στα διεθνώς αναγνωρισμένα σύνορα μεταξύ των δύο χωρών. Ο Μπέγκιν απέρριψε θυμωμένα το αίτημα του συμμάχου του.

²⁰³ Στο ίδιο, 71-3.

Το καθεστώς αυτό παρέμεινε αναλλοίωτο μέχρι και την Ισραηλινή αποχώρηση από το Λίβανο.²⁰⁴

Η αποχώρηση της PLO από το Λίβανο. Πολλοί Ισραηλινοί σχολιαστές, θέλοντας να περιγράψουν το λιβανέζικο δράμα και την ανάγκη της ισραηλινής παρέμβασης, παρουσίαζαν το Λίβανο ως μία ισορροπημένη και ειρηνική κοινωνία η οποία ζούσε σε αρμονία, μέχρι την στιγμή της εμφάνισης στη χώρα των Παλαιστίνιων και της PLO, μετά το 1970. Η εξήγηση -για αυτούς- της έκρηξης στο Λίβανο, ήταν η προσπάθεια του παλαιστινιακού κινήματος να πάρει υπό τον έλεγχό του τη χώρα, ώστε να εξυπηρετήσει τους σκοπούς του. Όποιος έζησε στο Λίβανο πριν από τον Εμφύλιο γνωρίζει ότι αυτή είναι μια εύκολη, ακόμη και επιπόλαιη εξήγηση. Οι εσωτερικές συγκρούσεις που μάστιζαν το Λίβανο από την εγκαθίδρυση της Γαλλικής Εντολής δεν ήταν κυρίως μεταξύ Λιβανέζων και Παλαιστίνιων. Στις διακοινοτικές συγκρούσεις του '58 μεταξύ δεξιών Μαρωνιτών και Αράβων εθνικιστών, οι Παλαιστίνιοι δεν έπαιξαν κανένα ρόλο. Και στον μετέπειτα Εμφύλιο, η πλειοψηφία του Λιβανικού λαού πήρε το μέρος των Παλαιστίνιων ενάντια στις δυνάμεις των Μαρωνιτών.²⁰⁵ Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, η Βηρυτός έγινε ένα δεύτερο σπίτι (αν και μόνο προσωρινό) για πολλούς Παλαιστίνιους. Ανάμεσά τους ήταν μαχητές της PLO, στελέχη και ηγέτες που είχαν αναγκαστεί να μετακομίσουν στο Λίβανο μετά την απέλαση τους από την Ιορδανία και είχαν εγκαταστήσει ή είχαν δημιουργήσει τις οικογένειές τους εκεί. Σε αυτήν την κοσμοπολίτικη πόλη ενώθηκαν με τους συμπατριώτες τους που είχαν φθάσει για πρώτη φορά στο Λίβανο το 1948- '49 ως πρόσφυγες, καθώς και με πολιτικούς εξόριστους από όλη την περιοχή που είχαν κάνει τη Βηρυτό τόπο διαμονής τους. Υπήρχαν πολλοί άλλοι Παλαιστίνιοι στη Βηρυτό, οι οποίοι βρίσκονταν εκεί από επιλογή. Με τα χρόνια, τα μέλη της αυξανόμενης Παλαιστινιακής αστικής τάξης έλκονταν από το ελεύθερο πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον της πόλης. Πολλοί κατάφεραν να αποκτήσουν Λιβανική υπηκοότητα. Η πρωτεύουσα του Λιβάνου προσέλκυσε επίσης χιλιάδες νέους

²⁰⁴ Israel Shahak, "The Real Israeli Interest in Lebanon", Washington Report on *Middle East Affairs*, X, 2, (31 July 1996), 19 και 111.

²⁰⁵ "Israel's Intentions in Lebanon", *Journal of Palestine Studies*, 11/12, 11, 4 - 12, 1, Special Issue: The War in Lebanon (Summer - Autumn, 1982), σ.σ. 279-281.

Παλαιστίνιους από τα κατεχόμενα εδάφη, την Ιορδανία και τον Κόλπο, οι οποίοι ήρθαν να σπουδάσουν στα φημισμένα Πανεπιστήμια της Βηρυτού. Οι περισσότεροι πήγαν στο σπίτι τους μετά από μερικά χρόνια, αλλά πολλοί έμειναν μετά την ολοκλήρωση της εκπαίδευσής τους. Ενώ όλα αυτά τα ιδρύματα είχαν μεγάλο αριθμό Παλαιστινίων φοιτητών, το Αραβικό Πανεπιστήμιο είχε κυρίως Παλαιστίνιο φοιτητικό σώμα. Βρισκόταν κοντά στη συνοικία Fakhani, όπου βρίσκονταν και τα περισσότερα γραφεία της PLO και γειτνιάζαν με τους μεγάλους καταυλισμούς προσφύγων Σάμπρα και Σατίλα. Για τους Παλαιστίνιους, κατά τα έτη 1971-’82, αυτή η περιοχή, περίπου ενός τετραγωνικού μιλίου στο κέντρο της Βηρυτού, ήταν ό,τι πιο κοντινό είχαν ποτέ σε ένα πολιτικό, πνευματικό, οικονομικό, διοικητικό και πνευματικό κέντρο, από το 1948. Οι Παλαιστίνιοι στο Λίβανο γνώριζαν πολύ καλά ότι οι (ισχυροί) Ισραηλινοί εχθροί τους, ήθελαν να τερματίσουν την εκεί παρουσία της PLO. Ωστόσο, η ιδέα ότι θα μπορούσαν να εξαναγκαστούν να φύγουν από τη Βηρυτό, φαινόταν ένα αποκύημα της φαντασίας στους περισσότερους από αυτούς, στις παραμονές της εισβολής. Φαινόταν επίσης απίθανο, σε πολλούς Λιβανέζους. Πολλοί παράγοντες συνέβαλαν σε αυτή την αίσθηση της μονιμότητας της PLO στο Λίβανο και στη δυσπιστία ότι οι στόχοι των αντιπάλων τους θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν. Ανάμεσά τους ήταν οι αναμνήσεις μιας πρόσφατης σειράς αποτυχημένων προσπαθειών να τους απομακρύνουν, η φαινομενική σταθερότητα των δομών της PLO, ο βαθμός στον οποίο μεμονωμένοι Παλαιστίνιοι είχαν εγκατασταθεί στη Βηρυτό και ο βαθμός στον οποίο η PLO είχε ενσωματωθεί στον κατεστραμμένο από τις συγκρούσεις, πολιτικό χάρτη του Λιβάνου. Ωστόσο, όλες αυτές οι προφανείς βεβαιότητες κατέρρευσαν στα μέσα Ιουνίου του 1982, με την IDF στις πύλες της Βηρυτού και τη μεγαλύτερη υπερδύναμη του κόσμου να υποστηρίζει επίμονα τις απαιτήσεις του Ισραήλ, του Προέδρου Σαρκίς και της δεξιάς του Λιβάνου ότι, η PLO έπρεπε να φύγει αμέσως από τη Βηρυτό. Ως αποτέλεσμα, η ηγεσία της PLO, αντιμετώπισε μια από τις πιο σκληρές και πιο οδυνηρές αποφάσεις στην ιστορία της.²⁰⁶

²⁰⁶ Rashid Khalidi, *Under Siege: PLO Decisionmaking During the 1982 War* (New York: Columbia University Press, 2014), 124-6. Rashid Khalidi, “The Palestinians in Lebanon: Social Repercussions of Israel's Invasion”, *Middle East Journal*, 38, 2, (Spring 1984), 255-266.

Η σφαγή στη Σάμπρα και τη Σατίλα. Στα τέλη Αυγούστου του 1982, εξελέγη Πρόεδρος ο Μπασίρ, οποίος επρόκειτο να παραλάβει την προεδρία από τον Ελίασ Σαρκίς στις 23 Σεπτεμβρίου. Όμως στις 14 Σεπτεμβρίου, την ώρα που βρισκόταν σε σύσκεψη με τους επιτελείς του στο αρχηγείο των Φαλαγγιτών στη Βηρυτό, το κτίριο ανατινάχθηκε από μία βόμβα 200 κιλών. Ο Τζουμάγιλ βρέθηκε νεκρός μέσα στα ερείπια. Το επόμενο πρωί, τα Ισραηλινά στρατεύματα εισήλθαν στη δυτική Βηρυτό, η οποία τους αντιστάθηκε για περισσότερους από τρεις μήνες, φαινομενικά «για να αποτρέψουν ένα λουτρό αίματος». Στην πραγματικότητα το δημιούργησαν.²⁰⁷

Επί αρκετές εβδομάδες, η IDF πίεζε το στρατό του Λιβάνου να αναλάβει την ευθύνη των παλαιστινιακών προσφυγικών στρατοπέδων. Μέχρι την ημέρα της δολοφονίας του Τζουμάγιλ, οι Λιβανικές δυνάμεις επέβλεπαν ορισμένα στρατόπεδα, αλλά μετά τη δολοφονία του αποτραβήχτηκαν και αποποιήθηκαν την ευθύνη. Στις 16 Σεπτεμβρίου 1982, ο Διοικητής των Ισραηλινών δυνάμεων στη Βηρυτό, κατόπιν εντολής του Σαρόν, επέτρεψε την είσοδο δυνάμεων των Χριστιανών Φαλαγγιτών στα παλαιστινιακά προσφυγικά στρατόπεδα Σάμπρα και Σατίλα. Τα στρατόπεδα ήταν στην πραγματικότητα αστικές συνοικίες, ενώ σε μία από αυτές περιλαμβάνονταν περίπου 2.000 κτίρια. Οι Φαλαγγίτες εισήλθαν στα στρατόπεδα με σκοπό να εκριζώσουν τα υπολείμματα των δυνάμεων της PLO, που πίστευαν ότι βρίσκονταν εκεί. Η έγκριση του Ισραηλινού υπουργικού συμβουλίου δόθηκε λίγο μετά την είσοδο των Φαλαγγιτών. Οι Ισραηλινές και οι Λιβανικές δυνάμεις που βρίσκονταν στην περιοχή, άκουσαν πυροβολισμούς μέσα στα στρατόπεδα. Πίστεψαν ότι οφείλονταν στις συγκρούσεις ανάμεσα στους Φαλαγγίτες και τις δυνάμεις της PLO. Συντόμως, θα αποκαλυπτόταν μία αποτρόπαιη εικόνα. Οι δυνάμεις των Φαλαγγιτών είχαν διαπράξει σφαγή.²⁰⁸ Αυτό το πογκρόμ διεξήχθη από μέλη της πολιτοφυλακής του Μπασίρ, με επικεφαλής τον Elie Hobeika, από κοινού με τα μέλη της πολιτοφυλακής του SLA. Αν και οι αξιωματούχοι της IDF φαινόταν ότι είχαν αναλάβει την ευθύνη για την ασφάλεια στην περιοχή, δεν έκαναν τίποτα για να σταματήσουν την αιματοχυσία. Μετά από δύο μέρες σφαγής τα νέα άρχισαν να διαρρέουν και στις 18 Σεπτεμβρίου,

²⁰⁷ Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 218.

²⁰⁸ Chaim Herzog, *Οι αραβοϊσραηλινοί πόλεμοι, η αραβοϊσραηλινή διένεξη από το 1948 μέχρι σήμερα*, (Ν. Ψυχικό: Λιναίος, 2011), 653-4.

έγινε φανερό το πραγματικό μέγεθος της φρίκης. Σχεδόν 2.000 άνθρωποι σκοτώθηκαν, κυρίως γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένοι.²⁰⁹ Σε ένα όργιο δολοφονίας που κράτησε 38 ώρες, οι Φαλαγγίτες δολοφονούσαν μεθοδικά, όλους όσους μπορούσαν να βρουν. Ήταν σφαγή ενός είδους που, ο πολιτισμένος νους δεν μπορεί να κατανοήσει. Κάποια θύματα πυροβολήθηκαν στο κεφάλι, ενώ σε άλλους είχε κοπεί ο λαιμός τους. Κάποιοι είχαν δεμένα τα χέρια πίσω από την πλάτη τους πριν δολοφονηθούν. Ένας νεαρός άνδρας ευνουχίστηκε. Ένας Φαλαγγίτης έριξε χειροβομβίδα εναντίον τεσσάρων γιατρών που προσπάθησαν να φύγουν από το νοσοκομείο Acca υπό λευκή σημαία. Οι τρεις σκοτώθηκαν. Κανένας Φαλαγγίτης δεν έκανε επίσημα κάποια δήλωση, αλλά γνωρίζουμε ότι οι δολοφονίες θεωρήθηκαν ως μια εκδίκηση για τη δολοφονία του Μπασίρ και για διάφορες ακόμα δολοφονίες Χριστιανών από την PLO, αλλά και ως ένας τρόπος να διώξουν τους Παλαιστίνιους από το Λίβανο.²¹⁰

Η είδηση της σφαγής προκάλεσε σοκ στο Ισραήλ και ξεσήκωσε διαμαρτυρίες σε ολόκληρο τον κόσμο. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης ζήτησαν την έκτακτη συνεδρίαση της Κνεσέτ, τη δημιουργία μιας Εθνικής εξεταστικής επιτροπής και την παραίτηση του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Άμυνας. Η αντιπολίτευση είχε προειδοποιήσει για τους κινδύνους που ενείχε η είσοδος στη δυτική Βηρυτό και υποστήριζε ότι, αφού το Ισραήλ είχε ανακοινώσει ότι αναλαμβάνει την ευθύνη για την έννομη τάξη στη δυτική Βηρυτό, ήταν ως ένα βαθμό υπεύθυνο για τα τραγικά γεγονότα που συνέβησαν στα στρατόπεδα. Επιπλέον, η άδεια που δόθηκε στις δυνάμεις των Φαλαγγιτών ώστε να εισέλθουν στα στρατόπεδα θεωρήθηκε μεγάλο λάθος, από την πλευρά εκείνων που πήραν την απόφαση αυτή. Αρχικά ο Μπέγκιν αντιστάθηκε στις δημόσιες πιέσεις για τη σύσταση εξεταστικής επιτροπής, υποστηρίζοντας ότι θα αρκούσε μία πραγματογνωμοσύνη. Ο Υπουργός Ενέργειας της κυβέρνησης του Μπέγκιν, Γιτςχάκ Μπέρμαν και ένα ακόμη μέλος του κυβερνητικού συνασπισμού του Φιλελεύθερου κόμματος ψήφισαν εναντίον της Κυβέρνησης και τάχθηκαν υπέρ της σύστασης εξεταστικής επιτροπής. Ο Μπέρμαν παραιτήθηκε από το υπουργικό συμβούλιο. Το Εθνικό Θρησκευτικό Κόμμα και το κόμμα Ταμί, που

²⁰⁹ Winslow, *Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society*, 227.

²¹⁰ John Laffin, *The War of Desperation: Lebanon, 1982-85* (London, Osprey Publishing Ltd, 1985), 170.

ανήκαν και τα δύο στον κυβερνητικό συνασπισμό, ζήτησαν τη διενέργεια επίσημης έρευνας, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο την κυβερνητική πλειοψηφία στην Κνεσέτ σε περίπτωση που το αίτημά τους δεν ικανοποιείτο. Η δημόσια απαίτηση για τη σύσταση εξεταστικής επιτροπής κορυφώθηκε με μία μαζική διαμαρτυρία που έλαβε χώρα στο Τελ Αβίβ, στην οποία συμμετείχαν περίπου 400.000 άνθρωποι. Περίπου το 10% του συνολικού πληθυσμού παρευρέθηκε σε αυτή τη συγκέντρωση, που ήταν κατά πάσα πιθανότητα η μεγαλύτερη που έγινε ποτέ στο Ισραήλ. Μπροστά στο διογκούμενο αίτημα για επίσημη διερεύνηση, τόσο από το εσωτερικό της χώρας όσο και από το εξωτερικό, ο Μπέγκιν υποχώρησε, και συστάθηκε μία εξεταστική επιτροπή υπό τον πρόεδρο του Ανωτάτου Δικαστηρίου, δικαστή Γιτςχάκ Καχάν. Η επιτροπή εργάστηκε επί αρκετούς μήνες και έλαβε τις μαρτυρίες ενός μεγάλου αριθμού προσώπων συμπεριλαμβανομένου του Μπέγκιν, του Σαρόν και άλλων υπουργών. Το πόρισμα της επιτροπής δημοσιεύτηκε το Φεβρουάριο του 1983 και επέρριψε ευθύνες στον Πρωθυπουργό για έλλειψη αποτελεσματικού ελέγχου καθώς επίσης και στον Υπουργό Άμυνας, τον αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων, τον Διοικητή της Βόρειας Διοίκησης, τις Ισραηλινές δυνάμεις στη Βηρυτό, τον Ταξίαρχο Αμός Γιαρόν, τον Διοικητή της Στρατιωτικής Υπηρεσίας Πληροφοριών και τον ΥΠΕΞ Γιτςχάκ Σαμίρ. Στο πόρισμά της, η επιτροπή ζήτησε την παραίτηση του Υπουργού Άμυνας, την αποπομπή του Διοικητή της Στρατιωτικής Υπηρεσίας Πληροφοριών και την απομάκρυνση για τρία χρόνια του Ταξίαρχου Γιαρόν από οποιαδήποτε διοικητική θέση. Η επιτροπή αποφάνθηκε ότι ο Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων, Στρατηγός Εϊτάν, θα έπρεπε να είχε προβλέψει την πιθανότητα οι Χριστιανοί να εκδικηθούν τους διαμένοντες στα στρατόπεδα και η αποτυχία του να αποσοβήσει αυτό τον κίνδυνο, «ισοδυναμούσε με παράβαση καθήκοντος». Παρόλα αυτά δεν ζητήθηκε η αποπομπή του, επειδή επρόκειτο σύντομα να αποστρατευτεί. Οι προτάσεις της επιτροπής εφαρμόστηκαν από την κυβέρνηση, αλλά ο Μπέγκιν αποφάσισε να διατηρήσει τον Σαρόν ως Υπουργό άνευ χαρτοφυλακίου. Ο Ισραηλινός Πρέσβης στις ΗΠΑ, Μοσέ Άρενς, αντικατέστησε τον Σαρόν ως υπουργός Άμυνας.^{211 212 213} Παρά τη

²¹¹ Bayan Nuwayhed Hout (al), *Sabra and Shatila: September 1982* (London: Pluto Press, 2004), 297-8.

²¹² Herzog, *Οι αραβοϊσραηλινοί πόλεμοι*, 654-6.

²¹³ Laffin, *The War of Desperation*, 170-2.

σοβαρή φύση των ευρημάτων, οι περισσότεροι από αυτούς που βρέθηκαν στο επίκεντρο των κατηγοριών, συνέχισαν να έχουν επιτυχημένη καριέρα. Ο Μπέγκιν παραιτήθηκε οικειοθελώς το 1983 και αντικαταστάθηκε από τον Σαμίρ, ο οποίος παρέμεινε στην εξουσία για τα επόμενα εννέα χρόνια. Ο Σαρόν έχασε το υπουργείο του, αλλά επανεμφανίστηκε ως υπουργός Υποδομών υπό τον πρωθυπουργό Νετανιάχου. Αργότερα έγινε και Πρωθυπουργός. Ο Εϊτάν ίδρυσε το δικό του πολιτικό κόμμα, το Tsomet, το οποίο είχε δεσμευτεί ανοιχτά να απαλλάξει την περιοχή από τους Παλαιστίνιους, και στη συνέχεια έγινε υπουργός Γεωργίας και Περιβάλλοντος στην κυβέρνηση του Νετανιάχου. Ο Γιαρόν έγινε διοικητής του κλάδου ανθρώπινου δυναμικού του στρατού και προήχθη σε υποστράτηγο. Το 1986 διορίστηκε στρατιωτικός ακόλουθος στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ο ανταποκριτής των New York Times Τόμας Φρίντμαν, ο οποίος βρισκόταν στον τόπο του μακελειού, σχολίασε αργότερα: «Μια έρευνα που οδηγεί σε τέτοιες "τιμωρίες" δεν είναι μια έρευνα που μπορεί να ληφθεί σοβαρά υπόψη. Οι Ισραηλινοί ήξεραν ακριβώς τι έκαναν όταν άφηναν τους Φαλαγγίτες σε αυτά τα στρατόπεδα». Αυτό που έκαναν οι Ισραηλινοί στη Σάμπρα και τη Σατίλα ήταν πράγματι σαφές. Επέτρεψαν να συμβεί σφαγή Παλαιστινίων προσφύγων από πολιτοφύλακες των Χριστιανών, ενώ η περιοχή βρισκόταν υπό τον πλήρη έλεγχο του Ισραήλ και με την δέσμευση των ΗΠΑ ότι οι άμαχοι θα προστατεύονταν. Το βασικό συμπέρασμα της έκθεσης Καχάν, των αυτοπτών μαρτύρων και της διεθνούς κοινότητας ήταν ότι το Ισραήλ, επέτρεψε σκόπιμα τη συνέχιση της σφαγής για περισσότερο από μία ημέρα πριν τελειώσει οριστικά.²¹⁴

Οι διπλωματικές διαπραγματεύσεις. Στις 21 Σεπτεμβρίου 1982 το κοινοβούλιο εξέλεξε τον Αμίν Τζουμάγιλ ως τον όγδοο πρόεδρο της χώρας. Δύο μέρες αργότερα ορκίστηκε υποσχόμενος να τερματίσει τον «κύκλο της βίας» και να απελευθερώσει το Λίβανο από τις ξένες δυνάμεις. Στις 27 Σεπτεμβρίου, Γαλλικά και Ιταλικά στρατεύματα εισήλθαν ξανά στη Βηρυτό. Την επόμενη μέρα, δέκα μέρες μετά την αποκάλυψη των σφαγών, οι Αμερικανοί πεζοναύτες επέστρεψαν για να πάρουν

²¹⁴ Donald Neff, "Middle East History: It Happened in February", 91-3.

τις θέσεις τους στην πόλη. Η Πολυεθνική Δύναμη αναπτύχθηκε γρήγορα στην περιοχή των παλαιστινιακών στρατοπέδων. Οι κυβερνήσεις του Ισραήλ και του Λιβάνου ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις με τη συμμετοχή των ΗΠΑ και πραγματοποιήθηκαν συναντήσεις στο Χαλντέ, κοντά στη Βηρυτό και στο βόρειο Ισραήλ, στο Κιργιάτ Σμονέ και τη Νετάνια. Το Ισραήλ ζήτησε την αποχώρηση όλων των ξένων δυνάμεων από το Λίβανο -των Συριακών, των Ισραηλινών και της PLO- και την εφαρμογή επαρκών μέτρων ασφαλείας στο νότιο Λίβανο, για να διασφαλιστεί ότι ποτέ ξανά δεν θα χρησιμοποιείτο ως βάση για τις επιθέσεις της PLO στο βόρειο Ισραήλ. Ζήτησε επίσης την πραγμάτωση ομαλών σχέσεων με το Λίβανο συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας στις μετακινήσεις, τον τουρισμό και το εμπόριο και την εγκαθίδρυση γραφείων στις δύο χώρες για αμοιβαία κυβερνητική εκπροσώπηση. Στο μεταξύ, σε ένα άλλο πεδίο αυξανόμενης έντασης, η Συρία δοκίμαζε τις τεράστιες ποσότητες του νέου εξοπλισμού που είχε παραλάβει από τη Σοβιετική Ένωση και ενίσχυε τη μετωπική της γραμμή απέναντι στις Ισραηλινές δυνάμεις στην κοιλάδα Μπεκάα. Η Σοβιετική Ένωση, η οποία ήταν μπλεγμένη στη δική της προσπάθεια επιβολής της πολιτικής της στο Αφγανιστάν, είχε τηρήσει μία σχετικά παθητική στάση στη διάρκεια της Ισραηλινής επιχείρησης στο Λίβανο, όμως τώρα αναμείχθηκε πιο ενεργά στην κρίση. Τον Φεβρουάριο του 1983 οι Σοβιετικοί εγκατέστησαν σε δύο κύριες τοποθεσίες της Συρίας πυραύλους εδάφους - αέρος SAM- 5, με βεληνεκές 300 περίπου χιλιομέτρων. Έδωσαν έτσι στους Σύριους μια επαρκή ακτίνα δράσεως που κάλυπτε τον ουρανό του Τελ Αβίβ, το ανατολικό ήμισυ της Κύπρου, την περιοχή της ανατολικής Μεσογείου -στην οποία βρισκόταν τότε ο Έκτος Αμερικάνικος Στόλος- και έφτανε νότια μέχρι την περιοχή του Αμάν της Ιορδανίας. Η ανάπτυξη των Σοβιετικών δυνάμεων, την οποία παρακολουθούσαν με μεγάλη ανησυχία οι Αμερικάνοι, το Ισραήλ και η Ιορδανία, ερμηνεύτηκε ως μία απάντηση στη μαζική καταστροφή των σοβιετικής κατασκευής συριακών πυραύλων εδάφους - αέρος, στη διάρκεια του Λιβανικού πολέμου, ως ένα μέσο για την τόνωση του ηθικού των Σύριων και επιπλέον, ως μία σοβιετική αντίδραση στην εγκατάσταση στη Βηρυτό των Αμερικανών πεζοναυτών, οι οποίοι μετείχαν στην Πολυεθνική Δύναμη -μία κίνηση που ερμηνεύτηκε από τους σοβιετικούς σχολιαστές ως δημιουργία βάσης για τη Δύναμη Ταχείας Επέμβασης των Ηνωμένων Πολιτειών στη Μέση Ανατολή. Η εισβολή της ΕΣΣΔ στο Αφγανιστάν είχε εξελιχθεί σε έναν πραγματικό πόλεμο φθοράς. Από τη

μία, οι Σοβιετικοί, δεν ήταν εύκολο να έχουν δύο μέτωπα ανοικτά, από την άλλη όμως έπρεπε να απαντήσουν με κάποιο τρόπο στις ΗΠΑ, οι οποίες όχι μόνο εξόπλιζαν και εκπαίδευαν τους ισλαμιστές μαχητές Μουτζαχεντίν, αλλά τους παρείχαν και πλήρη πολιτική κάλυψη στον δικό τους αγώνα εναντίον των Σοβιετικών.

Εν τω μεταξύ, οι διαπραγματεύσεις του Ισραήλ με το Λίβανο διεξήχθησαν στα πλαίσια της πρωτοβουλίας του Προέδρου Ρίγκαν να προωθήσει τις Αραβοϊσραηλινές διαπραγματεύσεις, έχοντας ως στόχο να παρακινήσει την Ιορδανία να εισέλθει σε διαπραγματεύσεις με το Ισραήλ. Η πολιτική Ρίγκαν για προσέγγιση Ισραήλ και Ιορδανίας, αποτελούσε μια συνέχεια της πολιτικής Κάρτερ με την Ειρήνη Αιγύπτου-Ισραήλ. Το σχέδιο, ενώ απέρριπτε την ιδέα ενός ανεξάρτητου Παλαιστινιακού Κράτους στη Δυτική Όχθη και τη Λωρίδα της Γάζας, ζητούσε στην ουσία από την Ιορδανία να ενεργήσει για λογαριασμό του Παλαιστινιακού λαού στις διαπραγματεύσεις, για την επίτευξη ενός εδαφικού συμβιβασμού ανάμεσα στο Ισραήλ και την Ιορδανία στη Δυτική Όχθη και τη Γάζα, σε αυτόνομες συζητήσεις με το Ισραήλ και την Αίγυπτο και με το «πράσινο φως» από την PLO.²¹⁵ Τον Απρίλιο του 1983, η PLO, απέρριψε αсуζητητί το σχέδιο Ρίγκαν -που προηγουμένως είχε απορρίφθηκε και από τον Μπέγκιν- και δεν έδωσε στον Βασιλιά Χουσεΐν την εξουσιοδότηση να εισέλθει σε διαπραγματεύσεις με το Ισραήλ. Ένας πρόσθετος παράγοντας που περιέπλεκε την κατάσταση ήταν οι τεταμένες σχέσεις ανάμεσα στη Συρία και την ηγεσία της PLO. Η Συρία -με υποστήριξη των Σοβιετικών- έπαιζε έναν καθοριστικό ρόλο, ενθαρρύνοντας την εναντίωση σε οιαδήποτε τάση του Αραφάτ να εξουσιοδοτήσει τον βασιλιά Χουσεΐν να διαπραγματευτεί με το Ισραήλ και απειλούσε με στρατιωτική δράση σε περίπτωση που οι Ιορδανοί εισέρχονταν σε τέτοιου είδους διαπραγματεύσεις. Η Συρία -με τις απειλές της για στρατιωτική δράση, τη μαζική προμήθεια όπλων από την ΕΣΣΔ, τις συστοιχίες πυραύλων και τους 4.500 Σοβιετικούς στρατιωτικούς συμβούλους που βρίσκονταν στο έδαφός της- γινόταν σταδιακά η κυρία δύναμη στη Μέση Ανατολή και εναντιωνόταν στις κινήσεις του Αραβικού κόσμου για έναρξη διαπραγματεύσεων με το Ισραήλ. Ίσως ήταν μια ιδανική στιγμή για τον Ρίγκαν και την προώθηση του σχεδίου του, όμως η Συρία δεν φαινόταν

²¹⁵ Naseer H. Aruri, & Fouad M. Moughrabi, "The Reagan Middle East Initiative", *Journal of Palestine Studies*, 12, 2 (Winter 1983), 10-30.

διατεθειμένη να αφήσει τα πράγματα στην τύχη τους. Άλλωστε, την ίδια στιγμή διεξαγόταν ο σκληρός πόλεμος μεταξύ του Ιράκ και του Ιράν και οι Άραβες είχαν στραμμένη την προσοχή του εκεί.

Στο Ισραήλ, ο Σαρόν είχε ήδη παραιτηθεί από τη θέση του υπουργού Άμυνας, μετά το πέρας των εργασιών της επιτροπής για τη σφαγή στη Σάμπρα και τη Σατίλα. Ο διάδοχός του Μοσέ Άρενς, παρότι θεωρείτο «Γεράκι» στο Ισραηλινό πολιτικό φάσμα, δεν ήταν υπέρ του πολέμου στο Λίβανο και δεν θεωρούσε ότι οι διαπραγματεύσεις θα μπορούσαν να αποφέρουν σημαντικά οφέλη, εκπροσωπώντας έτσι μία άποψη που αποκτούσε ολοένα και μεγαλύτερη απήχηση στο λαό και στο πολιτικό και στρατιωτικό κατεστημένο του Ισραήλ, που δεν διέβλεπε σημαντικά οφέλη από τη συνεχιζόμενη μαζική ανάμιξη του Ισραήλ στο Λίβανο. Έτσι, προέκυψε η διάθεση για μια ηπιότερη γραμμή στις διαπραγματεύσεις, οι οποίες ήταν υπό εξέλιξη. Συν τοις άλλοις, το Ισραήλ βρέθηκε αντιμέτωπο με μία φαινομενικά άλυτη κατάσταση: οι Χριστιανοί εμπλέκονταν σε μία θανάσιμη μάχη με τους Δρούζους. Τα διάφορα μουσουλμανικά στοιχεία στο βόρειο Λίβανο εμπλέκονταν σε εμφύλιες συγκρούσεις, οι Σύριοι μάχονταν με τις δυνάμεις των Φαλαγγιτών στο χριστιανικό θύλακα, η PLO σπαρασσόταν από μία εσωτερική εξέγερση καθώς οι Σύριοι υποστήριζαν τα πιο ακραία στοιχεία της και η παρουσία των Λιβυκών και Ιρανικών στρατιωτικών αποσπασμάτων στην κοιλάδα Μπεκάα, περιέπλεκε περαιτέρω την κατάσταση. Το Ισραήλ -ή τουλάχιστον ένα μέρος του πολιτικού του κόσμου- έβλεπε πως η εισβολή, ναι μεν είχε επιτύχει την εκδίωξη της PLO, όμως τα ζητήματα δεν είχαν λυθεί, έτσι τουλάχιστον όπως τα υπολόγιζε ο Σαρόν, ο Εϊτάν και οι υποστηρικτές της «σκληρής γραμμής». Ταυτόχρονα, το θέμα της Σάμπρα και Σατίλα είχε δημιουργήσει πολιτική κρίση στη χώρα, ενώ και το διεθνές της κύρος είχε πληγεί. Ο διεθνής τύπος παρουσίαζε το Ισραήλ, όχι ως αμυνόμενη, αλλά ως επιτιθέμενη δύναμη.²¹⁶

Ήδη, από το 1982, ο Μπέγκιν είχε παραδεχτεί δημόσια ότι το Ισραήλ είχε πολεμήσει σε τρεις πολέμους στους οποίους είχε «επιλογή», που σήμαινε ότι το Ισραήλ ξεκίνησε τους πολέμους. Σκοπός του ήταν να εκτονώσει την αυξανόμενη κριτική για την εισβολή του Ισραήλ στο Λίβανο, η οποία είχε ξεκινήσει δύο μήνες

²¹⁶ Herzog, *Οι αραβοϊσραηλινοί πόλεμοι*, 657-661 και 666. Laffin, *The War of Desperation*, 175-9. Winslow, *Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society*, 227-8.

νωρίτερα και ήταν σαφώς ένας από τους πολέμους «επιλογής» του Ισραήλ. Την εποχή της ομιλίας του Μπέγκιν, η Ισραηλινή πολιορκία της μουσουλμανικής δυτικής Βηρυτού μετρούσε ήδη πέντε εβδομάδες με την πλειοψηφία των οπλικών συστημάτων να είναι κατασκευασμένα στην Αμερική. Στις 29 Ιουλίου, το Σ.Α. των Ηνωμένων Εθνών, απαίτησε από το Ισραήλ να άρει την πολιορκία του. Μόνο οι ΗΠΑ απείχαν από την ψηφοφορία με το αποτέλεσμα να είναι 14-0. Όταν το Ισραήλ αρνήθηκε, το συμβούλιο ψήφισε ξανά στις 4 Αυγούστου για να το καταδικάσει εκ νέου, πάλι με ψήφους 14-0. Στις 6 Αυγούστου, οι Ηνωμένες Πολιτείες άσκησαν το βέτο τους για να εμποδίσουν ένα ψήφισμα του Συμβουλίου που καταδίκασε τις πρακτικές κατοχής του Ισραήλ. Ήταν η έκτη φορά μέσα στο 1982 που η κυβέρνηση Ρίγκαν χρησιμοποίησε το βέτο για να προστατεύσει το Ισραήλ από τη διεθνή κριτική. Σε αρκετές περιπτώσεις, πριν από την πλήρη εφαρμογή της συνθήκης ειρήνης Αιγύπτου - Ισραήλ στις 26 Απριλίου 1982, η κυβέρνηση Ρίγκαν είχε διαισθανθεί ότι το Ισραήλ σχεδίαζε μια μεγάλη στρατιωτική επιχείρηση κατά της PLO στο Λίβανο. Ο Ρίγκαν φοβόταν ότι μια Ισραηλινή εισβολή πριν από τα τέλη Απριλίου, θα πυροδοτούσε μια ισχυρή Αιγυπτιακή αντίδραση. Αυτό, με τη σειρά του, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από την κυβέρνηση Μπέγκιν για να δικαιολογήσει τη μη επιστροφή του τελευταίου κομματιού του Σινά. Εάν αυτό συνέβαινε, τότε η σχέση της Αιγύπτου με το Ισραήλ, που ήταν ο ακρογωνιαίος λίθος της «στρατηγικής συναίνεσης», θα κατέρρεε.²¹⁷ Παρά την υποστήριξη των ΗΠΑ, υπήρχε αυξανόμενη απογοήτευση εντός του ίδιου του Ισραήλ. Χιλιάδες Ισραηλινοί διαδήλωναν εναντίον της κυβέρνησης του Μπέγκιν υπό το λάβαρο της Οργάνωσης «Ειρήνη Τώρα». Η αντιπολεμική διάθεση αυξανόταν και ένας Συνταγματάρχης παραιτήθηκε σε ένδειξη διαμαρτυρίας, κάτι το οποίο συνέβαινε για πρώτη φορά, ενώ 2.000 έφεδροι υπέγραψαν μια αίτηση για να μην υπηρετήσουν στο Λίβανο, με τους 150 από αυτούς να δικάζονται.²¹⁸

²¹⁷ William B. Quandt, "Reagan's Lebanon Policy: Trial and Error", *Middle East Journal*, 38, 2, (Spring 1984), 237-254.

²¹⁸ Donald Neff, "Middle East History: It Happened in August; Begin's Admission in 1982 That Israel Started Three of Its Wars", *Washington Report on Middle East Affairs*, XIII, 2, (31 August 1994), 73.

Η Συμφωνία Λιβάνου και Ισραήλ. Το 1983 δημιουργήθηκε μια νέα αμερικανική προσέγγιση, της οποίας η πιο αξιοσημείωτη εκδήλωση ήταν η επίσκεψη του ΥΠΕΞ Τζορτζ Σουλτς, στα τέλη Απριλίου, προκειμένου να συμμετάσχει στις διαπραγματεύσεις. Μπορεί να μην είχε ευοδωθεί το μεγαλόπνοο σχέδιο του Ρίγκαν, αλλά τουλάχιστον θα μπορούσαν -οι ΗΠΑ- να εργαστούν προς την κατεύθυνση της Συμφωνίας του Λιβάνου με το Ισραήλ. Μέσα σε μία εβδομάδα οι συνομιλίες είχαν θετική κατάληξη. Ο Σουλτς αποφάσισε να αναβάλλει τις διαπραγματεύσεις με τη Συρία, έως ότου υπογραφεί η Συμφωνία μεταξύ Ισραήλ και Λιβάνου, το οποίο συνέβη εν τέλει στις 17 Μαΐου. Τα πέντε κύρια σημεία της Συμφωνίας, ήταν τα εξής: α) κατάργηση της εμπόλεμης κατάστασης μεταξύ των δύο χωρών, β) επαναβεβαίωση της εδαφικής ακεραιότητας των δύο χωρών και απόσυρση των Ισραηλινών δυνάμεων από το Λίβανο, γ) εφαρμογή μιας σειράς μέτρων εξομάλυνσης, δ) εφαρμογή μιας σειράς μέτρων ασφαλείας, ε) ένταξη του Ταγματάρχη Χαντάντ και της εθνοφρουράς του στον Λιβανικό στρατό. Παρά το γεγονός ότι ήταν η δεύτερη Συμφωνία μεταξύ του Ισραήλ και μιας Αραβικής χώρας, δεν προκάλεσε ενθουσιασμό εντός του Ισραήλ, επειδή θεωρήθηκε ότι συνάφθηκε με μια αδύναμη Λιβανική κυβέρνηση, της οποίας η εξουσία ήταν στα όρια του διαμερίσματος της Βηρυτού. Τον Ιούνιο του 1983, τόσο το Ισραηλινό όσο και το Λιβανικό κοινοβούλιο επικύρωσαν τη Συμφωνία. Ταυτόχρονα, σποραδικές μάχες συνέχιζαν να λαμβάνουν μέρος, αλλά τον Σεπτέμβριο του 1983 η IDF αποχώρησε από τη Βηρυτό και εγκαταστάθηκε πίσω από μια γραμμή στον ποταμό Αλάουι, στο νότιο Λίβανο. Οι Φαλαγγίτες μαχητές με τις οικογένειές τους είχαν μετακινηθεί στην περιοχή Σουφ, η οποία παραδοσιακά ήταν υπό τον έλεγχο των Δρούζων, ύστερα από την προτροπή των Ισραηλινών. Αλλά μετά την αποχώρηση της IDF, οι Φαλαγγίτες ήταν χωρίς προστασία. Ο Λιβανικός στρατός, ο οποίος εν τω μεταξύ είχε αναδιοργανωθεί, επανεξοπλιστεί και εκπαιδευτεί υπό τις οδηγίες Αμερικάνων ειδικών, δεν ήταν ακόμα τόσο δυνατός ώστε να καταλάβει τις θέσεις των Ισραηλινών και να εγγυηθεί την ασφάλειά τους, στις περιοχές ελέγχου του. Οι Δρούζοι επιτίθεντο τόσο στους θύλακες των Φαλαγγιτών, όσο και στον Λιβανικό στρατό.²¹⁹

²¹⁹ Laffin, *The War of Desperation*, 184. Herzog, *Οι αραβοϊσραηλινοί πόλεμοι*, 661.

Ο Λίβανος ως διακύβευμα ανάμεσα στο Ισραήλ και τη Συρία. Ο Λίβανος είχε τεράστια σημασία για το Ισραήλ για τους εξής λόγους: ο **πρώτος λόγος** ήταν στρατηγικός και αφορούσε αυτήν καθ' εαυτή την ασφάλεια του Εβραϊκού κράτους, δεδομένου ότι το νότιο τμήμα της χώρας συνορεύει με το βόρειο Ισραήλ. Ειδικά όταν, μετά την εκδίωξη των Παλαιστινίων μαχητών το 1967 αυτοί εγκαταστάθηκαν στο νότιο Λίβανο, το Ισραήλ θεώρησε ότι η συγκεκριμένη περιοχή της οποίας ο πληθυσμός ήταν κύριος σιιτικός, αποτελούσε ένα τρωτό σημείο στην άμυνά του. Επίσης, λόγω της αντιπαλότητας του Ισραήλ με τη Συρία και της παράλληλης αυξανόμενης Συριακής επιρροής στο Λίβανο, το Ισραήλ φοβόταν ότι η περιοχή αυτή θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από τα Συριακά στρατεύματα ως ένα δεύτερο μέτωπο εναντίον του. Ο **δεύτερος λόγος** ήταν πολιτικός και σχετιζόταν με την προβολή στο Λίβανο της θεωρίας των «περιφερειακών συμμαχιών» που διατύπωσε και προσπάθησε να εφαρμόσει ο ιδρυτής του Ισραηλινού κράτους, Νταβίντ μπεν Γκουριόν. Αυτή η θεωρία μπορεί να συνοψιστεί ως εξής: οι μη αραβικές χώρες της Μέσης Ανατολής θα έπρεπε να συνασπιστούν, έστω μόνο πολιτικά, για να αντιμετωπίσουν την κοινή αραβική εχθρότητα. Συνεπώς, ο Λίβανος, όπου πολιτικά κυριαρχούσε εκείνη την εποχή η κοινότητα των Μαρωνιτών, θα μπορούσε να αποτελέσει έναν σύμμαχο του Ισραήλ ή εναλλακτικά να χωριστεί σε επί μέρους ανίσχυρα κρατίδια τα οποία θα αντιστοιχούσαν στις θρησκευτικές κοινότητες, με το Ισραήλ επικυρίαρχο της περιοχής. Ο **τρίτος λόγος** ήταν οικονομικός και αφορούσε το ζήτημα των υδάτων του ποταμού Λιτάνι, οι πηγές του οποίου βρίσκονται στο νότιο Λίβανο και επομένως ο έλεγχος της περιοχής από το Ισραήλ θα σήμαινε ότι το Εβραϊκό κράτος θα μπορούσε να εκμεταλλευθεί τα ύδατα του. Ο Λίβανος, ειδικότερα η περιοχή του νότιου Λιβάνου, ήταν αντίστοιχα σημαντικός και για τη **Συρία**. Συνολικά όμως, το διακύβευμα ήταν πολύ μεγαλύτερο για τη Συρία από ό,τι για το Ισραήλ. Αυτό συνέβαινε γιατί ο Λίβανος εθεωρείτο ως αναπόσπαστο τμήμα της Μεγάλης Συρίας, διεκδίκηση η οποία είχε σταματήσει να υπάρχει τυπικά μετά τη δημιουργία δύο ξεχωριστών κρατών, αλλά ουσιαστικά συνέχιζε να διαμορφώνει την πολιτική της Δαμασκού έναντι της Βηρυτού. Αυτή η πολιτική διεκδίκηση του Λιβάνου από τη Συρία, δεν οφειλόταν μόνο στις ηγεμονικές βλέψεις της Δαμάσκου σε ενδοαραβικό περιφερειακό επίπεδο, αλλά και στο γεγονός ότι ο Λίβανος αποτελούσε οικονομικό πνεύμονα για τη Συρία, της προσέδιδε στρατηγικό βάθος και αποτελούσε

έναν ενδιάμεσο στρατηγικό χώρο ως προς το Ισραήλ. Έτσι, ο Λίβανος αποκτούσε μία κομβική θέση στη συριακή πολιτική που, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι επρόκειτο για μία Αραβική χώρα, την έφερνε στο επίκεντρο της Αραβοϊσραηλινής σύγκρουσης.²²⁰

Δεδομένης της σημασίας του Λιβάνου για τη Συρία, τόσο πολιτικά και οικονομικά όσο και ως χώρο προβολής της Συροϊσραηλινής σύγκρουσης, η Δαμασκός δεν μπορούσε παρά να αναμειχθεί στρατιωτικά στο Λίβανο προσπαθώντας να ελέγξει τις εξελίξεις. Από τον Μάιο μέχρι τον Δεκέμβριο του 1975, η Συρία προμήθευε με εξοπλισμό και άλλη υλική υποστήριξη τους Παλαιστίνιους και τις προοδευτικές δυνάμεις. Βασικός στόχος της Συριακής ανάμειξης αποτελούσε ο έλεγχος της δυναμικής και της δράσης της PLO, πράγμα που φάνηκε σε πολλές περιπτώσεις όπως αυτή που η Δαμασκός συμμετείχε με τους Μαρωνίτες, οι οποίοι με τη σειρά τους είχαν μία σύντομη προσέγγιση με τους Ισραηλινούς και ούτω καθεξής. Αυτές οι κυμαινόμενες συμμαχίες αποδεικνύουν ότι, ο Εμφύλιος πόλεμος δεν είχε θρησκευτικό χαρακτήρα, αλλά καθαρά πολιτικό. Εξ' άλλου, στον Εμφύλιο προβάλλονταν κατ' αρχήν οι εσωτερικές αντιθέσεις, η έκρηξη των οποίων επέτρεψε την εκδήλωση των ενδοαραβικών αντιπαλοτήτων στο έδαφος της χώρας των Κέδρων, αποτελώντας και πεδίο έμμεσης εκτόνωσης της Αραβοϊσραηλινής σύγκρουσης, αλλά και της αντιπαράθεσης των δύο υπερδυνάμεων, μέσω των περιφερειακών τους συμμάχων. Το κυριότερο διακύβευμα του πολέμου ήταν ο επαναπροσδιορισμός των εσωτερικών πολιτικών ισορροπιών στο Λίβανο, που θα επέτρεπε την επίτευξη δύο άλλων σημαντικών διακυβευμάτων, α) τον έλεγχο των Παλαιστινίων και β) τον έλεγχο του Λιβάνου από τις περιφερειακές δυνάμεις που τον διεκδικούσαν.

Η Συρία, η οποία είχε προωθήσει δυνάμεις της στην κοιλάδα Μπεκάα, βλέποντας ότι κινδυνεύει να χάσει τον έλεγχο της κατάστασης, επιτέθηκε κατά των Παλαιστινίων και των συμμάχων τους και μετατράπηκε σε καθοριστικό παράγοντα του Εμφυλίου, αλλάζοντας πλευρά κάθε φορά που κάποιος από τους υπόλοιπους εμπολέμους έδειχνε να ισχυροποιείται. Επίσης, η Συρία κατάφερε να νομιμοποιήσει την ανάμειξή της στον Εμφύλιο με την ενδοαραβική Συμφωνία του 1976, που προέβλεπε την

²²⁰ Bassel Salloukh, "Syria and Lebanon: A Brotherhood Transformed", *Middle East Report*, 236 (Fall 2005), 14-21. Κεφαλά, *Διεθνής πολιτική στη Μέση Ανατολή και ανεπίλυτες συγκρούσεις*, 191.

ανάπτυξη μιας Αραβικής αποτρεπτικής δύναμης γύρω από τα παλαιστινιακά στρατόπεδα στο νότιο Λίβανο. Η συμφωνία δεν εφαρμόστηκε ποτέ: το 1978 το Ισραήλ εισέβαλε στο νότιο Λίβανο, εγκαθιδρύοντας τη λεγόμενη ζώνη ασφαλείας που κάλυπτε 850 τετραγωνικά χιλιόμετρα, τοποτηρητής της οποίας ήταν ο Χαντάντ, που διαφώνησε με τους Φαλαγγίτες και -όπως αναφέρθηκε- δημιούργησε τον λεγόμενο Στρατό του Νοτίου Λιβάνου, τον οποίο εξόπλιζε το Ισραήλ. Το Σ.Α. υιοθέτησε την απόφαση 425 του 1978 με την οποία ζητείτο η πλήρης απόσυρση των Ισραηλινών δυνάμεων από το νότιο Λίβανο και η οποία προέβλεπε την ανάπτυξη ειρηνευτικών δυνάμεων του ΟΗΕ (FINUL). Το Ισραήλ, αγνόησε την απόφασή του και δεν απέσυρε τις δυνάμεις του, παρά μόνο τον Μάιο του 2000.²²¹

Επίλογος

Μετά την επέμβαση της Συρίας το 1977 και μέχρι το 1983, η σύγκρουση είχε γίνει απείρως πιο περίπλοκη. Παρότι το 1975 είχε αρχίσει ως εσωτερικός πόλεμος ανάμεσα σε Λιβανέζους με τη συμμετοχή Παλαιστινίων, το 1983 ο πόλεμος είχε μετατραπεί σε περιφερειακή σύγκρουση, στην οποία η Συρία, το Ισραήλ, το Ιράν, η Ευρώπη και οι ΗΠΑ εμπλέκονταν με άμεσο τρόπο, ενώ πολύ περισσότερες χώρες, όπως το Ιράκ, η Λιβύη, η Σαουδική Αραβία και η Σοβιετική Ένωση, οι οποίες χρηματοδοτούσαν διάφορες πολιτοφυλακές και τους παρείχαν όπλα, εμπλέκονταν με έμμεσο τρόπο. Ο πόλεμος είχε οδηγήσει επίσης σε αλλαγή του συσχετισμού δυνάμεων. Αρχικά, η Συρία είχε εισέλθει στη σύγκρουση στο πλευρό των Μαρωνιτών για να εμποδίσει τη νίκη των Αριστερών μουσουλμανικών δυνάμεων, όμως μετά άλλαξε στρατόπεδο. Οι Σίιτες, οι οποίοι είχαν περιθωριοποιηθεί από τις πολιτικές ελίτ για μεγάλο διάστημα, εμφανίστηκαν ως διακριτή πολιτική κοινότητα μόνο μετά το ξέσπασμα του Εμφυλίου. Ήταν ήδη η μεγαλύτερη αριθμητικά κοινότητα, μολονότι παρέμεναν οι φτωχότεροι και οι λιγότερο χειραφετημένοι πολιτικά.²²²

Το **Ισραήλ** με τη σειρά του είχε εισέλθει για τα καλά στη σύγκρουση, μέσω της ολοκληρωτικής εισβολής του. Ο Σαρόν ήταν το μοιραίο πρόσωπο. Οργάνωσε το

²²¹ MERIP Staff, "Why Syria Invaded Lebanon", *MERIP Reports*, 51 (October 1976), 3-10. Κεφαλά, *Διεθνής πολιτική στη Μέση Ανατολή και ανεπίλυτες συγκρούσεις*, 192-3.

²²² Eugene Rogan, *Οι Άραβες: μια Ιστορία*, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2019), 529.

σχέδιο και έκανε τις κατάλληλες κινήσεις ώστε, να είναι έτοιμο το σχέδιό του προς εκπλήρωση την κατάλληλη στιγμή. Ο Σαρόν Συναντήθηκε μυστικά με τους Φαλαγγίτες στη Βηρυτό τον Ιανουάριο του 1982, αλλά τα μέλη της Ισραηλινής κυβέρνησης δεν γνώριζαν τίποτα για όλα αυτά.²²³ Ένα ερώτημα είναι, εάν ήταν σε συνεννόηση με τον Εϊτάν και ενώ, μάλιστα, ήθελε να επισπεύσει το σχέδιό του, αφού πίστευε ότι η IDF θα έπρεπε να βρίσκεται στη Βηρυτό πριν από τις προεδρικές εκλογές, ώστε να εξασφαλίσει την άνοδο στην προεδρία του Μπασίρ. Θα έπρεπε ασφαλώς, να έβρισκε το πρόσχημα της επέμβασης, αλλά αυτό ήταν δύσκολο, καθώς η PLO τηρούσε αυστηρά την εκεχειρία του '81 και δεν διέπραττε καμία στρατιωτική επιχείρηση στα σύνορα με το Λίβανο. Συν τοις άλλοις, την βιασύνη του Σαρόν ενίσχυε και η απώλεια της κυβερνητικής πλειοψηφίας, αφού πλέον λειτουργούσε εντός μιας κυβέρνησης μειοψηφίας και από στιγμή σε στιγμή, ο Μπέγκιν μπορούσε να παραιτηθεί, όπως όντως σκεφτόταν να πράξει στα τέλη της άνοιξης του '82. Ο Σαρόν λοιπόν, αναζητούσε ένα σοβαρό επιχείρημα για την εισβολή, το οποίο όμως δεν δινόταν από τους Παλαιστίνιους, τουναντίον, ένας φανατικός φαντάρος της IDF πυροβόλησε και σκότωσε δύο Άραβες στο λόφο του Όρους του Ναού. Εν τέλει, η αφορμή θα δοθεί, από την δολοφονική απόπειρα κατά του Shlomo Argon στο Λονδίνο, από την ομάδα του Αμπού Νιντάλ, όπως αναφέρθηκε.²²⁴ Εν τέλει, κανένας από τους κύριους στόχους του Σαρόν δεν επετεύχθη. Δεν διέλυσε την παλαιστινιακή αντίσταση, δεν εκδίωξε τη Συρία από τη Μπεκάα και συνολικά από το Λίβανο και απέτυχε να στήσει ένα «φιλικό» Λιβανικό κράτος υπό μια κυβέρνηση - μαριονέτα στη Βηρυτό.²²⁵ Κατά τη διάρκεια της Ισραηλινής εισβολής και ως συνέπιά της, δημιουργήθηκε στο νότιο Λίβανο η ριζοσπαστική Σιιτική οργάνωση **Χεζμπολλάχ** («Το Κόμμα του Θεού»), η οποία υιοθέτησε την Ιρανική, ριζοσπαστική ιδεολογία της εποχής. Με την Χεζμπολλάχ θα ασχοληθούμε αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο, όταν εξετάσουμε τον Δεύτερο πόλεμο του Λιβάνου, δηλαδή τη σύγκρουση του Ισραήλ με τη Χεζμπολλάχ, το 2006. Η Χεζμπολλάχ αμφισβητούσε την πρωτοκαθεδρία της AMAL εντός της σιιτικής

²²³ Ball, *Error and betrayal in Lebanon*, 34.

²²⁴ Γκράϊλσαμερ, *Η νέα ιστορία του Ισραήλ*, 469.

²²⁵ Hanna Batatu, *Syria's Peasantry, the Descendants of Its Lesser Rural Notables, and Their Politics* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1999), 203.

κοινότητας. Όταν το Ισραήλ αποχώρησε από το νότιο Λίβανο, το 2000, η Χεζμπολλάχ ήταν ήδη μια δυνατή -από κάθε άποψη- οργάνωση και φάνταζε ως ο μεγάλος κερδισμένος της Ισραηλινής υποχώρησης. Κάποιοι αποκάλεσαν το Λίβανο, «Βιετνάμ του Ισραήλ». ²²⁶ Από πολλές απόψεις, η αναλογία είναι εύστοχη. Ένας μικρός, ιδεολογικά καθοδηγούμενος αντάρτικος στρατός κατέρριψε τον κατεξοχήν στρατό της Μέσης Ανατολής και τον έστειλε πίσω. Σε τελική ανάλυση, οι αντάρτες της Χεζμπολλάχ ήταν πρόθυμοι να πεθάνουν για τον σκοπό τους, ενώ οι Ισραηλινοί δεν ήταν. Το Ισραήλ δέχθηκε πολλούς από τους Λιβανέζους συμμάχους του κατά την αποχώρηση, ώστε να μην αντιμετωπίσουν αντίποινα, αλλά εκατοντάδες άλλοι έμειναν πίσω και τιμωρήθηκαν με ποινές φυλάκισης, για συνεργασία με τον εχθρό. Ο Αριέλ Σαρόν, ηγέτης εκείνη τη στιγμή του αντιπολιτευόμενου Λικούντ, χαρακτήρισε τη χαοτική υποχώρηση, «επαίσχυντη». Οι αξιωματούχοι της Χεζμπολλάχ ήταν έκθαμβοι. «Στο ένα χωριό μετά από το άλλο, ακούγαμε ότι οι Ισραηλινοί είχαν φύγει», δήλωσε ο εκπρόσωπος Χουσεΐν Ναμπούλσι. «Ήταν έκπληξη μετά από έκπληξη. Δεν ξέραμε τι να κάνουμε!». Αλλά η αναλογία του Βιετνάμ έχει όρια. «Η απόσταση μεταξύ Ανόι και Λος Άντζελες είναι περίπου 10.000 μίλια», δήλωνε ο τότε αναπληρωτής υπουργός Άμυνας του Ισραήλ, Εφραίμ Σνεχ. «Η απόσταση μεταξύ του Λιβανέζικου χωριού Αντέσα και του Κιμπούτς Μισγκάβ Αμ είναι περίπου μισό μίλι». Οι Ισραηλινοί στρατιώτες γιόρτασαν την επιστροφή τους με τραγούδια και επευφημίες. Σε ορισμένα μάτια, το Ισραήλ φάνηκε πιο ευάλωτο. Ακόμη και ένας από τους κορυφαίους στρατιωτικούς συμβούλους του Ισραηλινού πρωθυπουργού Εχούντ Μπαράκ, αποκάλεσε το νότιο Λίβανο, που θεωρείται μέχρι σήμερα ως το «μαξιλάρι ασφαλείας» του Ισραήλ, «Γη της Χεζμπολλάχ». Η Χεζμπολλάχ κεφαλαιοποίησε τα κέρδη της, όπως ήταν φυσικό. Το περιφερειακό της κύρος είχε ήδη πάρει, μεγάλη ώθηση. Σε όλη τη Μέση Ανατολή, οι φονταμενταλιστές έλεγαν, «Οι διαπραγματεύσεις δεν μας έφεραν ποτέ αυτό». Αυτή η ενδυνάμωση του κύρους της Χεζμπολλάχ, θα φέρει τον επόμενο πόλεμο, έξι χρόνια αργότερα. ²²⁷

²²⁶ David Honig, "Israel's 'Little Vietnam': Negotiating Withdrawal from South Lebanon", *Harvard International Review*, 19, 3, (Summer 1997), 60-1 και 75.

²²⁷ Jeffrey Bartholet, "Retreat, Regret, Relief: Israel's Lebanon Withdrawal Has Echoes of Vietnam". *Newsweek*, 5 June 2000.

Η **Συρία**, ανήκε στους κερδισμένους αυτού του πολέμου, εφόσον κατάφερε να θέσει υπό τον έλεγχό της ένα μέρος των Παλαιστινίων Φενταγίν και να ενισχύσει τις φιλοσυριακές παλαιστινιακές οργανώσεις όπως την οργάνωση Σάϊκα, εναντίον του ηγέτη της PLO Γιασέρ Αραφάτ. Μέσα από μια στρατιωτική ήττα, είχε επέλθει για τον Άσαντ μια πολιτική νίκη. Αφού ματαίωσε την προσπάθεια των ΗΠΑ να τον απομονώσουν εκτροχιάζοντας, το 1984, την Συμφωνία Ειρήνης του Λιβάνου με το Ισραήλ, εξοπλισμένος πλέον με τα πιο εξελιγμένα Σοβιετικά συστήματα αεράμυνας και πυραύλων, εξήλθε από την όλη διαδικασία όχι μόνο έχοντας τον κύριο λόγο στις εσωτερικές υποθέσεις του Λιβάνου, αλλά και ένα αυξημένο περιφερειακό κύρος.²²⁸ Το γεγονός αυτό, όμως, συνέχισε να τροφοδοτεί τον Εμφύλιο πόλεμο στο Λίβανο μέσα από ασταθείς και συγκυριακές συμμαχίες, έως και τη λήξη του, το 1990.²²⁹ Από την αρχή, η παρέμβαση της Συρίας, ήταν μέρος του σχεδίου του Άσαντ να θέσει τους κανόνες του πάνω στους Άραβες δρώντες: Την PLO, την Ιορδανία και το Λίβανο. Όταν ξέσπασε ο Εμφύλιος και ο Αραφάτ στήριξε τον Τζουμπλάτ στην διένεξή του με τους Χριστιανούς Μαρωνίτες, ο Άσαντ υπέθεσε πως ο Αραφάτ χρησιμοποιούσε το Λίβανο ώστε να πιέσει την Ουάσιγκτον να λύσει το Παλαιστινιακό Ζήτημα. Το να κυριαρχήσει η Συρία επί της PLO, δεν θα ήταν μόνο μια πρόληψη επί των σχεδίων του Αραφάτ, αλλά επιπλέον, θα σήμαινε την ενδυνάμωση της Συρίας στις συνολικές ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις.²³⁰ Η **Αμερικάνικη** Διοίκηση συνεργάστηκε με το Ισραήλ στην εισβολή και το βοήθησε στην προσπάθεια πραγμάτωσης του βασικού στόχου, της εκδίωξης δηλαδή της ηγεσίας της PLO. Ασφαλώς, είναι ένα πράγμα μια περιορισμένη Ισραηλινή επιχείρηση βάθους 25 μιλίων στα σύνορα, για τον περιορισμό της δυνατότητας των Φενταγίν να εισέρχονται στο ισραηλινό έδαφος, αλλά είναι τελείως άλλο μια εισβολή που φτάνει μέχρι τη Βηρυτό. Η αμερικάνικη εμπλοκή στο Λίβανο δεν μακροημέρευσε. Η κυβέρνηση Ρίγκαν έστειλε στρατεύματα για την επιτήρηση της εύθραυστης ανακωχής, που προέκυψε μετά την Ισραηλινή εισβολή. Το 1983, 241 Αμερικάνοι πεζοναύτες σκοτώθηκαν από επίθεση αυτοκτονίας που υποκινήθηκε από

<https://www.newsweek.com/retreat-regret-relief-160565>

²²⁸ Batatu, *Syria's Peasantry*, ο.π.

²²⁹ Κεφαλά, *Διεθνής πολιτική στη Μέση Ανατολή και ανεπίλυτες συγκρούσεις*, 195.

²³⁰ Salloukh, "Syria and Lebanon: A Brotherhood Transformed", 14-21.

τη Συρία και το Ιράν. Την ίδια μέρα, σημειώθηκε ακόμα μία επίθεση αυτοκτονίας εναντίον των ειρηνευτικών δυνάμεων σκοτώνοντας και τραυματίζοντας δεκάδες Γάλλους. Ο ΥΠΕΞ Σουλτς, υποστήριξε την ενίσχυση της αμερικανικής στρατιωτικής παρουσίας στο Λίβανο και την τιμωρία των υπαίτιων της επίθεσης. Ο Ρίγκαν ωστόσο, διαισθάνθηκε το πιθανό πολιτικό κόστος στο εσωτερικό των ΗΠΑ από μία αυξανόμενη και δύσκολη εμπλοκή και ως εκ τούτου πήρε το μέρος του Υπουργού Άμυνας Ουάινμπεργκερ και απέσυρε τις αμερικανικές ειρηνευτικές δυνάμεις.²³¹ Ο κύριος αρχιτέκτονας του οικοδομήματος της πολιτικής των ΗΠΑ στο Παλαιστινιακό ήταν ο Χένρι Κίσινγκερ. Στο δικό του στρατηγικό θεμέλιο στηρίχθηκε η Αμερικανική Παλαιστινιακή πολιτική, που επηρέασε προφανώς και την παρέμβαση στο Λιβανέζικο ζήτημα. Τα θεμέλια τέθηκαν τον Σεπτέμβριο του 1970. Την άνοιξη εκείνης της χρονιάς ο Νίξον και ο Κίσινγκερ, ως Σύμβουλος Εθνικής Ασφάλειας, συνειδητοποίησαν ότι ορισμένες από τις θεμελιώδεις θέσεις των ΗΠΑ για τη Μέση Ανατολή θα έπρεπε να επαναξιολογηθούν. Η υπόθεση ότι το Παλαιστινιακό θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί ως καθαρά προσφυγικό πρόβλημα που έπρεπε να επιλυθεί στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων μεταξύ του Ισραήλ και των Αραβικών κρατών, δεν ήταν πλέον βάσιμη. Αλλά μέσα σε λίγους μήνες από την πρώτη φορά που αντιμετώπισε το Παλαιστινιακό Ζήτημα με αυτή τη μορφή ο Κίσινγκερ, είχε οριοθετήσει το παλαιστινιακό κίνημα στο παγκόσμιο πλαίσιο της σύγκρουσης των ΗΠΑ με τη Σοβιετική Ένωση.²³²

Η Ισραηλινή επέμβαση στο Λίβανο ήταν αποτέλεσμα ενός μεγάλου φάσματος παραγόντων. Τα προαναφερθέντα γεγονότα έλαβαν χώρα στην Εποχή του Ψυχρού Πολέμου, με τη Μέση Ανατολή να βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της παγκόσμιας γεωπολιτικής σκηνής. Επιπλέον, οι ΗΠΑ, κλήθηκαν να παρέμβουν για την προάσπιση των συμφερόντων τους, λίγα μόλις χρόνια μετά την εκεχειρία στο Βιετνάμ και ενώ ήταν ακόμα νωπές οι μνήμες από τα αποτελέσματα της πολιτικής τους στην

²³¹ Ronald Steel, "Shultz's Revenge", *New York Review*, 23 September 1993.

<https://www.nybooks.com/articles/1993/09/23/shultzs-revenge/>

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικάνικο πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002* (Αθήνα: Ποιότητα, Δ' έκδοση, 2009), 359-360.

²³² Deeb, "Shia Movements in Lebanon", 683-698.

Ινδοκίνα, τόσο διεθνώς, όσο και στο εσωτερικό. Μην ξεχνάμε ότι το πολιτικό κατεστημένο της Ουάσιγκτον είχε συνταραχτεί πρόσφατα από το σκάνδαλο του Γουότεργκέϊτ και την ατιμωτική παραίτηση του Νίξον. Αυτό σήμαινε ότι οι ΗΠΑ θα έπρεπε να είναι πολύ προσεκτικές στην όποια παρέμβασή τους στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και για εσωτερικούς λόγους, παρά τον άνεμο -συντηρητικής- αλλαγής που είχε φέρει η εκλογή Ρίγκαν.

Οι συνέπειες της εισβολής ήταν δραματικές. Χιλιάδες άνθρωποι πέθαναν και εκτοπίστηκαν. Οικογένειες χωρίστηκαν, ενώ δημιουργήθηκαν πρόσφυγες για μια ακόμα φορά. Ο Λίβανος έζησε για πολλά χρόνια μια ανείπωτη καταστροφή. Η άλλοτε κοσμοπολίτικη χώρα, με το μεγάλο μωσαϊκό πολιτισμών, αντί να γίνει το παράδειγμα της ειρηνικής συμβίωσης και ανθρώπινης δημιουργικότητας, έγινε συνώνυμο του χάους και της απελπισίας.

Κεφάλαιο 3^ο- ο Δεύτερος Πόλεμος του Λιβάνου 2006

Εισαγωγή

Το Ισραήλ εισέβαλε στα Λίβανο για πρώτη φορά το 1978, εν μέσω του Λιβανικού Εμφύλιου πολέμου, με σκοπό να διαλύσει τις ένοπλες παλαιστινιακές ομάδες Φενταγίν, οι οποίες δρούσαν εναντίον του.²³³ Η Συρία είχε ήδη εμπλακεί στον Εμφύλιο, ενώ ο σκοπός της ανάμιξής της ήταν να ομαλοποιήσει τη σχέση της με τα γειτονικά της κράτη. Ο Άσαντ υποστήριξε τις θέσεις των Μουσουλμάνων και των Παλαιστίνιων συμμάχων τους για λόγους κυρίως ιδεολογικούς, αλλά γνώριζε καλά ότι μια νίκη τους θα προκαλούσε τη στρατιωτική επέμβαση των Ισραηλινών και την κατάληψη του νοτίου Λιβάνου, θέτοντας σε κίνδυνο την ασφάλεια της ίδιας της Συρίας.²³⁴ Ο ρόλος της Συρίας ως διαμεσολαβήτρια της λιβανέζικης κρίσης ήταν αποδεκτός από τις κύριες Αραβικές χώρες, αλλά και από κάποιες από τις ξένες δυνάμεις. Άλλωστε, η Συρία, είχε ήδη μεσολαβήσει επιτυχώς και το 1973 στην διένεξη μεταξύ του Λιβανέζικου στρατού και του Παλαιστινιακού Κινήματος Αντίστασης.²³⁵ Το 1982, το Ισραήλ εισέβαλε και πάλι, καταλαμβάνοντας το νότιο τμήμα της χώρας μέχρι και τα προάστια της Βηρυτού, επιχειρώντας -και πετυχαίνοντας- την απομάκρυνση της PLO από τη χώρα.²³⁶ Οι βομβαρδισμοί κόστισαν τη ζωή σε 20.000 περίπου Λιβανέζους και Παλαιστίνιους, ενώ σοκ προκάλεσαν οι σφαγές των Παλαιστίνιων αμάχων στους προσφυγικούς καταυλισμούς Σάμπρα και Σατίλα.²³⁷ Παρά τη διεθνή κατακραυγή, και σε αντίθεση με τον Κάρτερ, ο τότε

²³³ Walid Khalidi, *Conflict and violence in Lebanon: Confrontation in the Middle East* (Harvard University, USA: Center for International Affairs, 1979), 123.

²³⁴ Αλέξανδρος Κούτσης, *Μέση Ανατολή, Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική Ανάπτυξη*, τ. Α' (Αθήνα: Παπαζήσης, 1992), 275-6.

²³⁵ Marius Deep, *The Lebanese Civil War* (New York: Praeger, 1980), 133.

²³⁶ David Honig, "Israel's "Little Vietnam": Negotiating Withdrawal from South Lebanon", *Harvard International Review*, 19, 3, (Summer 1997), 60-1 και 75.

²³⁷ Rashid Khalidi, *Under Siege: PLO Decisionmaking During the 1982 War* (New York: Columbia University Press, 2014), 124-126. Chaim Herzog, *Οι αραβοϊσραηλινοί πόλεμοι, η αραβοϊσραηλινή διένεξη από το 1948 μέχρι σήμερα*, (Ν. Ψυχικό: Λιναίος, 2011), 653-4.

πρόεδρος των ΗΠΑ Ρόναλντ Ρίγκαν αποφάσισε να θέσει το θέμα της αποχώρησης των Ισραηλινών στρατευμάτων υπό διαπραγμάτευση, ενώ εμπόδιζε την έκδοση καταδικαστικής απόφασης από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Έτσι, και με την υποστήριξη της Ουάσιγκτον, το Ισραήλ συνέχισε να κατέχει τα εδάφη που είχε καταλάβει.²³⁸

Το Ισραήλ μπορεί να εξώθησε την PLO σε φυγή, αλλά βρέθηκε απέναντι σε έναν αντίπαλο, που γεννήθηκε λόγω της εισβολής αυτής και ήταν πολύ πιο φονικός από ό,τι υπήρξε ποτέ η PLO. Με την βοήθεια του Ιράν και την πολιτική στήριξη της Συρίας, δημιουργήθηκε η Χεζμπολλάχ.²³⁹ Η αντιστασιακή δράση της Χεζμπολλάχ με την αυξανόμενη βοήθεια του Ιράν συνεχιζόταν, με έναν επαναλαμβανόμενο πόλεμο φθοράς εναντίον της IDF και των Λιβανέζων συμμάχων τους. Τελικά, το Ισραήλ αναγκάστηκε να αποχωρήσει, τον Μάιο του 2000.²⁴⁰ Έχοντας κατακτήσει κύρος και δύναμη μετά την ισραηλινή αποχώρηση, η Χεζμπολλάχ, συνέχισε τις επιθέσεις στο Ισραήλ, ενώ πολλές φορές προχωρούσε στην απαγωγή Ισραηλινών στρατιωτών από μεθοριακά φυλάκια, ζητώντας την ανταλλαγή τους με Λιβανέζους φυλακισμένους. Το Ιράν και η Συρία συνέχιζαν να εξοπλίζουν και να χορηγούν οικονομική βοήθεια και εκπαίδευση στη Χεζμπολλάχ, ανεβάζοντας την επιχειρησιακή της δύναμη. Το 2002 κλιμάκωσε τις βίαιες ενέργειές της και ο Πρωθυπουργός -πλέον- του Ισραήλ Σαρόν, άρχισε να φλερτάρει με την ιδέα της εισβολής, διατυπώνοντας την ιδέα ότι η αυξανόμενη δύναμη της Χεζμπολλάχ θα βάλει μελλοντικά σε κίνδυνο τους κατοίκους του βόρειου Ισραήλ. Ο τότε Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Κόλιν Πάουελ, επισκέφτηκε τη μεθόριο Λιβάνου - Ισραήλ και ζήτησε από τις κυβερνήσεις της Συρίας και του Λιβάνου να επιβληθούν στη Χεζμπολλάχ. Η λύση -προς έκπληξη πολλών- δόθηκε από τον Ιρανό ΥΠΕΞ, Kamal Kharazi, όταν επισκεπτόμενος τη Βηρυτό ζήτησε από την Χεζμπολλάχ την αποκλιμάκωση των επιθέσεων. Ο λόγος ήταν ότι ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Τζορτζ Μπους ο νεότερος, επικεφαλής μιας ομάδας νεοσυντηρητικών, είχε ονοματίσει το Ιράν ως μέλος του «άξονα του κακού». Συνεπώς, οι Ιρανοί φοβόντουσαν ότι μια ισραηλινή επίθεση του Ισραήλ εναντίον της Χεζμπολλάχ, θα

²³⁸ Donald Neff, "Middle East History: It Happened in August; Begin's Admission in 1982 That Israel Started Three of Its Wars", *Washington Report on Middle East Affairs*, XIII, 2, (31 August 1994), 73.

²³⁹ Honig, "Israel's "Little Vietnam": ο.π.

²⁴⁰ Adham Saouli, "Lebanon's Hizbullah: The Quest for Survival", *World Affairs*, 166, 2, (Fall 2003), 71-80.

ήταν η πρώτη φάση μιας επιθετικής ενέργειας των ΗΠΑ εναντίον της Τεχεράνης.²⁴¹ Οι επιθέσεις συνεχίστηκαν τα επόμενα χρόνια, αλλά με μικρότερη ένταση. Την περίοδο 2002-2005 τα μέτωπα και η προσοχή είχαν μεταφερθεί στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ, λόγω του «Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας», που διεξήγαγε η κυβέρνηση Μπους. Όμως, το 2006 σε μια επιχείρηση στη μεθόριο κομάντο της Χεζμπολλάχ σκότωσαν τρεις Ισραηλινούς στρατιώτες και απήγαγαν άλλους δύο. Οι Ισραηλινοί τους κυνήγησαν και στη μάχη που δόθηκε, άλλοι πέντε Ισραηλινοί στρατιώτες έπεσαν νεκροί. Ήταν η επιχείρηση «Αληθινή Υπόσχεση» και το Ισραήλ απάντησε με την πολεμική επιχείρηση «Δίκαιη Ανταμοιβή».

Μέρος 1^ο -Το προελεύδιο του πολέμου

Η Δολοφονία του Ραφίκ Χαρίρι και η «Επανάσταση των Κέδρων». Στις 14 Φεβρουαρίου 2005 στο κέντρο της Βηρυτού, πραγματοποιήθηκε μία βομβιστική επίθεση εναντίον του πρώην (Σουνίτη) Πρωθυπουργού του Λιβάνου Ραφίκ Χαρίρι, που βρισκόταν εν κινήσει. Ήταν η δεύτερη παρόμοια ενέργεια μέσα σε τέσσερις μήνες. Λίγες ώρες μετά το περιστατικό, οι Λιβανέζικες υπηρεσίες αναζήτησαν δώδεκα άνδρες Αυστραλιανής υπηκοότητας, οι οποίοι ταξίδεψαν από τη Βηρυτό στο Σύδνεϋ λίγες ώρες μετά τη δολοφονία, αλλά τελικά δεν προέκυψε κάτι επιβαρυντικό.²⁴² Αρχικά, το σενάριο ήταν ότι η επίθεση έγινε με παγιδευμένο αυτοκίνητο, όμως η επίσημη πραγματογνωμοσύνη απεφάνθη υπέρ ενός κινούμενου βαν με εκρηκτικά.²⁴³

Στις 14 Μαρτίου 2005, περίπου ένα εκατομμύριο Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Δρούζοι από όλα τα μέρη του Λιβάνου συγκεντρώθηκαν στη Βηρυτό, για να διαδηλώσουν για έναν ελεύθερο και ανεξάρτητο Λίβανο. Το εύρος, η ένταση και ο μη

²⁴¹ Eyal Zisser, "The Return of Hizbullah", *Middle East Quarterly*, (Fall 2002), 3-11.

²⁴² "Australians hunted over Hariri death". *The Sydney Morning Herald*, 19 February 2005.

<https://www.smh.com.au/world/australians-hunted-over-hariri-death-20050219-gdkrls.html>

²⁴³ Thierry Meyssan, "Revelations on Rafik Hariri's Assassination: Was Israel Involved?", *Global Research, Centre for Research on Globalization*, 3 December 2010.

<https://www.globalresearch.ca/revelations-on-rafik-hariri-s-assassination-was-israel-involved/22246>

βίαιος χαρακτήρας της εξέγερσης των πολιτών, ήταν άνευ προηγουμένου στην ιστορία του Λιβάνου. Μέσα σε λίγο διάστημα οι σχετικά μικρές και αυθόρμητες λαϊκές διαδηλώσεις μετά τη δολοφονία, εξελίχθηκαν σε ένα οργανωμένο κίνημα ευρείας αντιπολίτευσης το οποίο θα οδηγούσε στην παραίτηση του πρωθυπουργού και στην αποχώρηση των Συριακών δυνάμεων, οι οποίες βρίσκονταν στον Λίβανο για σχεδόν 30 χρόνια.²⁴⁴

Το 1998 ο Εμίλ Λαχούντ έγινε πρόεδρος του Λιβάνου, με την στήριξη της Χεζμπολλάχ και της Συρίας. Καθ' όλη την διετία 1998-2000 ο Λαχούντ, ξεκίνησε μια εκτεταμένη εκστρατεία για να δυσφημήσει τον Χαρίρι και τις φιλελεύθερες οικονομικές του ιδέες. Τελικά, το 2000, πήρε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης από τον Λαχούντ. Μέχρι και ένα έτος πριν από τη δολοφονία του Χαρίρι, είχαν προκύψει δύο διακριτές και ανταγωνιστικές συμμαχίες. Από τη μία πλευρά ο Σύρος Πρόεδρος Μπασάρ αλ-Άσαντ, ο Λιβανέζος Πρόεδρος Λαχούντ και οι Συριακές δυνάμεις ασφαλείας που έδρευαν στη χώρα και από την άλλη ο Πρωθυπουργός Χαρίρι, οι εγχώριοι -ενάντια στην παρουσία της Συρίας- σύμμαχοί του (Δρούζοι του Τζουμπλάτ και Μαρωνίτες) αλλά και οι διεθνείς υποστηρικτές του (Ηνωμένες Πολιτείες, Γαλλία και Σαουδική Αραβία). Οι προσπάθειες της Συρίας να παρατείνει τη θητεία του Λαχούντ, είχαν τόσο εγχώριες όσο και διεθνείς επιπτώσεις. Το 2003 οι ΗΠΑ ξεκαθάρισαν ότι, η Συρία θα έπρεπε να αποσυρθεί από τις λιβανικές υποθέσεις. Συνεπώς, η επιβολή της παράταξης της θητείας του Λαχούντ, θα έστελνε ένα σαφές μήνυμα στις ΗΠΑ. Αν και ο Χαρίρι αντιτάχθηκε ανοιχτά στην παράταση της θητείας του Λαχούντ καθ' όλη τη διάρκεια του 2004, τελικά υποχώρησε λίγο πριν την παραίτησή του από τη θέση του πρωθυπουργού τον Οκτώβριο του ίδιου έτους. Σε όλη αυτή την περίοδο, οι φιλοσυριακές δυνάμεις του Λιβάνου κατηγόρησαν τον Χαρίρι ότι σκόπιμα προσπάθησε να υπονομεύσει τη θέση της Συρίας, «βασιζόμενος υπερβολικά στη συμμετοχή της Δύσης στη διαδικασία ανασυγκρότησης της χώρας». Έτσι διαμορφώθηκε το σκηνικό για μια αντιπαράθεση μεταξύ του Χαρίρι και όσων τον

²⁴⁴ Rudy Jaafar & Maria J. Stephan, "Lebanon's Independence Intifada: How an Unarmed Insurrection Expelled Syrian Forces", στο Maria J. Stephan (επιμ.), *Civilian Jihad: Nonviolent Struggle, Democratization, and Governance in the Middle East* (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 169–185.

υποστήριζαν από τη μία και της συμμαχίας Συρίας – Χεζμπολλάχ - Λαχούντ από την άλλη, μια ένταση που θα κορυφωθεί με τη δολοφονία του Χαρίρι τον Φεβρουάριο του 2005.²⁴⁵

Ο Δρούζος ηγέτης Τζουμπλάτ, μετά τη δολοφονία του Χαρίρι δήλωσε ότι τον Αύγουστο του 2004, ο πρόεδρος της Συρίας Μπασάρ αλ-Άσαντ απείλησε προσωπικά τον Χαρίρι σε μια συνάντηση.²⁴⁶ Η δήλωση του Τζουμπλάτ αναφέρεται στην Έκθεση του ΟΗΕ, αλλά δεν επιβεβαιώνεται. Η έκθεση δεν κατηγορεί ευθέως τη Δαμασκό ή οποιοδήποτε άλλο μέρος, καταλήγοντας ότι μόνο μια περαιτέρω ενδελεχής -διεθνής- έρευνα, μπορεί να εντοπίσει τον ένοχο.²⁴⁷ Η Ιρλανδή δημοσιογράφος Λάρα Μάρλοου ανέφερε επίσης ότι ο Χαρίρι της είπε πως είχε απειληθεί από τον Άσαντ. Σε συνέντευξή του στο *Der Spiegel*, ο Πρόεδρος Άσαντ είχε δηλώσει ότι *ποτέ δεν τον απείλησα και κανένας αξιωματικός των πληροφοριών της Συρίας δεν του έστρεψε ποτέ όπλο στο κεφάλι*.²⁴⁸ Στις 21 Φεβρουαρίου, δεκάδες χιλιάδες διαδηλωτές συγκεντρώθηκαν στο σημείο της δολοφονίας ζητώντας να τερματιστεί η Συριακή παρουσία στο Λίβανο, ενώ κατηγόρησαν τη Δαμασκό και τον πρόεδρο του Λιβάνου, ως υπεύθυνους για τον φόνο. Οι διαδηλώσεις είχαν ως κεντρικό άξονα το αίτημα για ολική και οριστική αποχώρηση της Συρίας από τα λιβανικά εδάφη. Η μαζική αυτή κινητοποίηση ονομάστηκε «Επανάσταση της Ανεξαρτησίας» στους δρόμους της Βηρυτού και «Επανάσταση των Κέδρων» στα κλιμάκια της Ουάσιγκτον.²⁴⁹ Ήδη, από τις 2 Σεπτεμβρίου του 2004 ο ΟΗΕ είχε υιοθετήσει το

²⁴⁵ Robert M. Bosco, "The Assassination of Rafik Hariri: Foreign Policy Perspectives", *International Political Science Review / Revue internationale de science politique*, 30, 4, (September 2009), 349-361.

²⁴⁶ Neil MacFarquhar, "[Behind Lebanon Upheaval, 2 Men's Fateful Clash](#)", *The New York Times*, 20 March 2005.

²⁴⁷ Warren Hoge, "[U.N. Cites Syria as factor in Lebanese assassination](#)", *The New York Times*, 25 March 2005.

²⁴⁸ "[Assad: 'No Syrian Officer Put a Gun to Hariri's Head. I Never Threatened Him'](#)", *Narkive Newsgroup Archive*, 30 August 2005.

²⁴⁹ Jefferson Morley, "The Branding of Lebanon's 'Revolution'", *The Washington Post*, 3 March 2005. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A1911-2005Mar2.html>

ψηφισμα 1559 του Συμβουλίου Ασφαλείας, το οποίο καλούσε τη Συρία να τερματίσει την κατοχή του Λιβάνου.²⁵⁰

Οι διεθνείς αντιδράσεις. Όπως προαναφέρθηκε, οι υποψίες για τη δολοφονία έπεσαν στη Συριακή κυβέρνηση. Έτσι, η πίεση που της ασκήθηκε για αποχώρηση ήταν μεγάλη. Τόσο ο Πρόεδρος Μπους όσο και ο Γάλλος ομόλογός του Ζακ Σιράκ καταδίκασαν τη δολοφονία και ζήτησαν την άμεσα εφαρμογή της απόφασης 1559 του Σ.Α. του ΟΗΕ. Η Συρία έσπευσε να εναρμονιστεί με την απόφαση, αλλά δημιουργήθηκαν λάθος εντυπώσεις. Ο Γραμματέας του Αραβικού Συνδέσμου, Αμρ Μούσα δήλωσε ότι, ο Πρόεδρος Άσαντ του υποσχέθηκε ότι εντός δύο ετών η Συρία θα αποχωρούσε, ενώ αργότερα ο Υπουργός Πληροφοριών Mahdi Dakhilallah είπε ότι ο Μούσα δεν κατάλαβε καλά τον Σύρο ηγέτη. Ο Dakhilallah δήλωσε ότι, άμεσα η Συρία θα μετακινούσε τους στρατιώτες της στο ανατολικό τμήμα του Λιβάνου. Έπειτα, μέσα σε μερικούς μήνες, θα υπήρχε πλήρης αποχώρηση. Η αντίδραση του ΟΗΕ ήρθε με την έκθεσή του στην οποία τόνιζε πως η παρουσία της Συρίας στο Λίβανο ήταν παράγοντας που συνέβαλλε στην αστάθεια και στην πόλωση που προηγήθηκε της δολοφονίας.²⁵¹ Από τη δική της πλευρά η Λιβανέζικη κυβέρνηση, χαρακτήρισε την έκθεση ως «ξένη προς την πραγματικότητα» και επέκρινε την ομάδα του ΟΗΕ επειδή δεν αναζήτησε, όπως υποστήριξε, μεγαλύτερη συμμετοχή από την πλευρά της κυβέρνησης. Στις 2 Μαρτίου ο Άσαντ, ανακοίνωσε την πλήρη απόσυρση από το Λίβανο, μέσα στους επόμενους μήνες. Απαντώντας στην ανακοίνωσή του, ο Ουαλίντ Τζουμπλάτ είπε ότι θα περίμενε να ακούσει από τη Δαμασκό κάτι πιο συγκεκριμένο, σχετικά με οποιαδήποτε αποχώρηση, ζητώντας ένα καθαρό χρονοδιάγραμμα.²⁵² Στις 3 Μαρτίου, η Γερμανία και η Ρωσία (η ΕΣΣΔ υπήρξε σύμμαχος

²⁵⁰ Η απόφαση αυτή καλούσε το Λίβανο να εδραιώσει την κυριαρχία του επί του συνόλου του εδάφους του και αξίωνε από «ξένες δυνάμεις» να αποσυρθούν από το Λίβανο και να παύσουν να παρεμβαίνουν στην εσωτερική πολιτική του. Η απόφαση καλούσε επίσης όλες τις Λιβανικές και μη Λιβανικές πολιτοφυλακές, να διαλυθούν και να δηλώσουν την υποστήριξη τους για μια «ελεύθερη και δίκαιη εκλογική διαδικασία». <http://www.un.org/News/Press/docs/2004/sc8181.doc.htm>

²⁵¹ ["Annan considers new Hariri probe"](#), BBC News, 23 March 2005.

²⁵² ["Assad pledges Lebanon withdrawal"](#), BBC News, 2 March 2005.

της Δαμασκού κατά τον Ψυχρό Πόλεμο), πίεσαν περαιτέρω τη Συρία για την εναρμόνισή της με την απόφαση 1559, με δηλώσεις του καγκελάριου Σρέντερ και του ΥΠΕΞ Λαβρόφ.²⁵³ Στις 5 Μαρτίου, ο Άσαντ, σε τηλεοπτικό διάγγελμά του ανήγγειλε την απόσυρση των Συριακών δυνάμεων, αρχικά στην κοιλάδα Μπεκάα στον ανατολικό Λίβανο και αργότερα, το πέρασμά τους από τα σύνορα και την επιστροφή στη Συρία, χωρίς όμως να δώσει ένα πλήρες χρονοδιάγραμμα της αποχώρησης. Στις 23 Μαρτίου, στην ετήσια σύνοδο του Αραβικού Συνδέσμου στην Αλγερία, δεν ζητήθηκε από τη Συρία να αποχωρήσει από τον Λίβανο στη βάση του 1559, αλλά να δώσει λύση με βάση την Συμφωνία της Ταΐφ της Σ. Αραβίας²⁵⁴, ώστε η λύση να είναι Αραβική, αλλά σε συνάρτηση με τη διεθνή νομιμότητα.²⁵⁵

Για την ιστορία, τον Αύγουστο του 2020, οι δικαστές στο Ειδικό Δικαστήριο για το Λίβανο έκριναν το μεσαίο στέλεχος της Χεζμπολλάχ Salim Ayyash ένοχο ερήμην για πέντε κατηγορίες, συμπεριλαμβανομένης της δολοφονίας από πρόθεση του Χαρίρι με χρήση εκρηκτικών υλών. Άλλοι τρεις κατηγορούμενοι αθωώθηκαν. Η επιτροπή των δικαστών κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «δεν υπάρχουν στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι η ηγεσία της Χεζμπολλάχ είχε οποιαδήποτε ανάμειξη στη δολοφονία του Χαρίρι και δεν υπάρχουν άμεσες ενδείξεις ανάμειξης της Συρίας». Η Χεζμπολλάχ αρνήθηκε οποιαδήποτε ανάμειξη και ο αρχηγός της, Χασάν Νασράλα, αρνήθηκε να επιτρέψει τη σύλληψη του Ayyash.²⁵⁶

Τα κινήματα της 8ης και 14ης Μάρτη. Στις αρχές Μαρτίου 2005, η διεθνής πίεση στη Συρία εντάθηκε. Σε μια συνάντηση στο Ριάντ, ο Σαουδάραβας διάδοχος πρίγκιπας Αμπντάλα συμβούλεψε τον Άσαντ να αποσύρει άμεσα τα Συριακά στρατεύματα από το

²⁵³ ["Syria looks to Riyadh for support"](#), *BBC News*, 3 March 2005.

²⁵⁴ Η συμφωνία που πραγματοποιήθηκε στην πόλη Ταΐφ της Σαουδικής Αραβίας και ήταν η βάση για το τέλος του Λιβανέζικου εμφύλιου και την επιστροφή στην πολιτική ομαλότητα.

Βλέπε: UN Peacemaker. (1989, October 22). Taif Accords.

<https://peacemaker.un.org/lebanon-taifaccords89>

²⁵⁵ Heba Saleh, ["Summits that showcase Arab disunity"](#), *BBC News*, 23 March 2005.

²⁵⁶ ["Rafik Hariri tribunal: Guilty verdict over assassination of Lebanon ex-PM"](#)

BBC News, 18 August 2020.

Λίβανο. Η Γαλλία και οι Ηνωμένες Πολιτείες συνέχισαν να πιέζουν για την εφαρμογή της απόφασης 1559. Ο Τζουμπλάτ εν τω μεταξύ, διακήρυξε την αρχή μιας «άνοιξης της Βηρυτού» ώστε να αναγκαστούν τα Συριακά στρατεύματα να εγκαταλείψουν τη χώρα.²⁵⁷

Η ανακοίνωση του Άσαντ για αποχώρηση από το Λίβανο για τις 5 Μαρτίου, έθεσε τις βάσεις για μια άλλη αναμέτρηση στους δρόμους της Βηρυτού, αυτή τη φορά ανάμεσα στα δύο πιο δημοφιλή λιβανέζικα κινήματα. Για πρώτη φορά από την έναρξη της «εξέγερσης της ανεξαρτησίας» οι δύο κύριες σιιτικές ομάδες, η Χεζμπολλάχ και η AMAL, αποφάσισαν να επιβληθούν. Η Χεζμπολλάχ, εν μέσω αντισυριακών διαδηλώσεων και ίσως φοβούμενη ότι περισσότερες νίκες της αντιπολίτευσης θα οδηγούσαν σε μεγαλύτερες διεθνείς πιέσεις εναντίον της ώστε να παραιτηθεί από μια από τις θεμελιώδεις αρχές της, δηλαδή την ένοπλη αντίσταση κατά του Ισραήλ, κάλεσε σε μαζική συγκέντρωση. Στις 8 Μαρτίου, εκατοντάδες χιλιάδες Λιβανέζοι συγκεντρώθηκαν στην πλατεία Riad al-Solh, όχι μακριά από την πλατεία των Μαρτύρων, για να δείξουν εκτίμηση για τη Συρία, να καταγγείλουν το ψήφισμα 1559 του ΟΗΕ και να δείξουν ότι η Χεζμπολλάχ δεν μπορούσε να αγνοηθεί. Κατά τη διάρκεια αυτής της μαζικής μη βίαιης διαδήλωσης, οι υποστηρικτές της Χεζμπολλάχ έφεραν μόνο Λιβανέζικες σημαίες. Το γεγονός ότι δεν φαινόταν καμία κίτρινη σημαία του κόμματος ήταν ένας υπαινιγμός και ένα μήνυμα ταυτόχρονα ότι η Χεζμπολλάχ, ενώ από τη μια μεριά βρέθηκε διστακτική να στραφεί εναντίον των Σύριων υποστηρικτών της, από την άλλη, δεν βρέθηκε επίσης σε πλήρη διαφωνία με την κύρια αντιπολίτευση. Το μέγεθος της, ως επί το πλείστον, σιιτικής συγκέντρωσης και το φιλοσυριακό μήνυμά της, εξέπληξαν τους ηγέτες της αντιπολίτευσης. Πράγματι, η 8η Μαρτίου αποδείχτηκε ένα σημαντικό γεγονός για την αντιπολίτευση, οι ηγέτες της οποίας συναντήθηκαν την επόμενη μέρα στην αίθουσα επιχειρήσεων al-Nahar για να σχεδιάσουν μια μαζική διαδήλωση στις 14 Μαρτίου για να τιμήσουν τη μνήμη του Χαρίρι, στον ένα μήνα από τη δολοφονία του. Πραγματοποίησαν και αυτοί μια άρτια -σε οργάνωση- διαδήλωση, ανάλογου μεγέθους με αυτή της 8^{ης} Μαρτίου, προσεγγίζοντας το ένα εκατομμύριο ανθρώπους. Όπως και η φιλοσυριακή,

²⁵⁷ Rudy Jaafar & Maria J. Stephan, "Lebanon's Independence Intifada" στο Maria J. Stephan (επιμ.), *Civilian Jihad*, 175.

έτσι και αυτή η διαδήλωση ήταν ειρηνική, με Λιβανέζικες σημαίες. Τα βασικά πολιτικά κόμματα που συμμετείχαν και οργάνωσαν τις κινητοποιήσεις ήταν: το «Κίνημα του Μέλλοντος» του βουλευτή Σαάντ Χαρίρι, γιου του Ραφίκ, οι «Λιβανέζικες Δυνάμεις» του Samir Geagea, το «Λιβανικό Εθνικό Μπλοκ» του Χριστιανού ηγέτη Κάρλος Εντέ, το «Εθνικό Φιλελεύθερο Κόμμα» του Χριστιανού Ντόρι Σαμούν, γιου του πρώην προέδρου Καμίλ Σαμούν, το «Κόμμα των Φαλαγγιτών» του πρώην Προέδρου Αμίν Τζουμάγιλ και το «Προοδευτικό Σοσιαλιστικό Κόμμα» του Δρούζου ηγέτη Ουαλίντ Τζουμπλάτ, βουλευτή και γιου του Καμάλ Τζουμπλάτ.

Στις 7 Απριλίου πέρασε από το Σ.Α. του ΟΗΕ το Ψήφισμα 1595, που καλούσε τις Αρχές να αρχίσουν έρευνα για τη δολοφονία Χαρίρι. Οι περισσότεροι αξιωματούχοι, οι οποίοι είχαν κατηγορηθεί για ελλιπή εκτέλεση καθηκόντων είτε παραιτήθηκαν είτε αντικαταστάθηκαν. Η μεγάλη νίκη βέβαια της αντιπολίτευσης ήρθε στις 26 Απρίλη, όταν αποσύρθηκε ο τελευταίος Σύριος στρατιώτης. Στις 5 Μαΐου, ο ΟΗΕ ανακοίνωσε ότι στη χώρα δεν υπήρχε πλέον Συριακή παρουσία, ανοίγοντας τον δρόμο για τις πρώτες πραγματικά ελεύθερες εκλογές από το τέλος του Εμφυλίου, το 1990.²⁵⁸

Οι Γενικές εκλογές του 2005. Η αποχώρηση των δυνάμεων της Συρίας, δημιούργησε μια νέα πραγματικότητα που χαρακτηριζόταν από έναν έντονο ανταγωνισμό για θέσεις ισχύος μεταξύ των περιφερειακών παραγόντων του λιβανικού συστήματος. Η συριακή αποχώρηση συνοδεύτηκε από αυξημένη διεθνή εμπλοκή και τη διαμόρφωση μιας νέας πολιτικής τάξης. Στο εσωτερικό σύστημα που διαμορφωνόταν τρία μπλοκ λειτουργούσαν, το ένα δίπλα στο άλλο. Ο πρώτος δρώντας ήταν οι «Δυνάμεις της 14ης Μαρτίου», ο οποίος ήταν στην ουσία φιλοδυτικός και υποστηρίχθηκε από σουνιτικές χώρες όπως η Σαουδική Αραβία, η Αίγυπτος και η Ιορδανία. Ο δεύτερος παίκτης, η «Συμμαχία της 8^{ης} Μαρτίου», το οποίο περιελάμβανε τους Σίιτες της Χεζμπολλάχ και της AMAL, καθώς και τμήματα του χριστιανικού στρατοπέδου υπό την ηγεσία του Μισέλ Αούν και του Λαχούντ. Αυτό το στρατόπεδο υποστηρίχθηκε από τη

²⁵⁸ Ersun N. Kurtulus, "The Cedar Revolution: Lebanese Independence and the Question of Collective Self Determination", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 36, 2, (August 2009), 195-214. Rudy Jaafar & Maria J. Stephan, "Lebanon's Independence Intifada" στο Maria J. Stephan (επιμ.), *Civilian Jihad*, 175-6.

Συρία και το Ιράν. Ο τρίτος (μικρότερος) παίκτης ήταν οι παγκόσμιες οργανώσεις της Τζιχάντ και τουλάχιστον μία από αυτές, η «Φατάχ αλ-Ισλάμ», υποστηρίχθηκε επίσης από τη Συρία. Οι εκλογές πραγματοποιήθηκαν σε τέσσερις γύρους, από τις 29 Μαΐου έως τις 20 Ιουνίου. Η φιλοδυτική «Συμμαχία της 14ης Μαρτίου» υπό τον Σαάντ Χαρίρι, κατέλαβε 72 έδρες σε σύνολο 128 και σχημάτισε κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Φουάντ Σινιόρα. Η φιλοσυριακή «Συμμαχία της 8ης Μαρτίου», πήρε 56.²⁵⁹ Αξίζει ένα σχόλιο σε αυτό το σημείο. Ίσως φαίνεται παράξενο που ένας από τους σημαντικότερους ηγέτες του χριστιανικού στρατοπέδου, ο Μισέλ Αούν, έγινε σύμμαχος της Χεζμπολλάχ. Κατά την επιστροφή του Αούν στο Λίβανο, τον Μάιο του 2005 η τάση του, το Ελεύθερο Πατριωτικό Κίνημα (ΕΠΚ), αρνήθηκε να προσχωρήσει στη φιλοδυτική συμμαχία της «14ης Μαρτίου», επειδή η συμμαχία αυτή περιελάμβανε μαρωνίτικες οργανώσεις ιδιαίτερα εχθρικές απέναντι στον στρατηγό Αούν. Από την άλλη, ο επονομαζόμενος συνασπισμός του «Κορνέ Σεχβάν» στον οποίο ανήκαν διανοούμενοι και σημαίνοντες Χριστιανοί, φίλα προσκείμενοι στον πατριάρχη των Μαρωνιτών Νασράλα Σφεϊρ, απείχε πολύ από το να διέκειτο ευνοϊκά απέναντι στον Αούν, αφού οι σχέσεις ανάμεσα στο κίνημά του και τη μαρωνίτικη παραδοσιακή ηγεσία ήταν τεταμένες, ενώ ο καταστατικός χάρτης του ΕΠΚ προέτρεπε καθαρά στον «διαχωρισμό πολιτικής και θρησκείας, με σκοπό τη δημιουργία ενός κοσμικού κράτους», προοπτική που φυσικά δεν ενθουσίαζε τις εκκλησιαστικές αρχές. Το ρήγμα ανάμεσα στην «14η Μαρτίου» και το ΕΠΚ έγινε πιο βαθύ, εξαιτίας της διαφορετικής τους ανάλυσης σχετικά με την περιφερειακή κατάσταση, μετά την αποχώρηση των Συριακών στρατευμάτων. Για τους Αουνιστές, η εθνική ακεραιότητα δεν κινδύνευε μόνο από τη Συρία αλλά από κάθε ξένη ανάμειξη, συμπεριλαμβανομένης της Δυτικής και της Αραβικής. Το ΕΠΚ ήταν κατά του συστήματος της «ομολογιακότητας» και υπέρ της σταδιακής εκκοσμίκευσης. Συνεπώς, αντικατοπτρίζοντας τις προσδοκίες των περιθωριοποιημένων μεσαίων τάξεων των Μαρωνιτών, είδε στις δυνάμεις της «14ης Μαρτίου» τη διαίωνιση της παραδοσιακής κοινοτικής τάξης στο Λίβανο. Επιπλέον, όπως

²⁵⁹ Eitan Azani, *Hezbollah: The Story of the Party of God, From Revolution to Institutionalization* (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 230. Council on Foreign Relations.

<https://www.cfr.org/backgrounder/lebanon-election-results>

εξήγησε σε μία συνέντευξή της, ενεργό στέλεχος του ΕΠΚ: «Ο Λίβανος δεν απειλείται πια από τους Σύριους ή τους Ιρανοί. Απειλείται, εδώ και χρόνια, από την ύπαρξη ενός σουνιτικού φονταμενταλισμού πολύ εχθρικού απέναντι στους Χριστιανούς, μια ιδεολογία που τροφοδοτείται από τα αραβικά πετροδολάρια. Πρέπει επομένως να συστήσουμε μέτωπο κυρίως με τους Σίιτες αλλά και με τους Σουνίτες που δεν υποστηρίζουν την ομολογιακότητα. Προτιμώ το Ιράν, η οποία είναι μια χώρα με διανοούμενους όπου γίνονται εκλογές και εκχωρούνται κάποια δικαιώματα, σε σχέση με τη Σαουδική Αραβία όπου οι γυναίκες δεν επιτρέπεται καν να οδηγούν αυτοκίνητο». Η συμμαχία του ΕΠΚ με τη Χεζμπολλάχ σηματοδότησε, επομένως, το πλαίσιο της σύγκρουσης περιφερειακών και κοινοτικών μπλοκ: Ιράν και Συρία από τη μία, Σαουδική Αραβία, Ιορδανία και Αίγυπτος από την άλλη. Επιπλέον ο Αούν, στις 13 Οκτωβρίου 2008, δηλαδή την προηγούμενη της αναχώρησής του για την Τεχεράνη, καταγγέλλοντας την *εξάρτηση του Λιβάνου από το Ριάντ και την Αμερικανική διοίκηση*, επιχείρησε μία πρωτοφανή για το πολιτικό στρατόπεδο των Μαρωνιτών, στρατηγική στροφή.²⁶⁰

Η Κυβέρνηση του Φουάντ Σινιόρα. Η νέα κυβέρνηση του Σινιόρα ξεκίνησε με την αντιμετώπιση δύο βασικών ζητημάτων: την έρευνα για τη δολοφονία του Ραφίκ Χαρίρι και τον μελλοντικό ρόλο της Χεζμπολλάχ στο Λίβανο. Οι δύο υπουργοί της Χεζμπολλάχ εντός του υπουργικού συμβουλίου και οι εταίροι της, εμπόδισαν την κυβέρνηση να λάβει σοβαρά μέτρα σχετικά με αυτά τα ζητήματα, ενώ και το Ειδικό Δικαστήριο του ΟΗΕ για το Λίβανο αντιμετωπίστηκε με συνεχή κριτική και εμπόδια από το μπλοκ της Χεζμπολλάχ.²⁶¹ Η σύνθεση της κυβέρνησης Σινιόρα με πέντε Σίιτες υπουργούς, αντανάκλούσε την άνοδο της σιιτικής κοινότητας στην πολιτική σκηνή και κυρίως την άνοδο της Χεζμπολλάχ στην εξουσία. Η είσοδος της Χεζμπολλάχ στην κυβέρνηση προκάλεσε εσωτερική διαμάχη μέσα στο κίνημα. Εκείνοι που υποστήριξαν την ένταξη

²⁶⁰ Nicolas Pouillard, «Επανάσταση στους Χριστιανούς του Λιβάνου», *Le Monde diplomatique- Ελληνική έκδοση*, 2 Μαρτίου 2020.

https://www.avgi.gr/entheta/monde-diplomatique/343799_epanastasi-stoys-hristianoys-toy-libanoy?amp

²⁶¹ Benyamin Ben-Ari, “Hezbollah: A Decade of Empowerment”, *Publications in Contemporary Affairs* (PiCA), (Spring 2010), 1-24.

στην κυβέρνηση ισχυρίστηκαν ότι, δημιουργήθηκε η ανάγκη να βρεθούν στον κόμβο λήψης αποφάσεων κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, προκειμένου να διατηρηθούν τα συμφέροντα της αντίστασης και να αποτραπεί οποιαδήποτε διεθνής πρωτοβουλία που θα αναγκάσει την κυβέρνηση του Λιβάνου να αφοπλίσει το κίνημα. Τον Δεκέμβριο του 2005, στο πλαίσιο της απόφασης της κυβέρνησης να καλέσει τον ΟΗΕ για να ερευνήσει τη δολοφονία, οι πέντε Σίιτες αποσύρθηκαν από την κυβέρνηση και δημιουργήθηκε μια πολιτική κρίση που δυσκόλευε την κυβέρνηση να διεξάγει τις κρατικές υποθέσεις. Γι' αυτό το λόγο δημιουργήθηκε το «Φόρουμ Εθνικού Διαλόγου» με συμμετοχή εκπροσώπων από όλα τα κόμματα. Οι συζητήσεις του «Φόρουμ» αφορούσαν τον αφοπλισμό της Χεζμπολλάχ, την εφαρμογή της κυριαρχίας της κυβέρνησης σε όλη τη χώρα και τη συριακή εμπλοκή. Στην πραγματικότητα οι συζητήσεις του Φόρουμ ήταν αναποτελεσματικές. Η Χεζμπολλάχ δεν αφοπλίστηκε και συνέχισε τις πρωτοβουλίες για την προώθηση των στόχων της στην περιφερειακή αρένα, συμπεριλαμβανομένων των προσπαθειών απαγωγής στρατιωτών του Ισραηλινού στρατού και της υποστήριξης της Παλαιστινιακής αντίστασης. Η δολοφονία του Χριστιανού Βουλευτή και διευθυντή της εφημερίδας al-Nahar, Gebran Tueni, τον Δεκέμβριο του 2005, λίγους μήνες μετά τη δολοφονία του δημοσιογράφου Σαμίρ Κασίρ και του πρώην ηγέτη του ΛΚΚ Τζορτζ Χάουι, επιδείνωσε την κρίση μεταξύ της Οργάνωσης και της Λιβανικής κυβέρνησης. Αυτές οι δολοφονίες αποδόθηκαν σε Συριακές υπηρεσίες πληροφοριών (χωρίς να αποδειχθεί), οι οποίες φέρεται να δούλευαν είτε μόνες τους είτε σε συνεργασία με τους Λιβανέζους ομολόγους τους. Ακόμη και το Ισραήλ πιθανότατα ενεπλάκη σε δολοφονίες στο Λίβανο, αν και είναι πιθανώς ασφαλές να υποθέσουμε ότι η ανησυχία του Ισραήλ εδώ ήταν η δική του ασφάλεια και όχι η εμπλοκή σε ένα παιχνίδι εξουσίας εντός του Λιβάνου. Επιπλέον, παρά τις διαμαρτυρίες της Λιβανικής κυβέρνησης και σποραδικά του ΟΗΕ, τα Ισραηλινά αναγνωριστικά αεροσκάφη συνέχισαν να πετούν πάνω από τον εναέριο χώρο του Λιβάνου, ακόμη και μετά την απόσυρση του Συριακού στρατού.

Συμπερασματικά, τα παραπάνω γεγονότα μαρτυρούν ότι η δομή του πολιτικού συστήματος του Λιβάνου σε συνδυασμό με την άνοδο του σιιτικού παράγοντα, είχαν καταστήσει αδύνατο τον αφοπλισμό της Χεζμπολλάχ, εκτός αν υπήρχε μια ένοπλη

σύγκρουση. Συνεπώς, όσο η Χεζμπολλάχ ήταν εξοπλισμένη και μάλιστα έδειχνε έτοιμη για το ενδεχόμενο μιας στρατιωτικής αντιμετώπισης του Ισραήλ και παράλληλα βοηθούσε τον παλαιστινιακό αγώνα, μια επέμβαση των Ισραηλινών Δυνάμεων για να την αποδυναμώσουν δεν ήταν εκτός ατζέντας, όπως και συνέβη.²⁶²

Μέρος 2ο- Η Χεζμπολλάχ

Σχηματισμός και ανάπτυξη. Αν θέλουμε να βρούμε την ημερομηνία γέννησης της Χεζμπολλάχ αυτή μάλλον πρέπει να ανιχνευθεί στο 1978, την ημερομηνία άφιξης από τη Νατζάφ ενός βασικού ιδρυτή της και δασκάλου του σημερινού ηγέτη της Χασάν Νασράλα, του Σαϊντ Αμπάς αλ-Μουσαουί. Αυτή συνέπεσε επίσης με την άφιξη Ιρανών κληρικών και στρατιωτικού προσωπικού οι οποίοι ίδρυσαν θρησκευτικά και στρατιωτικά κέντρα εκπαίδευσης με ουσιαστική υλική και πνευματική υποστήριξη από τον Χομεϊνί, ο οποίος είχε εξοριστεί ο ίδιος στη Νατζάφ, για μια περίοδο 13 ετών.²⁶³ Η κύρια αφορμή της δημιουργίας της Χεζμπολλάχ ήταν η Ισραηλινή εισβολή στο Λίβανο. Οι ιδεολογικές της καταβολές βρίσκονται στην Ιρανική Επανάσταση και στο καθεστώς της Ισλαμικής Δημοκρατίας το οποίο εγκαθιδρύθηκε στην Τεχεράνη μετά το 1979. Στις αρχές του '80, η Δυτική παρέμβαση στο Λίβανο, η Ισραηλινή επέμβαση και η συνεργασία χριστιανικών πολιτοφυλακών με το Ισραήλ στο νότιο Λίβανο, δημιούργησαν την ανάγκη στη σιιτική κοινότητα να οργανώσει μία ισχυρή πολιτική ομάδα με στρατιωτικό βραχίονα. Η ιδεολογική στήριξη του Ιράν, η υλική του βοήθειά και η πολιτική στήριξη της Δαμασκού, βοήθησαν την Χεζμπολλάχ να αναδειχτεί σε έναν ισχυρό δρώντα στην κοινωνικοπολιτική ζωή του Λιβάνου. Στον Εμφύλιο πόλεμο η δικαιοδοσία της περιορίσθηκε στη νότια Βηρυτό. Η δράση της και η συνεκτική της ιδεολογία, αλλά και η ιδεολογική στήριξη της Τεχεράνης την βοήθησαν να επωφεληθεί από διαρροές μελών και στελεχών της AMAL και να μεγαλώσει τόσο σε δύναμη όσο και σε επιρροή. Τη δεκαετία του '80 θα προχωρήσει σε τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον αμερικανικών στόχων, αλλά και σε

²⁶² Azani, *Hezbollah: The Story of the Party of God*, 230-2. Kurtulus, "The Cedar Revolution", 206.

²⁶³ Joseph Alagha, *The Shifts in Hizbullah's Ideology* (Leiden: Amsterdam University Press, 2006), 33.

απαγωγές δυτικών ομήρων ως μέσο διεθνούς πίεσης. Την δεκαετία του '90 θα πλήξει εβραϊκούς και ιουδαϊκούς στόχους στην Αργεντινή. Το 1997 μπήκε στη λίστα των ξένων τρομοκρατικών οργανώσεων του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ. Το 2002 ο Πρόεδρος Μπους, έκανε ιδιαίτερη αναφορά στη Χεζμπολλάχ ως μέρος του «τρομοκρατικού υποκόσμου», που επιβουλεύεται τα αμερικανικά συμφέροντα. Αναζητώντας τους λόγους που οδήγησαν τη Χεζμπολλάχ σε τρομοκρατικές ενέργειες, θα δούμε ότι είναι βαθιά πολιτικοί. Οι καταστάσεις που ευνοούν την τρομοκρατία, έχουν να κάνουν με τις περιστάσεις μέσα στις οποίες αναδεικνύεται ένα γεγονός. Οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές περιστάσεις μέσα στις οποίες ζούσε η σιιτική κοινότητα του Λιβάνου, εν μέσω εμφύλιας σύγκρουσης στα μέσα προς τα τέλη της δεκαετίας του '70, γέννησαν τις προϋποθέσεις δημιουργίας της Χεζμπολλάχ και της μαχητικής στάσης που αυτή ακολούθησε. Η Ισραηλινή εισβολή σε μια κυρίαρχη χώρα, με σαφή πρόθεση την παρέμβαση στις εσωτερικές της υποθέσεις και επιπροσθέτως η παρατεταμένη κατοχή του νοτίου Λιβάνου, ήταν ο καταλύτης της ίδρυσης της οργάνωσης. Ο σχηματισμός και η ανάπτυξη της Χεζμπολλάχ στο λιβανέζικο πολιτικό σύστημα έχει να κάνει και με τις ισορροπίες μεταξύ των θρησκευτικών ομάδων. Παραδοσιακά, το πολιτικό σύστημα το έλεγχαν οι Χριστιανοί και οι Σουνίτες, αλλά καθώς η σιιτική κοινότητα μεγάλωνε απαίτησε, όπως ήταν φυσικό, μεγαλύτερη συμμετοχή στα δρώμενα. Η Χεζμπολλάχ δημιουργήθηκε το 1985, αλλά οι ρίζες της είναι σε ένα γεγονός που άλλαξε τις ισορροπίες της περιοχής, στον πόλεμο του 1967. Ο Λίβανος δεν συμμετείχε άμεσα αλλά η κατάληψη του Σινά, του Γκολάν και της Δυτικής Όχθης, έφερε την εμφύλια διαμάχη στη χώρα. Μεταξύ 1967-1970, η Αίγυπτος χρηματοδότησε και η Συρία προέτρεψε Παλαιστίνιους αντάρτες να εισχωρήσουν στο Λίβανο και να οργανώσουν επιθέσεις εναντίον του Ισραήλ. Αυτό έφερε τον Εμφύλιο, όπως αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, με παρεπόμενες ενέργειες την Συριακή και Ισραηλινή εισβολή και την ίδρυση-απάντηση της Χεζμπολλάχ. Συνεπώς, οι ρίζες της είναι στο ασταθές θρησκευτικό και πολιτικό περιβάλλον, μετά το 1967. Μεταξύ του λιβανικού λαού, οι Χριστιανοί ήταν οι πρώτοι που άρχισαν να προσαρμόζονται στους τρόπους του σύγχρονου κόσμου, ενώ οι Σιίτες, μεταξύ των Μουσουλμάνων, ήταν οι τελευταίοι. Ωστόσο, σε όλες τις περιπτώσεις,

η διαδικασία προσαρμογής και ανάπτυξης δημιούργησε κοινωνικές και οικονομικές εντάσεις μεταξύ των διαφορετικών κοινοτήτων αλλά και εντός κάθε κοινότητας ξεχωριστά, οι οποίες κατέληγαν πάντα σε πολιτικές συγκρούσεις και ξεσπάσματα βίας.²⁶⁴ Η ριζοσπαστικοποίηση της σιιτικής κοινότητας την κατέστησε από περιθωριακή και παθητική, περισσότερο ενεργητική. Η αλλαγή πραγματοποιήθηκε από τον χαρισματικό κληρικό Μούσα αλ-Σαντρ, η δράση του οποίου αναφέρθηκε σε σημεία του προηγούμενου κεφαλαίου. Ο νομικός και θεολόγος Σαντρ που είχε γεννηθεί στο Ιράν, από μια οικογένεια που είχε κάποιες λιβανέζικες ρίζες, έφτασε στο Λίβανο το 1959, προκειμένου να ηγηθεί της σιιτικής κοινότητας στην παράκτια πόλη της Τύρου. Ως πνευματικός ηγέτης των Σιιτών του Λιβάνου, βασιζόμενος στη μεγάλη εκπαιδευτική του κατάρτιση ως νομικός και θεολόγος, αλλά και ως μια χαρισματική προσωπικότητα με μεγάλη ρητορική ικανότητα, χρησιμοποίησε τα παραδοσιακά σύμβολα του Σιισμού, προκειμένου να ενεργοποιήσει τη σιιτική κοινότητα. Με τον λόγο του προέτρεψε την κοινότητά του να γίνει πιο διεκδικητική έτσι ώστε να πετύχει τη χειραφέτησή της. Ο αλ-Σαντρ ήθελε να υπερασπιστεί τους Σιίτες του νότιου Λιβάνου, καθώς πίστευε ότι το λιβανικό κράτος δεν ήταν ικανό να το κάνει, λόγω του μεγάλου χάσματος στις δυνατότητες μεταξύ Λιβάνου και Ισραήλ. Ήθελε επίσης να βοηθήσει τους Παλαιστίνιους ενάντια στους Ισραηλινούς. Έτσι, ο αλ-Σαντρ ίδρυσε μια σιιτική πολιτοφυλακή σε μια προσπάθεια να ενσωματώσει «όλες τις πολιτοφυλακές σε έναν κυβερνητικό θεσμό, βοηθητικό στον τακτικό Λιβανικό στρατό, που θα ήταν ικανός να αποκρούσει τις Ισραηλινές επιθέσεις». Σε μια από τις διάσημες ομιλίες του, ο Σαντρ δήλωσε: « Αν το Ισραήλ εισβάλει στο Νότο, θα βγάλω το τουρμπάνι και την ενδυμασία μου και θα γίνω μαχητής της ελευθερίας». Στις 31 Αυγούστου 1978, λίγους μήνες μετά την πρώτη Ισραηλινή εισβολή (Μάρτιος '78), και τη δημιουργία μιας ασφαλούς ζώνης στο νότιο τμήμα της χώρας, εξαφανίστηκε στη Λιβύη. Είχε δεχτεί να ταξιδέψει εκεί μετά από επίσημη πρόσκληση, συνοδευόμενος από δυο συντρόφους του. Εξαφανίστηκε κάτω από

²⁶⁴ Kamal S. Salibi, *A House of Many Mansions, the history of Lebanon reconsidered* (London/New York: I.B. TAURIS, 1988), 232.

άγνωστες συνθήκες, μέχρι και σήμερα. Παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχε κάποια προσωπικότητα ικανή να τον διαδεχθεί, ένας δικηγόρος και βουλευτής, ο Ναμπίχ Μπίρι, ανέλαβε την ηγεσία της AMAL. Ριζοσπαστικά μέλη της AMAL ήταν αυτά που δημιούργησαν αργότερα τη Χεζμπολλάχ. Ιδεολογικά, η Χεζμπολλάχ, εμπνεύστηκε από δύο επιφανείς θρησκευτικούς ηγέτες του σιισμού. Τον Ιρακινό Μπέγκιρ αλ-Σαντρ και τον ηγέτη της Ιρανικής Επανάστασης, Ρουντολάχ Χομεϊνί. Ο Μπέγκιρ αλ-Σαντρ, δημιούργησε το Ιρακινό κόμμα al-Da'wa (Κάλεσμα) το 1968 και εκτελέστηκε από το καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν το 1980, λόγω της υποστήριξής του στην Ιρανική Επανάσταση. Από τον Χομεϊνί η Χεζμπολλάχ πήρε τη θεωρία ότι, η νομιμοποιημένη ομάδα που πρέπει να έχει την απόλυτη πολιτική εξουσία πρέπει να είναι θρησκευτική. Η Χεζμπολλάχ είδε τον εαυτό της, σαν να είχε το μεσσιανικό ρόλο να εκπληρώσει μια αποστολή. Την μετατροπή του Λιβάνου σε επαρχία του Ισλάμ.²⁶⁵

Οργανωτική και ιδεολογική εξέλιξη. Η εγκαθίδρυση και καθιέρωσή της Χεζμπολλάχ, με ιρανική βοήθεια, ολοκληρώθηκε σε τρεις φάσεις. Η πρώτη φάση είναι μια αναφορά για την άφιξη ενός σώματος Ιρανών Φρουρών της Επανάστασης (Pasdaran), αμέσως μετά την Ισραηλινή εισβολή, το 1982. Ξεκίνησαν αμέσως με παροχή στρατιωτικής εκπαίδευσης στην AMAL ενώ ταυτόχρονα πραγματοποίησαν συστηματική στρατολόγηση και ιδεολογική κατάρτιση των ριζοσπαστικών στοιχείων της σιιτικής κοινότητας. Η προσπάθεια στρατολόγησης ήταν επιτυχημένη, ενώ βοηθήθηκε από μια σημαντική ιρανική χρηματοδότηση. Τα χρήματα που έφτασαν ως βοήθεια δόθηκαν για τη δημιουργία κέντρων στρατιωτικής εκπαίδευσης καθώς και για σχολεία, νοσοκομεία και επιδοτήσεις ρευστού χρήματος σε φτωχούς. Κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης, ο σιιτικός κλήρος συνέταξε ένα σχέδιο Συντάγματος καλώντας για τη δημιουργία μιας - στα πρότυπα του Ιράν- «Ισλαμικής Δημοκρατίας στο Λίβανο». Ο Σεΐχης al-Tufaili, το 1982, ανακηρύχτηκε πρόεδρος της «Ισλαμικής Δημοκρατίας του Λιβάνου». Η επόμενη φάση

²⁶⁵ Sami Hajjar, "Hizballah: Terrorism, National Liberation, or Menace?", *Strategic Studies Institute*, U.S. Army War College, (August 2002), 1-8. Alagha, *The Shifts in Hizballah's Ideology*, 30. Rodger Shanahan, *The Shi'a of Lebanon: Clans, Parties and Clerics* (London, New York: Tauris Academic Studies, 2005), 126-7.

περιλαμβάνει τις δραστηριότητες της Χεζμπολλάχ στα νότια προάστια της Βηρυτού, όπου μεγάλος αριθμός Σιιτών ζούσε σε απελπιστική κατάσταση, πρόσφατα προερχόμενοι από το νότο της χώρας, από όπου είχαν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τους αγρούς και τα σπίτια τους λόγω της εισβολής και κατοχής από το Ισραήλ. Η τελευταία φάση συνδέθηκε με την επέκταση της Χεζμπολλάχ στο νότιο Λίβανο, όπου ένας συνδυασμός παραγόντων συνετέλεσε στην επέκταση της επιρροής της: α) Η έξωση των Παλαιστινίων από τη περιοχή το 1982 με την Ισραηλινή εισβολή, β) η αποτυχία της AMAL να αντιμετωπίσει την ισραηλινή παρουσία, γ) οι επιτυχείς επιθέσεις αυτοκτονίας σε ισραηλινούς στόχους στο νότιο Λίβανο. Τέλος, δ) η εισροή ιρανικής βοήθειας και η επιρροή δια μέσου αυτής, σε τοπικούς κληρικούς όπως ο Σεΐχης Ragib Harb (που δολοφονήθηκε από Ισραηλινούς πράκτορες το 1984). Όλα αυτά βοήθησαν στην αύξηση της στρατιωτικής ισχύος του κόμματος. Οι παραπάνω εξελίξεις συνετέλεσαν ώστε η Χεζμπολλάχ να αντικαταστήσει την AMAL ως ο βασικός δρώντας και αντιπρόσωπος της σιιτικής κοινότητας του Λιβάνου.

Η ριζοσπαστικοποίηση της Χεζμπολλάχ, μέσω της εκμετάλλευσης των σιιτικών συμβόλων και η δηλωμένη πίστη της στην Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν και τον Αγιατολάχ Χομεϊνί, υπογράμμισε τη στενή ιδεολογική και πνευματική σύνδεση του κινήματος με το πανισλαμικό όραμα και την εξουσία του Ισλαμικού Ιράν. Στο απλούστερο επίπεδό του, η ίδια η υιοθέτηση του ονόματος της Χεζμπολλάχ (Κόμμα του Θεού) προέρχεται από το Κοράνι και συμβολίζει τον επαναστατικό χαρακτήρα του κινήματος: Οι οπαδοί του Αλλάχ θα θριάμβευαν έναντι των οπαδών του Σατανά. Ο Σεΐχης Fadlallah, στο βιβλίο του «Ισλάμ και Λογική της Δύναμης», αναφέρθηκε σε αυτόν τον ισλαμικό αγώνα μεταξύ του «Κόμματος του Θεού» και του «Κόμματος του Σατανά», καλώντας τους Μουσουλμάνους να οργανωθούν κατά μήκος κομματικών γραμμών για να διαφυλάξουν την επιβίωση των ισλαμικών αξιών και κινημάτων, ενάντια στην απειλή των ισχυρών κοσμικών κομμάτων. Επί αυτού του έργου, οι ιδεολόγοι της Χεζμπολλάχ δικαιολόγησαν πως, όχι μόνο η ηγετική δομή του κινήματος αλλά και οι περισσότερες από τις δραστηριότητές του εδράζονται στις αρχές του Κορανίου, κυρίως με βάση την

παραδοσιακή εξουσία και την ηγεσία του Σιισμού.²⁶⁶ Η Χεζμπολλάχ είναι ιδεολογικά μανιχαϊκή. Την μάχη τη βλέπει μέσα από την οπτική της σύγκρουσης ανάμεσα σε καταπιεστές (*mustakbirun*) και καταπιεσμένους (*mustad'ifin*). Η καταπίεση επεκτείνεται οικονομικά, πολιτισμικά, πολιτικά και κοινωνικά και οι καταπιεστές υπερβαίνουν οποιαδήποτε ιδιαίτερη εθνικότητα ή θρησκεία. Συμπερασματικά, στα συμφραζόμενα της Χεζμπολλάχ και όσον αφορά την πολιτική πραγματικότητα, η οικονομική κατάσταση των Σιιτών του Λιβάνου και η Ισραηλινή κατοχή του νοτίου Λιβάνου, μιας περιοχής που κυρίως κατοικείται από Σίιτες, χαρακτηρίζει εαυτούς ως καταπιεσμένους. Έτσι, ο πολιτικός ακτιβισμός λαμβάνει χαρακτήρα αναγκαιότητας προκειμένου να βελτιωθεί η οικονομική τους κατάσταση και η στρατιωτική αντίσταση είναι ουσιώδης σε ό,τι έχει να κάνει με την κατοχή. Στην αντίληψη περί κράτους συναντάμε μια μυστικιστική προσέγγιση. Οι Σίιτες, έχουν ως κεντρική αναφορά στο δόγμα τους την έννοια του Κρυμμένου Ιμάμη και ισχύει φυσικά ότι περιεγράφηκε στο πρώτο κεφάλαιο για το Ιράν. Συνεπώς, δεν μπορεί να προσδιοριστεί η υφή μιας ιδανικής κυβέρνησης μέχρι την επιστροφή αυτού του Θεϊκά Χρισμένου Ιμάμη. Η Χεζμπολλάχ, στην αντίληψή της για το κράτος πλησιάζει έτσι, κοντά σε ένα κράτος οργανωμένο κατά τα πρότυπα της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν. Γι' αυτήν, είναι η καλύτερη εξέλιξη ενός νικηφόρου ισλαμικού κινήματος. Η δημιουργία ενός κράτους, που θα μετουσιώσει τις έννοιες της δικαιοσύνης, της ισότητας και της ελευθερίας έως την επιστροφή του Κρυμμένου Ιμάμη. Η δημιουργία ενός Ισλαμικού κράτους σημαίνει και για τη Χεζμπολλάχ ένα κράτος που θα κυβερνάται βασιζόμενο στη Σαρία. Όσον αφορά το Λίβανο, η Χεζμπολλάχ είναι αντίθετη με μια χαλαρή κοσμική δημοκρατία όπως είναι το κράτος και αυτό τη φέρνει σε αντίθεση όχι μόνο με τους Χριστιανούς, τους Σουνίτες και τους Δρούζους, αλλά και με μεγάλη μερίδα Σιιτών που είναι αντίθετοι στην πολιτειακή μετατροπή του Λιβάνου. Ίσως και γι' αυτό, δεν αναφέρει στο πολιτικό της πρόγραμμα ρητά το στόχο για τη δημιουργία Ισλαμικού κράτους στο Λίβανο. Συμμερίζονται την οπτική του Αγίου Αυγουστίνου ότι, οι άνθρωποι χωρίζονται στην «πόλη του Θεού» και στην «πόλη του Σατανά». Ανεξαρτήτως δόγματος,

²⁶⁶ Magnus Ranstorp, *Hizb'Allah in Lebanon*, (New York: St. Martin's Press, 1997), 34-41.

όλοι οι Μουσουλμάνοι συγκροτούν το «κόμμα του Θεού». Έτσι, το Ισλαμικό έθνος πρέπει να είναι ενωμένο. Συνέπεια αυτής της άποψης ιδεολογικά είναι ότι, οι Παλαιστίνιοι αποτελούν μέρος του «κόμματος του Θεού». Επιπλέον, για την Ιερουσαλήμ, η οποία είναι η τρίτη ιερότερη πόλη του Ισλάμ, δεν είναι ευθύνη μόνο των Παλαιστινίων να την απελευθερώσουν, αλλά όλων των Μουσουλμάνων. Πώς βλέπει όμως η Χεζμπολλάχ τη Δύση και τον πολιτισμό της; Πιστεύει στη πολιτισμική σύγκρουση μεταξύ Ισλάμ και Δύσης. Είναι μια διαμάχη πιο βαθιά από οποιαδήποτε πολιτική ή ιδεολογική σύγκρουση και διαχωρίζει Δύση και Ισλάμ σε δύο διακριτούς πολιτισμούς. Από την εμφάνιση του Ισλάμ και δώθε, κάθε επαφή με τη Δύση -συμπεριλαμβανομένων των Σταυροφοριών και της Ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας- παίρνει το χαρακτήρα πολιτισμικής διαμάχης, όπου κάθε πλευρά πιστεύει στην ανωτερότητα του δικού της πολιτισμού. Του δυτικού στρατοπέδου ηγούνται οι ΗΠΑ, που η Χεζμπολλάχ τις θεωρεί -όπως και το Ιράν- ως τον «Μεγάλο Σατανά». Άλλες δυτικές χώρες, όπως η Γαλλία και η Αγγλία είναι απλά ο «διάβολος». Η Χεζμπολλάχ πιστεύει ότι η σύγκρουση παίρνει τη μορφή μιας δυτικής συνωμοσίας εναντίον του μουσουλμανικού κόσμου. Στη Μέση Ανατολή, ΗΠΑ και Ισραήλ είναι οι βασικοί συνωμότες. Επιπλέον, πεποίθηση της Χεζμπολλάχ είναι ότι το μεγαλύτερο κράτος -τρομοκράτης στον κόσμο είναι οι ΗΠΑ.²⁶⁷ Σε μια συνέντευξή του το 2002 στην Dan Rather (CBS), ο τότε αναπληρωτής Γ.Γ. του κόμματος Σεΐχης Naim Qasim, υπεραμύνθηκε των επιθέσεων αυτοκτονίας λέγοντας πως «δεν τις θεωρούμε επιθέσεις αυτοκτονίας γιατί η αυτοκτονία προέρχεται από το τέλος της ελπίδας στη ζωή, ενώ οι μάρτυρες αγαπούν τη ζωή». Επίσης, στην ίδια συνέντευξη δηλώνει ότι «δεν πιστεύει στην νομιμότητα του κράτους του Ισραήλ γιατί αυτό δημιουργήθηκε εις βάρος των Παλαιστινίων».²⁶⁸ Ενώ η Χεζμπολλάχ είναι μια οργάνωση που η ιδεολογία της και οι

²⁶⁷Adham Saouli, "Intellectuals and Political Power in Social Movements: The Parallel Paths of Fadlallah and Hizbullah", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 41, 1, Special Issue: Intellectual dynamics in the Middle East and North Africa (January 2014), 97-116. Hajjar, "Hizballah: Terrorism, National Liberation, or Menace?", 11-14.

²⁶⁸ CBS Evening News, 17 April 2002 στο Hajjar, "Hizballah: Terrorism, National Liberation, or Menace?", 1-8.

σκοποί της εδράζονται στη θρησκευτικότητα και έχουν ως στόχο τη δημιουργία του Ισλαμικού Κράτους, όπως και η (σουνιτική) al-Qaida και άλλοι ισλαμικοί σχηματισμοί στην περιοχή, διαφέρει από την al-Qaida με ένα πολύ θεμελιώδη τρόπο. Η al-Qaida, κατέχοντας την Ουαχαμπίτικη²⁶⁹ κληρονομιά, εμμένει σε μια μεσσιανική οπτική που θέλει να κάνει «τον κόσμο ασφαλή για το Ισλάμ». Για να ικανοποιήσει το Θεό, παίρνει αντί-δυτική, αντί-ιουδαϊκή και αντί-χριστιανική θέση και βλέπει ως αποστολή της να απαλλάξει τη γη του Ισλάμ από τους «άπιστους». Επίσης, βλέπει τον εαυτό της ως ένα κίνημα Τζιχάντ που πρέπει να καταπολεμήσει τους εξωτερικούς εχθρούς του Ισλάμ και αυτή η αποστολή είναι πιο επείγουσα από την καταπολέμηση των τοπικών εχθρών. Στον αντίποδα, η Χεζμπολλάχ, είναι κομμάτι των Ισλαμικών εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων, τα οποία προέρχονται από τις καταστάσεις που επηρεάζουν τις χώρες όπου αναπτύσσονται. Αυτά τα κινήματα ενδιαφέρονται ελάχιστα για επιχειρήσεις που συμβαίνουν έξω από το άμεσό τους περιβάλλον. Επιπλέον η Χεζμπολλάχ, έχει αναφορά στην ιστορία του καταπιεσμένου Σιισμού²⁷⁰, οπότε έχουν ένα «λιγότερο ευγενές» όραμα, ενός κόσμου καταρχάς ασφαλούς για τους Σίιτες. Κοιτάζοντας να ευχαριστήσει το Θεό η Χεζμπολλάχ ασκεί με πραγματισμό τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές ανάγκες του κόσμου που εκπροσωπεί.²⁷¹

Οργανωτική Δομή. Σε αντίθεση με το «Κίνημα των Απόκληρων» και την AMAL, που ιδρύθηκαν και τα δύο από τον ιμάμη Μούσα αλ-Σαντρ, η Χεζμπολλάχ καθοδηγείται

²⁶⁹ **Ουαχαμπισμός:** Φονταμενταλιστικό Δόγμα του Σουνιτικού Ισλάμ, οι πιστοί του είναι οι ακόλουθοι του Muhammad ibn Abd al-Wahhab (1703–1792). **al-Wahhābiyya**, in: B. Lewis, Ch. Pellat and J. Schacht (επιμ.) *The Encyclopaedia of Islam* (Leiden: E.J. Brill, 2nd Edition, 1991).

²⁷⁰ Οι Σίιτες έχουν υποστεί συχνά καταπίεση, σε έναν Ισλαμικό κόσμο που κυριαρχείται από το Σουνιτικό δόγμα.

²⁷¹ Adham Saouli, “Intellectuals and Political Power in Social Movements: The Parallel Paths of Fadlallah and Hizballah”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, 41, 1, Special Issue: Intellectual dynamics in the Middle East and North Africa (January 2014), 97-116. Hajjar, “Hizballah: Terrorism, National Liberation, or Menace?”, 36.

από μια συλλογική ηγεσία και όχι από μια χαρισματική προσωπικότητα. Επίσης, η οργανωτική δομή της (εικόνα 1) μοιάζει κατά κάποιο τρόπο με τον λενινιστικό τύπο κομματικής δομής, όπως υποστηρίζουν ορισμένοι συγγραφείς. Ωστόσο, η έμφαση στο ρόλο των Ulama στην κοινωνία, είναι ένα θεμελιώδες χαρακτηριστικό στο Σιιτικό Ισλάμ και αποτελεί κεντρικό χαρακτηριστικό της δομής της. Το κόμμα (Hizb) διευθύνεται από ένα Ανώτατο Συμβούλιο (ΑΣ), το οποίο αποτελείται από 17 μέλη. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι κληρικοί, όμως εκτός από τον κλήρο υπάρχει μια ομάδα ηγετών ασφαλείας και παραστρατιωτικών. Κυρίως όμως ο κλήρος είναι αυτός που επηρεάζει την τελική απόφαση του Συμβουλίου. Το ΑΣ είναι η ανώτατη αρχή στο κόμμα και είναι επιφορτισμένο με τη νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική, πολιτική, στρατιωτική αλλά και με τη συνολική διοίκηση του κόμματος. Οι αποφάσεις που λαμβάνονται από το Συμβούλιο λαμβάνονται ομόφωνα ή κατά πλειοψηφία. Συνεπώς, καμία πολιτική δεν είναι νόμιμη χωρίς έγκριση από αυτό. Η καθημερινή λειτουργία του κόμματος ανατίθεται σε μία Γενική Γραμματεία, με επικεφαλής τον Γενικό Γραμματέα και τον αναπληρωτή του. Αυτοί είναι συνήθως μέλη του ΑΣ και διορίζονται από αυτό. Επίσης, ο Γ.Γ είναι ο ex-officio πρόεδρος της Εκτελεστικής Επιτροπής, η οποία αποτελείται από τους διάφορους αρχηγούς περιφερειών (akalim) συν πέντε μέλη που διορίζονται από το ΑΣ. Οι περιφέρειες είναι: η Βηρυτός, οι Νότιες Επαρχίες, ο Νότος και η Μπεκάα. Κάθε περιοχή έχει ένα Συμβούλιο που ονομάζεται Περιφερειακό Συμβούλιο και συνδέεται άμεσα με το Ανώτατο Συμβούλιο, μέσω ενός από τα μέλη του. Η κύρια λειτουργία του είναι να παρακολουθεί τις καθημερινές δραστηριότητες και ανάγκες της περιοχής. Το Πολιτικό Γραφείο, το οποίο αποτελείται από 15 μέλη, δεν είναι ένα όργανο λήψης αποφάσεων αλλά ένας εποπτικός φορέας που συντονίζει το έργο των επιτροπών του κόμματος και καθοδηγεί τη δραστηριότητα τριών διαφορετικών οργάνων.

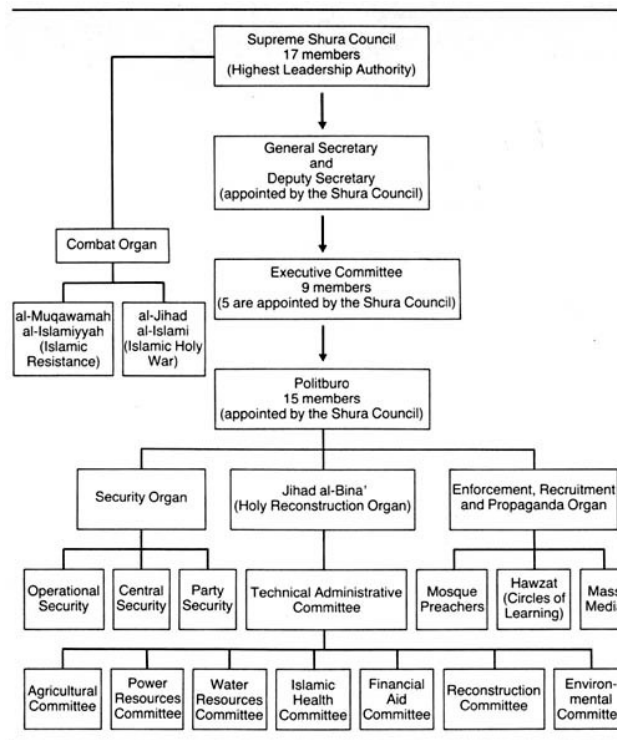
Το **πρώτο** είναι το όργανο «στρατολόγησης και προπαγάνδας», που επιβλέπει τρεις τομείς. Πρώτον, ένα δίκτυο ιεροκηρύκων στα τζαμιά, δεύτερον, το al-Hawzat al-'ilmiyyah (κύκλοι μάθησης), όπου πραγματώνεται η διαδικασία πρόσληψης της Χεζμπολλάχ και η πολιτική διείσδυσης μεταξύ του λαού και τρίτον, το τμήμα έρευνας και προπαγάνδας, στα πλαίσια του οποίου λειτουργούν δύο ραδιοφωνικοί σταθμοί, η Sawt

al-Iman (Φωνή της Πίστης) και η Sawt al-Nidal (Φωνή του Αγώνα) καθώς και ένας τηλεοπτικός σταθμός που ονομάζεται al-Manar (ο Φάρος). Επιπλέον υπάρχουν δύο έντυπα: η al-Ahed («Η Συμφωνία»- το κύριο έντυπο όργανο του κόμματος) η οποία εκδίδεται κάθε εβδομάδα και η al-Bilad (Η Χώρα), η οποία κυκλοφορεί κάθε μήνα.

Το **δεύτερο** όργανο είναι το Jihad al-Bina' (Ιερό Όργανο Ανασυγκρότησης), το οποίο χωρίζεται σε οκτώ επιτροπές. Αυτό το όργανο παρέχει υπηρεσίες υποστήριξης σε μέλη, νεοσύλλεκτους και υποστηρικτές της Χεζμπολλάχ. Οι υπηρεσίες αυτές κυμαίνονται από ιατρική περίθαλψη έως οικονομική βοήθεια, στέγαση και υπηρεσίες κοινής ωφέλειας. Για παράδειγμα, η Ισλαμική Επιτροπή Υγείας με ιρανική οικονομική βοήθεια ίδρυσε, στα πρώτα χρόνια της Οργάνωσης, δύο νοσοκομεία και ορισμένα ιατρικά κέντρα και φαρμακεία στις διάφορες περιοχές της χώρας. Επιπλέον υπάρχει η Επιτροπή Οικονομικής Βοήθειας, η οποία συνεργάζεται στενά με το «Ίδρυμα των Μαρτύρων» και χρηματοδοτείται απευθείας από το Ιράν. Όσον αφορά τις υπόλοιπες Επιτροπές, οι υπηρεσίες τους είναι επίσης σημαντικές. Για παράδειγμα, η Επιτροπή Ανασυγκρότησης επισκεύασε και συντηρούσε μεταξύ 1988 και 1991, πάνω από 1.000 σπίτια που υπέστησαν ζημιές από επιθέσεις του Ισραήλ. Οι υπηρεσίες αυτές είχαν σημαντικό αντίκτυπο σε μια χώρα όπου η κυβέρνηση είχε πάψει να προσφέρει πολλές βασικές κοινωνικές υπηρεσίες. Κατά τη διάρκεια της σφοδρής χιονοθύελλας του Μαρτίου του 1992, το ανθρώπινο δυναμικό και τα μηχανήματα του Ιερού Οργάνου Ανασυγκρότησης έσπευσαν να διασώσουν και να βοηθήσουν τους ανθρώπους στις απομακρυσμένες περιοχές των ψηλών βουνών του Λιβάνου. Φυσικά, οι υπηρεσίες αυτές αύξησαν τη δημοτικότητα του κόμματος εις βάρος τόσο του Λιβανέζικου κράτους όσο και του κινήματος AMAL.

Το **τρίτο** όργανο είναι το Όργανο Ασφαλείας, το οποίο χωρίζεται σε τρία τμήματα. Το τμήμα Ασφάλειας του Κόμματος είναι υπεύθυνο για την προστασία των ηγετών και των μελών του κόμματος. Το τμήμα Κεντρικής Ασφάλειας λειτουργεί ως ένα δίκτυο επιχειρήσεων παρακολούθησης και συλλογής πληροφοριών εντός και εκτός της χώρας. Το τμήμα Επιχειρησιακής Ασφάλειας φέρει αποφάσεις του συνολικού Οργάνου Ασφαλείας εναντίον των εχθρών της Χεζμπολλάχ. Επιπλέον, υπάρχει ένας ακόμα Τομέας,

το «Όργανο Μάχης» που αποτελείται από δύο κύρια τμήματα: την Ισλαμική Αντίσταση (al-Muqawamah al-Islamiyyah) και τον Ισλαμικό Ιερό Πόλεμο (al-Jihad al-Islami). Ο πρώτος ήταν υπεύθυνος για επιθέσεις αυτοκτονίας εναντίον δυτικών και ισραηλινών στόχων, ο δεύτερος ηγείται πιο συμβατικών επιθέσεων εναντίον Ισραηλινών στρατευμάτων στο νότο. Εντούτοις, αντιθέτως προς τα λοιπά όργανα, το Όργανο Μάχης τελεί υπό την άμεση εποπτεία του Ανωτάτου Συμβουλίου.²⁷²

Εικόνα 1 Η οργανωτική δομή της Χεζμπολλάχ

Ισλαμικά κόμματα και πολιτική συμμετοχή. Υπήρξε σημαντική επιστημονική εργασία και έντονες συζητήσεις σχετικά με τις ισλαμιστικές ομάδες και την πολιτική συμμετοχή. Σχεδόν όλες οι μελέτες για τα πολιτικά κόμματα έχουν υποστηρίξει ότι τα κόμματα των οποίων το δόγμα έχει λάβει θρησκευτικό χαρακτήρα, μεταξύ των οποίων

²⁷² Nizar A. Hamzeh, "Lebanon's Hizbullah: from Islamic revolution to parliamentary accommodation", *Third World Quarterly*, 14, 2, (1993).

τα ισλαμικά κινήματα, δεν μπορούν ούτε να αναπτύξουν μια ορατή κομματική δομή ούτε να επιτελούν τις πολιτικές λειτουργίες που επιτελούν τα δυτικά κόμματα. Πιο συγκεκριμένα, ορισμένοι αναλυτές πιστεύουν ότι οι ισλαμιστικές ομάδες, που συνήθως αναφέρονται ως «φονταμενταλιστικές ομάδες», είναι εγγενώς εξτρεμιστικές παρά τις διαφορές μεταξύ τους. Επιπλέον, η ίδια σχολή πιστεύει ότι η προώθηση της δημοκρατικής διαδικασίας, μέσω της μονόπλευρης έμφασης στις εκλογές, διατρέχει τον κίνδυνο να προωθήσει την ισλαμική εισβολή σε κέντρα εξουσίας που μπορεί να είναι αντιπαραγωγικά σε σχέση με τα δυτικά συμφέροντα και να αυξήσουν ακόμη και την πολιτική αστάθεια. Σύμφωνα με αυτή τη σχολή, οι ισλαμιστικές ομάδες δεν μπορούν να γίνουν πιστά κόμματα της αντιπολίτευσης επειδή αυτοί που έχουν τον πραγματικό έλεγχο δεν είναι άτομα που πιστεύουν σε πολιτικούς κανόνες, αλλά σε θρησκευτικές αρχές που απαγορεύουν την άσκηση της Δημοκρατίας. Η ανάλυση του παραπάνω σχολίου οδήγησε συχνά στο αυτόματο συμπέρασμα ότι το Ισλάμ και η Δημοκρατία είναι ασυμβίβαστα. Όμως, μια άλλη σχολή υποστηρίζει ότι, από τη δεκαετία του 1980, σημαντικός αριθμός ισλαμιστικών ομάδων, αν όχι η πλειοψηφία, συμμετείχε στις κοινοβουλευτικές και δημοτικές εκλογές. Η άποψη αυτής της σχολής είναι ότι πρέπει να γίνει μια κριτική διάκριση μεταξύ εξτρεμιστών και μετριοπαθών ή πραγματιστών. Μαζί με τις εξτρεμιστικές ομάδες, υπάρχουν μετριοπαθή ισλαμικά κινήματα, τα οποία ως κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις ασχολούνται με την εκπαίδευση, την κοινωνική πρόνοια και με τη λειτουργία κέντρων υγείας και νοσοκομείων. Συμμετείχαν στο πολιτικό σύστημα και αποδέχτηκαν τον πλουραλισμό, όπως τα κομμουνιστικά κόμματα στη Δυτική Ευρώπη, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Για τους αναλυτές αυτής της σχολής, παρά το γεγονός ότι κάποιες από τις ισλαμικές ομάδες μπορεί να εκμεταλλευτούν την κάλπη για να έρθουν στην εξουσία και στη συνέχεια να χρησιμοποιήσουν αντιδημοκρατικά μέσα για να την κρατήσουν, στην αντιμετώπιση των πρακτικών στοιχείων της πολιτικής (ανταγωνιζόμενοι άλλους ισλαμιστές και κοσμικούς για ψήφους), θα αναγκαστούν να ξανασκεφτούν και να μεταμορφώσουν την ιδεολογία τους. Επιπλέον, αξίζει να δούμε τη σχέση μεταξύ των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας των ισλαμιστών, με το επίπεδο της πολιτικής συμμετοχής. Φαίνεται ότι οι ομάδες με αναφορά στο Ισλάμ,

οι οποίες παρέχουν υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας στην κοινότητα, είναι πιο πιθανό να αναπτύξουν υψηλό επίπεδο ενδιαφέροντος για την τοπική πολιτική από εκείνες που δεν παρέχουν τέτοιες υπηρεσίες. Παρέχοντας κοινωνικές υπηρεσίες η Χεζμπολλάχ, μπόρεσε να παρακάμψει την πολιτική του πατροναρίσματος και να ξεπεράσει αυτό το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της λιβανικής πολιτικής. Ως αποτέλεσμα, αύξησε το μέγεθός της και μπόρεσε να έχει καλές επιδόσεις στις τοπικές εκλογές.²⁷³

Η θεωρία του ισλαμικού κράτους, όπως διατυπώθηκε τόσο από τους Σουνίτες όσο και από τους Σίιτες ισλαμιστές, βασίζεται σε μια ουσιαστικά απαισιόδοξη άποψη για την ανθρωπότητα. Ο άνθρωπος είναι ένα εγγενώς κακό πλάσμα που είναι «ακόμη χειρότερο από τα άλλα ζώα», ο «εγωισμός, η νωθρότητα, η απληστία, η αφροσύνη, η κυριαρχία και η καταπίεση» του ανθρώπου τον καθιστούν ανίκανο να νομοθετήσει για τον εαυτό του. Μόνο ο Θεός έχει το δικαίωμα να νομοθετεί για τον άνθρωπο. Κατά συνέπεια, κάθε νομοθεσία που δεν είναι θεϊκή στην πηγή παραμένει εγγενώς «ελλιπής» και πιθανότατα θα οδηγήσει σε «άπιστη τυραννία». Αυτή η ζοφερή πρόγνωση δεν περιορίζεται σε δικτατορίες, οι οποίες ούτως ή άλλως απορρίπτονται διαισθητικά από το ανθρώπινο συναίσθημα (al wijdan al-insani), αλλά επεκτείνεται και σε Δημοκρατίες, τις οποίες γενικά αποδέχεται το ανθρώπινο συναίσθημα. Η βασική αδυναμία της Δημοκρατίας έγκειται στην επένδυση της κυριαρχίας στο «λαό», του οποίου η ανίδεη και «ιδιότροπη» φύση εμποδίζει την ικανότητά του να γνωρίζει πού βρίσκονται τα αληθινά του συμφέροντα, πόσο μάλλον τα συμφέροντα των μελλοντικών γενεών. Αναθέτοντας σε μια ομάδα ειδικών το καθήκον να συζητήσει τα αληθινά συμφέροντα των σημερινών αλλά και των μελλοντικών γενεών, διασφαλίζεται ότι όλες οι αποφάσεις εκφράζουν την «αμετάβλητη βούληση» της κοινότητας (umma), της παρούσας και των μελλοντικών γενεών, παρά τις παροδικές ιδιοτροπίες και επιθυμίες της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Αλλά αυτή η φαινομενικά ελιτίστικη λύση δεν αρνείται τον ρόλο του «λαού» στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Αν και η έννοια της «Σούρα» (διαβούλευση) δεν είναι πανομοιότυπη με τη

²⁷³ Nizar A. Hamzeh, "Lebanon's Islamists and local politics: a new reality", *Third World Quarterly*, 21, 5, (2000), 739-759.

Δημοκρατία (Δυτικού τύπου), παρείχε σε ισλαμιστές Σίιτες λόγιους όπως ο αλ-Σαντρ και ο Χομεϊνί, την απαραίτητη αιτιολόγηση για τη λαϊκή εκπροσώπηση.²⁷⁴

Μέρος 3ο- Η Ισραηλινή επιχείρηση «Δίκαιη Ανταμοιβή»

Η Ισραηλινή απάντηση στη Χεζμπολλάχ. Η επίθεση του Ισραήλ κατά της Χεζμπολλάχ το 2006, γνωστός στο Λίβανο ως «Πόλεμος του Ιουλίου» (Harb Tammuz) και στο Ισραήλ ως «Δεύτερος Πόλεμος του Λιβάνου», διήρκεσε 34 ημέρες. Τα συμμετέχοντα μέρη ήταν οι δυνάμεις πολιτοφυλακής της Χεζμπολλάχ και η IDF. Η σύγκρουση άρχισε την 12η Ιουλίου 2006 και συνεχίστηκε έως ότου μια συμφωνία κατάπαυσης του πυρός επιτεύχθηκε με τη μεσολάβηση του ΟΗΕ το πρωινό της 14ης Αυγούστου, ενώ τυπικά η διένεξη έληξε με την αποχώρηση των τελευταίων Ισραηλινών στρατιωτών, την 8η Σεπτεμβρίου.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τον Μάιο του 2000, το Ισραήλ αποχώρησε από το Λίβανο ύστερα από 18 χρόνια κατοχής μιας «ζώνης ασφαλείας» πλάτους 16 χλμ. στο νότιο τμήμα της χώρας. Τη ζώνη αυτή έλεγχαν Ισραηλινές στρατιωτικές δυνάμεις σε συνεργασία με το Στρατό του Νότιου Λιβάνου, αποτελούμενο από Χριστιανούς συμμάχους του Ισραήλ. Το βαρύ κόστος που πλήρωνε το Ισραήλ από αυτή την κατοχή και υπό την πίεση των αντάρτικων επιθέσεων, ώθησαν το Τελ-Αβίβ να «κηρύξει τη νίκη και να αποχωρήσει», όπως ειρωνικά έγραψε η ισραηλινή εφημερίδα Haaretz. Όμως, σε αντιδιαστολή με άλλες περιπτώσεις και αντίθετα από ότι αναμένονταν το Ισραήλ, δεν προχώρησε στην απελευθέρωση Λιβανέζων αιχμαλώτων που κρατούνταν σε ισραηλινές φυλακές. Ο Πρωθυπουργός Εχούντ Μπαράκ αρνήθηκε να προβεί στην απελευθέρωσή τους και έτσι η Χεζμπολλάχ άρχισε να συλλαμβάνει Ισραηλινούς στρατιώτες και πολίτες με σκοπό την ανταλλαγή τους με Λιβανέζους αιχμαλώτους. Η κατάσταση όμως δεν διευθετήθηκε ούτε έτσι, αφού το Ισραήλ ακόμα και τότε δεν απελευθέρωνε όλους τους αιχμαλώτους, αλλά πάντα κρατούσε μερικούς. Έτσι, ο φαύλος κύκλος συνεχιζόταν με τη Χεζμπολλάχ να προχωρεί συνεχώς σε παρόμοιες ενέργειες. Στις 12 Ιουλίου 2006, οι

²⁷⁴ Amal Ghorayeb, *Hezbollah: Politics and Religion* (London: Pluto Press, 2002), 38-40.

κομάντο της Χεζμπολλάχ επιτέθηκαν σε στρατιωτικό όχημα τύπου Humvee, σκότωσαν τρεις Ισραηλινούς στρατιώτες και απήγαγαν άλλους δύο. Οι Ισραηλινοί τους κυνήγησαν και στη μάχη που δόθηκε, άλλοι πέντε Ισραηλινοί στρατιώτες έπεσαν νεκροί. Η επιχείρηση ονομάστηκε «Αληθινή Υπόσχεση», από μια «υπόσχεση» του Γ.Γ της Χεζμπολλάχ, σείχη Χασάν Νασράλα ότι θα αιχμαλωτίσει Ισραηλινούς στρατιώτες και θα τους ανταλλάξει με τρεις Λιβανέζους αιχμαλώτους που κρατούσε το Ισραήλ.²⁷⁵

Το Ισραήλ, με Πρωθυπουργό τον Εχούντ Ολμέρ, υπουργό άμυνας τον Αμίρ Πέρετζ και ΥΠΕΞ την Τζίπι Λίβνι, αποφάσισε να αντιδράσει άμεσα. Προτίμησε να αποφύγει μελλοντικές νέες απαγωγές, παρά να αποφύγει τον πόλεμο. Έτσι ξεκίνησε η επιχείρηση «Δίκαιη Ανταμοιβή», που αργότερα μετονομάστηκε σε «Αλλαγή Κατεύθυνσης». Τα αντίποινα περιελάμβαναν ομοβροντία εκτόξευσης ρουκετών, σειρά αεροπορικών βομβαρδισμών από την Ισραηλινή αεροπορία, αεροπορικό και ναυτικό αποκλεισμό, καθώς και χερσαίες επιχειρήσεις στο νότιο Λίβανο από στρατιώτες της IDF. Η Χεζμπολλάχ απάντησε με εκτοξεύσεις ρουκετών στο έδαφος του βορείου Ισραήλ και με επιχειρήσεις των ειδικών της δυνάμεων στη μεθόριο μέχρι τον ποταμό Λιτάνι, όπου έλαβαν χώρα οι επίγειες εχθροπραξίες. Η επίθεση του Ισραήλ συνεχίστηκε σε στόχους που θεωρούσαν ότι φυλάσσονταν όπλα. Βομβαρδίστηκε το διεθνές αεροδρόμιο «Ραφίκ Χαρίρι» της Βηρυτού, αλλά και ο αυτοκινητόδρομος Βηρυτός - Δαμασκός, όπως και ο τηλεοπτικός σταθμός της Χεζμπολλάχ, al-Manar. Στις 13-14 Ιουλίου η Χεζμπολλάχ, έριξε ρουκέτες σε εποικισμούς κοντά στα σύνορα αλλά και στη Χάιφα για πρώτη φορά, σε μια απόσταση 30χλμ εντός των συνόρων χτυπώντας ένα γκαράζ αυτοκινήτων και παρακείμενα κτίρια. Την επομένη, ο Ισραηλινός στρατός βομβάρδισε την ιδιωτική κατοικία του Χασάν Νασράλα. Σαν άμεση απάντηση η οργάνωση των Σιιτών του Λιβάνου εξαπέλυσε επίθεση εναντίον πολεμικού πλοίου του Ισραήλ τύπου Saar 5 (corvette) και σκότωσε τέσσερις ναύτες. Η Χεζμπολλάχ εκτόξευε 90-150 ρουκέτες την ημέρα. Η Ισραηλινή αεροπορία επιχειρούσε διαρκώς με χιλιάδες τόνους βομβών, καθόλη την διάρκεια του πολέμου, έως

²⁷⁵ Amos Harel & Avi Issacharoff, *34 days: Israel, Hezbollah and the War in Lebanon* (New York: Palgrave MacMillan, 2008), 57-8 και 75-6.

τις 14 Αυγούστου.²⁷⁶ Το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ συνεδρίασε, όπως συμβαίνει σε παρόμοια θερμά επεισόδια όπου ελλοχεύει ο κίνδυνος γενικότερης ανάφλεξης και πολεμικής σύρραξης. Όμως οι ΗΠΑ, που πίστευαν ότι το τέλος των επιχειρήσεων -με επίτευξη των στόχων του συμμάχου Ισραήλ- ήταν ζήτημα λίγων ημερών, εμπόδισαν την προώθηση ψηφίσματος για την άμεση κατάπαυση του πυρός. Ταυτόχρονα η Ουάσιγκτον, επεδίωκε να πείσει τη διεθνή κοινότητα, ιδίως την Ευρωπαϊκή Ένωση, να υποστηρίξει το δικό της σχέδιο για την διευθέτηση της κρίσης. Εν τω μεταξύ, στη διάσκεψη κορυφής των βιομηχανικά αναπτυγμένων κρατών (G8) που πραγματοποιήθηκε στην Αγία Πετρούπολη στις 16 Ιουλίου, οι ΗΠΑ πέτυχαν να εκδοθεί κοινό ανακοινωθέν για την διευθέτηση της κρίσης προς την κατεύθυνση των Αμερικανικών συμφερόντων. Έως εκείνη τη στιγμή, το μήνυμα ήταν σαφές: Το Ισραήλ και οι ΗΠΑ δεν πρόκειται να απεμπολήσουν τους στόχους τους. Με λίγα λόγια δεν θα τερμάτιζαν τις επιχειρήσεις, ούτε θα αποχωρούσαν, αν δεν νικούσαν. Ο ΟΗΕ, για μια ακόμα φορά, δεν φάνηκε να έχει εκείνη τη δύναμη αλλά και την αυτονομία που προβλέπονται στον καταστατικό του χάρτη, ώστε να παρέμβει και να τερματίσει μια σύγκρουση. Στις 30 Ιουλίου Ισραηλινοί βομβαρδισμοί σε κτίριο στην Καννά σκότωσαν 28 πολίτες, οι περισσότεροι εκ των οποίων ήταν παιδιά. Λίγα 24ωρα πριν, καθώς γινόταν σαφές πως το Ισραήλ δυσκολευόταν να κερδίσει τον πόλεμο, οι ΗΠΑ άρχισαν να διερευνούν τρόπους τερματισμού των εχθροπραξιών προς όφελος του Ισραήλ. Ο θάνατος παιδιών από βομβαρδισμό που έλαβε χώρα στην Καννά, προκάλεσε έντονες αντιδράσεις από τη διεθνή κοινότητα και τον Αραβικό και μουσουλμανικό κόσμο. Το Ισραήλ πέρασε την κόκκινη γραμμή πάνω στο άγχος του να τελειώσει τον πόλεμο. Η αντίδραση των Αραβικών και μουσουλμανικών κρατών, έφερε σε εξαιρετικά δυσχερή θέση τον Λευκό Οίκο. Έτσι, αναγκάστηκε να συναινέσει στην προώθηση του ψηφίσματος από το ΣΑ του ΟΗΕ.²⁷⁷ Στις 18 Ιουλίου η Χεζμπολλάχ, χτύπησε ένα νοσοκομείο στη βόρεια

²⁷⁶ David E. Johnson, Chapter 2: "The Second Lebanon War", 57-62 στο David E. Johnson, *Hard Fighting: Israel in Lebanon and Gaza*, (RAND Corporation, 2011).

²⁷⁷ Αλέξανδρος Κούτσης, «Ο Πόλεμος του Λιβάνου και οι Επιπτώσεις του». *Εθνικές Επάλξεις* (74), (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2006), 29-30 και 35-40. *Human Rights Watch*, 2 August 2006.

["Israel/Lebanon: Qana Death Toll at 28 August 2, 2006 Human Rights Watch"](#)

Γαλιλαία τραυματίζοντας οκτώ Ισραηλινούς πολίτες. Λίγες μέρες αργότερα, επίγειες δυνάμεις του Ισραηλινού στρατού βάδισαν εντός του Λιβάνου στην περιοχή Maroun al-Ras και συγκρούστηκαν με τη Χεζμπολλάχ. Ακολούθησε Ισραηλινή στρατιωτική επίθεση και καταστροφή παρατηρητηρίου του ΟΗΕ. Εν τω μεταξύ, σε μια προσπάθεια να προλάβει να πετύχει το μέγιστο των στόχων του το Ισραήλ, εξαπέλυσε επιθέσεις κατά της Χεζμπολλάχ στο Ayta ash-Shab, στην κοιλάδα Μπεκάα, και στα νότια προάστια της Βηρυτού. Η Χεζμπολλάχ απάντησε με την εκτόξευση ρουκετών κατά της Χαντέρα. Οι συγκρούσεις αυτές, καθώς και άλλες που ακολούθησαν είχαν σαν αποτέλεσμα την απώλεια αρκετών Ισραηλινών στρατιωτών, πράγμα που δεν αποδέχεται εύκολα η κοινή γνώμη στο Ισραήλ. Ο μύθος της άτρωτης πολεμικής μηχανής που είχε δημιουργηθεί από τις νίκες του Ισραηλινού στρατού εναντίον κρατικών δρώντων με δυνατούς στρατούς, δεχόταν ισχυρό πλήγμα. Οι νεκροί στρατιώτες ήταν υπερβολικά πολλοί, σε έναν πόλεμο που ξεκίνησε ως απάντηση σε μια επιχείρηση μιας αντάρτικης οργάνωσης, χωρίς η κοινή γνώμη να είναι προετοιμασμένη γι' αυτό. Ταυτόχρονα, πολλοί ήταν και οι νεκροί άμαχοι πολίτες του Ισραήλ από τις επιθέσεις της Χεζμπολλάχ. Στις 7 Αυγούστου, η Ισραηλινή αεροπορία επιτέθηκε στα σιιτικά προάστια της Βηρυτού, σκοτώνοντας τουλάχιστον 50 πολίτες.²⁷⁸ Υπό την πίεση της διεθνούς κατακραυγής η Γαλλία και οι ΗΠΑ, με την υποστήριξη των άλλων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας, κατέθεσαν σχέδιο ψηφίσματος, το οποίο όμως απορρίφθηκε από τους Άραβες κυρίως διότι ζητούσε τον αφοπλισμό της Χεζμπολλάχ, χωρίς να απαιτεί την αποχώρηση του Ισραήλ από τα λιβανικά εδάφη. Ακολούθησαν και άλλες στρατιωτικές συγκρούσεις, όπου 36 Ισραηλινοί στρατιώτες και 80 μαχητές της Χεζμπολλάχ έχασαν τη ζωή τους. Τελικά, με εμφανή πια την αδυναμία του Ισραήλ να επιβληθεί επί της Χεζμπολλάχ και την αύξηση του αντί-αμερικανικού αισθήματος στη Μέση Ανατολή και στους Μουσουλμάνους οι ΗΠΑ, δέχθηκαν να γίνουν οι κατάλληλες τροποποιήσεις στο σχέδιο ψηφίσματος ώστε να υιοθετηθεί ομόφωνα από το Συμβούλιο Ασφαλείας. Έτσι στις 14 Αυγούστου, με την

²⁷⁸Αρχείο *al-Jazeera* για το χρονικό του πολέμου του Λιβάνου (2006), εδώ:

<https://web.archive.org/web/20060826164052/http://english.aljazeera.net/NR/exeres/35772526-C1A8-4599-868C-E513C4F29C9B.htm>

απόφαση 1701 του Συμβουλίου Ασφαλείας, ο Δεύτερος Πόλεμος του Λιβάνου τερματίστηκε ύστερα από 34 ημέρες αιματηρών συγκρούσεων, βομβαρδισμών πόλεων και καταστροφής υποδομών.²⁷⁹ Τυπικά, ο πόλεμος έληξε στις 8 Σεπτεμβρίου του 2006 όταν το Ισραήλ τερμάτισε τον αποκλεισμό του Λιβάνου, ενώ εχθροπραξίες αναφέρθηκαν και μετά την εκχειρίδα.²⁸⁰

Σε αυτόν τον πόλεμο το Ισραήλ, πολέμησε εναντίον των πολιτοφυλάκων της Χεζμπολλάχ, της AMAL, του ΛΚΚ και του Λαϊκού Μετώπου για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης-Γενική Διοίκηση (ΛΜΑΠ-ΓΔ). Οι δυνάμεις που αντιπαρατέθηκαν ήταν πολυπληθείς: Το Ισραήλ επιστράτευσε 10.000 στρατιώτες και 30.000 συνολικά τις τελευταίες μέρες του πολέμου. Η Χεζμπολλάχ 600-1000 ενεργούς μαχητές και 5.000-10.000 τις τελευταίες μέρες. Επίσης είχε 10.000 έφεδρους. Οι απώλειες των δύο πλευρών τόσο σε στρατιώτες όσο και σε αμάχους, ήταν επίσης πολυπληθείς και σημάδεψαν τις δύο χώρες. Κάποιες πηγές ανέφεραν και τον θάνατο 6-9 Ιρανών μαχητών που ταυτοποιήθηκαν ως μέλη των «Φρουρών της Επανάστασης».²⁸¹ Εκτός της απώλειας ανθρώπινων ζωών, πρέπει να αναφερθούμε και στις καταστροφές που προκλήθηκαν σε υποδομές, φυσικό πλούτο και ιστορικά μνημεία. Στις 13 αλλά και στις 15 Ιούλη, η Ισραηλινή αεροπορία βομβάρδισε τον σταθμό ηλεκτρικής ενέργειας Jiyeh, 30 χιλιόμετρα νότια της Βηρυτού, με αποτέλεσμα μεγάλες ποσότητες πετρελαίου να διαχυθούν στη Μεσόγειο και να μολυνθούν τουρκικές και κυπριακές ακτές.²⁸² Το Λιβανέζικο κράτος

²⁷⁹ Κούτσης, «Ο Πόλεμος του Λιβάνου και οι Επιπτώσεις του», 29-30 και 35-40.

²⁸⁰ Smith S. Craig, "Israel Ends Its Blockade of Lebanon's Coastline", *The New York Times*, 9 September 2006.
<https://www.nytimes.com/2006/09/09/world/middleeast/09lebanon.html>

²⁸¹ **Βλέπε** αρχείο για τα στοιχεία εδώ: *Report of the Commission of Inquiry on Lebanon pursuant to Human Rights Council resolution S-2/1*: <https://casebook.icrc.org/case-study/israellebanonhezbollah-conflict-2006> **Επίσης, βλέπε** το Αρχείο του *Al-Jazeera* για το χρονικό των 34 ημερών του πολέμου εδώ: <https://web.archive.org/web/20060826164052/http://english.aljazeera.net/NR/exeres/35772526-C1A8-4599-868C-E513C4F29C9B.htm>

²⁸² "UN sounds Lebanon oil spill alarm". *Aljazeera.net*, 8 August 2006.
<http://english.aljazeera.net/NR/exeres/09CB9736-6131-403E-A4CA-1033CD1107D5.htm>

εκτίμησε πως θα χρειάζονταν δέκα χρόνια για την πλήρη αποκατάσταση των ζημιών που προκλήθηκαν από το χτύπημα και ο ΟΗΕ υπολόγισε σε 64 εκ. δολάρια το κόστος καθαρισμού των ακτών και της θάλασσας, από τη διαρροή πετρελαίου.²⁸³ Από τους ισραηλινούς βομβαρδισμούς δεν γλύτωσαν και οι παγκόσμιας κληρονομιάς πόλεις της Τύρου και της Βύβλου. Στην Τύρο, ένα Ρωμαϊκό ταφικό μνημείο καταστράφηκε και ένα ψηφιδωτό στο κέντρο της πόλης υπέστη σοβαρές ζημιές. Στη Βύβλο, ένας μεσαιωνικός πύργος καταστράφηκε και η συνοικία της Βενετικής περιόδου στο λιμάνι της πόλης υπέστη σημαντικές ζημιές.²⁸⁴

Στη συγκέντρωση της «Θείας Νίκης» που διοργάνωσε η Χεζμπολλάχ τον Αύγουστο του 2006, μετά τον πόλεμο με το Ισραήλ, ο Νασράλα δήλωσε ότι η κυβέρνηση Σινιόρα δεν μπορούσε να συνεχίσει να διοικεί τη χώρα και γι' αυτό το σκοπό έπρεπε να δημιουργηθεί μια κυβέρνηση εθνικής ενότητας για να υπερασπιστεί, να αποκαταστήσει και να ενώσει το Λίβανο. Η κυβέρνηση του Λιβάνου κατηγορήθηκε για διαφθορά και προδοσία. Την ίδια στιγμή το κίνημα και οι σύμμαχοί του απείλησαν να ρίξουν την κυβέρνηση. Το στρατόπεδο της 14ης Μαρτίου κατηγορήθηκε τη Χεζμπολλάχ ότι οδήγησε το Λίβανο σε έναν μη απαραίτητο πόλεμο προκειμένου να εξυπηρετήσει τα Συριακά και Ιρανικά συμφέροντα. Η Χεζμπολλάχ συνέχισε να εφαρμόζει την ανεξάρτητη πολιτική της στο Λίβανο, να εξοπλίζεται και να προετοιμάζεται για έναν ακόμη πιθανό κύκλο βίας. Στις αρχές Νοεμβρίου 2007, κοντά στο χρονοδιάγραμμα μιας άσκησης ευρείας κλίμακας που διεξήγαγε ο Ισραηλινός στρατός στην περιοχή της Γαλιλαίας, η Χεζμπολλάχ αποκάλυψε ότι υποστήριξε επίσης μια άσκηση που διήρκεσε τρεις ημέρες στο νότιο Λίβανο. Χιλιάδες ακτιβιστές από όλες τις μονάδες του κινήματος συμμετείχαν στην άσκηση υπό την επίβλεψη του Νασράλα. Οι μαχητές τοποθετήθηκαν σε μια αμυντική διάταξη που προσομοίωνε επίθεση του Ισραηλινού στρατού. Η αποκάλυψή αυτή στη τρέχουσα

²⁸³ "Middle East crisis: Facts and figures". *BBC News*, 31 August 2006.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5257128.stm

²⁸⁴ War Update. Biblical Archaeology Society, 6 September 2006.

http://web.archive.org/web/20070602142346/http://www.biblicalarchaeology.org/bswbOOnews_warupdate.html

χρονική στιγμή, είχε σκοπό να μεταφέρει ένα μήνυμα αποτροπής στο Ισραήλ και σε όλους τους αντιρρησίες του κινήματος στο Λίβανο σύμφωνα με το οποίο, το κίνημα ήταν έτοιμο να αντιμετωπίσει μια ακόμα Ισραηλινή επίθεση.²⁸⁵

Η αποδοχή της Συμφωνίας της Ταΐφ. Στις 30 Σεπτεμβρίου 1989, στην πόλη Ταΐφ της Σαουδικής Αραβίας συγκεντρώθηκαν οι Λιβανέζοι βουλευτές του 1972 που ήταν εν ζωή, ώστε να συζητήσουν το κείμενο «Εθνικής Συμφιλίωσης», το οποίο είχε ετοιμαστεί από μια Επιτροπή αποτελούμενη από τη Σαουδική Αραβία, την Αλγερία και το Μαρόκο. Η Επιτροπή είχε συσταθεί με απόφαση του Αραβικού Συνδέσμου.²⁸⁶ Το κείμενο το οποίο υπεγράφη τελικά στις 22 Οκτωβρίου, προσπαθούσε ουσιαστικά να συμβάλει στον τερματισμό του Εμφυλίου προβλέποντας την απόσυρση των ξένων στρατευμάτων από το Λίβανο, αλλά και κάποιες μεταρρυθμίσεις στους πολιτικούς θεσμούς της χώρας. Τα βασικά σημεία ήταν τα εξής: **Πρώτον**, η αναλογία με την οποία μοιράζονταν οι κοινοβουλευτικές έδρες μετατράπηκε από έξι προς πέντε υπέρ των Χριστιανών σε μία προς μία. **Δεύτερον**, το σύστημα έγινε περισσότερο κοινοβουλευτικό, ενδυναμώνοντας τον ρόλο του Σουνίτη Πρωθυπουργού και του Σιίτη Προέδρου της Βουλής, σε σχέση με αυτόν του Μαρωνίτη Προέδρου. **Τρίτον**, για μια ακόμα φορά τονίστηκε η αρχή της αραβικότητας, αλλά και της ανεξαρτησίας και ενότητας του Λιβάνου. **Τέταρτον**, όλες οι πολιτοφυλακές έπρεπε να παραδώσουν τα όπλα τους και ως μόνο ένοπλο σώμα να παραμείνουν οι επίσημες στρατιωτικές δυνάμεις του κράτους. **Πέμπτο**, καθοριζόταν ως ιδεατός μελλοντικός στόχος η πλήρης κατάργηση των θρησκευτικών διαχωρισμών. **Έκτο**, καθοριζόταν -επίσης ως μελλοντικός στόχος- η απόσυρση των στρατιωτικών δυνάμεων του Ισραήλ, το οποίο θα σήμαινε και την απελευθέρωση του νότου της χώρας.²⁸⁷ Η δεκαετία του 1990 σηματοδεύτηκε από την εφαρμογή της Συμφωνίας της Ταΐφ και από την υπέρβαση του Λιβάνου από τη Συρία. Τον Οκτώβριο του 1990 η κυβέρνηση του Μισέλ Αούν, η οποία ήταν το τελευταίο εμπόδιο στην εφαρμογή της, ανατράπηκε. Στις 22

²⁸⁵ Azani, *Hezbollah: The Story of the Party of God*, 231-2.

²⁸⁶ Βιβή Κεφαλά, *Διεθνής πολιτική στη Μέση Ανατολή και ανεπίλυτες συγκρούσεις*, 196.

²⁸⁷ United Nations – Taif Accords: <https://peacemaker.un.org/lebanon-taifaccords89> (σ.σ.) περιλαμβάνεται το .pdf με την Συμφωνία αναλυτικά.

Μαΐου 1991, οι δύο χώρες υπέγραψαν τη Συμφωνία για «αδελφότητα, συνεργασία και συντονισμό», η οποία έδωσε επίσημη ισχύ στη Συριακή ηγεμονία στη χώρα. Από τότε, η Συρία και η κυβέρνηση του Λιβάνου επικεντρώθηκαν σε δραστηριότητες για την αποκατάσταση του κράτους και του θεσμικών οργάνων, σταθεροποιώντας την κατάσταση ασφάλειας και την οικονομική υποδομή. Σε αυτό το πλαίσιο καθορίστηκαν νέοι κανόνες παιχνιδιού και ένα σύστημα κόκκινων γραμμών και κάθε παρέκκλιση από αυτούς «εξεταζόταν» είτε από τη Συρία, είτε από τους παράγοντες ασφαλείας του Λιβάνου.²⁸⁸ Συνεπώς, σε αντιπαράθεση με το «Εθνικό Σύμφωνο» του 1943, το οποίο καθιέρωνε την ανεξαρτησία της χώρας και τον οριστικό διαχωρισμό από τη Συρία όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, αυτή η Συμφωνία αναμίγνυε επισήμως τη Συρία στα εσωτερικά του Λιβάνου. Η Χεζμπολλάχ αποδέχτηκε τη Συμφωνία. Η Οργάνωση είχε συσταθεί πάνω σε δύο ιδεολογικούς πυλώνες: την εκδίωξη του Ισραήλ από το Λίβανο και τη δημιουργία Ισλαμικού Κράτους στη χώρα ακολουθώντας το μοντέλο του Ιράν. Για κάποιες ριζοσπαστικές ομάδες του Σουνιτικού Ισλάμ, όπως η Χαμάς και η αλ-Κάιντα, θα ήταν αδύνατη μια τέτοια αποδοχή. Η Χεζμπολλάχ όμως επέδειξε ρεαλισμό και τη δυνατότητα αναγνώρισης των συσχετισμών και του τι μπορούσε εκείνη την ώρα να πετύχει. Συνεπώς, θυσίαζε τον δεύτερο πυλώνα της, αναγνωρίζοντας ότι μια κυβέρνηση στη Βηρυτό στα πρότυπα της Τεχεράνης δεν ήταν για την ώρα εφικτή, ώστε να μπορεί να επιδιώξει τον πρώτο, την αποχώρηση του Ισραήλ. Οι δύο κύριοι λόγοι που η Χεζμπολλάχ αποδέχτηκε τη Συμφωνία ήταν αφενός η πίεση της Συρίας, αφετέρου η εμφάνιση μιας λιγότερο ριζοσπαστικής κυβέρνησης στην Τεχεράνη μετά τον θάνατο του Χομεϊνί. Εξάλλου, η ηγεσία της Οργάνωσης γνώριζε ότι η πλειοψηφία της Λιβανέζικης κοινωνίας δεν ήταν ισλαμιστές και διάλεξε να το αφήσει στις καλένδες. Αν και δεν συμφωνούσε με όλα τα μέρη της Συμφωνίας, είδε ότι αυτή θα καθιέρωνε την ισοτιμία Χριστιανών και Μουσουλμάνων στη νέα κυβέρνηση και έτσι αποφάσισε να την αποδεχτεί, εκτιμώντας ότι είχε κερδίσει κάποιες θέσεις και παλεύοντας μέσα από νέες συνθήκες θα μπορούσε να εμφανιστεί δυνατότερη στο μέλλον. Επιπλέον, η απόφασή της να κατεβάσει

²⁸⁸ Azani, *Hezbollah: The Story of the Party of God*, 187.

υποψήφιους στις εκλογές του 1992 δείχνει τη μετεξέλιξή της από ένα κίνημα αντίστασης σε μια κοινωνική δύναμη, η οποία δουλεύει μέσα στην κοινωνία για την αφύπνιση των μαζών και αυτό τροφοδοτεί εκ νέου την ανάδειξή της σε ένα ολοκληρωμένο «κόμμα της αντίστασης». Η ανάδειξη οκτώ βουλευτών από τους 28 που αναλογούσαν στους Σιίτες, άνοιξε ένα νέο κεφάλαιο για τη Χεζμπολλάχ. Οι βουλευτές της δεν συμπεριφέρθηκαν ως ένας «κοινοβουλευτικός βομβιστής αυτοκτονίας» αλλά συνεργάστηκαν με τις κυβερνητικές επιτροπές για την εξάλειψη της φτώχειας στο νότο, δούλεψαν πάνω σε νόμους που θα εξασφάλιζαν τη συναίνεση και άλλων βουλευτών και προσπάθησαν να προωθήσουν τις θέσεις τους με κοινοβουλευτικές τακτικές, ως ένα κόμμα που αποδέχεται τους Δημοκρατικούς Θεσμούς. Η Χεζμπολλάχ κέρδισε από αυτή την τακτική, κερδίζοντας την πλειοψηφία του σιιτικού πληθυσμού εις βάρος της AMAL και όταν ήρθε η Ισραηλινή αποχώρηση από το νότιο Λίβανο το 2000, πρόσθεσε και άλλους πόντους στη δυναμική της. Πλέον ήταν αναγνωρισμένη ως ένα κίνημα αντίστασης, που έχει βαθιές ρίζες μέσα στην κοινωνία.²⁸⁹

Η «Λιβανοποίηση» της Χεζμπολλάχ και η αποχώρηση του Ισραήλ. Αρκετοί ερευνητές, τους οποίους δεν ικανοποιούσε η ετικέτα της τρομοκρατικής οργάνωσης, προσπάθησαν να αναλύσουν διαφορετικά τη Χεζμπολλάχ. Η συμμετοχή της στο πολιτικό σύστημα του Λιβάνου οδήγησε σε μια σειρά μελετών που υποστήριζαν ότι το κόμμα «Λιβανοποιείται», έχει εισέλθει δηλαδή σε μια διαδικασία «ομαλοποίησης» των πολιτικών του δραστηριοτήτων και σταδιακής μετατροπής του σε ένα καθαρά πολιτικό κόμμα, ενσωματωμένο στο λιβανέζικο πολιτικό σύστημα. Αυτή η διαδικασία, η οποία ονομάζεται «η φάση του πολιτικού τζιχάντ», υποκαθιστά την έννοια της Ισλαμικής Επανάστασης με αυτή της πολιτικής προσαρμογής. Οι συγγραφείς συμφωνούν ότι η Χεζμπολλάχ έχει εγκαταλείψει τη ριζοσπαστική ατζέντα της και ενσωματώνεται στην εθνική πολιτική με μια ρεαλιστική στρατηγική. Η «Λιβανοποίηση» της Χεζμπολλάχ

²⁸⁹ Brian E. Early, "Larger than a Party, yet Smaller than a State": Locating Hezbollah's Place within Lebanon's State and Society", *World Affairs*, 168, 3, (Winter 2006), 115-128. Shanahan, *The Shi'a of Lebanon*, 127-132.

σηματοδοτεί μια αλλαγή από τις αρχές της βίας σε αυτές της εγχώριας πολιτικής άμιλλας.²⁹⁰ Ασφαλώς, οι περιφερειακές εντάσεις και κυρίως το άλυτο Ζήτημα της Παλαιστίνης, θέτουν την παραπάνω παρατήρηση εντός συγκεκριμένων ορίων. Είναι προφανές ότι, η οποιαδήποτε «Λιβανοποίηση» της Χεζμπολλάχ μπορεί να αφορά επιμέρους πτυχές πολιτικής ενσωμάτωσης αλλά έχοντας ορκιστεί, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στην υπόθεση της απελευθέρωσης της Παλαιστίνης, το ένοπλο κομμάτι της Οργάνωσης δεν θα μπορούσε να αφοπλιστεί. Επιπλέον, υπάρχει και η σχέση με την Τεχεράνη. Η Χεζμπολλάχ αποτελεί πλέον όχι μόνο έναν τοπικό αλλά και έναν περιφερειακό, μη κρατικό δρώντα. Η αυτόνομη δυναμική της αλλά και οι σχέσεις της με το Ιράν την καθιστούν κρίσιμο παράγοντα οποιονδήποτε εξελίξεων.

Η Συμφωνία της Ταΐφ μπορεί να έκλεισε τον Εμφύλιο πόλεμο όμως τόσο η Συρία, όσο και το Ισραήλ παρέμεναν με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, στη χώρα. Το 1999 ο απόστρατος αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατηγός Εχούντ Μπαράκ, εξελέγη Πρωθυπουργός του Ισραήλ. Μία από τις προεκλογικές του υποσχέσεις ήταν ότι θα αποχωρούσε από το Λίβανο εντός δώδεκα μηνών από την ανάληψη των καθηκόντων του, είτε με διμερείς διαπραγματεύσεις με τη Συρία είτε μονομερώς, με προφανή προτίμηση το πρώτο. Μετά από αρκετούς μήνες προπαρασκευαστικής συζήτησης μεταξύ Ισραήλ και Συρίας, ο Πρόεδρος Κλίντον προσήλθε στη Γενεύη τον Μάρτιο του 2000 για να συναντηθεί με τον Σύρο πρόεδρο Χάφεζ αλ-Άσαντ και προς την απόλυτη έκπληξη του Άσαντ και πλήθους Λιβανέζων και Σύριων, οι διαπραγματεύσεις απέτυχαν. Ο Μπαράκ αρνήθηκε να απελευθερώσει έναν θύλακα συριακής γης κοντά στη λίμνη Τιβερία, και οι Σύριοι το βρήκαν αυτό απαράδεκτο. Το Ισραήλ στη συνέχεια, άρχισε να επικεντρώνεται στη μονομερή απόσυρση, η οποία ολοκληρώθηκε μέσα στον Μάιο του 2000.²⁹¹

Οι σχέσεις με τη Συρία και με το Ιράν. Στις αρχές Απριλίου του 2002 το Ισραήλ και η Χεζμπολλάχ φαινόταν να βρίσκονται στο χείλος του πολέμου. Η Χεζμπολλάχ είχε

²⁹⁰ Mona Harb & Reinoud Leenders, "Know thy enemy: Hizbullah, 'terrorism' and the politics of perception", *Third World Quarterly*, 26, 1, (2005), 173-197.

²⁹¹ Augustus Richard Norton, *Hezbollah: A short history* (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2007), 88-9.

εντείνει τις στρατιωτικές της επιχειρήσεις εναντίον ισραηλινών στόχων, τόσο στρατιωτικών όσο και πολιτικών κατά μήκος των συνόρων, δημιουργώντας μια κατάσταση που το Ισραήλ δεν μπορούσε να ανεχθεί. Το Τελ-Αβίβ έστειλε μια προειδοποίηση στη Δαμασκό, αλλά φάνηκε ότι ο νέος ηγέτης της Συρίας, Μπασάρ αλ-Άσαντ, μάλλον δεν αναγνώρισε τη σοβαρότητα της κατάστασης. Εκείνη τη στιγμή φαινόταν αναπόφευκτο ότι το Ισραήλ θα αναλάμβανε στρατιωτική δράση, η οποία θα μπορούσε να πυροδοτήσει περιφερειακό πόλεμο ή τουλάχιστον, πόλεμο μεταξύ Ισραήλ και Συρίας. Οι προβλέψεις για ολοκληρωτικό πόλεμο κατά μήκος των βόρειων συνόρων του Ισραήλ δεν έγιναν τελικά, πραγματικότητα. Η κρίση του Απριλίου υποχώρησε χάρη στην απόφαση της ίδιας της Χεζμπολλάχ να αναστείλει την επίθεση που είχε εξαπολύσει κατά του Ισραήλ. Για αυτή την απόφαση της Χεζμπολλάχ, φάνηκε ότι ήταν το Ιράν υπεύθυνο και όχι η Συρία. Τα γεγονότα που έλαβαν χώρα τον Απρίλιο κατά μήκος των βόρειων συνόρων του Ισραήλ επιβεβαιώνουν τρία κρίσιμα γεγονότα. Πρώτον, η Χεζμπολλάχ είχε δημιουργήσει τη δική της «Γη της Χεζμπολλάχ», μια περιοχή στο νότιο Λίβανο στην οποία είχε τον πλήρη έλεγχο. Η περιοχή ήταν εκτός του αποτελεσματικού ελέγχου της Λιβανικής κυβέρνησης, ακόμη και της Συρίας. Δεύτερον, η Χεζμπολλάχ πέτυχε, ιδιαίτερα μετά την αποχώρηση της IDF τον Μάιο του 2000, να χτίσει μια εντυπωσιακή στρατιωτική ικανότητα. Με ένα οπλοστάσιο πυραύλων που περιλαμβάνει χιλιάδες Katyusha, αλλά και πιο προηγμένους πυραύλους που καλύπτουν ολόκληρο το βόρειο τμήμα του Ισραήλ. Η άμεση απειλή της Χεζμπολλάχ για τον Ισραηλινό άμαχο πληθυσμό, είναι μεγαλύτερη από αυτή ορισμένων γειτονικών Αραβικών κρατών. Τελικά, ως αποτέλεσμα της εδαφικής της βάσης και της συσσώρευσης όπλων, η Χεζμπολλάχ έγινε ένας ισχυρός δρώντας στην περιοχή και απολαμβάνει πολύ μεγαλύτερη ανεξαρτησία από ό,τι στο παρελθόν. Η Συρία, η οποία κάποτε είχε σημαντικό λόγο στις δραστηριότητες της οργάνωσης, είχε παραμεριστεί από το Ιράν.²⁹² Όμως, έτσι και αλλιώς, η περίπτωση της Χεζμπολλάχ είναι ιδιαίτερη. Η εξέλιξη της φυσιογνωμίας και της πρακτικής της δείχνει να έχει μεγαλύτερη επαφή και τρόπον τινά, εξάρτηση, από τις ρίζες

²⁹² Eyal Zisser, "The Return of Hizbullah", *Middle East Quarterly*, (Fall 2002), 3-11.

της εντός της σιιτικής κοινότητας του Λιβάνου, παρά με τους εξωτερικούς της πάτρωνες, Συρία και Ιράν. Χωρίς να παραγνωρίζονται οι ιδιαίτερες συνθήκες μέσα στις οποίες ιδρύθηκε αλλά και η υποστήριξη, η χρηματοδότηση και η εκπαίδευση από τη Δαμασκό και την Τεχεράνη, εξελίχθηκε βαθμιαία σε μια ανεξάρτητη «Λιβανέζικη» οργάνωση, κρατώντας πάντα τους ιδεολογικούς και πνευματικούς της δεσμούς με την Τεχεράνη. Ασφαλώς και γεννήθηκε μέσα από την επιτυχημένη Ισλαμική Επανάσταση του Χομεϊνί στο Ιράν και από τη βαθιά του θέλησή να διαδώσει το επαναστατικό πνεύμα, με σκοπό τη δημιουργία θρησκευτικών κρατών σε ολόκληρη τη Μέση Ανατολή. Η ηγεσία της αποτελείται σχεδόν εξ' ολοκλήρου από κληρικούς, οι οποίοι έχουν την πολιτική και πνευματική ηγεσία της οργάνωσης και η θέση τους για τζιχάντ εναντίον του Ισραήλ - εμπνευσμένη από το Ιράν- είναι διακηρυγμένη. Η κατοχή μιας μεγάλης ζώνης στο νότιο Λίβανο από το Ισραήλ και η καταπίεση της -πλειοψηφούσας στην περιοχή- σιιτικής κοινότητας έδωσε στη Χεζμπολλάχ τη νομιμοποίηση αλλά και τη ριζοσπαστική κινητοποίηση, για την προστασία των Σιιτών. Πριν από την αφύπνιση της Χεζμπολλάχ, η AMAL είχε την πρωτοκαθεδρία εντός της κοινότητας και αυτή απολάμβανε της στήριξης και της βοήθειας από τη Δαμασκό. Η Ισραηλινή εισβολή και κατοχή και η επακόλουθη συμφωνία της Συρίας με το Ιράν, ώστε να επιτραπεί στο τελευταίο να στείλει στρατιώτες στο νότιο Λίβανο για να πολεμήσουν τους Ισραηλινούς, ήταν αποφασιστικός παράγοντας της γέννησης της Χεζμπολλάχ, αλλά και του προσεταιρισμού της σιιτικής κοινότητας από την Τεχεράνη. Οι επιτυχημένες ενέργειες εναντίον του Ισραήλ αλλά και των Δυτικών από τη Χεζμπολλάχ, της έδωσαν αναγνωρισιμότητα ως ένας πυλώνας αντίστασης. Μετά το 1985, η απόσυρση του Ισραήλ εντός της περιορισμένης ζώνης που κατοχύρωσε στο νότο, οι συνεχείς επιθέσεις φθοράς εναντίον των δυνάμεων κατοχής ακόμα και με βομβιστές αυτοκτονίας, αλλά και η δημιουργία κοινωνικών υπηρεσιών από τη Χεζμπολλάχ, της προσέδωσαν κύρος και εκτός της σιιτικής κοινότητας.²⁹³ Πάντως, παρά τις προσπάθειες κληρικών όπως ο Σαντρ και ο Fadlallah, ο σιιτικός πολιτικός ακτιβισμός ήταν αρκετά περιορισμένος όταν ξεκίνησε ο Εμφύλιος. Ήταν εκείνη τη στιγμή που το Ισραήλ εισέβαλε για πρώτη φορά στο Λίβανο, αν και είχαν ήδη πραγματοποιηθεί πολλές διασυνοριακές

²⁹³ Early, "Larger than a Party, yet Smaller than a State", 115-128.

εισβολές. Οι δυνάμεις του Ισραήλ εισέβαλαν το 1978 και ξανά το 1982. Η εισβολή του 1982 εκτόπισε χιλιάδες Λιβανέζους Σιίτες και οδήγησε στο θάνατο χιλιάδων άλλων. Πολλοί από αυτούς που έφυγαν από το νότιο Λίβανο κατέληξαν σε παλαιστινιακούς προσφυγικούς καταυλισμούς ή σε αστικές παραγκουπόλεις. Τα γεγονότα κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου πολέμου ριζοσπαστικοποίησαν τους Λιβανέζους Σιίτες. Αν και έλαβε χώρα εκατοντάδες μίλια μακριά, η Ισλαμική Επανάσταση στο Ιράν είχε αντίκτυπο στο Λίβανο. Μερικοί από τους Ιρανούς επαναστάτες είχαν εκπαιδευτεί στο Λίβανο στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και στη δεκαετία του 1970. Μέλη της PLO διεξήγαγαν μεγάλο μέρος της εκπαίδευσής τους στο Λίβανο, αλλά υπήρχαν και διασυνδέσεις με την AMAL. Οι Λιβανέζοι κληρικοί, επιπλέον, είχαν σπουδάσει στη Νατζάφ και στην Κομ με Ιρανούς ομολόγους τους, που αργότερα θα συμμετείχαν στην Επανάσταση. Ο Χομεϊνί είχε κάνει επίσης γνωστές τις συμπάθειές του. Σε μια ομιλία του τον Φεβρουάριο του 1978 διακήρυξε ότι, οι ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο δημιούργησαν το Ισραήλ ως μέσο για να βλάψουν τους Σιίτες και είχαν περιορίσει το Λίβανο στην «σημερινή του άθλια κατάσταση». «Το Ισραήλ στη Μέση Ανατολή χτυπά και σφάζει τους αγαπητούς μας Παλαιστίνιους και Λιβανέζους αδελφούς μας», είπε ο Χομεϊνί, αλλά και σε μια ομιλία του, τον Μάρτιο του 1980 με αφορμή την Ιρανική Πρωτοχρονιά, ο Χομεϊνί ανακοίνωσε: «Δηλώνω την υποστήριξή μου στον λαό της κατεχόμενης Παλαιστίνης και του Λιβάνου». Το ίδιο το νέο Σύνταγμα του Ιράν, μετά το 1979, διακήρυττε την υποχρέωση του Ιράν να εμπλακεί και να υποστηρίξει τους καταπιεσμένους Λιβανέζους Σιίτες. Οι Ιρανοί που ήρθαν στο Λίβανο στις αρχές της δεκαετίας του 1980 δεν περιορίστηκαν σε στρατιωτικές δραστηριότητες. Μεταξύ των Φρουρών της Επανάστασης ήταν κληρικοί που προσπάθησαν να προσηλυτίσουν τους Λιβανέζους στις θρησκευτικοπολιτικές θεωρίες του Αγιατολάχ Χομεϊνί και οι οποίοι συμμετείχαν σε στρατολόγηση μεταξύ των Σιιτών της κοιλάδας Μπεκάα. Πρακτικά, η Συρία ήταν ο κυρίαρχος εταίρος στη σχέση Χεζμπολλάχ-Ιράν-Συρίας κατά τη δεκαετία του 1980. Η Συρία επωφελήθηκε από την εγγύτητα και τον έλεγχο των μεγάλων χερσαίων συνόρων με το Λίβανο, δίνοντάς της τη δύναμη να εμποδίζει τις άμεσες επαφές του Ιράν μέσω της παροχής προμηθειών στη Χεζμπολλάχ. Οι δεσμοί μεταξύ του προέδρου της Συρίας Χάφεζ αλ-Άσαντ και του Ιράν προηγήθηκαν

της Ισλαμικής Επανάστασης του 1979 και ενέπλεξαν το Λίβανο. Οι Ιρανοί επαναστάτες ήρθαν σε επαφή με τη Δαμασκό μέσω του Ιμάμη Μούσα αλ-Σαντρ, ο οποίος είχε αναγνωρίσει την κυβερνώσα μειονότητα Αλαουιτών της Συρίας ως Σίιτες Μουσουλμάνους και ουσιαστικά νομιμοποίησε την κυριαρχία τους. Μετά τις Συμφωνίες του Καμπ Ντέιβιντ τον Μάρτιο του 1979 και την εμφάνιση του λεγόμενου μετριοπαθούς στρατοπέδου των Αραβικών κρατών ο Άσαντ, ξεκίνησε μια αναζήτηση εξωτερικών συμμάχων. Η Δαμασκό προσέγγισε ακόμη και τη Βαγδάτη αλλά αυτό δεν κατέστη δυνατό λόγω των συνεχιζόμενων ενδο-Μπααθικών αντιπαλοτήτων, του ανταγωνισμού για τους πόρους του ποταμού Ευφράτη, της προσωπικής εχθρότητας μεταξύ του Άσαντ και του Σαντάμ Χουσεΐν και των ερωτημάτων για την κυριαρχία στη σχέση. Στις δυσκολίες της Συρίας συνέβαλαν η παγκόσμια υπερκατανάλωση πετρελαίου και η πτώση των εσόδων από αυτό, η ξηρασία που κράτησε αρκετά χρόνια και προκάλεσε σοβαρές ζημιές στον αγροτικό τομέα και η μείωση της σοβιετικής στρατιωτικής βοήθειας που συνδέεται με την κατάργηση του Ψυχρού Πολέμου. Ως εκ τούτου, ο Άσαντ στράφηκε στο Ιράν λόγω των αντιληπτών αμοιβαίων συμφερόντων, ιδιαίτερα μετά την Ιρακινή εισβολή στο Ιράν, τον Σεπτέμβριο του 1980. Η Ιρανική πρεσβεία στη Δαμασκό έπαιξε σημαντικό ρόλο στη σχέση και η κύρια επαφή του πρεσβευτή της ήταν ο ταξίαρχος Ghazi Kan'an, αρχηγός της Συριακής Στρατιωτικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (SMI) στο Λίβανο. Ενώ η Συρία διευκόλυνε τις δραστηριότητες της Χεζμπολλάχ σε ορισμένες περιπτώσεις τη δεκαετία του 1980, άλλες φορές τις εμπόδισε προκειμένου να αποφευχθεί η κλιμάκωση των εντάσεων με το Ισραήλ. Υπήρχαν επίσης περιπτώσεις που οι Σύριοι ή οι σύμμαχοί τους της AMAL συγκρούστηκαν απευθείας με τη Χεζμπολλάχ. Σε μια τέτοια περίπτωση, τρία μέλη της Χεζμπολλάχ και δύο Σύριοι στρατιώτες σκοτώθηκαν σε ανταλλαγή πυροβολισμών τον Μάιο του 1986, ενώ τον Φεβρουάριο του 1988 οι της AMAL συνέλαβαν πολλούς ακτιβιστές της Χεζμπολλάχ και ο ηγέτης της AMAL Ναμπίχ Μπέρι, επέκρινε την ιρανική παρέμβαση στο Λίβανο.²⁹⁴

²⁹⁴ Abbas William Samii, "A Stable Structure on Shifting Sands: Assessing the Hizbullah-Iran-Syria Relationship", *Middle East Journal*, 62, 1, (Winter, 2008), 32-53.

Παράλληλα με την συνεργασία αμοιβαίου ενδιαφέροντος, ο ανταγωνισμός του Ιράν και της Συρίας στην επιδίωξη της πολιτικής και στρατιωτικής κυριαρχίας στο Λίβανο, όπως εκδηλώθηκε μέσω του πολέμου AMAL - Χεζμπολλάχ, επιδεινώθηκε και από άλλες δυσκολίες. Συγκεκριμένα, ο οικονομικός δεσμός μεταξύ Συρίας και Ιράν, ιδιαίτερα η εξάρτηση της Συρίας από τις προμήθειες πετρελαίου του Ιράν, έφερε αρκετές ρήξεις όταν η Συρία αρνήθηκε να διευθετήσει αρκετές φορές εκκρεμή χρέη για πληρωμές πετρελαίου προς το Ιράν, μεταξύ 1986 -1988. Το ίδιο συνέβη και όταν η Συρία προσπάθησε να μειώσει την οικονομική της εξάρτηση από το Ιράν, μέσω της δικής της παραγωγής πετρελαίου. Οι μεταξύ τους διαφορές που προέκυψαν στο Λίβανο, προήλθαν από την εξής ασυμβατότητα: Από τη μία, η Συρία προσπάθησε να εδραιώσει τον έλεγχό της στη χώρα, ενώ ταυτόχρονα επεδίωκε πολιτική και οικονομική προσέγγιση με τις δυτικές κυβερνήσεις μετά από κατηγορίες για συριακή συμμετοχή στην τρομοκρατία. Από την άλλη, το Ιράν εκμεταλλευόταν τις απαγωγές δυτικών υπηκόων της Χεζμπολλάχ, με κίνητρο την επιδίωξη συγκεκριμένων στόχων εξωτερικής πολιτικής αλλά και για την επικράτηση της Χεζμπολλάχ σε βάρος της AMAL.²⁹⁵ Η αιματηρή σύγκρουση με την AMAL ήταν, επομένως, αντανάκλαση του ιρανοσυριακού ανταγωνισμού στις μουσουλμανικές περιοχές του Λιβάνου ή αλλιώς, η επιβίωση μιας ισλαμιστικής πολιτικής ομάδας συγκρούστηκε με την ιδέα της ισλαμικής ενότητας.

Εν τέλει, κάποια συμπεράσματα για τη θεμελιώδη σχέση των ιδεών του Fadlallah με τη Χεζμπολλάχ και τη σχέση με το Ιράν: Πρώτον, οι πολιτικό-θρησκευτικές ιδέες του Fadlallah, έχουν διαμορφώσει την διεθνή εικόνα της Χεζμπολλάχ και καθορίζουν την πολιτική της πορεία. Όμως συνειδητοποιούμε επίσης πως, η πολιτική κοινωνικοποίηση της Χεζμπολλάχ στη λιβανική και περιφερειακή πολιτική οδηγεί το ισλαμικό κίνημα σε έναν ξεχωριστό δρόμο, ο οποίος καθορίζεται από τη δυναμική των τοπικών και περιφερειακών ενδιαφερόντων. Δεύτερον, η πολιτική κοινωνικοποίηση της Χεζμπολλάχ αποκαλύπτει ότι η εξωτερική πίεση στο κίνημα μπορεί να δείξει ασυνέπειες στα πολιτικά ιδανικά της και να την ωθήσει ώστε να τα αναδιαμορφώσει προς την κατεύθυνση μιας

²⁹⁵ Ranstorp, *Hizb'Allah in Lebanon*, 189.

πιο ρεαλιστικής πολιτικής. Για παράδειγμα, το ιδανικό της δημιουργίας του Ισλαμικού Κράτους στα πρότυπα του Ιράν δεν προβάλλεται πλέον ως θέσφατο, αλλά ως ένας μελλοντικός στόχος που μπορεί να κατακτηθεί βαθμιαία και μόνο όταν το επιτρέψουν οι συνθήκες. Μέχρι τότε, η Χεζμπολλάχ «εργάζεται» προς αυτή την κατεύθυνση. Τρίτον, τα πολιτικά κίνητρα και τα συμφέροντα της Χεζμπολλάχ αποκαλύπτουν ότι, το Ισλαμικό κίνημα έχει δώσει προτεραιότητα στη στρατηγική του σχέση με το Ιράν, κάτι που μπορεί να εξηγήσει την πίστη του στον Αγιατολάχ Χαμενεΐ και τις διαφωνίες που προέκυψαν με τον Fadlallah στη δεκαετία του 1990. Η πολιτική, στρατιωτική και οικονομική υποστήριξη που παρέχει το Ιράν στη Χεζμπολλάχ, υπερισχύει των πολιτικό-θρησκευτικών δεσμών που είχε το κίνημα με τον Fadlallah. Όμως, παρά τη ρήξη, μια βαθύτερη ματιά δείχνει ότι το πολιτικό-θρησκευτικό όραμα του Fadlallah δεν απομακρύνθηκε δραματικά από τα βασικά θεμέλια που καθοδηγούν τη Χεζμπολλάχ προς την Ισλαμική Δημοκρατία.²⁹⁶

Μέρος 4ο- Οι στόχοι των εμπλεκόμενων: Επίτευξη των στόχων ή αποτυχία;

Οι στόχοι του Ισραήλ. Όπως ήδη κατεγράφη παραπάνω το Ισραήλ εξαπόλυσε τον πόλεμο με αφορμή την απαγωγή των δύο Ισραηλινών στρατιωτών από τη Χεζμπολλάχ. Το Τελ-Αβίβ προετοίμαζε καιρό την επίθεση, αλλά περίμενε μια αφορμή που θα έκανε δεκτή στη διεθνή κοινότητα την επιθετικότητά του. Οι προετοιμασίες είχαν ξεκινήσει ένα χρόνο πριν σε συνεργασία με Αμερικάνους αξιωματούχους της νεοσυντηρητικής κυβέρνησης Μπους. Μάλιστα, τα σχέδια της επίθεσης κατά του Λιβάνου είχαν παρουσιάσει Ισραηλινοί στρατηγοί στο Πεντάγωνο.²⁹⁷ Ο στόχος της επίθεσης ήταν να σπάσει το κοινωνικό δίκτυο, την κοινωνική βάση της Χεζμπολλάχ. Το Ισραήλ ήθελε να εξοντώσει την Χεζμπολλάχ έτσι ώστε να μην την έχει στα μετόπισθεν σε μια ενδεχόμενη

²⁹⁶ Saouli, "Intellectuals and Political Power in Social Movements", 97-116

²⁹⁷ Matthew Kalman, "Israel set war plan more than a year ago". *San Francisco Chronicle*, 21 July 2006.

<https://www.sfgate.com/news/article/Israel-set-war-plan-more-than-a-year-ago-2515763.php>

Uri Avinery, "Commentary: Is Beirut burning?" *Znetwork*, 27 July 2006.

<https://znetwork.org/znetarticle/is-beirut-burning-by-uri-avinery/>

σύγκρουση με το Ιράν . Η Χεζμπολλάχ είχε αρχίσει να αυξάνει τη δύναμή της, τόσο στρατιωτικά και επιχειρησιακά όσο και κοινωνικοπολιτικά και το Ισραήλ δεν ήθελε να καθιερωθεί στο Λίβανο ως μια «επίσημη» δύναμη. Ο εξοπλισμός της με πυραύλους ήταν για το Ισραήλ μια πράξη που σήμαινε πως σε κάθε περίπτωση, αν εμπλεκόταν σε διένεξη με την Τεχεράνη, η Χεζμπολλάχ θα έπληττε τον γείτονά της. Έτσι, αποφάσισε να την εξοντώσει πριν γίνει πραγματικά επικίνδυνη για τα ισραηλινά σχέδια. Κάτι παρόμοιο είχε συμβεί και το 1982, όπως αναλύθηκε στο 3^ο κεφάλαιο. Ο τότε υπουργός Άμυνας Αριέλ Σαρόν, είχε προετοιμάσει την εισβολή αλλά περίμενε μια «σαφή πρόκληση», όπως τον είχε συμβουλευτεί ο Αμερικανός ομόλογός του Αλεξάντερ Χεγκ. Τότε, η παλαιστινιακή ομάδα του Αμπού Νιντάλ είχε αποπειραθεί να δολοφονήσει τον Ισραηλινό πρέσβη στο Λονδίνο. Ο Λίβανος δεν είχε καμιά σχέση με το γεγονός, ούτε και η PLO που αντιμάχονταν τον Αμπού Νιντάλ, αλλά ήταν η αφορμή. Έτσι και το 2006, η απαγωγή των στρατιωτών χρησιμοποιήθηκε ως το άλλοθι της επίθεσης.

Οι πραγματικοί στόχοι του Ισραήλ όμως, ήταν κάπως διαφορετικοί. Πρώτον, το Ισραήλ θεωρούσε ότι λόγω της αποχώρησής του από το Λίβανο το 2000 και τη λωρίδα της Γάζας το 2005, είχε χάσει κατά πολύ την στρατιωτική και αποτρεπτική του ισχύ. Αυτή η φήμη που το συνόδευε ως αήττητο κράτος, θεωρήθηκε από την ηγεσία ότι είχε μειωθεί. Ο μόνος τρόπος να αποκατασταθεί η εικόνα ήταν να δείξει με κάποιο τρόπο ότι η ισχύς του ήταν δεδομένη παρά τις υποχωρήσεις και συνέχιζε να επιδεικνύει μια αποφασιστικότητα, που ως συνέπειά της είχε να καταφέρει πολύ δυσανάλογα χτυπήματα στους εχθρούς του, σε σχέση με τις προκλήσεις που δεχόταν. Ο Λίβανος ήταν το ιδανικό γήπεδο αυτής της έκθεσης δύναμης. Η εικόνα θα αποκαθίστατο και η Χεζμπολλάχ θα αποτελούσε παρελθόν. Ο δεύτερος στόχος του Ισραήλ ήταν να αφανίσει τη Χεζμπολλάχ πριν το Ιράν αποκτήσει πυρηνικά όπλα. Σε περίπτωση επίθεσης του Ισραήλ κατά του Ιράν, με οποιοδήποτε τρόπο, η Χεζμπολλάχ θα είχε τη δυνατότητα να πλήξει το Ισραήλ με τους πυραύλους που είχε προμηθευτεί. Άρα, έπρεπε αυτοί οι πύραυλοι να καταστραφούν ή τουλάχιστον να μειωθεί δραστικά η δυνατότητα της

οργάνωσης να τους εκτοξεύει κατά το δοκούν.²⁹⁸ Ο τρίτος στόχος του Ισραήλ εντάσσεται στο πλαίσιο του νεοσυντηρητικού δόγματος της εποχής, εκπορευόμενο από τον Λευκό Οίκο, με τον πηχυαίο τίτλο «Πόλεμος κατά της Τρομοκρατίας». Το ζητούμενο ήταν η απομάκρυνση των Μπααθικών καθεστώτων σε Ιράκ και Συρία και η αντικατάστασή τους από φίλο-αμερικανικές δημοκρατικές κυβερνήσεις που θα σύναπταν ειρηνευτικές συμφωνίες με το Ισραηλινό κράτος. Αυτό το σχέδιο περιλαμβανόταν σε μια μελέτη που συνέταξε ομάδα νεοσυντηρητικών με επικεφαλής τον Richard Perle και παραδόθηκε στον Μπέντζαμιν Νετανιάχου το 1996, όταν ο τελευταίος ανέλαβε την πρωθυπουργία του Ισραήλ.²⁹⁹ Η Ουάσιγκτον θεωρούσε ότι με την παρουσία της η Συρία, έλεγχε το πολιτικό παιχνίδι στο Λίβανο μέσω της Χεζμπολλάχ και μια ενδεχόμενη απομάκρυνσή της θα αποδυνάμωνε ή και θα διέλυε τη σιιτική οργάνωση. Η πίεση που ασκήθηκε από τις ΗΠΑ μέσω του ΟΗΕ ήταν μεγάλη και η Συρία, έπειτα από τη δολοφονία Χαρίρι αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη χώρα. Έτσι, πίστευε το Ισραήλ, θα μπορούσε με τη Συρία απούσα και τη Χεζμπολλάχ χωρίς στήριξη να επιβάλλει τους όρους του πολιτικού παιχνιδιού στο Λίβανο και να εγκαταστήσει μια κυβέρνηση ανδρικήλων. Το ίδιο που είχε επιχειρήσει και ο Αριέλ Σαρόν το 1982 όταν προώθησε στη θέση του προέδρου τον σύμμαχό του Μπασίρ Τζουμάγιλ, ο οποίος δολοφονήθηκε λίγες εβδομάδες αργότερα. Η αντικατάστασή του τότε, από τον αδερφό του Αμίν, οδήγησε σε ειρηνευτική συμφωνία, η οποία όμως ήταν η αιτία της απομάκρυνσης του Αμίν από την εξουσία. Παρόμοια ιδέα, για την ιστορία, υπήρξε και το 1955 επί πρωθυπουργίας Νταβίντ Μπεν Γκουριόν. Ο τέταρτος στόχος ήταν να γίνει διεθνώς αναγνωρίσιμη η Χεζμπολλάχ ως τρομοκρατική οργάνωση, με το ισχυρό για τη διεθνή κοινότητα επιχείρημα της επίθεσης εναντίον

²⁹⁸ Boaz Ganor, "Changing the Rules in the Lebanese Arena", *The Institute for Counter-Terrorism*, 19 July 2006.

<https://ict.org.il/changing-the-rules-in-the-lebanese-arena/>

²⁹⁹ Richard Perle, "A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm", *The Institute for Advanced Strategic and Political Studies*, 8 July 1996.

<https://web.archive.org/web/20140125123844/http://www.iasps.org/strat1.htm>.

Κούτσης, «Ο Πόλεμος του Λιβάνου και οι Επιπτώσεις του», 29-30 και 35-40.

άμαχων Ισραηλινών πολιτών. Ο πέμπτος στόχος ήταν φυσικά η απελευθέρωση των δύο αιχμαλώτων στρατιωτών, που με την επίτευξή του θα πραγματοποιούνταν και ο επίσημος διακηρυγμένος στόχος που δικαιολογούσε την εισβολή.

Οι στόχοι αυτοί κατά πόσο έγιναν πραγματικότητα; Τι κέρδισε -αν κέρδισε κάτι- και τι έχασε το Ισραήλ; Καταρχήν όσον αφορά την αποτρεπτική του ικανότητα. Η ισχύς αυτή είχε διαβρωθεί σημαντικά με το πέρασμα των χρόνων και η τάση αυτή ενισχύθηκε το 2000 και το 2005, χωρίς να ανακτηθεί ποτέ. Η αποτυχία στον πόλεμο με τη Χεζμπολλάχ, έσπρωξε το Ισραήλ ακόμα ένα βήμα προς την αμφισβήτηση από την μεριά των γειτόνων του, αλλά και των πολιτών του, για το αν και κατά πόσο ισχύει ακόμα η παλιά αποτρεπτική ικανότητα. Επιπλέον, όχι μόνο δεν επιτεύχθηκε η διάλυση της Χεζμπολλάχ, αλλά η οργάνωση κατέστη στο Λίβανο μια επίσημη «εθνική» δύναμη. Η επιχειρησιακή της ικανότητα αναβαθμίστηκε, η πολιτική της ισχύ έφτασε στο αποκορύφωμά της με την συμμετοχή της στη κυβέρνηση και κοινωνικά, άρχισε να απολαμβάνει την εμπιστοσύνη ενός μεγάλου μέρους της λιβανέζικης κοινωνίας. Με τους πυραύλους που έχει στη διάθεσή της έχει δημιουργήσει μια κατάσταση που αυτή αποτρέπει το Ισραήλ και όχι το αντίθετο. Η αποτυχία ανάκτησης της αποτρεπτικής ικανότητας συνδυάζεται με την αποτυχία και του τρίτου στόχου. Η απομάκρυνση της Συρίας δεν αποδυνάμωσε τη Χεζμπολλάχ και δεν έφερε στο προσκήνιο κυβέρνηση ανδρικήλων στη Βηρυτό. Το πολιτικό σκηνικό εμπλουτίστηκε με μια Χεζμπολλάχ που έπεισε φίλους και εχθρούς πως, παρά την συριακή αποχώρηση, αυτή ήταν εκεί, ακόμα πιο δυνατή και καμιά αλλαγή στο πολιτικό πεδίο δεν θα γίνονταν χωρίς τη συμμετοχή της. Τεράστια αποτυχία στιγμάτισε και τον τέταρτο στόχο. Όχι μόνο η Χεζμπολλάχ δεν καταγράφηκε ως τρομοκρατική οργάνωση μετά τον πόλεμο, αλλά τουναντίον αναγνωρίστηκε από τους Άραβες ως αντιστασιακό κίνημα και ταυτόχρονα νομιμοποιήθηκε ως ισότιμος συνομιλητής στις διαπραγματεύσεις για την επίλυση της κρίσης. Ο πέμπτος στόχος της απελευθέρωσης των στρατιωτών εξελίχθηκε σε φιάσκο. Από πολύ νωρίς φάνηκε πως ήταν, ακόμα και επιχειρησιακά, αδύνατο. Οι στόχοι δεν επιτεύχθηκαν ποτέ. Η σύσταση επιτροπών έρευνας στο Ισραήλ, καθώς και οι οργανωμένες διαμαρτυρίες πολιτών, τα δημοσιεύματα

του τύπου αλλά και η σημερινή πραγματικότητα της θέσης της Χεζμπολλάχ μαρτυρούν κάτι τέτοιο.³⁰⁰

Οι στόχοι των ΗΠΑ. Τρεις ήταν οι κύριοι στόχοι των ΗΠΑ και ήταν άρρηκτα συνδεδεμένοι με αυτούς της ισραηλινής πλευράς. Καταρχήν η αμερικανική πολιτική ηγεσία, στα πλαίσια της δημιουργίας ενός νέου «δημοκρατικού και πλουραλιστικού» περιβάλλοντος στη Μέση Ανατολή, απαραίτητου για την ευνοϊκότερη θέση του Ισραήλ και άρα και των αμερικανικών συμφερόντων, ήθελε να δημιουργήσει έναν «νέο» Λίβανο. Έναν Λίβανο απαλλαγμένο από τη Χεζμπολλάχ, με εδραιωμένη μια φίλο-αμερικανική κυβέρνηση στη Βηρυτό, η οποία θα οδηγούσε σε εξελίξεις αλλαγής καθεστώτος και στη Συρία. Ο τρόπος για την επίτευξη αυτού του στόχου ήταν η καταστροφή της στρατιωτικής υποδομής, άρα και της επιχειρησιακής ικανότητας της Χεζμπολλάχ. Ο δεύτερος στόχος της Ουάσιγκτον ήταν να στερήσει το Ιράν, μέσω της καταστροφής της Χεζμπολλάχ, από έναν ισχυρό σύμμαχό του στην Ανατολική Μεσόγειο. Από τη στιγμή που οι ΗΠΑ θεωρούσαν τη Χεζμπολλάχ ως το «βραχίονα» της ιρανικής πολιτικής στην περιοχή, ενδεχόμενη επίθεση τους κατά του Ιράν με στόχο το πλήγμα στο πυρηνικό του πρόγραμμα, έθετε ως προαπαιτούμενο την καταστροφή της Χεζμπολλάχ. Οι χιλιάδες πύραυλοι της οργάνωσης είχαν και έχουν τη δυνατότητα να πλήξουν μεγάλη έκταση του Ισραήλ. Ο τρίτος στόχος των ΗΠΑ έχει να κάνει με την τακτική των ελιγμών κατά τη διάρκεια της διένεξης, με μακροπρόθεσμους σκοπούς. Ο ΟΗΕ δεν θα έπρεπε να επιτύχει μια άμεση κατάπαυση του πυρός, μέχρι το Ισραήλ να ολοκληρώσει ό,τι ξεκίνησε. Καταστροφή των υποδομών της Χεζμπολλάχ, μια κυβέρνηση στη Βηρυτό που θα προχωρούσε σε σύναψη ειρήνης με το Ισραήλ και ο αφοπλισμός της σιιτικής οργάνωσης υπό την επίβλεψη μιας διεθνούς δύναμης, ακόμα και υπό τη διοίκηση του ΝΑΤΟ εάν χρειαζόταν.

Κανείς από αυτούς τους στόχους δεν πραγματοποιήθηκε. Το γεωπολιτικό, αλλά και το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον έγιναν ακόμα πιο εχθρικά για το Ισραήλ και τις ΗΠΑ. Το αντί-αμερικανικό κλίμα, μια τάση που είχε ήδη ξεκινήσει με τους πολέμους στο

³⁰⁰ Κούτσης, «Ο Πόλεμος του Λιβάνου και οι Επιπτώσεις του», 29-30 και 35-40.

Αφγανιστάν και στο Ιράκ, έγινε ακόμα πιο βαρύ. Οι ΗΠΑ έχασαν θύλακες συμπάθειας στον Αραβικό και ευρύτερα στον μουσουλμανικό κόσμο. Όσο για το Ισραήλ, τον σύμμαχο των ΗΠΑ, έκανε ακόμα πιο σαφές στους γείτονές του πόσο απείχε από την θέληση για υποχωρήσεις στα πλαίσια των όποιων ειρηνευτικών συνομιλιών. Επιπροσθέτως, όχι μόνο δεν δημιουργήθηκε «ένας νέος πιο δημοκρατικός Λίβανος», αλλά η Χεζμπολλάχ εδραίωσε την θέση της στο κεντρικό πολιτικό σκηνικό της χώρας. Η ουσιαστική ήττα του Ισραήλ στο πεδίο των μαχών, αναίρεσε την κωλυσιεργία των ΗΠΑ στο Σ.Α. του ΟΗΕ καθώς και την προσπάθειά τους να επηρεάσουν τις εξελίξεις, μέσω της συνόδου των G8 και του κοινού ανακοινωθέντος που σύναψαν. Αμέσως μετά πραγματοποιήθηκε η Διάσκεψη της Ρώμης, της οποίας η αποστολή ήταν να βρει μια ικανοποιητική και μόνιμη λύση στο Λιβανικό, και κατ' επέκταση στο Μεσανατολικό Ζήτημα. Ο πραγματικός της όμως στόχος ήταν να βρεθεί, στα πλαίσια της διεθνούς κοινότητας, μια ευνοϊκή προς το Ισραήλ λύση. Γι' αυτό το λόγο δεν προσκλήθηκε ούτε η Χεζμπολλάχ, ο ένας από τους συμμετέχοντες στη διένεξη, ούτε όμως η Συρία και το Ιράν. Το αποτέλεσμα όλων αυτών των αποτυχημένων χειρισμών ήταν τελικά οι ΗΠΑ να αποδεχτούν μια ισορροπημένη απόφαση του ΟΗΕ που απαιτούσε την άμεση κατάπαυση του πυρός, την αποχώρηση των Ισραηλινών στρατευμάτων από το Λίβανο και την προώθηση μιας διεθνούς δύναμης στα σύνορά του με το Ισραήλ.³⁰¹

Οι στόχοι της Χεζμπολλάχ. Τέσσερις ήταν οι στόχοι της Χεζμπολλάχ στον πόλεμο του 2006. Ο πρώτος είχε να κάνει με την απελευθέρωση των αγροκτημάτων Σεμπάα που βρίσκονται στο μεθοριακό τρίγωνο Συρίας - Ισραήλ - Λιβάνου και καλύπτουν έκταση 25 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Οι χάρτες του 1923 που εξέδωσε η υπό Γαλλική εντολή διοίκηση του Λιβάνου, δείχνουν ότι η έκταση αυτή ανήκει στο Λίβανο. Όμως στον πόλεμο του 1967, το Ισραήλ κατέλαβε αυτά τα εδάφη. Η κατοχή τους συνεχίστηκε ακόμα και μετά την Ισραηλινή αποχώρηση το 2000, με τη δικαιολογία ότι τα αγροκτήματα αυτά αποτελούν τμήμα του κατεχόμενου συριακού εδάφους. Όμως ο λόγος που το Ισραήλ δεν αποχωρεί από τα αγροκτήματα αυτά είναι η ιδιαίτερη στρατηγική τους σημασία, αφού

³⁰¹ Στο ίδιο.

δεσπόζουν πάνω από τα κατεχόμενα υψίπεδα του Γκολάν. Την επιστροφή τους διεκδικεί όχι μόνο η Χεζμπολλάχ αλλά και η επίσημη κυβέρνηση του Λιβάνου. Ο δεύτερος στόχος ήταν η απελευθέρωση Λιβανέζων αιχμαλώτων που κρατούνται φυλακισμένοι σε ισραηλινές φυλακές. Τρίτον, η Χεζμπολλάχ ζητούσε την παράδοση χαρτών από το Ισραήλ, που να δείχνουν τα ναρκοπέδια που είχαν εγκατασταθεί κατά τη διάρκεια της κατοχής του νοτίου Λιβάνου. Το Ισραήλ δεν ικανοποιούσε το αίτημα, έτσι η Χεζμπολλάχ έψαχνε για πιο δυναμικούς τρόπους που θα πίεζαν το Ισραήλ να συναινέσει προς αυτή την κατεύθυνση. Τέταρτον, η Χεζμπολλάχ ήθελε να στείλει το μήνυμα ότι είναι η ισχυρότερη στρατιωτική δύναμη στο Λίβανο. Βασισμένη σε αυτό, το ζήτημα θα ήταν να έδειχνε ότι είναι και η μόνη που μπορεί να λειτουργήσει αποτρεπτικά στα ισραηλινά σχέδια για επικράτηση της ατζέντας Ισραήλ - Δύσης στη χώρα.

Όσον αφορά τους τρεις πρώτους στόχους, το ζήτημα των αγροκτημάτων Σεμπάα τελεί ακόμα υπό τη διαδικασία ρύθμισης μέσω αποφάσεων του ΟΗΕ.³⁰² Για την απελευθέρωση των Λιβανέζων αιχμαλώτων: Η Χεζμπολλάχ κατονόμασε δύο άτομα που σύμφωνα με την ίδια είναι Λιβανέζοι πολίτες που κρατούνται σε ισραηλινές φυλακές. Ο πρώτος είναι ο Γεχιά Σκαφ, αγνοούμενος από το 1978. Ισραηλινές πηγές ανέφεραν ότι σκοτώθηκε αλλά το σώμα του δεν βρέθηκε ποτέ.³⁰³ Ο Αλί Φαρατάν είναι ψαράς, αλλά το Ισραήλ αρνείται ότι τον κρατά.³⁰⁴ Η Χεζμπολλάχ απαίτησε την απελευθέρωση των Σαμίρ Κουντάρ, Νισίμ Νάσερ και Σκαφ κατά τις διαπραγματεύσεις ανταλλαγής αιχμαλώτων μεταξύ του Ισραήλ και της Χεζμπολλάχ, το 2004. Την 1η Ιουνίου 2008, ο Νάσερ αφέθηκε ελεύθερος με αντάλλαγμα τα μέρη του σώματος Ισραηλινών στρατιωτών που

³⁰² United Nations Security Council. Report of the Secretary-General on the implementation of Security Council resolutions 425 (1978) and 426 (1978).

<https://web.archive.org/web/20110622044631/http://domino.un.org/unispal.NSF/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/97bad2289146f58a852568e9006d99bd>

³⁰³ "Hezbollah says Israel holding Lebanese prisoner". *Ynetnews*, 17 July 2009.

<https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3748213,00.html>

³⁰⁴ "Who are the Mid-East prisoners?". *BBC News*, 26 July 2006.

https://web.archive.org/web/20060902110631/http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5211930.stm

σκοτώθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου το 2006.³⁰⁵ Ο Κουντάρ αφέθηκε ελεύθερος σε ανταλλαγή κρατουμένων στις 16 Ιουλίου 2008³⁰⁶ και πέθανε στη Συρία το 2015. Το θέμα με τους χάρτες των ναρκοπεδίων βρίσκεται στον ΟΗΕ. Ο τέταρτος στόχος ουσιαστικά, έγινε πραγματικότητα. Η Χεζμπολλάχ έδειξε ότι διαθέτει μια μαχητική και ετοιμοπόλεμη στρατιωτική δύναμη, την ισχυρότερη στη χώρα, φτάνοντας στο σημείο να αποκρούσει επίθεση του Ισραήλ το οποίο είχε και τη στήριξη της Δύσης. Εκτός από στρατιωτικά, βγήκε και πολιτικά κερδισμένη αφού από τη στιγμή που το Ισραήλ δεν κέρδισε, έχασε. Ο Λίβανος βέβαια υπέστη τεράστιες ζημιές, αλλά η αντίσταση έγινε από τη Χεζμπολλάχ κατά βάση, που δεν είναι κράτος με πολεμική μηχανή, αλλά ένας μη-κρατικός δρώντας, που κατάφερε να μην ηττηθεί στο πεδίο της μάχης, παρά τη σιγουριά του Ισραήλ πριν την επίθεση.³⁰⁷

Μέρος 5^ο- Διεθνείς, Περιφερειακές και Ενδοκρατικές επιπτώσεις

Διεθνείς επιπτώσεις

ΗΠΑ- Η κατάρρευση του νεοσυντηρητικού δόγματος. Η πρώτη σημαντική επίπτωση του πολέμου σε διεθνές επίπεδο, ήταν η αλλαγή στη λογική της αμερικάνικης εξωτερικής πολιτικής. Η αμφισβητούμενη εκλογική νίκη των Ρεπουμπλικάνων το 2000, έφερε στο Λευκό Οίκο τους υπέρμαχους του νεοσυντηρητικού δόγματος, υπό τον Τζορτζ Μπους τον νεότερο, πιστούς στην εφαρμογή του νεοφιλελευθερισμού και του ακραίου κοινωνικού συντηρητισμού. Με σχεδόν θρησκευτική ευλάβεια προσπάθησαν να φέρουν εις πέρας τα σχέδια τους για τον «νέο αμερικάνικο αιώνα». Τα σχέδια αυτά περνούσαν μέσα από την αλλαγή του χάρτη της Μέσης Ανατολής. Οι επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου και ο επακόλουθος «Πόλεμος κατά της Τρομοκρατίας», οι πόλεμοι σε Αφγανιστάν και

³⁰⁵ Duraid Al-Baik, "Nisr's release raises hopes of freedom for more prisoners", *Gulfnews.com*, 1 June 2008. https://web.archive.org/web/20080602174634/http://www.gulfnews.com/region/Middle_East/10217887.html

³⁰⁶ Dina Kraft, "Prisoner deal reopens an Israel wound". *The New York Times*, 16 July 2008. <https://www.nytimes.com/2008/07/16/world/middleeast/16israel.html?pagewanted=all&r=01>

³⁰⁷ Κούτσης, «Ο Πόλεμος του Λιβάνου και οι Επιπτώσεις του», 29-30 και 35-40.

Ιράκ, υπήρξαν κρίσιμες καμπές στην προάσπιση και εμβάθυνση του νεοσυντηρητικού δόγματος. Ακρογωνιαίος λίθος αυτού του σχεδίου η απεριόριστη στήριξη στο Ισραήλ, σαν απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία του σχεδίου στη Μέση Ανατολή. Οι λανθασμένες, όμως εκτιμήσεις των Ισραηλινών άλλαξαν και τα αμερικανικά σχέδια και οι ΗΠΑ βρέθηκαν στο δίλημμα να αναλάβουν αυτοί, ότι το Ισραήλ άρχισε αλλά δεν μπόρεσε να τελειώσει. Αυτό θα μπορούσε να περιλαμβάνεται σε μια διαδικασία «εκδημοκρατισμού» του Λιβάνου, όπως συνέβη και με το Ιράκ. Αυτό θα σήμαινε να αναλάβουν οι ΗΠΑ και η Διεθνής κοινότητα τη διάλυση της Χεζμπολλάχ και την εγκατάσταση μιας Διεθνούς Δύναμης στο νότιο Λίβανο. Όμως το μοντέλο του Ιράκ είχε αποτύχει ενώ η αντίσταση συνεχιζόταν για τρίτη κατά σειρά χρονιά. Ο πολυδιαφημισμένος εκδημοκρατισμός είχε μετατραπεί σε μια διαλυμένη χώρα με ερείπια, στρατό κατοχής και στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου, με ορατό τον κίνδυνο διαμελισμού. Επιπλέον, η Χαμάς κέρδισε τις εκλογές στα παλαιστινιακά εδάφη και ανέτρεψε τους υπολογισμούς. Οι εκλογές ήταν αδιάβλητες κατά γενική ομολογία, αλλά οι ΗΠΑ δεν ήταν διατεθειμένες να αναγνωρίσουν την ανάληψη της εξουσίας από μια οργάνωση που θεωρούσαν τρομοκρατική. Έτσι δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι ο περιβόητος εκδημοκρατισμός απλά σήμαινε την άνοδο ελεγχόμενων κυβερνήσεων στη χώρα που ενδιαφέρει την Ουάσιγκτον. Συνεπώς, το ιδεολογικό αλλά και διπλωματικό οπλοστάσιο των ΗΠΑ για μια ενδεχόμενη συνέχιση της επιχείρησης αφοπλισμού της Χεζμπολλάχ είχε στερέψει. Επιπροσθέτως, το Ισραήλ απέτυχε να επιβεβαιώσει μια κατεστημένη στους νεοσυντηρητικούς κύκλους των ΗΠΑ άποψη, ότι τα ισραηλινά στρατηγικά συμφέροντα είναι και αμερικάνικα και το αντίστροφο. Όμως στον πόλεμο του Λιβάνου, αντί το Ισραήλ να εκπροσωπεί τις ΗΠΑ σε έναν πόλεμο κατά του Ιράν, η Ουάσιγκτον μετατράπηκε σε εκπρόσωπο του Ισραήλ στον πόλεμό του κατά της Χεζμπολλάχ.³⁰⁸ Δεύτερη επίπτωση ήταν η περαιτέρω μείωση της αμερικάνικης επιρροής

³⁰⁸ Leon Hadar, "Neocons Amid Lebanon's Rubble: A Challenge to Krauthammer's Israel-as-Strategic-Asset Argument", *The National Interest*, 14 September 2006.

<https://nationalinterest.org/commentary/neocons-amid-lebanons-rubble-a-challenge-to-krauthammers-israel-as-strategic-ass-1071>

στη Μέση Ανατολή. Είχε προηγηθεί ήδη το Αφγανιστάν, το Ιράκ, οι βασανισμοί στο Αμπού Γκράμπ και το Γκουαντάναμο. Ο πόλεμος του Λιβάνου, με την επιθετικότητα του Ισραήλ αλλά και ο επακόλουθος οικονομικός αποκλεισμός των κατεχομένων, έδειξαν στην αραβική κοινή γνώμη ότι οι ΗΠΑ αδιαφορούν για τη βία και τις ταπεινώσεις που υφίστανται οι Άραβες, φτάνει να εξυπηρετείται ο στενός σύμμαχός τους στην περιοχή, το Ισραήλ. Ο πόλεμος του Λιβάνου ήρθε να αποκρυσταλλώσει αυτό που η αραβική κοινή γνώμη υποψιαζόταν από καιρό -ότι οι ΗΠΑ και το Ισραήλ λειτουργούν ουσιαστικά σαν ένα κράτος.³⁰⁹ Ειδικά μετά την ανάληψη της προεδρίας από τον Τζορτζ Μπους, έγινε ολοφάνερη η ισραηλινή αδιαλλαξία και επιθετικότητα στα κατεχόμενα αλλά και σε άλλες γειτονικές χώρες, με την Ουάσιγκτον όχι μόνο να στηρίζει αλλά και να πριμοδοτεί τις επιθετικές κινήσεις του Ισραήλ. Επιπλέον, η αμερικανική πολιτική οδήγησε το μουσουλμανικό κόσμο στο συμπέρασμα ότι οι ΗΠΑ έχουν εγκαταλείψει τις αρχές τους περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δημοκρατίας και ελευθερίας. Έτσι, ολοένα και περισσότεροι Άραβες αλλά και Μουσουλμάνοι, έβλεπαν την καταστροφική για αυτούς πολιτική των ΗΠΑ. Ακόμα και σε χώρες που η δημοτικότητα των ΗΠΑ ήταν ψηλά, όπως στην Τουρκία, την Ινδονησία, τη Νιγηρία αλλά και στον ίδιο το Λίβανο, η κοινή γνώμη μετά το 2006 στράφηκε μαζικά ενάντια στις ΗΠΑ. Η απάντηση της Ουάσιγκτον στις εξελίξεις αυτές ήταν πράγματι ανησυχητική. Ισχυρίστηκε ότι το Παλαιστινιακό Ζήτημα δεν αποτελεί την πεμπτουσία της μεσανατολικής κρίσης. Θεώρησε ότι το καθοριστικό ζήτημα ήταν η διαπάλη μεταξύ των «μετριοπαθών» και των «εξτρεμιστών» στην περιοχή. Συνεπώς, υποστήριξε ότι θα έπρεπε να επιστρατευτούν η Αίγυπτος, η Ιορδανία, η Σαουδική Αραβία και τα κράτη του Περσικού Κόλπου εναντίον του Ιράν, της Συρίας, της Χεζμπολλάχ και της Χαμάς. Οι ΗΠΑ έδειξαν να αγνοούν ότι η εμφάνιση εξτρεμιστικών και ριζοσπαστικών κινημάτων στη Μέση Ανατολή, ήταν πάντοτε αποτέλεσμα ενός ολέθριου συνδυασμού πέντε συνήθως αρνητικών δυνάμεων: γηγενή μαζικά κινήματα, ανεύθυνες εθνικές ηγεσίες, καταπιεστικές κοινωνικοπολιτικές συνθήκες, βάνανυση ισραηλινή πολιτική και

³⁰⁹ Anne Gearan, Deal to end fighting won't help U.S. image, *The Associated Press*, 13 August 2006.

<https://eu.southcoasttoday.com/story/news/nation-world/2006/08/13/deal-to-end-fighting-won/50287312007/>

παρεμβατικός δυτικός μιλιταρισμός (κυρίως από τις ΗΠΑ αλλά και από την Ευρώπη σε παλαιότερα χρόνια). Χάνοντας ερείσματα στην περιοχή, τα συμφέροντα των ΗΠΑ δέχτηκαν ανυπολόγιστα πλήγματα, αφού κάθε προσπάθεια της Ουάσιγκτον να επηρεάσει τις εξελίξεις θα έβρισκε αντίθετη μια κοινή γνώμη που ήταν τελείως αρνητική για τις ΗΠΑ και το Ισραήλ. Οι εμπορικές και άλλου είδους συμφωνίες έγιναν πιο δύσκολες και κάθε παρέμβαση στα εσωτερικά ενός Αραβικού κράτους θα είχε τον σπόρο της γέννησης ενός εξτρεμιστικού κινήματος, το οποίο στα πρότυπα της Χεζμπολλάχ, θα διεκδικούσε να δώσει συνολική απάντηση στην επιθετικότητα του Ισραήλ και των ΗΠΑ.³¹⁰

Ο Ευρωπαϊκός ρόλος. Αρνητικές συνέπειες ο πόλεμος δεν είχε μόνο για τις ΗΠΑ, αλλά και για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η παραδοσιακά αμερόληπτη πολιτική των Ευρωπαίων μεταξύ των Αράβων και του Ισραήλ αντικαταστάθηκε από μια μονομερή πολιτική, η οποία έδειχνε να ακολουθεί τις ΗΠΑ και το Ισραήλ σε ό,τι αυτοί αποφάσιζαν. Ταυτόχρονα, έδινε την εντύπωση της πλήρους ταύτισης με το νεοσυντηρητικό δόγμα των ΗΠΑ, ακολουθώντας πτυχές του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας», εξετάζοντας κάθε ζήτημα της Μέσης Ανατολής μέσα από αυτή την οπτική. Αλγεινή εντύπωση προκαλούσε και το γεγονός ότι η ΕΕ δεν προχωρούσε σε καμία καταδίκη δολοφονιών Παλαιστίνιων από το Ισραήλ, ενώ ακολούθησε τις ΗΠΑ και στην καταδίκη της εκλογικής νίκης της Χαμάς. Το αποτέλεσμα ήταν να στιγματιστεί ο ρόλος της Ευρώπης και να χάσει η ΕΕ μια σημαντική ευκαιρία να αναβαθμιστεί πολιτικά, προσεγγίζοντας τον Αραβικό κόσμο και αναλαμβάνοντας ουσιαστικές πρωτοβουλίες προς την επίλυση της σύγκρουσης. Το κοινό ανακοινωθέν που έσπευσαν να υπογράψουν οι Ευρωπαϊκές δυνάμεις στη Σύνοδο των G8 στην Αγία Πετρούπολη, το οποίο ήταν στη βάση της αμερικάνικης λογικής, εξέθεσε τον ευρωπαϊκό παράγοντα, ακόμα πιο πολύ. Σε αυτό η ΕΕ έδειχνε να υιοθετεί την αμερικάνικη και ισραηλινή λογική ότι πρώτα θα πρέπει να εφαρμοστεί η απόφαση 1559 του Σ.Α. και να αφοπλιστεί η Χεζμπολλάχ, πριν προωθηθεί η οποιαδήποτε κατάπαυση

³¹⁰ Nazir Hussain, "The Israel-Lebanon War and Its Implications for Regional Security", *Policy Perspectives*, 4, 1, (January - June 2007), 17-32. Κούτσης, «Ο Πόλεμος του Λιβάνου και οι Επιπτώσεις του», 29-30 και 35-40.

του πυρός. Μια ενδεχόμενη επίλυση, όπου στο κέντρο της θα ήταν η διαμεσολάβηση της Ε.Ε, θα σήμαινε για την Ευρώπη την αρχή μιας διαδικασίας όπου θα εμφανιζόταν ως μια ενιαία γεωπολιτική δύναμη, ουσιαστικά μια χρυσή ευκαιρία για τους συσχετισμούς δυνάμεων στην περιοχή. Οι Ευρωπαϊκές όμως κυβερνήσεις φάνηκαν να προσεταιρίζονται τη λογική του Ισραήλ και των ΗΠΑ, πιστεύοντας ότι έτσι θα διαφύλασσαν τα συμφέροντα τους. Μια επιλογή που μάλλον αποδείχτηκε λανθασμένη.

Τέλος, ο **ΟΗΕ** δέχτηκε άλλο ένα πλήγμα στην αξιοπιστία του, αφού έκανε τρεις ολόκληρες εβδομάδες για να συνεδριάσει. Οι ΗΠΑ καθυστέρούσαν τις διαδικασίες και ο Οργανισμός παρακολουθούσε αμέτοχος, μέχρι οι ίδιες οι εξελίξεις να τον προλάβουν και η απόφασή του να είναι ουσιαστικά μια απόφαση επιβεβλημένη από τις καταστάσεις.³¹¹

Περιφερειακές επιπτώσεις. Ο πόλεμος έφερε ευρείες αλλαγές στο συσχετισμό δυνάμεων στην περιοχή. Καταρχήν όσο αφορά το ίδιο το Ισραήλ είχαμε μία πρώτη, σημαντική επίπτωση: Ο μύθος της αήττητης δύναμης της περιοχής κλονίστηκε. Η ικανότητα του εβραϊκού κράτους να κερδίζει πολέμους αμφισβητήθηκε πλέον ανοικτά. Το αντάρτικο της Χεζμπολλάχ επέφερε στο Ισραήλ οδυνηρή ήττα. Η δεύτερη επίπτωση ήταν η συνειδητοποίηση της έλλειψης ενότητας στον Αραβικό κόσμο. Για έναν ολόκληρο μήνα ο Αραβικός Σύνδεσμος δεν είχε συγκαλέσει διάσκεψη, παρά το γεγονός ότι είχε πραγματοποιηθεί εισβολή σε ένα κράτος-μέλος του. Έτσι οι Ισραηλινοί, είχαν ένα εμπόδιο λιγότερο στην πραγμάτωση των σχεδίων τους. Η τρίτη επίπτωση ήταν η συμβολική αλλά και ουσιαστική σημασία της νίκης της Χεζμπολλάχ, καθώς και η απήχηση που αυτή είχε σε μεγάλες μάζες αραβικού πληθυσμού. Δικαίωσε όσους μιλούσαν για την πρωτεύουσα σημασία της ενεργούς αντίστασης, όταν υπάρχει ο σκοπός της απελευθέρωσης ενός χώρου. Η απόφαση του ΟΗΕ έλαβε υπόψη της την πίεση που ασκούσε η αντίσταση της Χεζμπολλάχ και φάνηκε ότι τα σχέδια των μεγάλων δυνάμεων μπορούν αν επηρεαστούν πιο αποτελεσματικά από λαϊκά κινήματα και αντάρτικες ομάδες, πέρα από τα επίσημα κράτη και τους θεσμούς τους. Τέταρτη επίπτωση ήταν η ανάδειξη εκ νέου της Συρίας στο διεθνές πολιτικό προσκήνιο. Η υποστήριξη που πρόσφερε ο Άσαντ τόσο στη Χαμάς όσο και στη Χεζμπολλάχ, ανάγκασε πολλούς

³¹¹ Κούτσης, «Ο Πόλεμος του Λιβάνου και οι Επιπτώσεις του», 29-30 και 35-40.

διπλωμάτες να επισημάνουν την ανάγκη να βγει η Συρία από τη διεθνή απομόνωση, παρά τις σχέσεις με την Τεχεράνη και να αναδειχτεί σε συνομιλητή της διεθνούς κοινότητας. Η ενίσχυση του ρόλου της Τουρκίας ήταν η πέμπτη επίπτωση του πολέμου του Λιβάνου. Η έκτη επίπτωση ήταν η αύξηση της επιρροής του Ιράν, λόγω των στενών σχέσεων με την Χεζμπολλάχ.³¹²

Ενδοκρατικές επιπτώσεις. Η αδυναμία του Ισραήλ να διαλύσει τη Χεζμπολλάχ όχι μόνο ανέβασε το κύρος της, αλλά την κατέστησε περισσότερο υπολογίσιμη εντός του Λιβάνου. Συνεπώς, η πρώτη επίπτωση ήταν ότι η Χεζμπολλάχ απαίτησε μεγαλύτερη συμμετοχή στην λήψη των αποφάσεων. Η συμμετοχή της στην ανοικοδόμηση των βομβαρδισμένων περιοχών καθώς και το κοινωνικό δίκτυο που έστησε, την κατέστησαν ως έναν συμπληρωματικό θεσμό του επίσημου Λιβανέζικου κράτους, όπου αυτό δεν μπορούσε να είναι παρόν. Δεύτερη επίπτωση ήταν η περαιτέρω διάβρωση των Αραβικών κρατών. Η Ισραηλινή εισβολή στο Λίβανο έδειξε ότι πολλά Αραβικά κράτη δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν μόνα τους τις εξωγενείς απειλές με το μονοπώλιο της βίας που διαθέτουν, ως κράτη. Μη κρατικοί δρώντες έρχονται να εμφανιστούν ως απαραίτητες μονάδες αντίστασης σε εξωγενείς απειλές, αλλά και ως υπερασπιστές της εθνικής κυριαρχίας της χώρας. Αυτό αλλάζει όλο το χάρτη. Η διεθνής κοινότητα, ειδικά όταν επηρεάζεται από τα συμφέροντα των ΗΠΑ και γενικότερα της Δύσης, έχει συνηθίσει να συνομιλεί με τις επίσημες κυβερνήσεις. Όταν όμως αυτές είναι απύσυχες ή αδύναμες και ένα μαχητικό, ριζοσπαστικό κίνημα εμφανίζεται, αναγκαστικά πρέπει οι κυβερνήσεις και οι οργανισμοί να προσαρμοστούν σε αυτή τη συνθήκη. Η τρίτη επίπτωση αφορά το ίδιο το Ισραήλ. Για πρώτη φορά στην ιστορία του το εβραϊκό κράτος αναγκάστηκε να πολεμήσει σε δικό του έδαφος, σε αντίθεση με το πάγιο στρατιωτικό του δόγμα να μάχεται εκτός συνόρων. Αλλά δεν ήταν μόνο αυτό. Μεγάλη κοινωνική αναταραχή προήλθε όταν, περίπου ένα εκατομμύριο πολίτες αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν πρόσκαιρα σε πιο ασφαλείς περιοχές στα νότια της χώρας. Με τους πυραύλους να

³¹² Hussain, "The Israel-Lebanon War and Its Implications for Regional Security", 17-32. Κούτσης, «Ο Πόλεμος του Λιβάνου και οι Επιπτώσεις του», 29-30 και 35-40.

αντικαθιστούν τους βομβιστές αυτοκτονίας κανένα τείχος δεν μπορεί να προσφέρει την απαιτούμενη ασφάλεια. Η τέταρτη σημαντική επίπτωση ήταν οι πολιτικές εξελίξεις εντός της Παλαιστινιακής Αρχής. Το οικονομικό εμπάργκο έφερε τους Παλαιστίνιους των κατεχομένων σε ζοφερή κατάσταση. Η ανεργία σημείωσε τεράστια έκρηξη για την πλειοψηφία του εργατικού δυναμικού, μπήκε δελτίο στα τρόφιμα και στην ενέργεια και κατέρρευσαν οι κοινωνικές υπηρεσίες.³¹³

Επίλογος

Από τον Δεύτερο Πόλεμο του Λιβάνου μπορούμε να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα. Πρώτον, κινήματα όπως η Χεζμπολλάχ, εθνικιστικά ή/και αντιστασιακά που πολεμούν στο όνομα της εθνικής απελευθέρωσης από ξένους εισβολείς, δεν αντιμετωπίζονται μόνο με στρατιωτικά μέσα. Δεύτερον, η επίτευξη των στόχων του Ισραήλ θα αναζωογονούσε τα αρχικά σχέδια των νεοσυντηρητικών για τη Μέση Ανατολή. Βασισμένη σε αυτήν την ελπίδα, η Κοντολίζα Ράις έσπευσε να ανακοινώσει με ενθουσιασμό, σχεδόν αμέσως μετά την έναρξη των ισραηλινών επιδρομών κατά της πολιτικής υποδομής του Λιβάνου, τη δημιουργία μιας «Νέας Μέσης Ανατολής». Η έκβαση του πολέμου όμως έδειξε ότι η «Νέα Μέση Ανατολή» δεν μπορούσε να οικοδομηθεί όσο οι ΗΠΑ έδειχναν ενδιαφέρον μόνο για την ασφάλεια του Ισραήλ αλλά όχι για τα συμφέροντα των Αραβικών κρατών. Οι ΗΠΑ επέτρεψαν στο Ισραήλ να παραμείνει στο Λίβανο για 22 χρόνια και έτσι δημιουργήθηκε η Χεζμπολλάχ. Το ίδιο συνέβη με την επί δεκαετίες εγκατάσταση παράνομων εποικισμών στη Δυτική Όχθη και τα συριακά εδάφη, με αποτέλεσμα την ισχυροποίηση της Χαμάς αλλά και τη σύναψη στρατηγικής συμφωνίας μεταξύ Δαμασκού και Τεχεράνης.³¹⁴ Τρίτον, από

³¹³ Στα ίδια.

³¹⁴ Patrick Seale, "America's doomed policy". *Gulf News*, 24 February 2006.
<https://gulfnews.com/opinion/op-eds/americas-doomed-policy-1.226411>.

Κούτσης, «Ο Πόλεμος του Λιβάνου και οι Επιπτώσεις του», 29-30 και 35-40.

την πλευρά της ασφάλειας του Ισραήλ η κατάσταση στα βόρεια σύνορα φάνηκε να δείχνει βελτίωση σε σχέση με την κατάσταση μέχρι τον Ιούλιο του 2006. Ο Λιβανικός στρατός και οι δυνάμεις της UNIFIL δραστηριοποιήθηκαν στη μεθόριο και η Χεζμπολλάχ δεν είχε εμφανή παρουσία. Ωστόσο, αυτή η βελτιωμένη εικόνα ήταν κυρίως συμβολική αφού η Χεζμπολλάχ είχε στη διάθεσή της μια ποσότητα ρουκετών, τέσσερις φορές μεγαλύτερη από αυτή που είχε το καλοκαίρι του 2006. Η εμπέδωση αυτών των πυραύλων περιλαμβάνει το Τελ Αβίβ και φτάνει μέχρι τη Ντιμόνα. Οι πύραυλοι έχουν πολύ μεγαλύτερες κεφαλές από ό,τι στο παρελθόν και μεγαλύτερη ακρίβεια. Το βόρειο μέτωπο λοιπόν, κατέστη περισσότερο επισφαλές. Ενώ το Ισραήλ έχει τα μέσα να αντιμετωπίσει πυραύλους μεσαίου και μεγάλου βεληνεκούς, όπως αυτοί των τύπων Fajir, Raad, Haiber και Zilzal, δεν έχει αποτελεσματική απάντηση στους Katyusha και σε άλλους πυραύλους μικρού βεληνεκούς. Επιπλέον το Ισραήλ, χρειάζεται να αναπτύξει μια μέθοδο προστασίας από αντιαρματικούς πυραύλους. Ένας μεγάλος αριθμός από αυτούς (συμπεριλαμβανομένων των πυραύλων διπλής κεφαλής) εμπόδισε και περιόρισε την κίνηση των δυνάμεων του στο μέτωπο του Λιβάνου. Το Ισραήλ αναγκάστηκε να βελτιωθεί σε επιμέρους τομείς: αντικατασκοπεία, επιφυλακή, παθητική άμυνα, ενεργητική άμυνα και επίθεση. Έχει επίσης ασχοληθεί σημαντικά με τα πέντε θεμέλια της οικοδόμησης αμυντικών δυνάμεων: δόγμα μάχης, όπλα, εντολές, οργάνωση και εκπαίδευση. Όμως δεν πήρε μόνο το Ισραήλ μαθήματα από αυτόν τον πόλεμο. Η Χεζμπολλάχ επίσης βελτίωσε το οπλοστάσιό της, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, με αποτέλεσμα να είναι περισσότερο έτοιμη για μια ενδεχόμενη αναμέτρηση στο μέλλον.³¹⁵ Τέταρτο, η Χεζμπολλάχ εκμεταλλεύτηκε την εστίαση του Ισραήλ στη δεύτερη Ιντιφάντα για να χτίσει μια εκτεταμένη στρατιωτική υποδομή στο Λίβανο με βοήθεια από τη Συρία και το Ιράν. Αυτή η υποδομή, η οποία περιελάμβανε ένα σύστημα πυραύλων μεγάλης κλίμακας, χρησιμοποιήθηκε επιτυχώς εναντίον του Ισραήλ το 2006. Πέμπτο, στα έξι χρόνια που προηγήθηκαν του Δεύτερου Πολέμου του Λιβάνου, η Χεζμπολλάχ

³¹⁵ Amir Rapaport, "The IDF and the Lessons of the Second Lebanon War- Conclusions", *Begin-Sadat Center for Strategic Studies*, (2010), Conclusions, 54-5.

έγινε πιο σημαντική για το Ιράν και τη σύμμαχό του, τη Συρία. Η Χεζμπολλάχ θεωρήθηκε ότι εξυπηρετεί τα περιφερειακά συμφέροντα του Ιράν εναντίον του Ισραήλ. Η ενίσχυση αυτού του «βραχίονα» ήταν ιδιαίτερα σημαντική, δεδομένης της αύξησης της έντασης μεταξύ Ιράν και Ισραήλ. Η Χεζμπολλάχ έγινε επίσης πιο σημαντική και για τη Συρία. Στην εποχή που ακολούθησε την αποχώρηση των Συριακών δυνάμεων από το Λίβανο, το καθεστώς του Μπασάρ αλ-Άσαντ θεωρούσε τη Χεζμπολλάχ ως ένα σημαντικό εργαλείο για τη διασφάλιση των συμφερόντων της Συρίας εκεί, αντί των παραδοσιακών εργαλείων που είχε χρησιμοποιήσει -υπηρεσίες πληροφοριών και τακτικός στρατός- στα χρόνια της εμπλοκής της και της παρουσίας της στο Λίβανο. Έκτο, στην πολιτική σφαίρα, κατά την περίοδο μεταξύ της αποχώρησης του Ισραήλ από το Λίβανο και τον Δεύτερο Πόλεμο του Λιβάνου, η Χεζμπολλάχ αύξησε τον αριθμό των εκπροσώπων της στο Λιβανέζικο κοινοβούλιο και βάθυνε την πολιτική επιρροή της. Η κυβέρνηση του Φουάντ Σινιόρα περιελάμβανε πέντε Σιίτες υπουργούς συμπεριλαμβανομένου του Υπουργού Εξωτερικών. Έβδομο, πριν τον πόλεμο, σημειώθηκαν σημαντικές πολιτικές αλλαγές στο Ισραήλ, μαζί με αλλαγές στις προκλήσεις της εξωτερικής πολιτικής. Ο Πρωθυπουργός Αριέλ Σαρόν υπέστη σοβαρό εγκεφαλικό και αντικαταστάθηκε από τον αναπληρωτή του, Ολμέρ. Οι προκλήσεις που αντιμετώπιζε ο νέος πρωθυπουργός άλλαξαν: η δεύτερη Ιντιφάντα τελείωσε και το επίκεντρο της προσοχής του Ισραήλ μετατοπίστηκε στη Λωρίδα της Γάζας, όπου η Χαμάς είχε εδραιώσει την κυριαρχία της. Ο Λίβανος, από την άλλη, εξακολουθούσε να θεωρείται δευτερεύον θέατρο δραστηριότητας από τα πολιτικά και στρατιωτικά κλιμάκια. Όγδοο, ο Δεύτερος Πόλεμος του Λιβάνου διήρκεσε 34 ημέρες και τα αποτελέσματά του ήταν εκτεταμένα. Παρόλο που ο τρόπος διεξαγωγής του απέσπασε έντονη κριτική στο ίδιο το Ισραήλ, επέφερε μια παρατεταμένη και άνευ προηγουμένου ηρεμία στα σύνορα Ισραήλ-Λιβάνου. Η Ισραηλινή αποτροπή βελτιώθηκε, αλλά το ίδιο συνέβη και στην αναδιοργάνωση της στρατιωτικής υποδομής της Χεζμπολλάχ: οι στρατιωτικές δυνατότητες της οργάνωσης μέχρι το 2016 ήταν πολύ μεγαλύτερες από αυτές που είχε το 2006. Από ιστορική σκοπιά, μπορεί να φανεί ότι ο Δεύτερος Πόλεμος του Λιβάνου ήταν ένα

είδος συμπληρωματικής δράσης, μετά την αποχώρηση του Ισραηλινού στρατού από το Λίβανο τον Μάιο του 2000. Αυτή η διαδικασία ωστόσο, είχε αδύναμα σημεία, τα οποία μπορεί επίσης να περιέχουν τους σπόρους της επόμενης σύγκρουσης.³¹⁶

³¹⁶ Reuven Erlich, “The Road to the Second Lebanon War, 2000-2006: Strategic Changes in Lebanon, the Middle East, and the International Theater”, *Institute for National Security Studies* (2017), 13-23.

Κεφάλαιο 4ο- Η «Συριακή Άνοιξη» και η διαπάλη μεταξύ του ISIS και του Ιράν: 2011-2014

Εισαγωγή

Το καλοκαίρι του 2014, μέσα σε εκατό ημέρες, το Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και της Συρίας (Ισλαμικό Κράτος, ευρύτερα γνωστό ως ISIS) άλλαξε την πολιτική κατάσταση στη Μέση Ανατολή. Οι τζιχαντιστές μαχητές συνδύασαν τον θρησκευτικό φανατισμό με την στρατιωτική εμπειρία και κέρδισαν θεαματικές και απροσδόκητες νίκες εναντίον των Ιρακινών, Συριακών και Κουρδικών δυνάμεων. Το Ισλαμικό Κράτος κυριάρχησε στους κόλπους της σουνιτικής αντιπολίτευσης που στρεφόταν εναντίον των κυβερνήσεων στο Ιράκ και τη Συρία καθώς επεκτεινόταν παντού, από τα ιρακινά σύνορα με το Ιράν στο Ιρακινό Κουρδιστάν και μέχρι τα περίχωρα του Χαλεπίου, της μεγαλύτερης πόλης της Συρίας. Κατά τη διάρκεια της ραγδαίας ανόδου του, το Ισλαμικό Κράτος δρούσε σαν να μεθούσε από τους θριάμβους του. Δεν νοιαζόταν για το ότι η λίστα των εχθρών του μεγάλωνε φέρνοντας στο ίδιο στρατόπεδο, λόγω του κοινού φόβου για τους φονταμενταλιστές, αντιπάλους πολλών χρόνων όπως οι ΗΠΑ και το Ιράν. Η Σαουδική Αραβία και οι Σουνιτικές Μοναρχίες του Κόλπου συμμετείχαν στις αμερικανικές επιθέσεις ενάντια στο Ισλαμικό Κράτος γιατί ένιωσαν ότι αποτελούσε τον μεγαλύτερο κίνδυνο για την ίδια την επιβίωσή τους και για το πολιτικό κατεστημένο στη Μέση Ανατολή απ' όσους είχαν αντιμετωπίσει από το 1990, τότε που ο Σαντάμ Χουσεΐν εισέβαλε στο Κουβέιτ. Το Ιράκ και η Συρία κινούνταν σταθερά προς την αποσύνθεση, καθώς οι διάφορες κοινότητες -Σιίτες, Σουνίτες, Κούρδοι, Αλαουίτες και Χριστιανοί- αντιλαμβάνονταν ότι πολεμούν για την ίδια την ύπαρξή τους. Ανηλεές στην επιβολή της συμμόρφωσης με την αποκλειστική και σεκταριστική εκδοχή του για το Ισλάμ, το Ισλαμικό Κράτος σκότωνε ή εξεδίωκε όσους στοχοποιούσε ως «αποστάτες» και «πολυθεϊστές» ή όσους απλώς εναντιώνονταν στην εξουσία του. Οι ηγέτες του ήταν γεννήματα του δεκάχρονου πολέμου στο Ιράκ. Η σκόπιμη χρήση μαρτύρων ως βομβιστών αυτοκτονίας συνιστούσε ένα κεντρικό και αποφασιστικής σημασίας χαρακτηριστικό της πολεμικής του τακτικής.

Η 10^η Ιουνίου 2014 ήταν η κρίσιμη ημερομηνία, όταν το Ισλαμικό Κράτος κατέλαβε τη βόρεια πρωτεύουσα του Ιράκ, τη Μοσούλη, ύστερα από τέσσερις ημέρες μαχών. Στις 23 Σεπτεμβρίου, οι ΗΠΑ επέκτειναν τις αεροπορικές επιδρομές στη Συρία,

για να αποτρέψουν την εξάπλωση των τζιχαντιστών. Στις 105 μέρες που χωρίζουν αυτά τα δύο γεγονότα, το Ισλαμικό Κράτος ξεχύθηκε φρενιασμένα στο Ιράκ και τη Συρία, κατατροπώνοντας με ευκολία τους εχθρούς του, μολοντί αυτοί ήταν περισσότεροι και καλύτερα εξοπλισμένοι. Φυσικά, απέδωσαν τις νίκες τους σε θεϊκή παρέμβαση. Στην άλλη μεριά ο Ιρακινός στρατός με 350.000 στρατιώτες, είχε δαπανήσει 41,6 δισεκατομμύρια δολάρια την περίοδο 2011-2014. Ωστόσο, η δύναμή του διαλύθηκε χωρίς ιδιαίτερη αντίσταση. Πεταμένες στρατιωτικές στολές και πολεμικό υλικό βρέθηκε σκορπισμένο στους δρόμους που οδηγούσαν στο Κουρδιστάν και στην ασφάλεια. Μέσα σε δύο εβδομάδες, όσα εδάφη στο βόρειο και δυτικό Ιράκ δεν ήταν υπό τον έλεγχο των Κούρδων, πέρασαν στα χέρια του Ισλαμικού Κράτους. Στα τέλη του Ιουνίου, η νέα κρατική οντότητα ανακοίνωσε ότι εγκαθίδρυσε ένα Χαλιφάτο σε μεγάλα τμήματα του Ιράκ και της Συρίας. Ο ηγέτης τους, ο Αλί Αμπού Μπακρ Αλ Μπαγντάντι, δήλωσε ότι ήταν «ένα κράτος όπου Άραβες και μη Άραβες, λευκοί και μαύροι, οι ανατολίτες και οι δυτικοί είναι όλοι αδέλφια...η Συρία δεν είναι για τους Σύριους και το Ιράκ δεν είναι για τους Ιρακινούς. Η Γη είναι του Αλλάχ».³¹⁷

Στο παρών κεφάλαιο, θα γίνει μια ανάλυση για τη Συρία της περιόδου, από την άνοιξη του 2011 που ξεκινάει η αμφισβήτηση του Μπααθικού συριακού καθεστώτος στα πλαίσια της διαδικασίας της «Αραβικής Άνοιξης», έως και τον Σεπτέμβριο του 2014, όπου το Ισλαμικό Κράτος καταλαμβάνει ένα μεγάλο μέρος της επικράτειας της Συρίας και του Ιράκ και ανακηρύσσει την ίδρυση του Χαλιφάτου.

Μέρος 1^ο- Ιστορική αναδρομή

Οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποίησαν πρώτοι την ονομασία Συρία για να ορίσουν την γη κατά μήκος της ανατολικής Μεσογείου, μεταξύ του Όρους Σινά και των βουνών της νότιας Τουρκίας. Οι Άραβες που κατέκτησαν την περιοχή τον 7^ο αιώνα την αποκάλεσαν Bilad al-Sham (οι χώρες του βορρά) αναφερόμενοι στη γεωγραφική θέση της· στα βόρεια της Μέκκας, της ιερότερης πόλης του Ισλάμ. Μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στα τέλη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και τη λήξη των Ευρωπαϊκών Εντολών οι οποίες ακολούθησαν, η Γαλλία και

³¹⁷Patrick Cockburn, *Η επιστροφή των τζιχαντιστών: το Ισλαμικό Κράτος και η νέα εξέγερση των Σουνιτών* (Αθήνα: Μεταίχμιο, 2014), 9-11.

η Βρετανία χώρισαν την περιοχή στις χώρες της Συρίας, του Λιβάνου, της Υπεριορδανίας και της Παλαιστίνης, δίνοντας και ένα μέρος της περιοχής στην Τουρκία.³¹⁸

Υπό Οθωμανική κυριαρχία (1516-1918), η Συρία δεν ήταν μια ενωμένη, ξεχωριστή πολιτική οντότητα. Ήταν γνωστή διεθνώς ως Greater Syria. Τόσο ο Λίβανος όσο και η Συρία ήταν επαρχίες της Ευρύτερης Συρίας, εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που περιλάμβανε τον σημερινό Λίβανο, τη Συρία, την Ιορδανία, το Ισραήλ, τη Δυτική Όχθη και τη Γάζα.³¹⁹ Ήταν υποδιαιρεμένη σε διάφορες επαρχίες, μέσα στις οποίες αναπτύχθηκαν τοπικές φυγόκεντρες ή αυτόνομες εξουσίες, όπου η σχέση τους με την κεντρική διοίκηση διαμόρφωσε και την κοινωνικοοικονομική κατάσταση της σύγχρονης εποχής. Από τη μία η μουσουλμανική σουνιτική πλειοψηφία, όπου ανάμεσά της αναπτύχθηκε μια μικρή αστική ολιγαρχία από ουλαμά και προύχοντες (Ayan), εξασφαλίζοντας την τοπική πολιτική εξουσία. Από την άλλη, δύο ετερόδοξες ισλαμικές μειονοτικές αιρέσεις, οι Αλαουίτες και οι Δρούζοι, οι οποίοι κατείχαν μία ημιαυτόνομη θέση σε σχέση με την κεντρική κυβέρνηση.³²⁰

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα συντελείται και η αναζήτηση των εθνικών ταυτοτήτων στον αραβικό χώρο. Ο Αραβικός εθνικισμός είναι δυτικός στη γένεση, αλλά γαλουχήθηκε και πραγματοποιήθηκε από τους ίδιους τους Άραβες. Αυτός ο νέος ορισμός της κοινότητας, που προερχόταν από τη Δυτική Ευρώπη, επέδρασε προς την κατεύθυνση αποδοχής της ιδέας του εθνικισμού ως κοσμικού πολιτικού κινήματος, χωρίς όμως να εγκαταλειφθεί η ιδέα μιας ιστορικής συνέχειας της Αραβοϊσλαμικής κληρονομιάς.³²¹

Ταυτόχρονα, το εμπόριο με την Ευρώπη αυξήθηκε ραγδαία από το 1840 και μετά και συνέχισε μέχρι το 1873. Μετά από μια περίοδο στασιμότητας, η οποία

³¹⁸ Martha Neff Kessler, *Syria: Fragile mosaic of power* (Washington D.C: National Defense University Press, 1987), 3-4.

³¹⁹ Αλέξης Ηρακλείδης & Άντα Διάλλα, *Η ανθρωπιστική επέμβαση κατά τον 19^ο αιώνα* (Αθήνα: Επίκεντρο, 2020), 16.

³²⁰ Moshe Ma 'oz, "The emergence of modern Syria" στο Moshe Ma 'oz & Avner Yaniv (επιμ.), *Syria under Assad: Domestic constraints and regional risks* (London & Sydney: Croom Helm, 1986), 10.

³²¹ Richard H. Pfaff, "The Function of Arab Nationalism", *Comparative Politics*, 2, 2 (Jan. 1970), 147-167.

αντανακλούσε τάσεις της παγκόσμιας οικονομίας, το εμπόριο και οι επενδύσεις ενισχύθηκαν ξανά, μετά το 1896.³²²

Η Γαλλία εποφθαλμιούσε για καιρό τη Μείζονα Συρία με σκοπό την επέκταση της Αυτοκρατορίας της στη Μέση Ανατολή. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος της πρόσφερε την ευκαιρία να εξασφαλίσει την κηδεμονία της.³²³ Όμως, εκφράστηκε μια έντονη αντίθεση στην προοπτική του ελέγχου της χώρας από μία μεγάλη δύναμη, μέσω της Γαλλικής Εντολής.³²⁴ Η απόπειρα, με την προσωρινή υποστήριξη των Βρετανών, να δημιουργηθεί ένα ανεξάρτητο κράτος στη Συρία υπό τον Βασιλιά Φεϊζάλ, κατεστάλη από του Γάλλους, ενώ συγκροτήθηκαν δύο πολιτικές οντότητες: Το κράτος της Συρίας και το κράτος του Λιβάνου. Το 1925, ξέσπασε Επανάσταση εναντίον της Γαλλικής παρουσίας, η οποία κατεστάλη δύσκολα.³²⁵

Το 1928, συγκροτήθηκε η Συριακή Συντακτική Εθνοσυνέλευση. Από τις εκλογές του ίδιου έτους αναδείχθηκαν δύο παρατάξεις: Οι μετριοπαθείς εθνικιστές, οι οποίοι πίστευαν ότι μια συνεργασία με τη Γαλλία θα συντελούσε στη σύντομη ανεξαρτητοποίηση της Συρίας και ο Εθνικός Συνασπισμός, ο οποίος αποτελούσε μια συμμαχία μεμονωμένων σκληροπυρηνικών εθνικιστών και άλλων ομάδων. Τον Αύγουστο του 1928 η Εθνοσυνέλευση ολοκλήρωσε τη σύνταξη ενός σχεδίου εθνικού Συντάγματος, το οποίο στηριζόταν σε δυτικά πρότυπα και προέβλεπε την εγκαθίδρυση Προεδρικού πολιτικού συστήματος. Στις εκλογές του 1932, πάνω από το 75% των μελών της Βουλής προήλθαν από την παράταξη των μετριοπαθών εθνικιστών. Στα τέλη του 1935 ξέσπασε απεργία στη Δαμασκό, σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την άρνηση της Γαλλίας να παραχωρήσει ανεξαρτησία στη Συρία, όπως είχε συμβεί ήδη με τη συμφωνία Βρετανών και Ιράκ. Η απεργία επεκτάθηκε και σε άλλες πόλεις, ενώ τον συντονισμό της ανέλαβε ο Εθνικός Συνασπισμός διεκδικώντας την άμεση ανεξαρτησία της χώρας. Αντιπροσωπία Σύριων εθνικιστών μετέβη στο Παρίσι για διαπραγματεύσεις με τη Γαλλική κυβέρνηση. Η Γάλλο-Συριακή

³²² Erik J. Zürcher, *The Young Turk Legacy and Nation Building: From the Ottoman Empire to Atatürk's Turkey* (London, New York: I.B. Tauris, 2010), 61-2.

³²³ Eugene Rogan, *Οι Άραβες: Μια ιστορία*, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2019), 272-4.

³²⁴ Maurice Harari, *Government and Politics of the Middle East* (USA: Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J., 1962), 119.

³²⁵ Albert Hourani, *Η Ιστορία του Αραβικού Κόσμου*, (Αθήνα: Ψυχογιός, 2009), 437-8.

Συνθήκη που υπεγράφη τον Σεπτέμβριο του 1936, αναγνώρισε κατ' αρχήν την ενότητα και την ανεξαρτησία της Συρίας και προσδιόρισε μια μεταβατική περίοδο τριών ετών, κατά τη διάρκεια της οποίας θα θεσπίζονταν οι κατάλληλοι θεσμοί.³²⁶

Όμως ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, άλλαξε τα πράγματα. Η συνθηκολόγηση της Γαλλίας και η δημιουργία της φιλογερμανικής κυβέρνησης του Βισύ³²⁷, ώθησαν τους Βρετανούς και τις δυνάμεις της «Ελεύθερης Γαλλίας» του Στρατηγού Ντε Γκολ να εισβάλλουν για στρατηγικούς λόγους στη Συρία στις 8 Ιουνίου 1941, ενώ τον Σεπτέμβριο ανακηρύχτηκε ανεξάρτητο κράτος. Οι Γάλλοι διαφώνησαν αλλά τελικά συμβιβάστηκαν, υπό την πίεση της Αγγλίας. Οι εκλογές του Ιουλίου του 1943 οδήγησαν στην εκλογή ενός Κοινοβουλίου κυριαρχούμενου από τους εθνικιστές, οι οποίοι εξέλεξαν τον Σούκρι αλ-Κουβάτλι ως Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Τον Φεβρουάριο του 1945, η Συρία και ο Λίβανος κήρυξαν τον πόλεμο στη Γερμανία και την Ιαπωνία και αυτό τους έκανε υποψήφια μέλη του ΟΗΕ. Μια ομάδα κρατών αναγνώρισε την ανεξαρτησία τους, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, της Βρετανίας και της ΕΣΣΔ. Τα Γαλλικά στρατεύματα αποχώρησαν από τη Συρία τον Απρίλιο του 1946.³²⁸

Η Ένωση με την Αίγυπτο – Η Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία. Στις γενικές εκλογές του Οκτωβρίου του 1954 κανένα από τα πολιτικά κόμματα δεν κατόρθωσε να συγκεντρώσει την πλειοψηφία ώστε να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση. Περίπου το 45% των εδρών κατέλαβαν ανεξάρτητοι υποψήφιοι, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν αντίθετοι προς οποιαδήποτε μορφή συμμαχίας με τη Δύση. Μεγάλος νικητής των εκλογών ήταν το διευρυμένο πια κόμμα Μπάαθ που αύξησε τη δύναμή του στη Βουλή από 1% σε 20% των εδρών, ενώ ο μεγάλος ηττημένος ήταν το Λαϊκό Κόμμα που έχασε 13 από τις 43 έδρες που κατείχε προηγουμένως. Οι εκλογές επισφράγισαν τον θρίαμβο εκείνων των δυνάμεων, οι οποίες αντιτάσσονταν στην

³²⁶ Αλέξανδρος Κούτσης, *Μέση Ανατολή, Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική Ανάπτυξη*, τ. Α' (Αθήνα: Παπαζήσης, 1992), 218-222.

³²⁷ Ο όρος Κυβέρνηση του Βισύ ή Γαλλία του Βισύ αναφέρεται στη φιλογερμανική κυβέρνηση που σχηματίστηκε από τον Γάλλο στρατάρχη και ήρωα του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου Φιλίπ Πεταίν στο ελεύθερο τμήμα της Γαλλίας, νοτίως του Λίγηρα, μετά την εισβολή της Γερμανίας και τη συνθηκολόγηση κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

³²⁸ Harari, *Government and Politics of the Middle East*, 121. Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 230-2.

ανάμειξη των Αραβικών κρατών στον παγκόσμιο ανταγωνισμό μεταξύ των δύο μεγάλων συνασπισμών. Στη Συρία, οι πολιτικές εξελίξεις του επόμενου διαστήματος στάθηκαν αφορμή ώστε να αναπτυχθούν στενές σχέσεις μεταξύ του Μπάαθ και του Νάσερ, καθώς και μεταξύ του Μπάαθ και του Συριακού Κομμουνιστικού Κόμματος, με κύριο στόχο την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των πολιτικών τους αντιπάλων. Ένα μεγάλο μέρος των πολιτικών εξελίξεων που σημειώθηκαν στη Συρία την επόμενη δεκαετία, συνδέεται άμεσα με αυτές τις δύο κομματικές συνεργασίες. Η μεν πρώτη συνετέλεσε στην ένταξη της Συρίας στη σφαίρα επιρροής της Αιγύπτου, η δε δεύτερη προκάλεσε τις ανησυχίες των Δυτικών Δυνάμεων και παρέσυρε τη Συρία στο πεδίο του Ψυχρού Πολέμου. Επιπλέον, μετά την κρίση του Σουέζ τον Οκτώβριο του 1956, η πολιτική επιρροή του Νάσερ όχι μόνο κορυφώθηκε, αλλά αποδυνάμωσε καθοριστικά τις συντηρητικές παρατάξεις στη Συρία και τις κατέστησε αδύναμες να αναχαιτίσουν τη δια της Δημοκρατικής διαδικασίας άνοδο των ριζοσπαστικών δυνάμεων στην εξουσία. Το γεγονός αυτό τις ώθησε να μεταφέρουν την πολιτική διαμάχη στο σώμα των Αξιωματικών του στρατού.³²⁹

Στο ερώτημα πώς έφτασε όμως η επιρροή του Νάσερ, να δημιουργήσει την ένωση μεταξύ των δύο κρατών, θα πρέπει να εξεταστεί η αρκετά στενή ομοιότητα μεταξύ του προγράμματος του στρατιωτικού καθεστώτος στην Αίγυπτο, όπως ανακοινώθηκε και εν μέρει υλοποιήθηκε τα έτη 1952-’57, και των ιδανικών του Αραβικού Σοσιαλιστικού Κόμματος Μπάαθ, το οποίο έγινε η κυρίαρχη πολιτική δύναμη στη Συρία, μετά το 1954. Όπως ο Νάσερ, έτσι και οι ηγέτες του κόμματος Μπάαθ τάχθηκαν υπέρ των δραστικών κοινωνικών μεταρρυθμίσεων και μιας στενής παναραβικής αλληλεγγύης, μαζί με την πλήρη εκδίωξη κάθε είδους ξένου ελέγχου. Η τελική εκκένωση των βρετανικών δυνάμεων από την Αίγυπτο, το 1956, έδωσε στον Νάσερ ένα ενισχυμένο κύρος στα μάτια τους, το οποίο έγινε ακόμα μεγαλύτερο μετά τον διπλωματικό του θρίαμβο στην κρίση του Σουέζ, αργότερα, την ίδια χρονιά. Στις αρχές του 1957, ο ηγέτης του Συριακού κόμματος Μπάαθ Μισέλ Άφλακ, δήλωνε ανοιχτά ότι η ένωση με την Αίγυπτο ήταν το φυσικό επιστέγασμα του αγώνα του

³²⁹ Tareq Y. Ismael, *The Arab Left* (New York: Syracuse University Press, 1976), 24-6. Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 249-252.

κόμματος. Οι Μπααθιστές τα πήγαιναν καλά στην πολιτική της Συρίας και μεγάλο μέρος της επιτυχίας τους οφειλόταν στο ότι είχαν μια απήχηση μάλλον όπως αυτή του καθεστώτος στην Αίγυπτο, συνδυάζοντας μια δυναμική ιδεολογία με μια συνολική πολιτική κοινωνικής μεταρρύθμισης και διακηρύσσοντας την πίστη τους σε «ένα ενιαίο Αραβικό έθνος, με αιώνια αποστολή». Ήταν στην πραγματικότητα το μόνο Αραβικό κόμμα που φαινόταν να έχει αναπτύξει μια λίγο πολύ συνεκτική πολιτική προς αυτή την κατεύθυνση. Στη Συρία ήταν σε στενή συνεργασία με μια ομάδα νεαρών αξιωματικών του στρατού και της αεροπορίας με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Abdul Hamid Serraj, ο οποίος αργότερα θεωρήθηκε ως ο ισχυρός άνδρας του Νάσερ στη Δαμασκό. Έχοντας ανάγκη από κάποια μορφή πολιτικής υποστήριξης για την αντιστάθμιση των Σύριων κομμουνιστών, οι οποίοι αναδείχθηκαν σε εξέχουσα θέση κατά τη διάρκεια του 1957, ήταν πολύ φυσικό ότι θα έπρεπε να βλέπουν τον Νάσερ, ως τον μόνο άνθρωπο που θα μπορούσε να βοηθήσει.

Συνεπώς, η ένωση των δύο κρατών ως Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία (Η.Α.Δ), η οποία ανακοινώθηκε τον Φεβρουάριο του 1958, δεν ήταν πραγματικά έκπληξη. Η συμφωνία που πραγματοποιήθηκε από τους πολιτικούς επικυρώθηκε, αναπόφευκτα, από μια τεράστια πλειοψηφία των Σύριων -ίσως αδικαιολόγητα τεράστια- σε ένα δημοψήφισμα που διεξήχθη στις 22 Φεβρουαρίου.

Όμως, τρία χρόνια αργότερα, η ακριβής φύση της ένωσης μεταξύ Αιγύπτου και Συρίας δεν είχε ακόμη διευθετηθεί οριστικά. Το Σύνταγμα της Η.Α.Δ. που δημοσιεύθηκε τον Φεβρουάριο του 1958 και επεκτάθηκε αμέσως μετά, ήταν προσωρινό και προφανώς έπρεπε να τροποποιηθεί υπό το πρίσμα της πρακτικής εμπειρίας. Προβλεπόταν να λειτουργούν, υπό τον Πρόεδρο, τρία υπουργικά συμβούλια: ένα για κάθε περιοχή, και ένα ανώτερο «κεντρικό και εκτελεστικό» υπουργικό συμβούλιο κοινών υποθέσεων και των δύο. Τα νομισματικά συστήματα των δύο περιοχών παρέμειναν χωριστά, όπως και μια ολόκληρη σειρά νόμων και κανονισμών. Το 1958, ο κεντρικός υπουργός Οικονομικών ανακοίνωσε ότι η οικονομική ενοποίηση της Συρίας με την Αίγυπτο θα ολοκληρωνόταν μέχρι το καλοκαίρι του επόμενου έτους, αλλά αυτή η προθεσμία αργότερα εγκαταλείφθηκε σιωπηλά. Ωστόσο, οι δύο περιφέρειες είχαν κοινό προϋπολογισμό και οι Αιγυπτιακές μεταρρυθμίσεις γης, ελαφρώς τροποποιημένες, επεκτάθηκαν στη Συρία. Οι έντονες

διαφορές μεταξύ Αιγύπτου και Συρίας, αντικατοπτρίστηκαν αναπόφευκτα στις λεπτομέρειες του Συντάγματος. Έτσι, για παράδειγμα, το προσωρινό Σύνταγμα δεν περιείχε κανένα άρθρο που να δηλώνει το Ισλάμ ως τη θρησκεία του κράτους, όπως είχε γίνει από προηγούμενα Αιγυπτιακά Συντάγματα. Προφανώς, αυτό δεν ταίριαζε σε μια χώρα ένα τμήμα της οποίας περιελάμβανε τόσο σημαντικές χριστιανικές μειονότητες. Η μεγαλύτερη αλλαγή που συνέβη στη Συρία προς την κατεύθυνση της συμμόρφωσης με το Αιγυπτιακό επαναστατικό μοντέλο, ήταν η καταστολή των πολιτικών κομμάτων και του παλιού μοτίβου της πολιτικής ζωής και η αντικατάστασή τους από την «Εθνική Ένωση». Επρόκειτο για μια μονολιθική μονοκομματική οργάνωση, η οποία δημιουργήθηκε και ελεγχόταν από το καθεστώς. Έγιναν εκλογές για τη νέα «Εθνική Ένωση» ολόκληρης της Η.Α.Δ, οι οποίες έλαβαν χώρα τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 1959 και μετά από πολλές καθυστερήσεις συστάθηκαν τα νέα συμβούλια των τοπικών και επαρχιακών επιτροπών, τα δύο περιφερειακά συμβούλια και η ενιαία Εθνοσυνέλευση για ολόκληρη τη χώρα.³³⁰

Η τελική αποτυχία της Η.Α.Δ. το 1961, οφειλόταν σε πολλούς λόγους. Οι Σύριοι ηγέτες αντιδικούσαν με τους Αιγύπτιους και μεταξύ τους. Ο διοικητικός φόρτος της Ένωσης ήταν πολύ μεγάλος για τον υπάρχοντα μηχανισμό. Η οικονομική βιωσιμότητα της συγχώνευσης, παρά τις δυνατότητές της, δεν αποδείχθηκε. Ο λαϊκός ενθουσιασμός δεν μπορούσε να μεταφραστεί σε αποτελεσματική υποστήριξη. Οι αιτίες της αποτυχίας της Η.Α.Δ. δεν προσφέρονται για συμπεράσματα αποκλειστικά για τις δύο αυτές χώρες, αντιθέτως, έθεσαν υπό αμφισβήτηση ολόκληρη την έννοια της αραβικής ενότητας. Ήταν περισσότερο πιθανό οι ηγέτες δέκα Αραβικών κρατών να αντιδικήσουν, παρά οι ηγέτες των δύο. Τα οικονομικά και διοικητικά συστήματα των Αραβικών κρατών στο σύνολό τους δεν ήταν καλύτερα εξοπλισμένα από αυτά της Αιγύπτου και της Συρίας, ώστε να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις μιας Ένωσης. Επιπλέον, δεν θα ήταν ευκολότερο να θεσμοθετηθεί η λαϊκή υποστήριξη στον Αραβικό κόσμο γενικότερα, από ό,τι στη Συρία. Η αποτυχία της Η.Α.Δ. δεν

³³⁰ J. S. F. Parker, "The United Arab Republic", *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944), 38, 1 (Jan. 1962), 15-28.

κατέστρεψε την έννοια της αραβικής ενότητας. Ωστόσο, επεσήμανε τα πρακτικά προβλήματα που αντιμετώπιζε.³³¹

Το Κόμμα Μπάαθ στην εξουσία – 1963. Το Αραβικό Σοσιαλιστικό Κόμμα Μπάαθ ιδρύθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1930 με τις αρχές του 1940, από νεαρούς διανοούμενους της μεσαίας τάξης στη Δαμασκό, σε μια εποχή ανόδου των εθνικιστικών κινημάτων, τα οποία πάλευαν για το τέλος του ελέγχου της περιοχής από τη Γαλλία και την Αγγλία. Η βασική οπτική των δύο ιδεολογικών ηγετών και ιδρυτών του, του Μισέλ Άφλακ και του Σαλάχ Μπιτάρ ήταν η ενότητα του Αραβικού έθνους, το οποίο είχε χωριστεί από την παρέμβαση των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων. Η θέση τους ήταν ότι έπρεπε να συντελεστεί μια *αναγέννηση* (εξ' ου και το όνομα Μπάαθ) στο Αραβικό έθνος και αυτή θα γινόταν πραγματικότητά μέσω μιας, αρχικά, προσωπικής αναγέννησης στηριζόμενης στην εσωτερική ατομική απελευθέρωση του κάθε Άραβα ξεχωριστά. Αυτή η ατομική αναγέννηση δεν θα ήταν μια θρησκευτική, αλλά μια ηθική διαδικασία. Το να αισθάνεσαι τι σημαίνει το να είσαι Άραβας, δεν θα σήμαινε το τι σημαίνει να είσαι Μουσουλμάνος. Το Ισλάμ σίγουρα ήταν μία από τις μεγάλες δημιουργίες αυτού του έθνους, αλλά ο Αραβισμός ήταν η ψυχή του. Παρότι το νεαρό Μπάαθ δεν πίστευε κατ' ανάγκη στην πάλη των τάξεων, μπορούμε να πούμε ότι το κόμμα είχε γίνει ένα όχημα για την ταξική πάλη. Όμως η περίοδος της Η.Α.Δ, έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στην εσωτερική ιδεολογική αλλαγή. Η Ένωση με την Αίγυπτο είχε αποτύχει, αλλά η εθνικοποίηση των βιομηχανιών και οι μεταρρυθμίσεις πάνω στην ιδιοκτησία της γης είχαν δείξει ότι μπορεί η Συρία να απαλλαχθεί από την παλιά κυρίαρχη οικονομική και πολιτική τάξη, χωρίς να είναι αναγκαία μια προλεταριακή επανάσταση. Με την διάλυση της Η.Α.Δ, το Μπάαθ αποφάσισε να ανασυγκροτηθεί αντιτασσόμενο στις συντηρητικές δυνάμεις (όπως και στην αστική τάξη και τους γαιοκτήμονες που ήθελαν την ακύρωση των μεταρρυθμίσεων) και να προωθήσει το πρότυπο μιας παναραβικής ένωσης, η οποία θα στηριζόταν σε σοσιαλιστικές αρχές. Αυτή η γραμμή επικυρώθηκε επίσημα στο 5^ο Παναραβικό Συνέδριο, τον Μάιο του 1962. Ο πρώτος στόχος πλέον του Μπάαθ ήταν να πάρει την

³³¹ Monte Palmer, "The United Arab Republic: An Assessment of Its Failure", *Middle East Journal*, 20, 1, (Winter 1966), 50-67.

εξουσία και αυτό επιτεύχθηκε με τη βοήθεια της «Στρατιωτικής Επιτροπής», τον Μάρτιο του 1963.

Η υπεροχή της στρατιωτικής πτέρυγας στο Μπάαθ, έχει τις ρίζες της στην Ένωση με την Αίγυπτο. Η ελεγχόμενη από το Κάιρο κυβέρνηση της Η.Α.Δ, είχε μετακινήσει έναν αριθμό εθνικιστών Αξιωματικών, ειδικά υποστηρικτών του Μπάαθ στην Αίγυπτο ή σε διάφορες διπλωματικές αποστολές στο εξωτερικό. Δεκατρείς από αυτούς τους Αξιωματικούς που έδρευαν στην Αίγυπτο, προχώρησαν στην ίδρυση μυστικής οργάνωσης, το 1959. Ηγέτες αυτής της ομάδας ήταν οι Σαλάχ Τζαντίντ, Hamad Ubayd, Muhammad Umran και ο Χάφεζ αλ-Άσαντ. Στόχος της οργάνωσης ήταν να επαναφέρει τον Συριακό στρατό υπό συριακό έλεγχο. Αφορμή της δημιουργίας της οργάνωσης ήταν η όλο και αυξανόμενη σύγκρουση του Μπάαθ με τον Νάσερ, πάνω στο ζήτημα της κυριαρχίας της Αιγύπτου επί της Η.Α.Δ. και της αυξανόμενης εξάρτησης της οικονομίας της Συρίας από την Αίγυπτο. Ούτε τα μέλη της μυστικής οργάνωσης ήταν αναμειγμένα με την παλιά ηγεσία του Μπάαθ, ούτε η ίδια η οργάνωση αποτελούσε μέρος της δομής του κόμματος. Στις 8 Μαρτίου του 1963, ομάδες στρατιωτικών συμπεριλαμβανομένης της «Στρατιωτικής Επιτροπής» προχώρησαν σε πραξικόπημα, όπου και κατέλαβαν την εξουσία. Πρόεδρος έγινε ο Στρατηγός Αμίν αλ-Χάφεζ, με Πρωθυπουργό τον Μπιτάρ. Τότε το κόμμα δέχτηκε την «Στρατιωτική Επιτροπή» στις τάξεις του, καθιστώντας την ως την μοναδική στρατιωτική ομάδα του κόμματος, αλλά και αποδεχόμενο να παραμείνει αυτόνομη από το κόμμα. Η κυβερνητική εξουσία μοιράστηκε με τις υπόλοιπες στρατιωτικές ομάδες, αλλά το Μπάαθ πήρε την Πρωθυπουργία με τον Μπιτάρ και το Υπουργείο Εσωτερικών.³³² Μετά το πραξικόπημα του 1963, τα στελέχη του Μπααθισμού χωρίστηκαν σε δύο ανταγωνιζόμενες ομάδες. Από τη μία η φιλοσουνιτική πτέρυγα και από την άλλη η αντισουνιτική, αποτέλεσμα της συμμαχίας Αλαουϊτών και Δρούζων. Ήδη, εντός του Μπάαθ δρούσαν δύο πολιτικές παρατάξεις: Οι ριζοσπάστες οι οποίοι ηγεμόνευαν στο Πανσυριακό Συνέδριο με επικεφαλής τον Αλαουϊτή Τζαντίντ και οι μετριοπαθείς που έλεγχαν το Παναραβικό Συνέδριο με επικεφαλής τον Σουνίτη αλ-Χάφεζ και τον Άφλακ. Η προηγούμενη ρήξη μεταξύ της φιλοσουνιτικής και της αντισουνιτικής πτέρυγας, δεν άφησε ανεπηρέαστα τα

³³² John Galvani, "Syria and the Baath Party", *MERIP Reports*, 25 (Feb. 1974), 3-16.

κομματικά όργανα με αποτέλεσμα την ρήξη μεταξύ της Πανσυριακής και της Παναραβικής Διοίκησης, η οποία τελικά έληξε με ένα αιματηρό πραξικόπημα από την μεριά των ριζοσπαστών στις 23 Φεβρουαρίου 1966. Ο Τζαντίντ και αξιωματικοί της Πανσυριακής Διοίκησης, ανέτρεψαν και φυλάκισαν τους επικεφαλής της Παναραβικής, συμπεριλαμβανομένων των Μπιτάρ και Άφλακ. Η προσωρινή Πανσυριακή Διοίκηση που συγκρότησαν οι πραξικοπηματίες με επικεφαλής τον Τζαντίντ ως ανώτατη πολιτική αρχή της χώρας, ανέθεσε στον Χάφεζ αλ-Άσαντ τα καθήκοντα του Υπουργού Αμύνης. Κατά την εκτίμηση του τότε Έλληνα επιτετραμμένου Δημήτρη Ηρακλείδη, το καθεστώς που προέκυψε το 1966 ήταν των Αλαουιτών. Άμεσα άρχισε η διαδικασία προώθησης των μελών της συγκεκριμένης μειονότητας σε καίριες θέσεις.³³³

Η νέα τάση στο Μπάαθ. Η διαμόρφωση δύο ιδεολογικών προσανατολισμών μέσα στο Μπάαθ θα συντελέσει ουσιαστικά στο σχηματισμό ανταγωνιστικών φατριών στους κόλπους των ενόπλων δυνάμεων. Μέχρι το 1963, η πλειοψηφία των Σουνιτών Αξιωματικών είχε απομακρυνθεί και τις θέσεις τους είχαν καταλάβει νεότεροι Αξιωματικοί, οι οποίοι προέρχονταν από θρησκευτικές μειονότητες, κυρίως Αλαουίτες και Δρούζοι.³³⁴ Μέσα σε έξι μήνες από το στρατιωτικό πραξικόπημα του Μαρτίου του 1963, που έφερε το Μπάαθ στην εξουσία, μια νέα τάση εμφανίστηκε στα τμήματα του κόμματος Μπάαθ στη Συρία και το Ιράκ: Η ενότητα των Αραβικών κρατών θα ήταν το τελικό στάδιο. Πρώτα, έπρεπε να προηγηθεί η σοσιαλιστική ανάπτυξη κάθε περιοχής ξεχωριστά, σύμφωνα με την ιδεολογία του νέο-Μπααθισμού. Η νέα τάση εμφανίστηκε το φθινόπωρο του 1963 ζητώντας περιφερειακή ενοποίηση και ανάπτυξη, πριν από την ενότητα. Αυτή η ανατροπή της ιδεολογίας του Μπάαθ ήταν σχεδόν ολοκληρωτική. Οι ασαφείς αντιλήψεις των πρώτων ηγετών του Μπάαθ για τον σοσιαλισμό ήταν πηγή αυτής της τάσης, αλλά πιο σημαντική ήταν η συνειδητοποίηση ότι ο εθνικιστικός αγώνας ενάντια στη δυτική ηγεμονία και προς την αραβική ενότητα δεν θα μπορούσε να επιδιωχθεί εάν η οικονομία ελεγχόταν από ιδιώτες βιομήχανους, εμπόρους και ιδιοκτήτες γης.

³³³ Αλέξης Ηρακλείδης, *Η Αραβοϊσραηλινή αντιπαράθεση* (Αθήνα: Παπαζήσης, 1991), 160-5.

Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 268-9.

³³⁴ Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 264.

Μεγάλα ποσά κεφαλαίου διέρρεαν από τη Συρία για επενδύσεις στη Δύση, επενδύσεις της συριακής αστικής τάξης και των φεουδαρχών. Ο δρόμος της εθνικοποίησης θα μπορούσε να βάλει τέλος σε αυτή την εκροή και επίσης να σπάσει την ηγεμονία του δυτικού καπιταλισμού, που ασκούνταν μέσω της συριακής αστικής τάξης. Ωστόσο, μια τέτοια πολιτική αποσκοπούσε περισσότερο να καταστρέψει τον οικονομικό έλεγχο των συριακών παραδοσιακών τάξεων παρά να τερματίσει τους οικονομικούς δεσμούς με τη Δύση. Στη βιομηχανία, οι κρατικοποιήσεις του 1965 έφεραν το 80 με 90% των μεγάλων επιχειρήσεων στο δημόσιο τομέα. Η βιομηχανία πετρελαίου μόλις ξεκινούσε και έλαβε μεγάλη προσοχή. Οι πρώτες εξαγωγές αργού πετρελαίου πραγματοποιήθηκαν το 1968 αλλά η παραγωγή ήταν μόνο πέντε εκατομμύρια τόνοι μέχρι το 1971. Η κυβέρνηση άρχισε επίσης να αναπτύσσει μια πετροχημική βιομηχανία και ξεκίνησε σχέδια για την εκμετάλλευση των αποθεμάτων φωσφορικών αλάτων και σιδηρομεταλλεύματος. Το ποσοστό της βιομηχανίας στο εθνικό εισόδημα αυξήθηκε από περίπου 12% στα μέσα της δεκαετίας του 1960, σε σχεδόν 20% το 1970, αν και η βιομηχανία πετρελαίου ήταν υπεύθυνη για το μεγαλύτερο μέρος της αύξησης. Το πετρέλαιο αντικατέστησε τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα ως η κύρια βιομηχανία, μέχρι το 1970. Τα περισσότερα βιομηχανικά έργα σχετίζονταν με τις υποδομές. Το νέο Μπάαθ μπόρεσε να φέρει εις πέρας τις εθνικοποιήσεις επί της ενεργού αντιπολίτευσης των διαφόρων τμημάτων της παλιάς άρχουσας τάξης και της μικροαστικής τάξης των πόλεων, λόγω του ελέγχου του στο στρατό. Η δική του κοινωνική βάση παρέμειναν οι μεσαίοι γαιοκτήμονες και αγρότες της υπαίθρου. Η ένοπλη πολιτοφυλακή του Μπάαθ και ο στρατός χρειάζονταν κατά καιρούς για να καταστείλουν την αντιπολίτευση στις πόλεις, ακόμη και τις εξεγέρσεις των φτωχών αγροτών στην ύπαιθρο. Η ήττα από το Ισραήλ το 1967, ωστόσο, είχε ως αποτέλεσμα τη διάσπαση μεταξύ της Στρατιωτικής Διοίκησης με επικεφαλής τον Άσαντ και της οργάνωσης του κόμματος Μπάαθ, που ελεγχόταν από τον Τζαντίντ. Στη μάχη για την εξουσία που ακολούθησε, η αγροτική βάση του Μπάαθ ήταν διχασμένη. Μέσα στο κόμμα τα περισσότερα στελέχη υποστήριζαν τον Τζαντίντ, όπως και οι λαϊκές οργανώσεις. Αλλά ο Άσαντ έλαβε υποστήριξη από την αστική τάξη της πόλης, μεγάλη και μικρή, λόγω των

προσπαθειών του να επεκτείνει τη βάση του καθεστώτος και των οικονομικών σχέσεων που περιελάμβανε το πρόγραμμά του.³³⁵

Μέρος 2^ο – Ο Άσαντ και οι Αλαουίτες κατακτούν την εξουσία

Ο Χάφεζ αλ-Άσαντ στην εξουσία. Στον Αραβοϊσραηλινό πόλεμο του 1967, οι συριακές δυνάμεις συνετρίβησαν και τα υψώματα του Γκολάν καταλήφθηκαν από το Ισραήλ. Παρόλο αυτά, οι ριζοσπάστες συνέχισαν να είναι κυρίαρχοι και αντιθέτως από ό,τι θα περίμενε κανείς, υιοθέτησαν ακόμα πιο αδιάλλακτες θέσεις στο Μεσανατολικό Ζήτημα. Αρνήθηκαν οποιαδήποτε συνεργασία της Συρίας με τα συντηρητικά Αραβικά καθεστώτα, προβάλλοντας το επιχείρημα ότι αυτό θα υπονόμει τον αγώνα στον οποίο ηγούνταν για το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της αραβικής κοινωνίας. Για αυτούς τους ριζοσπάστες, η ίδρυση ενός ισχυρού μονοκομματικού κράτους που θα στηριζόταν σε μια ριζοσπαστική οικονομία αποτελούσε στόχο υψίστης σημασίας και υπερίσχυε κάθε πρόσκαιρης ανάγκης για τη διασφάλιση παναραβικής αλληλεγγύης, προς αντιμετώπιση της ισραηλινής απειλής. Όμως, ορισμένα στελέχη, με αρχηγό τον Χάφεζ αλ-Άσαντ, υπουργό Άμυνας από το 1966 και μετά, διαφωνούσαν με αυτή τη στάση. Ο Άσαντ αντιτίθεντο στην ισχυρή επιρροή της ΕΣΣΔ, θεωρώντας ότι αυτή έφερνε την πολιτική απομόνωση της Δαμασκού και ουσιαστικά υπονόμει την στρατιωτική της ασφάλεια. Συνεπώς, υποστήριζε την προώθηση της στενής στρατιωτικής συνεργασίας με την Αίγυπτο και άλλα κράτη της περιοχής, ανεξάρτητα από τον χαρακτήρα των καθεστώτων τους. Ταυτόχρονα, ο Άσαντ, όχι μόνο είχε τον έλεγχο του στρατού, αλλά επηρέαζε και την πλειοψηφία των αξιωματικών. Από την άλλη, ο αντίπαλός του, Στρατηγός Τζαντίντ είχε έμμεσες επαφές με τις ένοπλες δυνάμεις. Έτσι, ο Άσαντ συσπείρωσε γύρω του τα στρατιωτικά στελέχη του κόμματος, ενώ η δογματική πολιτική πτέρυγα συντάχθηκε με τον Τζαντίντ.

Τον Ιούλιο του 1968, το Μπάαθ ανέλαβε την εξουσία στο Ιράκ, ξεκινώντας από τότε μια διένεξη μεταξύ των δύο όμορων κομμάτων και καθεστώτων. Τον Φεβρουάριο του 1969 ο Άσαντ απαίτησε να γίνει Πρωθυπουργός, αλλά λόγω των

³³⁵ Galvani, "Syria and the Baath Party", 3-16.

πιέσεων των Σοβιετικών που απείλησαν με διακοπή κάθε είδους βοήθειας, έκανε πίσω. Τον Σεπτέμβριο του 1970 η εκδίωξη των Παλαιστινίων ανταρτών και της PLO από το έδαφος της Ιορδανίας, έφερε τον Τζαντίντ και τους ριζοσπάστες συμμάχους του σε στρατιωτική επέμβαση εναντίον του Βασιλιά Χουσεΐν και υπέρ των Παλαιστίνιων. Όμως η Ιορδανική άμυνα ανέκοψε την επίθεση και ο Τζαντίντ αποχώρησε. Ο Άσαντ, είχε εξαρχής αντιταχθεί στην ανάμειξη της Συρίας, πιστεύοντας ότι μια νίκη των Παλαιστίνιων στην Ιορδανία θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια επέμβαση του Ισραήλ, τη στιγμή που η Δαμασκός δεν ήταν έτοιμη για αυτό το ενδεχόμενο. Η ήττα των Συριακών δυνάμεων στην Ιορδανία έφερε την καθαίρεση του Τζαντίντ και των ριζοσπαστών, ενώ τον Νοέμβριο του 1970, ο Άσαντ, μετά από πραξικόπημα, κατέλαβε την εξουσία. Λίγες μέρες αργότερα, το 10^ο Παναραβικό Συνέδριο τον ανακήρυξε Πρόεδρο τόσο της Πανσυριακής όσο και της υποστηριζόμενης από τη Δαμασκό, Παναραβικής Διοίκησης του κινήματος.³³⁶

Ο Άσαντ, χρησιμοποίησε το πολιτικό κεφάλαιο που συσώρευσε το 1970, για να αναμορφώσει το Μπααθικό κράτος, από το αποτυχημένο λενινιστικό πείραμα σε ένα υβριδικό καθεστώς μιας αυταρχικής Προεδρίας. Χρησιμοποίησε την εξουσία του ώστε μια νέα ελίτ του Μπάαθ να ελέγχει όλες τις σημαντικές θέσεις του κράτους και μέσω αυτού, να συγκεντρώσει όσο τον δυνατόν περισσότερη εξουσία στα χέρια του. Παγίωσε την προώθηση των Αλαουιτών σε σημαντικές θέσεις, διαδικασία που είχε ήδη ξεκινήσει από το 1966 -ειδικά στον στρατό, ενώ ταυτόχρονα άσκησε μια νέα φιλελεύθερη πολιτική με σκοπό να δημιουργήσει μια νέα αστική τάξη η οποία θα ήταν σε συμμαχία μαζί του.³³⁷

Οι Αλαουίτες και η σύγκρουση με την Μουσουλμανική Αδελφότητα. Οι Αλαουίτες αποτελούν σιιτικό ρεύμα εντός του Ισλάμ, το οποίο εμφανίστηκε τον 9^ο αιώνα πρώτα στο Ιράκ και πολύ γρήγορα διαδόθηκε στη Συρία, όπου βρίσκεται σήμερα το μεγαλύτερο μέρος τους. Ένα μικρό τμήμα τους κατοικεί στο Λίβανο, ενώ ένα άλλο στην Αλεξανδρέττα (Χατάϊ), συριακό έδαφος, το οποίο παραχωρήθηκε από τη Γαλλία στην Τουρκία, το 1938. Οι Αλαουίτες, ενώ στο Λίβανο όπου υπάρχει ισχυρή

³³⁶ Hanna Batatu, *Syria's Peasantry, the Descendants of Its Lesser Rural Notables, and Their Politics*, (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1999), 289-291. Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 271-3.

³³⁷ Raymond Hinnebusch, *Syria revolution from above* (London and New York: Routledge, 2001), 67.

σιιτική κοινότητα και στην σουνιτική Τουρκία δεν έπαιξαν κάποιον ιδιαίτερο πολιτικό ρόλο, στη Συρία, όχι μόνο πήραν την εξουσία, αλλά την διατηρούν έως και σήμερα. Λόγω της απόσχισής τους από το σιιτικό Ιμαμάτο, οι Αλαουίτες δεν θεωρούνται Μουσουλμάνοι, αλλά αιρετικοί. Κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Εντολής οι Αλαουίτες, όπως και οι χριστιανικές μειονότητες, ευνοήθηκαν εις βάρος της σουνιτικής πλειοψηφίας. Μετά την αποχώρηση των Γάλλων, οι Αλαουίτες έγιναν αντικείμενο περιφρόνησης και στερήθηκαν τα δικαιώματά τους, όπως και άλλες μειονότητες. Η κατάσταση άλλαξε όμως το 1970, όταν ο Άσαντ, που ανήκε στο Αλαουίτικο δόγμα, πήρε την εξουσία. Ο Άσαντ βρήκε την στήριξη που χρειαζόταν στις θρησκευτικές μειονότητες, σε μια χώρα που πλειοψηφούσαν οι Σουνίτες και μάλιστα υπήρχε και ισχυρή παρουσία των Αδελφών Μουσουλμάνων. Το καθεστώς του Άσαντ υπογράμμιζε πρώτα και κύρια την αραβική σοσιαλιστική ταυτότητα του κράτους χωρίς να αναφέρεται στο ζήτημα της θρησκείας. Τα αστικά σουνιτικά στρώματα τον κατηγορήσαν ότι το καθεστώς θέλει να ευνοήσει τους Αλαουίτες και τους συμμάχους τους και ότι ο κοσμικός χαρακτήρας του κράτους, απλώς καλύπτει αυτή τη συνθήκη.³³⁸ Από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, καθώς η μειονότητα των Αλαουιτών εδραίωνε το μονοπώλιό της στην πολιτική εξουσία, το κίνημα των Αδελφών Μουσουλμάνων άρχισε να αναδύεται ως η πιο ισχυρή αντιπολιτευόμενη παράταξη. Το 1973, όταν εγκρίθηκε το νέο Σύνταγμα το οποίο προχωρούσε σε διαχωρισμό μεταξύ κράτους και θρησκείας τα μέλη των Αδελφών Μουσουλμάνων προέβησαν σε βίαιες διαδηλώσεις, εξαναγκάζοντας το καθεστώς να προσθέσει τροποποίηση με την οποία καθιέρωνε την ισλαμική θρησκεία σαν το βασικό κριτήριο για την εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας. Στα μέσα της δεκαετίας του 1970, όταν ο Άσαντ, παρείχε στήριξη στους Μαρωνίτες του Λιβάνου, δημιουργήθηκε η

³³⁸ Peter Gubser, "Minorities in power: The Alawites of Syria", στο R.D. McLaurin (επιμ.), *The political role of minority groups in the Middle East* (New York: Praeger, 1979), 17-48. Βιβή Κεφαλά, *Διεθνής πολιτική στη Μέση Ανατολή και ανεπίλυτες συγκρούσεις: Παλαιστίνη, Λίβανος, Συρία, Ιράκ* (Αθήνα: Σιδέρης, 2021), 78-9.

εντύπωση μιας πράξης συνωμοσίας μεταξύ δύο μειονοτήτων της περιοχής - Χριστιανών και Αλαουιτών- με στόχο την υποταγή των Σουνιτών.³³⁹

Η παραπάνω θεώρηση παρήγαγε βίαια αποτελέσματα μέσω τρομοκρατικών ενεργειών και της αντίστοιχης απάντησης του καθεστώτος. Τον Ιούνιο του 1979, 89 Αλαουίτες στρατιωτικοί, φοιτητές της Σχολής Πυροβολικού, εκτελέστηκαν από έναν Σουνίτη αξιωματικό και τους συνεργούς του, με αποτέλεσμα την αναζωπύρωση της διένεξης μεταξύ ισλαμικών και κοσμικών δυνάμεων. Στη συνέχεια, μέλη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας επιτέθηκαν εναντίον δημοσίων κτηρίων και κυβερνητικών στόχων. Στις 26 Ιουνίου 1980, μέλος της προεδρικής φρουράς και μέλος της Αδελφότητας, αποπειράθηκε -ανεπιτυχώς- να δολοφονήσει τον Άσαντ. Στις 2 Φεβρουαρίου 1982, στην πόλη Χάμα, ένοπλοι της Αδελφότητας επιτέθηκαν σε τοπικούς κυβερνητικούς αξιωματούχους αλλά και σε μετριοπαθείς Σουνίτες κληρικούς, δολοφονώντας περίπου 90 άτομα. Η Αδελφότητα τότε, κήρυξε τη Χάμα «απελευθερωμένη πόλη» και κάλεσε σε εξέγερση εναντίον των «απίστων» που «βρίσκονται στην εξουσία και κυβερνούν με τη βία». Το καθεστώς ψήφισε νόμο που καταδίκασε σε θάνατο τη συμμετοχή στην Αδελφότητα και την επόμενη μέρα της επίθεσης στη Χάμα ο Συριακός στρατός αντεπιτέθηκε, αποκλείοντας την πόλη και βομβαρδίζοντάς την, με αποτέλεσμα τον θάνατο τουλάχιστον 20.000 ανθρώπων και μεγάλο αριθμό αγνοουμένων. Κατόπιν αυτού, η τάξη στη Συρία αποκαταστάθηκε μέχρι το 2011, όπου ξεκίνησε η νέα εξέγερση κατά του καθεστώτος.³⁴⁰

Η εξωτερική πολιτική του Άσαντ. Στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής ο Άσαντ προχώρησε με μια μετριοπαθή πολιτική. Απέφυγε οποιαδήποτε διένεξη με άλλες Αραβικές χώρες, ιδιαίτερα πάνω στο Παλαιστινιακό Ζήτημα και ομαλοποίησε τις σχέσεις της Συρίας με τα Αραβικά κράτη, ανεξαρτήτως του ιδεολογικού τους προσανατολισμού. Συντάχθηκε με την Αίγυπτο και την Ιορδανία σε έναν νέο Αραβοϊσραηλινό πόλεμο, το 1973, με στόχο την ανακατάληψη των Υψιπέδων του Γκολάν. Οι μεμονωμένες διπλωματικές κινήσεις της Αιγύπτου, με διαμεσολαβητή τον Κίσινγκερ, για την επιστροφή του Σινά από το Ισραήλ ανησύχησαν τη Συρία, αφού

³³⁹ Thomas Mayer, "The Islamic Opposition in Syria, 1961-1982", *ORIENT*, 24, 4, (1983), 598-609. Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 276-7.

³⁴⁰ Κεφαλά, *Διεθνής πολιτική στη Μέση Ανατολή*, 242-3.

σκόπευε σε μια λύση πακέτο για την περιοχή. Τελικά ο Άσαντ προσχώρησε στο Μέτωπο των Αδιάλλακτων, το οποίο είχε συγκροτηθεί νωρίτερα από το Ιράκ, την Αλγερία, τη Λιβύη και την PLO. Το 1975, η Συρία, βρέθηκε αναμεμιγμένη στον Εμφύλιο πόλεμο του Λιβάνου. Ο Άσαντ υποστήριξε τις θέσεις των Μουσουλμάνων και των Παλαιστίνιων ανταρτών για ιδεολογικούς λόγους, αλλά γνώριζε ότι μια νίκη τους θα ωθούσε το Ισραήλ να εισβάλει στο Λίβανο, με αποτέλεσμα να βρεθεί σε κίνδυνο η ασφάλεια της Συρίας. Όπως είδαμε και στο αντίστοιχο κεφάλαιο, οι προσπάθειές του για να συμβιβάσει την κατάσταση δεν ευοδώθηκαν, λόγω της αδιάλλακτης στάσης των ριζοσπαστικών στοιχείων των Μουσουλμάνων και των Παλαιστίνιων. Έτσι, οδηγήθηκε στην απόφαση να εισβάλλει στο Λίβανο για να επιβάλλει τους όρους της Συμφωνίας που είχε επιτευχθεί με την μεσολάβησή του, για την μεταρρύθμιση του πολιτικού συστήματος του Λιβάνου. Η πρόσκαιρη βοήθεια που έδωσε στους Μαρωνίτες ήταν καταλυτική γι' αυτούς, όμως, αυτή ακριβώς η παρέμβαση ήταν που δημιούργησε τις συνθήκες για την διένεξη μεταξύ Δαμασκού και Μαρωνιτών, με αποτέλεσμα την αναζωπύρωση του Εμφυλίου το 1978, που οδήγησε σε εμπλοκή της Συρίας αλλά και του Ισραήλ.³⁴¹

Τον Οκτώβρη του 1980, η Συρία υπέγραψε Συμφωνία Φιλίας με τη Σοβιετική Ένωση, ενώ τον Ιούνιο του 1982 συγκρούστηκε με το Ισραήλ στο Λίβανο, ύστερα από την Ισραηλινή εισβολή στη γειτονική της χώρα, όπου ήδη είχε παρουσία.³⁴² Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έφερε σε δύσκολη θέση τη Συρία. Η διάλυση της ΕΣΣΔ σήμαινε ότι η Συρία έχανε τον στρατηγικό της σύμμαχο στην περιοχή, με αποτέλεσμα την ενίσχυση του Ισραήλ από τη μία, ενώ από την άλλη σε ενδοαραβικό επίπεδο, ενισχύονταν οι ανταγωνιστές της, δηλαδή τα συντηρητικά καθεστώτα της περιοχής, ενώ και η Αίγυπτος επανερχόταν στους κόλπους του Αραβικού κόσμου, μετά την αποπομπή της το 1979 λόγω της Συμφωνίας του Καμπ Ντέιβιντ. Παρόλο αυτά, προσαρμόστηκε στα νέα δεδομένα και συμμετείχε με τον συνασπισμό των Δυτικών δυνάμεων στον Πρώτο πόλεμο του Κόλπου, το 1991, εναντίον του Ιράκ, ενώ πήρε μέρος και στη διεθνή Διάσκεψη της Μαδρίτης για την ειρήνη στη Μέση Ανατολή τον

³⁴¹ Batatu, *Syria's Peasantry*, 292-300. Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, 275-7.

³⁴² Kessler, *Syria: Fragile mosaic of power*, 23.

Οκτώβριο του 1991.³⁴³ Η συμμετοχή της Συρίας στον πόλεμο εναντίον του Ιράκ, ως μέρος μιας από τη Δύση εκπορευόμενης συμμαχίας, ήταν μια κίνηση υψηλού ρίσκου. Ταυτόχρονα, έλαβε επιπλέον οικονομική βοήθεια από τη Σαουδική Αραβία, ύψους δύο δισεκατομμυρίων δολαρίων. Βέβαια, ο Σαντάμ μπορεί να ήταν εχθρικός και να είχε έναν ισχυρό στρατό, όμως δεν υπήρχε προϋστορία διένεξης μεταξύ των δύο χωρών, παρά τον ανταγωνισμό των δύο κομμάτων Μπάαθ. Τελικά, επικράτησε η λογική ότι η συμμετοχή στο πλευρό των Δυτικών και των περιφερειακών συμμάχων τους, θα έβαζε πάλι τη Συρία στο κέντρο του άξονα Κάιρο-Δαμασκός-Ριάντ, ο οποίος μπορεί να γινόταν στο μέλλον το επίκεντρο του παναραβικού αγώνα εναντίον του Ισραήλ.³⁴⁴

Η «παράξενη» συμμαχία της Μπααθικής Συρίας και του Χομεϊνικού Ιράν. Η συμμαχία μεταξύ της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν και της Συρίας, κρατάει εδώ και τέσσερις δεκαετίες, παρά τις εμφανείς αποκλίσεις μεταξύ των δύο χωρών: Στην αρχή της συμμαχίας ειδικά, στην αυγή της δεκαετίας του 1980, η Συρία υποστηριζόταν σθεναρά από τη Σοβιετική Ένωση, ενώ το Ιράν είχε άκρως εχθρικές σχέσεις με τη Μόσχα. Η Συρία ήταν ο πιο μαχητικός φορέας του παναραβισμού, ενώ η Τεχεράνη ήταν σε σύγκρουση με τις περισσότερες εκ των Αραβικών χωρών. Η Συρία είχε ως κεντρική πολιτική τον κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό εκμοντερνισμό, ενώ τα αντίστοιχα πρότυπα του Ιράν ήταν προνεωτερικά. Ωστόσο, όλα τα σημάδια έδειξαν ότι και τα δύο μέρη ήταν ικανοποιημένα με τις πολιτικές που απέρρεαν από τη συμμαχία τους: 1) Η απόφαση της Συρίας στις αρχές του Απριλίου του 1982 να κλείσει τον αγωγό που διέρχεται μέσω του εδάφους της από το Ιράκ και έτσι να εμποδίσει το πετρέλαιο του Ιράκ να φτάσει στη Μεσόγειο, προκάλεσε σοβαρό πλήγμα στον Σαντάμ στον πόλεμό του με το Ιράν, συμβάλλοντας στην κλίση της ισορροπίας προς όφελος του τελευταίου. 2) Η υποστήριξη της Συρίας προς το Ιράν σε

³⁴³ James Addison Baker & Thomas M. DeFrank, *The Politics of Diplomacy: Revolution, War, and Peace, 1989-1992* (G.P. Putnam's Sons, 1995), 447.

³⁴⁴ Tim Niblock, "Arab Losses, First World Gains", στο John Gittings (επιμ.), *Beyond the Gulf War: The Middle East and the New World Order* (London: Russell press Ltd, 1991), 83. Hinnebusch, *Syria revolution from above*, 157-9.

μια εποχή που η Ιορδανία υποστήριξε ενεργά το Ιράκ συνέβαλε, στις αρχές της δεκαετίας του 1980, στην περαιτέρω επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ Δαμασκού και Αμμάν. Το αποτέλεσμα ήταν να περιοριστούν οι δυνατότητες πολιτικών ελιγμών της Ιορδανίας, παρά της Συρίας. 3) Η αραβική πίεση, ιδιαίτερα της Σαουδικής Αραβίας κατά της συριακής υποστήριξης του Ιράν ήταν αναποτελεσματική. Το γεγονός ότι η Συρία είχε ξεπεράσει την πίεση της Σαουδικής Αραβίας ενίσχυσε το κύρος της χώρας και πρόσθεσε βάρος στον ρόλο της στις ενδοαραβικές σχέσεις. 4) Η υποστήριξη από τη Συρία στις ιρανικές δραστηριότητες εντός του Λιβάνου, λειτούργησε ενάντια στα συμφέροντα των ΗΠΑ, της Γαλλίας και του Ισραήλ στον κεντρικό και νότιο Λίβανο, παρά το γεγονός ότι η Ουάσιγκτον, το Παρίσι και η Ιερουσαλήμ είχαν, η κάθε μία με τον δικό της τρόπο, αναγνωρίσει τη συριακή υπεροχή στο Λίβανο. Τέλος, 5) Η συνεχιζόμενη υποστήριξη της Συρίας στο Ιράν, παρά τη χειροτέρευση των σχέσεων μεταξύ Μόσχας και Τεχεράνης, παρουσίασαν τη Συρία ως μια ικανή δύναμη να επιδιώκει την περιφερειακή της πολιτική, ανεξάρτητα από τη Σοβιετική Ένωση.³⁴⁵

Μέρος 3^ο – Ο Μπασάρ αλ-Άσαντ στην εξουσία

Τον Μάιο του 2000 πεθαίνει ο Χάφεζ αλ-Άσαντ, ύστερα από 30 χρόνια στην προεδρία της χώρας. Διάδοχός του ορίζεται ο γιος του, Μπασάρ, ο οποίος υπόσχεται αλλαγές τόσο στην εσωτερική, όσο και στην εξωτερική πολιτική. Οι αλλαγές δεν προχώρησαν, λόγω των σοβαρών αντιρρήσεων του πολιτικό-στρατιωτικού κατεστημένου. Οι λόγοι είχαν να κάνουν με τον φόβο της βιωσιμότητας του καθεστώτος που θα ανέκυπτε, σε περίπτωση βαθιών αλλαγών. Στο εσωτερικό πεδίο, η οικονομική και πολιτική κατάσταση της Συρίας δεν έδειχνε κανένα σημείο βελτίωσης. Στο διεθνές περιβάλλον, μετά τις επιθέσεις της 9/11, ο Πρόεδρος Μπους είχε εντάξει την Συρία στον «άξονα του κακού», ως κράτος που υποθάλλει την ισλαμική τρομοκρατία, συνεπώς, η Συρία κινδύνευε να βρεθεί υπό καθεστώς διεθνούς απομόνωσης. Άρα, οι όποιες εσωτερικές αλλαγές ενδεχομένως να έθεταν σε κίνδυνο τη σταθερότητα του καθεστώτος. Από την άλλη, εάν ο Άσαντ ενέδιδε στις

³⁴⁵ Yair Hirschfeld, "The odd couple: Baathist Syria and Khomeini's Iran", στο Ma 'oz, & Yaniv, (επιμ.), *Syria under Assad*, 105.

αμερικανικές πιέσεις για τον «εκδημοκρατισμό της Μέσης Ανατολής», θα σήμαινε το τέλος του καθεστώτος.³⁴⁶

Ο Μπασάρ και η Μουσουλμανική Αδελφότητα. Ένα από τα κύρια κίνητρα του ισλαμικού ριζοσπαστισμού στη Συρία είναι η κρίση νομιμότητας που πηγάζει από την Αλαουίτικη φύση του καθεστώτος. Η ετερόδοξη φύση της θρησκείας των Αλαουιτών υπήρξε η αχίλλειος πτέρνα του. Ενώ οι ριζοσπάστες ισλαμιστές, σε άλλες μουσουλμανικές χώρες, έπρεπε να αποδείξουν την ατομική απόκλιση των ηγετών ή των καθεστώτων τους, προκειμένου να δικαιολογήσουν την κήρυξή τους ως απίστων (και ως εκ τούτου, τη νομιμοποίηση της εξέγερσης), η θεώρηση των Αλαουιτών ως μη Μουσουλμάνων παρέχει επαρκή δικαιολογία για εξέγερση. Ως εκ τούτου, από ένα πρώιμο στάδιο, το καθεστώς Άσαντ έθεσε ως έναν από τους πρωταρχικούς στόχους του την ενίσχυση των ισλαμικών διαπιστευτηρίων του και της ισλαμικής νομιμότητας των Αλαουιτών, γενικά. Αυτό έγινε με διάφορους τρόπους, όπως την σημαντική αύξηση των εκκλησιαστικών ιδρυμάτων, από τον καιρό του Χάφεζ. Η ιδεολογία της *Αδελφότητας* εκείνη την εποχή, βάσιζε την απόρριψη του καθεστώτος πάνω στο σκεπτικό ότι ήταν *takfir* (αιρετικοί). Χρόνια μετά τον πλήρη ξεριζωμό του από τη Συρία, το κίνημα άρχισε να συμβιβάζεται με το καθεστώς και πολλοί από τους εξόριστους ηγέτες του επέστρεψαν στη Συρία. Μετά την ανάληψη των καθηκόντων του Μπασάρ η Αδελφότητα κατέβαλε προσπάθειες να τον προσεγγίσει. Τον Μάιο του 2001, ετοίμασε ένα «Εθνικό Σύμφωνο Τιμής», αποδεχόμενη τη δημοκρατική διαδικασία και για πρώτη φορά, αναγνωρίζοντας τη νομιμότητα του καθεστώτος. Το 2004, ανώτεροι αξιωματούχοι συμπεριλαμβανομένου του αλ-Άσαντ, συναντήθηκαν με ηγέτες που είχαν δεσμούς με την Αδελφότητα. Στο τέλος, ωστόσο, οι διαπραγματεύσεις ναυάγησαν. Η προσπάθεια της Αδελφότητας να προβάλει μια μετριοπαθή εικόνα επικεντρώθηκε σε πέντε βασικά ζητήματα: α) τη δήλωση αποκήρυξης της βίας, β) την προθυμία αποδοχής ενός δημοκρατικού καθεστώτος στη Συρία, γ) την ανάκληση του *takfir* των Αλαουιτών, δ) την προθυμία αποδοχής της ισλαμικής νομιμότητας των τάσεων των *Σούφι*, οι οποίες είναι σχετικά ισχυρές στη

³⁴⁶ Shmuel Bar, "Bashar's Syria: The Regime and its Strategic Worldview", *Comparative Strategy*, 25, 5, (2006), 353-445.

Συρία και ε) την αποφυγή καλεσμάτων για την καταστροφή του Ισραήλ ή την υποστήριξη αντισημιτικών θέσεων. Δεν είναι σαφές, ωστόσο, σε ποιο βαθμό αυτές οι θέσεις, οι οποίες εκφράστηκαν τόσο στο πολιτικό πρόγραμμα της Συριακής Μουσουλμανικής Αδελφότητας, όσο και σε συνεντεύξεις με τον εξόριστο ηγέτη του κινήματος, Ali Sader a-Din Bayanouni, ήταν ευρέως αποδεκτές από τη βάση του κινήματος ή σε ποιο βαθμό το κύριο ρεύμα της Αδελφότητας αντιπροσώπευε την πλειοψηφία της ισλαμικής τάσης στο εσωτερικό της Συρίας. Όμως, η ισλαμική τάση δεν αναπτυσσόταν μονομερώς. Ενθαρρυνόταν από το καθεστώς, το οποίο υποστήριζε ανοιχτά τις Παλαιστινιακές οργανώσεις *Χαμάς* και *Τζιχάντ* και τη Λιβανέζικη *Χεζμπολλάχ*, ενώ την ίδια ώρα κατέστειλε τις δικές του ισλαμιστικές δυνάμεις. Ένα στοιχείο που είναι σημαντικό για τις εξελίξεις την επόμενη δεκαετία με την ανοιχτή εξέγερση και την μετατροπή της σε εμφύλιο πόλεμο, είναι ότι μετά τον θάνατο του Χάφεζ και όλο και περισσότερο μετά την πτώση του ιρακινού καθεστώτος, η διείσδυση ριζοσπαστικών (Ουαχαμπίτικων) ισλαμιστικών στοιχείων στη Συρία, είχε ενταθεί. Αυτά τα στοιχεία, φανατικά εχθρικά απέναντι σε Αλαουίτες και Σίιτες, βρήκαν απήχηση στο βόρειο τμήμα της χώρας, το οποίο ήταν η καρδιά της προηγούμενης εξέγερσης της Αδελφότητας. Η αποδυνάμωση του καθεστώτος συνέβαλε στην υπεροχή αυτών των στοιχείων. Την ίδια στιγμή, η παραδοσιακή Μουσουλμανική Αδελφότητα της Συρίας, παρέμενε μια δυνητική δύναμη τόσο ως διεκδικητές της εθνικής ηγεσίας -σε περίπτωση πτώσης του καθεστώτος- όσο και ως αντίπαλοι των ακόμη πιο ριζοσπαστών Ουαχαμπίτων.³⁴⁷

Εξελίξεις στην εξωτερική πολιτική. Οι πιέσεις αυξάνονταν από τις ΗΠΑ, λόγω της συμμαχίας της Συρίας με το Ιράν, ενώ το Ισραήλ στιγμάτιζε το καθεστώς της Τεχεράνης ως απειλή για την ίδια του την ύπαρξη. Με δεδομένο ότι ένα τρίτο μέτωπο εναντίον του Ιράν, μετά από εκείνα στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ, δεν ήταν εύκολο να πραγματοποιηθεί, ο στόχος των ΗΠΑ και του Ισραήλ έγινε η συρρίκνωση της ιρανικής επιρροής στη Μέση Ανατολή. Αυτό σήμαινε ότι θα έπρεπε να πληγεί ο βασικός σύμμαχος της Τεχεράνης, η Συρία, αλλά και να εξουδετερωθούν στη συνέχεια οι απειλές στα σύνορα του Ισραήλ, δηλαδή η Χεζμπολλάχ στο νότιο Λίβανο και η Χαμάς στη Γάζα. Παρά τη συνεργασία της Συρίας με τις ΗΠΑ πάνω στο ζήτημα της αλ-Κάιντα,

³⁴⁷ Bar, "Bashar's Syria", 353-445.

ο Λευκός Οίκος θεωρούσε ότι το καθεστώς του Άσαντ αποτελεί απειλή για την περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια. Έτσι ο Μπους, με τη στήριξη και του Κογκρέσο, επέβαλε οικονομικές κυρώσεις στη Συρία, τον Νοέμβριο του 2003. Η εποχή μετά την οριστική αποχώρηση της Συρίας από το Λίβανο, τον Απρίλιο του 2005, αποδείχθηκε κρίσιμη για τις μετέπειτα εξελίξεις, μιας και η Συρία απομονώθηκε ως ένα κράτος-ταραξίας της περιοχής το οποίο συν τοις άλλοις, διατηρούσε και στενή σχέση με το Ιράν. Αυτή ακριβώς η απομόνωση που συνάντησε η Συρία, οδήγησε στο να γίνει πιο δεκτική στη προσέγγιση με τη Μόσχα. Η διαδικασία αυτή, της σύσφιξης των σχέσεων Μόσχας - Δαμασκού, ξεκίνησε το 2003 με τον πόλεμο εναντίον του Ιράκ και εντάθηκε με την ένταξη των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης στο NATO το 2004, την οποία η Μόσχα αντιλήφθηκε ως ευθεία απειλή εναντίον της ασφάλειάς της. Συνεπώς, οι σχέσεις των δύο χωρών αναθερμάνθηκαν και η Ρωσία διέγραψε τα χρέη της Συρίας προς την ΕΣΣΔ (και άρα προς το διάδοχο κράτος, τη Ρωσία) και επιπλέον πούλησε εξοπλισμό στη Δαμασκό.

Το 2007 φάνηκε να σπάει η απομόνωση της Συρίας, με την κλήση για συμμετοχή στη Διάσκεψη για τη Μέση Ανατολή στην Ανάπολις των ΗΠΑ, αλλά και με την συνεργασία με τον νέο Γάλλο Πρόεδρο, Νικολά Σαρκοζί. Επίσης, ο Τούρκος Πρωθυπουργός Ερντογάν επισκέφτηκε τη Δαμασκό και προσφέρθηκε να μεσολαβήσει για το θέμα του Γκολάν. Όντως, το 2008 ξεκίνησαν έμμεσες διαπραγματεύσεις με το Ισραήλ, το οποίο πρόσφερε την επιστροφή του μεγαλύτερου υπό κατοχή μέρους, αλλά με τον όρο της ύπαρξης Ισραηλινών φυλακίων και την διακοπή των σχέσεων της Δαμασκού με την Τεχεράνη, τη Χεζμπολλάχ και τη Χαμάς. Η Συρία αρνήθηκε την προσφορά, αφενός γιατί θα δεχόταν βάσει Συνθήκης τον Ισραηλινό στρατό στα σύνορά της, αφετέρου θα έχανε τα μοναδικά της περιφερειακά ερείσματα. Τον Δεκέμβριο του 2008 οι συνομιλίες σταμάτησαν, όταν το Ισραήλ εξαπέλυσε ακόμα μια επίθεση στη Γάζα. Οι Ισραηλινοί κατηγορήσαν τη Δαμασκό ότι εξοπλίζει την Χεζμπολλάχ και τη Χαμάς, κάτι το οποίο αρνήθηκε η Συρία. Το 2010 επιβλήθηκαν νέες κυρώσεις από τις ΗΠΑ. Αμέσως μετά ο Πρόεδρος Πούτιν επισκέφτηκε τη Δαμασκό, χωρίς όμως να κάνει δεκτό το αίτημα για πώληση εξελιγμένων οπλικών συστημάτων. Με αυτό τον τρόπο, δήλωσε την παρουσία του στην περιοχή ως προστάτης της Συρίας, ταυτόχρονα όμως διατήρησε τις Ρώσο-Ισραηλινές σχέσεις λόγω της άρνησης πώλησης σύγχρονων εξελιγμένων όπλων. Έτσι,

η Ρωσία μπορούσε να αποκτήσει επιρροή στην περιοχή, ως ο μοναδικός δρών που διατηρούσε σχέσεις με όλα τα μέρη. Η Μόσχα με αυτές τις κινήσεις διασφάλισε και επέκτεινε τα συμφέροντά της στην περιοχή, αφού άρχισε να επαναχρησιμοποιεί τις Σοβιετικές ναυτικές βάσεις στην Ταρτούς και τη Λατάκεια, επανερχόμενη στη Μεσόγειο και με πρόσβαση στον Ινδικό Ωκεανό, μέσω Σουέζ, παρακάμπτοντας την απόσταση αλλά και τους τούρκικους περιορισμούς της διέλευσης των Στενών του Βοσπόρου. Η σύσφιξη των Ρώσο-Συριακών σχέσεων θα παίξει καταλυτικό ρόλο αργότερα, στον Εμφύλιο, προς την κατεύθυνση της επιβίωσης του καθεστώτος Άσαντ.³⁴⁸

Μέρος 4^ο - Η «Αραβική Άνοιξη» και ο Εμφύλιος στη Συρία: 2011- 2014

Η αρχή των εξεγέρσεων. Στις 17 Δεκεμβρίου του 2010, μια μονάδα της δημοτικής αστυνομίας έκανε έλεγχο στη λαϊκή αγορά της μικρής πόλης Σίντι Μπουζίντ της Τυνησίας, όταν ζήτησε τα χαρτιά από τον 26χρονο πλανόδιο οπωροπώλη Μοχάμεντ Μπουαζίζι. Λόγω της έλλειψης άδειας, κατάσχισαν τα προϊόντα του. Ύστερα από τις ανεπιτυχείς προσπάθειες να πάρει πίσω τηνπραμάτειά του, αυτοπυρπολήθηκε δημόσια σε ένδειξη διαμαρτυρίας. Την επόμενη μέρα, τα συνδικάτα οργάνωσαν μια καθιστική διαμαρτυρία. Από τις 19 έως τις 21 Δεκεμβρίου η αναταραχή συνεχίστηκε στις εργατικές συνοικίες της Σίντι Μπουζίντ, ενώ στις 24 Δεκεμβρίου η αστυνομία άνοιξε πυρ με πραγματικά πυρά. Έτσι η εξέγερση εξαπλώθηκε. Έντεκα ακόμα Τυνήσιοι αυτοπυρπολήθηκαν κατά τη διάρκεια της εξέγερσης, πέντε εκ των οποίων πέθαναν. Στις 14 Ιανουαρίου του 2011, ο επί 23 χρόνια Πρόεδρος της Τυνησίας Μπεν Άλι εγκατέλειπε τη χώρα, ύστερα από 28 ημέρες κινητοποιήσεων που ζητούσαν το τέλος του καθεστώτος. Στις 11 Φεβρουαρίου του 2011, θα τον ακολουθούσε στην παραίτηση και ο πρόεδρος της Αιγύπτου Χόσνι Μουμπάρακ, ύστερα από σχεδόν 30 χρόνια στην εξουσία. Έφταναν μόνο 18 ημέρες κατάληψης της πλατείας Ταχρίρ του Καΐρου, για να απομακρυνθεί ένας από τους παλιότερους ηγέτες του Αραβικού κόσμου, επικεφαλής ενός από τα -θεωρούμενα- σταθερότερα καθεστώτα της περιοχής. Σύντομα, θα ακολουθούσε ξεσηκωμός σε ολόκληρο τον Αραβικό κόσμο, μέχρι οι φωνές της αμφισβήτησης να φτάσουν και στη

³⁴⁸ Κεφαλά, *Διεθνής πολιτική στη Μέση Ανατολή*, 246-251.

Συρία του Μπασάρ αλ-Άσαντ, τον Μάρτιο του 2011, ξεκινώντας από την πόλη Νταραά στη νότια Συρία, ενώ μέσα σε λίγες μόνο μέρες επεκτάθηκαν σε ολόκληρα τη χώρα. Η «Αραβική Άνοιξη» είχε ξεκινήσει.³⁴⁹

Οι ρίζες της «Αραβικής Άνοιξης». Οποιοσδήποτε παρακολουθούσε αραβικά ή διεθνή μέσα ενημέρωσης το 2015, θα πίστευε ότι οι αραβικές εξεγέρσεις του 2010-’11 αφορούσαν αποκλειστικά πολιτικά ζητήματα, ιδιαίτερα για τον καθορισμό της εθνικής ταυτότητας. Ο Αραβικός κόσμος φαινόταν, σύμφωνα με την οπτική των ΜΜΕ, να είναι χωρισμένος ανάμεσα σε κοσμικούς και ισλαμιστές, Μουσουλμάνους και Χριστιανούς, Σουνίτες και Σίιτες, τζιχαντιστές και πνευματιστές, φιλελεύθερους δημοκράτες και μαχητικούς εθνικιστές κ.ο.κ. Τα οικονομικά ζητήματα είχαν τεθεί σε δεύτερη μοίρα. Τα αιτήματα των επαναστάσεων για περισσότερο ψωμί και μεγαλύτερη κοινωνική δικαιοσύνη είχαν ξεχαστεί. Όμως, τα οικονομικά ζητήματα ήταν στο επίκεντρο της «Αραβικής Άνοιξης». Είναι αλήθεια ότι οι αραβικές οικονομίες είχαν σταθερούς ρυθμούς ανάπτυξης κατά τη δεκαετία που προηγήθηκε των εξεγέρσεων. Ωστόσο, αυτή η ανάπτυξη δεν ήταν περιεκτική. Οι περιορισμένες οικονομικές ευκαιρίες και η αυξανόμενη ανισότητα ήταν βασικοί μοχλοί της Αραβικής Άνοιξης.

Οι Αραβικές χώρες απλώς ακολούθησαν τα βήματα των πιο προηγμένων χωρών της Ανατολικής Ασίας (για παράδειγμα της Νότιας Κορέας) και των χωρών της Λατινικής Αμερικής (για παράδειγμα της Βραζιλίας), όπου η οικονομική ανάπτυξη και η επέκταση της εκπαίδευσης οδήγησαν σε μεγαλύτερες απαιτήσεις για πολιτικές ελευθερίες. Στην περίπτωση των Αραβικών χωρών, η διαδικασία μπορεί να επιταχύνθηκε από την επανάσταση στην τεχνολογία της πληροφορίας και ιδιαίτερα την επέκταση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν από τους νέους επαναστάτες ώστε να οργανώσουν και να κινητοποιήσουν τον πληθυσμό προς την κατεύθυνση της υποστήριξης των εξεγερμένων. Οι επαναστάτες που βγήκαν στους δρόμους ζητούσαν ψωμί, ελευθερία, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Δηλαδή, τα συνθήματα της επανάστασης περιελάμβαναν οικονομικά (ψωμί και κοινωνική δικαιοσύνη) καθώς και πολιτικά (ελευθερία και ανθρώπινη

³⁴⁹ Jean-Pierre Filiu, *The Arab Revolution: Ten Lessons from the Democratic Uprising* (London: Hurst & Company, 2011), 3 και 19-20.

αξιοπρέπεια) αιτήματα. Αλλά το σύνθημα που τράβηξε την προσοχή ήταν, «Ο λαός θέλει την πτώση του καθεστώτος». Υπήρξε όμως μια διαφορά μεταξύ των λεγόμενων Αραβικών Δημοκρατιών (Αίγυπτος, Τυνησία και Υεμένη) και των Μοναρχιών (Ιορδανία και Μαρόκο). Οι λαοί της Αιγύπτου, της Τυνησίας και της Υεμένης ζήτησαν αλλαγή καθεστώτος, ενώ εκείνοι της Ιορδανίας και του Μαρόκου ζήτησαν αλλαγές στο υπάρχον καθεστώς. Φαίνεται ότι οι Μονάρχες απολαμβάναν, εκείνη τη στιγμή, μεγαλύτερη αίσθηση νομιμότητας από ότι οι αυταρχικοί πρόεδροι, στον Αραβικό κόσμο. Επί μέρους δείκτες δείχνουν ότι η χαμηλή μεσαία τάξη, η νεολαία και οι γυναίκες ήταν οι ομάδες του ενεργού πληθυσμού που επλήγησαν περισσότερο από την ανάπτυξη, στην βάση μιας φιλελευθεροποίησης της οικονομίας. Όμως, εξίσου επλήγησαν και συγκεκριμένες γεωγραφικές περιφέρειες, στις οποίες το βιοτικό επίπεδο έπεσε δυσανάλογα. Η νεολαία στον Αραβικό κόσμο την παραμονή των εξεγέρσεων, είχε διευρύνει τους εκπαιδευτικούς της ορίζοντες, αλλά δεν συνέβαινε το ίδιο με τις ευκαιρίες που είχε. Οι μόνες διαθέσιμες θέσεις εργασίας ήταν για εποχικούς, χαμηλά αμειβόμενους εργάτες αγροκτημάτων, θέσεις εργασίας που δεν ενδιέφεραν τους μορφωμένους νέους.³⁵⁰

Η εξέγερση στη Συρία. Οι αραβικές εξεγέρσεις του 2011 προκάλεσαν σοβαρές πολιτικές ανακατατάξεις στην εύθραυστη περιοχή της Μέσης Ανατολής, επηρεάζοντας ολόκληρο τον Αραβικό κόσμο. Οι εξεγέρσεις αυτές, αν και είχαν κοινά αιτήματα στοχεύοντας στην αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων μέσα από μια

³⁵⁰ Hafez Ghanem, *The Arab Spring Five Years Later, Toward Greater Inclusiveness*, Volume 1,

(Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2016), 39-64. Πηγές: **βλέπε** εκθέσεις:

International Labor Organization (2010).

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_145078.pdf

International Labor Organization (2011).

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_150440.pdf

World Bank (2012).

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/492221468136792185/pdf/646650WDR0201200Box364543B00PUBLIC0.pdf>

World Bank (2015).

<https://www.worldbank.org/en/about/annual-report-2015>

διαδικασία εκδημοκρατισμού, δεν είχαν όλες την ίδια εξέλιξη. Οι επικρατούσες συνθήκες σε κάθε χώρα, με επίκεντρο τις σχέσεις πολιτικής εξουσίας και δυνάμεων ασφαλείας, έκριναν την έκβασή τους. Με εξαίρεση την Τυνησία και έως ένα βαθμό και την Αίγυπτο, οι υπόλοιπες εξεγέρσεις μετατράπηκαν σε εμφυλίους πολέμους και στη συνέχεια σε πολέμους δι' αντιπροσώπων, πράγμα που εξηγεί την μεγάλη τους διάρκεια και την μετατροπή τους σε περιφερειακές και ανθρωπιστικές κρίσεις.³⁵¹

Η εξέγερση της Συρίας, η οποία μετατράπηκε σε Εμφύλιο πόλεμο συνεχίζεται για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα και έχει προκαλέσει τόσο βία και καταστροφές, που δεν είναι εύκολο να θυμηθούμε την αρχή της. Την πρώτη εβδομάδα του Μαρτίου του 2011, οι Συριακές δυνάμεις ασφαλείας συνέλαβαν δέκα μαθητές ηλικίας δεκαπέντε ετών και κάτω, στην επαρχιακή πόλη Νταραά. Η σύλληψη ήρθε, αφού οι πράκτορες τους έπιασαν να γράφουν σε έναν τοίχο «Κάτω το καθεστώς», ένα σύνθημα δανεισμένο από την εξέγερση της Αιγύπτου. Τα παιδιά φυλακίστηκαν και ενώ ήταν στη φυλακή, βασανίστηκαν. Για περίπου δύο εβδομάδες οι οικογένειές τους προσπαθούσαν να κερδίσουν την απελευθέρωσή τους. Στη συνέχεια βγήκαν στους δρόμους. Οι δυνάμεις ασφαλείας άνοιξαν πυρ, σκοτώνοντας αρκετούς. Την επόμενη μέρα, η νεκρική πομπή κινητοποίησε 20.000 διαδηλωτές σε μια πόλη 77.000 κατοίκων, οι οποίοι φώναξαν αντικυβερνητικά συνθήματα και επιτέθηκαν σε κυβερνητικά κτίρια. Η κυβέρνηση κατάλαβε αμέσως τη σοβαρότητα των διαδηλώσεων και έστειλε μια αντιπροσωπεία για να συναντηθεί με μέλη της κοινότητας. Η αντιπροσωπεία άκουσε τα παράπονά τους, τα οποία μέχρι τότε είχαν επεκταθεί από τα απαχθέντα παιδιά και τη δολοφονία των γονιών τους σε οικονομικές και πολιτικές απαιτήσεις. Υποσχέθηκε να ενεργήσει για λογαριασμό τους. Λίγο μετά τη συνάντηση, ωστόσο, οι δυνάμεις ασφαλείας δολοφόνησαν δεκαπέντε πιστούς σε ένα τοπικό τζαμί, υπονομεύοντας έτσι την προσπάθεια της αντιπροσωπείας να εκτονώσει την κρίση. Κατά σύμπτωση, την ίδια μέρα που οι γονείς βγήκαν στους δρόμους στη Νταραά, ξέσπασαν διαδηλώσεις στη βόρεια παράκτια πόλη Βανίας. Όπως και στην περίπτωση των διαδηλώσεων της Νταραά, οι διαμαρτυρίες στη Βανίας αρχικά αντανακλούσαν τοπικές ανησυχίες, όπως το ότι το κοσμικό καθεστώς είχε μεταφέρει εκεί δασκάλες που φορούσαν τη συριακή

³⁵¹ Κεφαλά, *Διεθνής πολιτική στη Μέση Ανατολή*, σ. 251.

παραλλαγή του πέπλου (νικάμπ) σε διοικητικές δουλειές. Στη συνέχεια, όπως και οι συμπατριώτες τους στη Νταραά, οι διαδηλωτές επέκτειναν τα αιτήματά τους πάνω σε εθνικά ζητήματα όπως η βαρβαρότητα του καθεστώτος, η απουσία δημοκρατικών θεσμών και η διαφθορά. Οι διαδηλώσεις σύντομα επεκτάθηκαν στην παραλιακή πόλη της Λατάκεια και στη συνέχεια στη Ντούμα, βόρεια της πρωτεύουσας, όπου οι διαδηλωτές εξέπεμψαν παρόμοιες διαμαρτυρίες και αντιμετώπισαν την ίδια βία. Από χωριό σε χωριό και από πόλη σε πόλη οι διαδηλωτές βγήκαν στους δρόμους, προκαλώντας την απάντηση του καθεστώτος. Τελικά, οι διαδηλώσεις έφτασαν στα προάστια της Δαμασκού και στη μεγαλύτερη πόλη της Συρίας, το Χαλέπι. Η Συριακή εξέγερση είχε αρχίσει.³⁵²

Οι αιτίες της εξέγερσης στη Συρία. Στην περίοδο της ανεξαρτησίας μετά την Εντολή, η κινητικότητα των δυσαρεστημένων κοινωνικών τάξεων ανέτρεψε την προϋπάρχουσα τάξη. Από τα απομεινάρια της αναδύθηκε το Κόμμα Μπάαθ, το οποίο κυβερνά τη Συρία από το 1963. Στις δεκαετίες που ακολούθησαν, το Κόμμα Μπάαθ εδραίωσε την κυριαρχία του και τον έλεγχό του πάνω στους κρατικούς θεσμούς και εξελίχθηκε σε ένα αυταρχικό καθεστώς, που κυβέρνησε τη χώρα με συνδυασμό καταστολής και πελατειακών σχέσεων. Η απουσία κάθε μορφής πολιτικών ελευθεριών και οι μαζικές κοινωνικοοικονομικές αλλαγές που επήλθαν κατά τη δεκαετία του 2000 μέσω μιας βαθμιαίας μετάβασης, από τις πολιτικές της εποχής του σοσιαλισμού στις πολιτικές της ελεύθερης αγοράς, έγιναν αφορμή πολιτικής δυσαρέσκειας, η οποία οδήγησε τελικά στις διαδηλώσεις που ξεκίνησαν τον Μάρτιο του 2011. Έως τη δεκαετία του 1990, το μοντέλο του αραβικού σοσιαλισμού είχε εξαντληθεί και το καθεστώς στράφηκε σταδιακά προς την αγορά. Τη στιγμή που ξεκίνησε η εξέγερση, το 2011, η Συρία είχε διανύσει μια δεκαετία δραστικού οικονομικού μετασχηματισμού που είχε προκαλέσει τη ρήξη των οικονομικών δεσμών κράτους και κοινωνίας, οι οποίοι είχαν καθιερωθεί από τη δεκαετία του 1960 έως τη δεκαετία του 1990.

Η Συρία έπαιξε μείζονα περιφερειακό ρόλο κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Η κληρονομιά της ιστορικής εξέλιξης της Συρίας ως κράτους, οι μεταβολές

³⁵² James L. Gelvin, *The New Middle East: What Everyone Needs to Know* (New York: Oxford University Press, 2018), 51-2.

της κοινωνικής της διαστρωμάτωσης και της πολιτικής οικονομίας, καθώς και η μεταβαλλόμενη γεωπολιτική κατάσταση στη Μέση Ανατολή, συνέβαλαν συνολικά στη διαμόρφωση της σημερινής σύγκρουσης. Η ίδια η σύγκρουση προσέθεσε τις δικές της περιπλοκότητες στη συριακή αρένα με την άφιξη ένοπλων ομάδων, όπως το Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και του αλ-Σαμ (ISIS) και την εμφάνιση των κουρδικών κομμάτων της Συρίας ως σημαντικών δυνάμεων του πολέμου. Ο ρόλος των περιφερειακών παραγόντων στην υπόθαλψη της βίας και τη στήριξη του καθεστώτος αλλά και των δυνάμεων των ανταρτών έχει διεθνοποιήσει τη σύρραξη. Η βία, ο κατακερματισμός και ο εκτοπισμός μεταβάλλουν ριζικά τη συριακή κοινωνία.

Η Συρία, όπως και άλλες χώρες της περιοχής, προχώρησε σε μια διαδικασία οικονομικής φιλελευθεροποίησης σαν απάντηση στην οικονομική κρίση που αντιμετώπισε τη δεκαετία του 1980. Ο ρόλος του ιδιωτικού τομέα αυξήθηκε σημαντικά. Η Συριακή κυβέρνηση εφάρμοσε επίσης κάποιες αλλαγές, στις επίσημες δομές του καθεστώτος.³⁵³ Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, σημειώθηκε μια βαθμιαία στροφή μετατόπισης από τα πετρελαϊκά έσοδα σε μια πιο διευρυμένη οικονομία. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις επιταχύνθηκαν τη δεκαετία του 2000 όταν τέθηκαν σε εφαρμογή πολιτικές, οι οποίες θα έστρεφαν την οικονομική δραστηριότητα προς την κατεύθυνση της παροχής υπηρεσιών. Η απομάκρυνση της οικονομικής πολιτικής από τον αγροτικό τομέα, οδήγησε σε σοβαρή περιβαλλοντική υποβάθμιση των αγροτικών περιοχών, συμπεριλαμβανομένης της ξηρασίας, με αποτέλεσμα τη μείωση της παραγωγικότητας και μεταμόρφωσε έτσι την κοινωνική βάση γύρω από την οποία διεξαγόταν η αγροτική δραστηριότητα.³⁵⁴ Η ξηρασία και η κακοδιαχείριση των πόρων, εν μέσω της κλιματικής αλλαγής, αποτέλεσαν κύριους παράγοντες της υποκίνησης των διαδηλώσεων και της πολιτικής αναταραχής.³⁵⁵

Η εξέγερση και ο επακόλουθος πόλεμος στη Συρία, βρίθει από αφηγήσεις στη διεθνή βιβλιογραφία και αρθρογραφία. Σύμφωνα με τον Bassam Haddad, ο βασικός

³⁵³ Volker Perthes, "The Private Sector, Economic Liberalization, and the Prospects of Democratization: The case of Syria and some other Arab countries", στο Ghassan Salame (επιμ.), *Democracy without Democrats? The Renewal of Politics in the Muslim World* (London, New York: I.B. Tauris, 1994), 243-4.

³⁵⁴ Samer N. Abboud, *ΣΥΡΙΑ* (Αθήνα: Gutenberg, 2020), 22-25.

³⁵⁵ Francesca De Chatel, "The Role of Drought and Climate Change in the Syrian Uprising: Untangling the Triggers of the Revolution", *Middle Eastern Studies*, 50, 4, (July 2014), 521-535.

λόγος του αδιεξόδου της αντιπαράθεσης ήταν το γεγονός ότι οι υποστηρικτές του καθεστώτος και οι υποστηρικτές της αντιπολίτευσης, οδηγήθηκαν σε μαξιμαλιστικές θέσεις με τις πολιτικές τους, θέσεις με τις οποίες δεν υπήρχε το παραμικρό περιθώριο συμβιβασμού και κατανόησης. Ό,τι ισοδυναμούσε με πρόσκληση για γόνιμο διάλογο, αντιμετωπίστηκε εν πολλοίς και εσφαλμένα ως σχέδιο στρατηγικής των συνηγόρων του καθεστώτος. Οι υπέρμαχοι της αντιπολίτευσης επέκριναν την συζήτηση γύρω από την οπτική των «δύο πλευρών», υποστηρίζοντας πως ισοδυναμούσε με το βάρβαρο καθεστώς Άσαντ. Σύμφωνα με το επιχείρημα του Haddad, η αντιπαράθεση, ο διάλογος και ο συμβιβασμός δεν είχαν καμία θέση στο πλαίσιο των μαξιμαλιστικών πολιτικών τοποθετήσεων.³⁵⁶ Κάτι το οποίο προκαλεί εντύπωση σε όλους όσοι ασχολούνται με την συριακή σύγκρουση, είναι η περιπλοκότητα της φύσης της σύγκρουσης. Το μεγάλο αδιέξοδο επί μακρόν αλλά και η ανάμειξη ή/και συμμετοχή πολλών παραγόντων (κρατών και μη κρατικών δρώντων), είναι ζητήματα που δεν έχουν εύκολη απάντηση. Το υπόβαθρο των διαδηλώσεων και η αρχική περίοδος των κινητοποιήσεων, οδήγησε κάποιους στο πεδίο της θεωρίας των κοινωνικών κινήματων, προκειμένου να κατανοήσουν την οργάνωση και τις στρατηγικές της πρώιμης περιόδου των κινητοποιήσεων και την μετεξέλιξή τους στην οργάνωση των Επιτροπών Τοπικού Συντονισμού. Με αυτή την θεωρητική προσέγγιση μπορούμε να κατανοήσουμε τους βασικούς παράγοντες που υποδαύλisan τις κινητοποιήσεις, το κοινωνικοοικονομικό τους υπόβαθρο, τον τρόπο που οργάνωσαν και κινητοποίησαν τους διαδηλωτές και τους σημαντικούς ρόλους που διαδραμάτισαν στα αρχικά στάδια της εξέγερσης.³⁵⁷ Άλλες προσεγγίσεις σχετικά με τα αίτια και το υπόβαθρο της εξέγερσης, εστιάζουν στην πολιτική που άσκησε το Μπάαθ επί δεκαετίες απέναντι στον ριζοσπαστικό ισλαμισμό της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, η οποία τελικά το πολέμησε. Ισλαμικές πολιτικές ομάδες, από τις οποίες η Μουσουλμανική Αδελφότητα είναι η πιο σημαντική, αντιπροσώπευαν την ισχυρότερη αντιπολίτευση στην κυρίαρχη δύναμη του Μπάαθ, μετά το πραξικόπημα του 1963. Στην ίδρυσή της,

³⁵⁶ Bassam Haddad, "The debate over Syria has reached a dead end". *The Nation*, 18 October 2016.

<https://www.thenation.com/article/archive/the-debate-over-syria-has-reached-a-dead-end/>

³⁵⁷ Vincent Durac, "Social Movements, Protest Movements and Cross-Ideological Coalitions – the Arab Uprisings Re-appraised", *Democratization*, 22, 2, (Feb. 2015), 239-258. Abboud, *ΣΥΡΙΑ*, 28.

η Συριακή Μουσουλμανική Αδελφότητα προσπάθησε να ενσταλάξει τις ισλαμικές αξίες στην κοινωνία και την πολιτική μέσω της εκπαίδευσης και της ειρηνικής μεταρρύθμισης. Ωστόσο, η συριακή κυβέρνηση, με επικεφαλής τον Χάφεζ αλ-Άσαντ, συνέβαλε στη ριζοσπαστικοποίησή της θέτοντας εκτός νόμου την οργάνωση το 1964 και βοήθησε στην πυροδότηση μιας σειράς απεργιών και μαζικών διαδηλώσεων, οι οποίες τελικά οδήγησαν στην ισλαμική εξέγερση του 1976. Το 1972, συνέβη μια σημαντική διάσπαση στις τάξεις της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, σχετικά με την πολιτική που θα ακολουθούσε, πράγμα το οποίο οδήγησε σε δύο διαφορετικές φατρίες: την πιο ήπια πτέρυγα της Δαμασκού με επικεφαλής τον Ισάμ Ατάρ και την πιο ριζοσπαστική πτέρυγα Χαλεπίου-Χάμα, με επικεφαλής τον Αμπντέλ Φατάχ Αμπού Γκουντά. Τα νεότερα ριζοσπαστικά μέλη της πτέρυγας Χαλέπι-Χάμα, τάχθηκαν υπέρ της συνέχισης της πολιτικής της αντιπαράθεσης με το καθεστώς, ενώ οι ηγέτες της πτέρυγας της Δαμασκού αντιτάχθηκαν σε μια τέτοια πολιτική. Τελικά, η πτέρυγα της Δαμασκού μπόρεσε να κερδίσει την διαμάχη, λόγω μεγαλύτερης βάσης οπαδών και καλύτερης χρηματοδότησης. Η καταπίεση όμως του καθεστώτος, ειδικά η αιματηρή καταστολή της εξέγερσης στη Χάμα το 1982, δημιούργησαν μια ριζοσπαστική πτέρυγα που κράτησε την εχθρότητά της για το καθεστώς και την έθεσε σε κίνηση, όταν δόθηκε η ευκαιρία.³⁵⁸

Επιπλέον, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας την κοινωνικοοικονομική κατάσταση της Συρίας την παραμονή της εξέγερσης και κυρίως, το πώς επηρέασε η ανεργία και η υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου. Πολλοί παράγοντες οδήγησαν στην οικονομική φιλελευθεροποίηση, τη δεκαετία του 1990. Ο ιδιωτικός τομέας έγινε σοβαρός ανταγωνιστής του δημόσιου. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και της Ανατολικής Ευρώπης κατανοήθηκε ως η κατάρρευση της σοσιαλιστικής ιδεολογίας. Μια συνέπεια ήταν η απόρριψη του μαρξιστικού λόγου από τη λογοτεχνία και τα πανεπιστημιακά προγράμματα του καθεστώτος. Γενικότερα, η συριακή οικονομία έγινε πιο συνυφασμένη με τον παγκόσμιο καπιταλισμό. Η καπιταλιστική τάξη που εξαρτιόταν από την παγκόσμια χρηματοδότηση, έγινε ισχυρότερη από τους ντόπιους επιχειρηματίες. Οι συνθήκες των κρατικών υπαλλήλων χειροτέρευαν πολύ γρήγορα

³⁵⁸ Elizabeth O'Bagy, "Jihad in Syria", *Institute for the Study of War*, Middle East Security Report, (1 Sep. 2012), 1-43.

καθώς ο ιδιωτικός τομέας αναδεικνυόταν ως ο νικητής της νεοφιλελεύθερης στροφής. Οι αντιφάσεις έγιναν έντονες στο επίπεδο της ηγεσίας του Μπάαθ. Για να αντιμετωπίσει αυτό το πρόβλημα το καθεστώς, άρχισε να περιθωριοποιεί τον ρόλο του κόμματος σε ορισμένους τομείς. Σε εκείνο το χρονικό σημείο η διαδικασία απο-Μπααθοποίησης στην οικονομία ήταν αναμφισβήτητη. Το ίδιο το κόμμα Μπάαθ, ως τόπος λήψης αποφάσεων και διαβούλευσης, έδωσε τη θέση του στην επιρροή διακεκριμένων επιχειρηματιών. Η άνοδος του Μπασάρ αλ- Άσαντ στην εξουσία ήρθε με την υπόσχεση για πολιτικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Όμως μετά από σύντομο φλερτ με το πρώτο, εφαρμόστηκε μόνο το δεύτερο. Η «Άνοιξη της Δαμασκού», όπως χαρακτηρίστηκε η πρώτη περίοδος του Μπασάρ στην εξουσία, οδήγησε σε πολλαπλασιασμό ανεξάρτητων περιοδικών, πνευματικών φόρουμ και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, με αποκορύφωμα διάφορες δηλώσεις ή μανιφέστα (όπως η «Δήλωση του '99») τα οποία απαιτούσαν περισσότερη ελευθερία έκφρασης, κράτος δικαίου, ανεξάρτητο δικαστικό σώμα και την κατάργηση των ειδικών δικαστηρίων, του στρατιωτικού νόμου και της νομοθεσίας έκτακτης ανάγκης. Τα περισσότερα από τα αιτήματα της κοινωνίας των πολιτών αρχικά εισακούστηκαν, ωστόσο, κανένα δεν απαίτησε την πτώση του καθεστώτος ή έναν ριζικό πολιτικό μετασχηματισμό. Σύντομα, η «Άνοιξη» στράφηκε στον «Χειμώνα», με τη διάσημη συνέντευξη του Μπασάρ που δόθηκε στον Al-Sharq al-Awsat, τον Φεβρουάριο του 2001, σηματοδοτώντας τη μετατόπιση του κυβερνητικού λόγου. Η έκταση της απελευθέρωσης και της υποχώρησης του κράτους στη Συρία βέβαια, δεν ήταν τόσο δραματική όσο αντίστοιχα, στην Αίγυπτο και την Τυνησία. Τον Ιούνιο του 2005, κατά τη διάρκεια του 10^{ου} περιφερειακού συνεδρίου του κόμματος Μπάαθ, ο όρος «κοινωνική οικονομία της αγοράς» εισήχθη ως το νέο οικονομικό μοντέλο για τη Συρία. Αν και η φράση «κοινωνικό» διατηρήθηκε, προφανώς για να σηματοδοτήσει ότι θα παραμείνουν πτυχές του κράτους πρόνοιας, αυτό σηματοδότησε μια αποφασιστική στροφή προς μια οικονομία της αγοράς. Ωστόσο, η εφαρμογή της πολιτικής ήταν περισσότερο «αγοραία» παρά «κοινωνική» και το Συριακό κράτος δεν ήταν σε θέση ή δεν ήθελε να εκτελέσει τον ορθολογικό - τεχνικό ρόλο που απαιτείτο,

για την καθοδήγηση ενός αναπτυξιακού καθεστώτος κοινωνικής πρόνοιας.³⁵⁹ Ασφαλώς, μέσα στις αιτίες της εξέγερσης, υπάρχει και ο παράγοντας των μεταδοτικών επιπτώσεων των πρώτων επιτυχημένων Αραβικών εξεγέρσεων στην Τυνησία και την Αίγυπτο, οι οποίες παρακίνησαν τους Σύριους να εξεγερθούν. Οι διαδηλωτές δεν κινητοποιήθηκαν γύρω από τη θρησκευτική ταυτότητα και αρχικά έδειξαν θεμελιώδη σεβασμό για τη διαφορετικότητα της Συρίας. Η γενιά κάτω των σαράντα ξεκίνησε το κίνημα χωρίς να επενδύει σε μια συγκεκριμένη ιδεολογία, αλλά πάνω σε μια γενεαλογική εμπειρία παραπόνων και συστηματικής αφαίρεσης των δικαιωμάτων από μια διεφθαρμένη, καταπιεστική και μαζικά ένοπλη άρχουσα ελίτ. Οι διαδηλωτές στη Συρία ανέπτυξαν μια *ad hoc* οργανωτική δομή μετά τις πρώτες εβδομάδες, βασισμένη στην τοπική κοινότητα. Ακόμη και όσοι αντιπολιτευόμενοι ήταν εξόριστοι, δημιούργησαν οργανωτικές δομές, με αξιώσεις στην εκπροσώπηση της εξέγερσης. Στις διαδηλώσεις της πρώτης φάσης, μέχρι να εμφανιστεί η πρώτη ένοπλη πτέρυγα της εξέγερσης στα τέλη Ιουλίου του 2011, οι διαδηλωτές φώναζαν συνθήματα υπέρ μιας μη-βίαιης διαμαρτυρίας, όπως συνέβη στην Τυνησία αλλά και στην πλατεία Ταχρίρ, ενώ σε δηλώσεις τους σε ανταποκριτές, νέοι και νέες επικαλούνταν τους Τυνήσιους και τους Αιγύπτιους, ως παράδειγμα για την δική τους εξέγερση.³⁶⁰

Οι ισλαμικές οργανώσεις προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν τις εξελίξεις, αλλά τελικά τον έλεγχο της ένοπλης αντιπολίτευσης απέκτησαν οι τζιχαντιστές οι οποίοι επιθυμούσαν να εγκαθιδρύσουν ένα ισλαμικό κράτος. Το 2014, με εξαίρεση τις περιοχές που ελέγχονταν από τους Κούρδους, το σύνολο της ανατολικής πλευράς της χώρας ήταν υπό τον έλεγχό τους. Παράλληλα όμως, ενεπλάκησαν σε εμφύλιες διαμάχες. Το Ισλαμικό Κράτος ίδρυσε την Τζαμπχάτ αλ-Νούσρα ως παρακλάδι του στέλνοντάς της χρήματα, όπλα και έμπειρους πολεμιστές. Όταν επιχείρησε να εντάξει αυτή την ομάδα σε μια διευρυμένη οργάνωση που θα κάλυπτε τόσο τη Συρία όσο και το Ιράκ, η αλ-Νούσρα αντιστάθηκε υπερασπίζοντας την ανεξαρτησία της και οι δύο

³⁵⁹ Omar S. Dahi & Yasser Munif, "Revolts in Syria: Tracking the Convergence Between Authoritarianism and Neoliberalism", *Journal of Asian and African Studies*, 47, 4, (Aug. 2012), 323-461.

³⁶⁰ Mohja Kahf, "The Syrian Revolution, Then and Now", *A Journal of Social Justice*, 26, 4, (Dec. 2014), 556-563.

οργανώσεις ενεπλάκησαν σε έναν πολύπλοκο ενδοτζιχαντικό εμφύλιο πόλεμο. Τελικά η αλ-Νούσρα μπήκε υπό τη σκέπη της αλ-Κάιντα. Μια άλλη οργάνωση ήταν το Ισλαμικό Μέτωπο, υποστηριζόμενο από την Τουρκία και το Κατάρ. Παρά το γεγονός ότι πρέσβευε την αυστηρή επιβολή της Σαρία, εναντιώθηκε στο Ισλαμικό Κράτος. Οι μη τζιχαντιστικές ομάδες αποτέλεσαν περιφερειακές δυνάμεις της συριακής αντιπολίτευσης. Η κοσμική οργάνωση «Ελεύθερος Συριακός Στρατός», του οποίου η πολιτική πτέρυγα είχε πάρει από τη Δύση το χρίσμα της νέας ηγεσίας της χώρας, περιθωριοποιήθηκε. Όταν το Ισλαμικό Κράτος κατέκτησε την ανατολική πλευρά του Χαλεπίου, μεγάλο μέρος των μαχών είχαν διεξαχθεί υπό την ηγεσία της αλ-Νούσρα και της Αχράμ αλ-Σαμ, ενός κινήματος τύπου αλ Κάιντα. Οι ΗΠΑ υποτίμησαν αρχικά την κατάσταση, πιστεύοντας ότι μόνο οι οργανώσεις που δήλωναν πίστη στην αλ-Κάιντα αποτελούσαν κίνδυνο. Έτσι, παρουσίαζαν μια πιο ευχάριστη εικόνα για τις επιτυχίες τους στον αποκαλούμενο «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας» από ό,τι δικαιολογούσε η κατάσταση. Ο Patrick Cockburn χαρακτηρίζει αυτή την αρχική άποψη ως αφελής και αποπροσανατολιστική. Σε μεταγενέστερο χρόνο κατάλαβαν οι ΗΠΑ ότι χωρίς καμιά εξαίρεση, όλες αυτές οι οργανώσεις εξέφραζαν τον ενθουσιασμό τους για τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου.³⁶¹

Ο σουνιτικός άξονας, ασπίδα των ΗΠΑ. Η τοπική γεωγραφική κατάσταση ίσως εξηγεί κάποιες πτυχές των αιτιών της εξέγερσης που κατέληξε σε σφοδρή σύγκρουση, δηλαδή η αλληλεπίδραση μεταξύ εγχώριας και περιφερειακής πολιτικής και συνάμα ο διεισδυτικός ρόλος των περιφερειακών παραγόντων στη Συρία. Οι γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί και οι μετασχηματισμοί του περιφερειακού συστήματος της Μέσης Ανατολής, μετά την εισβολή και κατοχή των ΗΠΑ στο Ιράκ το 2003, ενέτειναν τον γεωπολιτικό ανταγωνισμό μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας, του Ιράν και των αντίστοιχων συμμάχων τους. Αυτός ο ανταγωνισμός εκδηλώθηκε σε τρία πεδία: α) το Ιράκ, β) το Λίβανο και γ) τη Δυτική Όχθη και τη Λωρίδα της Γάζας. Οι επιπτώσεις των λαϊκών εξεγέρσεων στη γεωπολιτική της περιοχής ήταν σοβαρές. Η Συρία, ήταν στο επίκεντρο της σχεδιαζόμενης στρατηγικής της Σαουδικής Αραβίας για τον περιορισμό της αυξανόμενης επιρροής του Ιράν στην περιοχή. Όπως η Ουάσιγκτον, έτσι και το Ριάντ, θεωρούσαν τη Δαμασκό ως τον ομφάλιο λώρο που συνδέει την

³⁶¹ Cockburn, *Η επιστροφή των τζιχαντιστών*, 76-80.

Τεχεράνη με τη Χεζμπολλάχ και τη Χαμάς και τη γέφυρα, η οποία επιτρέπει στο Ιράν να προβάλλει την πολιτική του ισχύ στην περιοχή, αλλά και τις υλικές του δυνατότητες κατά μήκος των συνόρων του Ισραήλ. Επιπλέον, η συμμαχία του Ιράν με τη Συρία παρείχε πολιτική κάλυψη στην Τεχεράνη, όσον αφορά την αυξανόμενη επιρροή και την ανάμειξή της, σε αυτό που το Ριάντ θεωρούσε ως κατά τα άλλα, αυστηρά αραβικές υποθέσεις.³⁶²

Οι θεωρήσεις και οι αντίστοιχες προσεγγίσεις για τα αίτια του πολέμου στη Συρία είναι ποικίλες και έχουν να κάνουν ακριβώς με αυτή την περιπλοκότητα, αλλά και την ρευστότητα που παρατηρείται κατά τη διάρκεια της διένεξης. Ακόμα μια ερμηνεία, περιγράφει την πολυπλοκότητα της συριακής κρίσης ως προερχόμενη από δύο ταυτόχρονες συμβολές: μια ιδεολογική και μια γεωπολιτική. Εδώ υποστηρίζεται ότι, για να πετύχει το σχέδιο ήταν απαραίτητο να καταστραφεί ο ιστός της συριακής κοινωνίας με την απαξίωση του συριακού και του αραβικού εθνικισμού, αλλά και του μετριοπαθούς ισλαμισμού, μέσω της υποστήριξης και προώθησης του σεχταρισμού, του εθνοτισμού και του ισλαμικού φονταμενταλισμού. Έτσι ώστε να επιτευχθεί τελικά η επιθυμητή αναδιάταξη, υπό τη σημαία της ανθρωπιστικής παρέμβασης. Η πορεία δράσης, την οποία υιοθέτησε η αντιπολίτευση που βρισκόταν στο εξωτερικό, δεν ευθυγραμμίστηκε με μια επανάσταση προς το συμφέρον του λαού της Συρίας. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, οι χορηγοί του σχεδίου ανέπτυξαν την παρέμβαση του ριζοσπαστικού ισλαμισμού, ως καταλυτικό παράγοντα για την καταστροφή της Συρίας, χωρίς να φαίνεται ότι υποστηρίζουν την τρομοκρατία ώστε να επιτευχθεί η αλλαγή καθεστώτος στη Συρία. Οι χαμένοι είναι ο συριακός λαός, οι υποδομές του, η ενότητά του αλλά και πολλές αθώες ζωές.³⁶³

Ένα από τα καθοριστικά χαρακτηριστικά της Μέσης Ανατολής των τελευταίων ετών ήταν η επιδείνωση της κρίσης μεταξύ του Ιράν και της Σαουδικής Αραβίας και οι προσπάθειες των δύο πλευρών να εδραιώσουν περιφερειακούς συνασπισμούς, προκειμένου να αυξήσουν την περιφερειακή επιρροή τους. Κατά την τελευταία

³⁶² Bassel F. Salloukh, "The Arab Uprisings and the Geopolitics of the Middle East", *The International Spectator*, 48, 2, (June 2013), 32–46.

³⁶³ Khaldoun Khashanah, "The Syrian Crisis: a systemic framework", *Contemporary Arab Affairs*, 7, 1, (Jan.2014), 1-21.

εικοσαετία, η περιοχή έγινε τόπος δραματικών εξελίξεων, οι οποίες προκλήθηκαν τόσο από ενδογενείς όσο και από εξωγενείς παράγοντες, ενώ διαμορφώθηκε ο άξονας της Σαουδικής Αραβίας και των Σουνιτών (με τη συμμετοχή και του Ισραήλ), ως αντίπαλο δέος του σιιτικού άξονα, υπό την ηγεσία του Ιράν. Από τη μία πλευρά, η Μέση Ανατολή γνώρισε την κατάρρευση σταθερών αλλά καταπιεστικών καθεστώτων, ως αποτέλεσμα της συσσωρευμένης απογοήτευσης των πληθυσμών τους. Παράλληλα, η αποτυχία του κοσμικού παναραβισμού, άνοιξε το δρόμο για την άνοδο του πολιτικού Ισλάμ και την επιστροφή της θρησκείας στην πολιτική αρένα της περιοχής. Η ενίσχυση του σουνιτικού άξονα, ο οποίος δεν διέθετε ένα παγκοσμίως αναγνωρισμένο πνευματικό-θρησκευτικό κέντρο (όπως είναι το Ιράν για τους Σίιτες), επέτρεψε την ανάπτυξη μιας σειράς ακραίων Σουνιτικών ομάδων, οι οποίες εκμεταλλεύτηκαν την αποσύνθεση ορισμένων κρατικών οντοτήτων αλλά έφτασαν στο σημείο να πολεμούν μεταξύ τους. Από την άλλη, η αμερικανική εισβολή στο Ιράκ, η βίαιη απομάκρυνση του σουνιτικού καθεστώτος του Σαντάμ Χουσεΐν και η άνοδος της σιιτικής πλειοψηφίας, οδήγησαν στο πρώτο σιιτικό καθεστώς σε Αραβική χώρα και άνοιξαν το δρόμο για την είσοδο του Ιράν στο Ιράκ. Έτσι, σχηματίστηκε η «σιιτική ημισέληνος», που περιλαμβάνει το Ιράν, το Ιράκ, τη Συρία και το Λίβανο μέσω της Χεζμπολλάχ. Ο πόλεμος στην Υεμένη, στον οποίο το Ιράν βοήθησε τους Σίιτες συμμάχους του, τους Χούτι, ενίσχυσε την εικόνα της εξάπλωσης της ιρανικής επιρροής από τον Κόλπο και τα στενά του Ορμούζ μέχρι το στενό Mandeb και την Ερυθρά Θάλασσα.³⁶⁴

Όλες αυτές οι ερμηνείες και προσεγγίσεις της συριακής διένεξης, παρουσιάζουν εξαιρετικά μεγάλο ενδιαφέρον, αφού μόνο με τον συνυπολογισμό όλων αυτών των αιτιών μπορούμε να οδηγηθούμε σε κάποια ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με τη φύση της εξέγερσης στη Συρία αλλά και του επακόλουθου Εμφυλίου. Σίγουρα υπάρχουν σημεία που δεν μπορούν να προσεγγιστούν εύκολα, αφού όπως θα δούμε και στη συνέχεια, οι δρώντες που αναμιχθήκαν στην σύγκρουση, από τον Μάρτιο του 2011 που ξεκίνησε η εξέγερση

³⁶⁴ Sima Shine, "The Sunni and Shiite Axes in the Middle East.", στο Shlomo Brom & Anat Kurz, (επιμ.), *Strategic Survey for Israel 2016-2017* (Tel-Aviv: Institute for National Security Studies, 2016), 141-8.

έως και τον Ιούνιο του 2014 που ανακηρύσσεται το Χαλιφάτο, είναι πολυάριθμοι και οι συμμαχίες αναδιαμορφώνονται συνεχώς.

Η μετατροπή της εξέγερσης σε Εμφύλιο Πόλεμο. Εάν κατέρρεε το καθεστώς Άσαντ, οι Αλαουίτες, οι οποίοι αποτελούν περίπου το 12% του πληθυσμού, θα είχαν εκτεθεί στον θάνατο και τον αφανισμό, όχι μόνο επειδή είναι «άπιστοι», αλλά και ως εκδίκηση για την κατασκευή και την υποστήριξη ενός τερατώδους πολιτικού συστήματος. Κανείς δεν ξέρει τι θα συνέβαινε στις υπόλοιπες μειονότητες του έθνους, τους Χριστιανούς, τους Κούρδους και τους Δρούζους.³⁶⁵

Ύστερα από τα γεγονότα στη Νταραά, ξέσπασαν διαδηλώσεις σε ολόκληρη τη Συρία. Η απάντηση του καθεστώτος ήταν στυγνή βία. Πολλοί ειρηνικοί διαδηλωτές και πολιτικοί ακτιβιστές δολοφονήθηκαν από στρατιώτες, αστυνομικούς, άνδρες της μυστικής αστυνομίας (Mukhabarat) και πολιτοφύλακες. Χιλιάδες συνελήφθησαν και συγκεντρώθηκαν σε φυλακές ασφαλείας. Όπως αναφέρει η διεθνής οργάνωση για τα ανθρώπινα δικαιώματα Human Rights Watch, η μυστική αστυνομία χρησιμοποίησε μεσαιωνικά βασανιστήρια, ανεξαρτήτως ηλικίας ή φύλου. Καταγγέλλθηκαν βιασμοί γυναικών και νεαρών κοριτσιών από τη *Shabiha*, μια παραστρατιωτική ομάδα πιστών του Άσαντ. Η κρατική τρομοκρατία που εξαπολύθηκε, ριζοσπαστικοποίησε έντονα πολλούς Σουνίτες και τους έστρεψε στον εξτρεμισμό.³⁶⁶

Οι διεθνείς αντιδράσεις όμως, έπεισαν τον Άσαντ να μεταβάλει την πολιτική του και προχώρησε στην άρση του στρατιωτικού νόμου μετά από 48 χρόνια, ενώ η κυβέρνηση παραιτήθηκε. Ταυτόχρονα ανέλαβε προσωπική δέσμευση για την εισαγωγή μεταρρυθμίσεων. Την 18η Μαΐου 2011, ο τότε Αμερικανός πρόεδρος Μπαράκ Ομπάμα υπέγραψε απόφαση με την οποία έθετε κυρώσεις κατά του Σύρου ομολόγου του. Την 23η Μαΐου οι υπουργοί εξωτερικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμφώνησαν να καταχωρήσουν τον Άσαντ και εννέα αξιωματούχους του σε μια λίστα απαγορεύσεως επισκέψεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς και να παγώσουν τα όποια περιουσιακά στοιχεία τους. Την 20η Ιούνη, ο Σύρος πρόεδρος υποσχέθηκε να

³⁶⁵ Michael J. Totten, David Schenker & Hussain Abdul-Hussain, "Arab Spring or Islamist Winter? Three Views", *World Affairs*, 174, 5, (January/February 2012), 23-42.

³⁶⁶ Michael Weiss & Hassan Hassan, *ISIS, inside the Army of Terror* (New York: Regan Arts, 2015), 132-5.

προχωρήσει σε εκλογές. Επίσης προέτρεψε τους πρόσφυγες να επιστρέψουν στη Συρία από την Τουρκία όπου είχαν καταφύγει, διαβεβαιώνοντας ότι θα παραχωρούσε αμνηστία και κατηγορώντας έναν μικρό αριθμό σαμποτέρ για την όλη αναταραχή που προκλήθηκε. Η συριακή αντιπολίτευση όμως δεν πείστηκε και άρχισε να οργανώνει στρατιωτικά τμήματα, συγκροτώντας τις πρώτες μονάδες του *Ελεύθερου Συριακού Στρατού*. Οι μεγάλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης προώθησαν ψήφισμα κατά της Συρίας στο Σ.Α. του ΟΗΕ, το οποίο όμως δεν υιοθετήθηκε λόγω της αντίδρασης της Κίνας και της Ρωσίας. Ο Άσαντ απείλησε ότι, στην περίπτωση που η Δύση επιχειρούσε στρατιωτική επίθεση στη χώρα του, τότε η Συρία θα επιτίθετο στο Ισραήλ. Στις 2 Οκτωβρίου 2011, διάφορες ομάδες της αντιπολίτευσης συγκρότησαν το «Συριακό Εθνικό Συμβούλιο» στην Κωνσταντινούπολη, με σκοπό να ανατρέψουν τον Άσαντ τους προσεχείς μήνες. Το Νοέμβριο, πολίτες και λιποτάκτες του στρατού είχαν σχηματίσει πλέον μάχιμες μονάδες οι οποίες ενώθηκαν υπό τη σημαία του *Ελεύθερου Συριακού Στρατού*. Ωστόσο, από το πολιτικό σκέλος του στρατού αυτού, έλειπε μία οργανωμένη ηγεσία. Η συριακή αντιπολίτευση είναι ένα πολυσύνθετο μόρφωμα, που περιλαμβάνει στις τάξεις της διάφορες πολιτικές, θρησκευτικές και ένοπλες οργανώσεις. Η κυρίαρχη συνιστώσα του *Συριακού Εθνικού συμβουλίου* που συγκροτήθηκε, ήταν οι *Αδελφοί Μουσουλμάνοι* της Συρίας, οι οποίοι συνδέονται με εκείνους της Αιγύπτου. Ο *Ελεύθερος Συριακός Στρατός*, ένα συνονθύλευμα ένοπλων ομάδων χαμηλή συνοχής με φατριαστικά χαρακτηριστικά, υπάγεται στο *Συριακό Εθνικό Συμβούλιο* αλλά δεν ελέγχεται από αυτό. Κοινός στόχος όλων των επιμέρους ομάδων ήταν η ανατροπή του Άσαντ, αλλά πέρα αυτού δεν υπήρχε μία ενιαία πολιτική γραμμή, ούτε κάποια ενιαία στρατηγική στις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Κατά τον Νοέμβρη του 2011 ο *Αραβικός Σύνδεσμος* απέβαλε τη Συρία από τους κόλπους του και απείλησε την κυβέρνηση της με σοβαρές κυρώσεις. Η Δαμασκός απέρριψε το τελεσίγραφο του *Συνδέσμου*, τον οποίο κατηγόρησε για οικονομικό πόλεμο. Λίγες μέρες αργότερα, οικονομικές κυρώσεις εις βάρος του καθεστώτος ανακοίνωσε η κυβέρνηση της Τουρκίας, ενώ νέες κυρώσεις επέβαλαν οι Ηνωμένες Πολιτείες μαζί με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τέλος, ο ΟΗΕ, κατηγόρησε τις δυνάμεις του Άσαντ για διάπραξη εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Πάντως οι κυβερνητικές δυνάμεις δεν ήταν οι μόνες που διέπρατταν εγκλήματα. Η εξεταστική επιτροπή του ΟΗΕ σε έκθεσή της τον

Φεβρουάριο του 2012, έκανε λόγο για παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως βασανιστήρια, απαγωγές και παράνομη κράτηση, αλλά και εκτελέσεις αμάχων, στρατιωτών και ανδρών της εθνοφυλακής, καθώς και απαγωγές Ιρανών υπηκόων, από μονάδες των «μετριοπαθών ανταρτών». Ο Σύρος πρόεδρος τόνισε σε συνέντευξή του στο αμερικανικό δίκτυο ABC ότι δεν είχε δώσει εντολή για αληθινά πυρά κατά διαδηλωτών σημειώνοντας ότι η πλειοψηφία των νεκρών από τις δυνάμεις ασφαλείας ήταν υποστηρικτές του καθεστώτος και όχι εναντίον του. Λίγο μετά, αποδέχτηκε την αποστολή παρατηρητών του *Αραβικού Συνδέσμου* για να επιβλέψουν την εφαρμογή του σχεδίου του προς τερματισμό της κρίσης και τέλος προχώρησε στη χορήγηση αμνηστίας, τον Ιανουάριο του 2012. Αρνήθηκε όμως, κατηγορηματικά, να συναινέσει στον σχηματισμό κυβέρνησης Εθνικής ενότητας. Η άρνηση αυτή έδωσε το πρόσχημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση για επιβολή νέων κυρώσεων. Το Φεβρουάριο του 2012 η Ρωσία, έκανε για πρώτη φορά την εμφάνισή της στην κρίση, μέσω της επίσκεψής του υπουργού εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ στη Δαμασκό. Η αμερικανική απάντηση, δια στόματος του τότε προέδρου Ομπάμα ήταν να απευθυνθεί στον Άσαντ με τις λέξεις, «να σταματήσει αμέσως τις δολοφονίες και τα εγκλήματα εναντίον του λαού του, να εγκαταλείψει την εξουσία και να επιτρέψει την άμεση δημιουργία μιας δημοκρατικής μετάβασης», ενώ ταυτόχρονα τον κατηγορήσε ότι «δολοφονεί αθώους». Τον επόμενο μήνα, ο Άσαντ, αποδέχτηκε την πρόταση του τότε Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Κόφι Ανάν, για τερματισμό της κρίσης. Δυστυχώς όμως, αυτή δεν εφαρμόστηκε ποτέ και οι συγκρούσεις συνεχίστηκαν. Η αντιπολίτευση άρχισε να ενισχύεται όλο και περισσότερο σε όπλα και άνδρες, ενώ τότε έκανε την εμφάνισή της και η Ισλαμιστική πτέρυγα. Κατά το Μάρτιο του 2012, η αντιπολίτευση συγκρότησε μία προσωρινή κυβέρνηση, εκπρόσωποι της οποίας προσκλήθηκαν για να καταλάβουν την έδρα της Συρίας στον *Αραβικό Σύνδεσμο* την 28η Μαρτίου 2013. Ο συνασπισμός της αντιπολίτευσης αναγνωρίστηκε ως ο μοναδικός εκπρόσωπος του συριακού λαού από αρκετές χώρες όπως, οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Γαλλία, η Ισπανία, η Ιταλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, το Κατάρ, η Σαουδική Αραβία και η Τουρκία. Παρόλα αυτά, ο Άσαντ επανεξελέγη πρόεδρος της χώρας με ποσοστό 88,7%, στις εκλογές που διεξήχθησαν την 3η Ιουνίου του 2014, οι οποίες όμως χαρακτηρίστηκαν ως «παρωδία» από τον Διεθνή παράγοντα, ακριβώς γιατί διεξήχθησαν σε περιοχές υπό κυβερνητικό έλεγχο και ενώ ήδη εκατομμύρια Σύριοι

ζούσαν στις γύρω χώρες ως πρόσφυγες.³⁶⁷ Νωρίτερα είχε καταφέρει να αποφύγει τη στρατιωτική κατάρρευση, λαμβάνοντας στρατιωτική ενίσχυση από το Ιράν και τη Χεζμπολλάχ. Η απάντηση, ήρθε από τους τζιχαντιστές με την ανακήρυξη, στις 29 Ιουνίου, του «Ισλαμικού Κράτους του Ιράκ και του Λεβάντε». Το Ισλαμικό Κράτος άρχισε να αντιμάχεται τους Σύριους αντικαθεστωτικούς ενώ σταδιακά άρχισε να αυξάνει την επιρροή του στους κόλπους τους. Το τελευταίο γεγονός ήταν που ώθησε το Λονδίνο και την Ουάσιγκτον να σταματήσουν την ενίσχυση των αντικαθεστωτικών, διότι μέρος αυτής της βοήθειας κατέληγε στα χέρια των τζιχαντιστών. Την 8η Αυγούστου 2014, ο πρόεδρος Ομπάμα, ενέκρινε αεροπορικούς βομβαρδισμούς κατά των τζιχαντιστών οι οποίοι συχνά χρησιμοποιούσαν ως βάση εξόρμησης τους την Τουρκία. Μάλιστα, την 11η Σεπτεμβρίου σε διάγγελμά του, ανήγγειλε τη στρατηγική του για την οριστική συντριβή των φανατικών ισλαμιστών, προφανώς σε συνέχεια της ανακοίνωσης του αμερικανικού πενταγώνου περί της ολοκλήρωσης της καταστροφής του χημικού οπλοστασίου της Συρίας, στις 19 Αυγούστου 2014. Η ραγδαία προέλαση των τζιχαντιστών και η από μέρους τους κατάληψη ενός μεγάλου μέρους της ανατολικής Συρίας, το οποίο ενοποίησαν με αυτό του δυτικού Ιράκ που ήδη ήλεγχαν, δημιούργησε νέα δεδομένα. Οι τζιχαντιστές ίδρυσαν το δικό τους Ισλαμικό Κράτος, στο οποίο ανέπτυξαν δομές και επέβαλαν τον Ισλαμικό νόμο, στην πιο σκληρή μορφή του.³⁶⁸

Το Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και της Συρίας (ISIS). Στις αρχές Ιουνίου 2014, μια ομάδα τζιχαντιστών κατέλαβε την πόλη της Μοσούλης στο Ιράκ. Η ομάδα αυτή ήταν το *Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και της Συρίας* (ISIS), με ηγέτη τον **Αμπού Μπακρ αλ-Μπαγντάντι**.³⁶⁹ Το ISIS δεν εμφανίστηκε ξαφνικά ως οργάνωση αλλά είχε

³⁶⁷ "Arab League criticizes Syrian election plan", *Reuters Staff*, 22 April 2014.

<https://www.reuters.com/article/idUSBREA3LOUX20140422?irpc=932>

³⁶⁸ Τσαρλς Γκλας, *Η Συρία Φλέγεται: Το Ισλαμικό Κράτος και ο Θάνατος της Αραβικής Άνοιξης* (Αθήνα: Διάμετρος, 2016), 1-11. Ιωάννης Σ. Παπαφλωράτος, *Το Συριακό Ζήτημα (2011-2020)*, (Αθήνα: Εργαστήριο Ισλαμικού Δικαίου και Αραβοϊσλαμικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών, ΛΕΙΜΩΝ, 2020), 40-45.

³⁶⁹ Το πραγματικό του όνομα είναι Αουάντ Ιμπραχίμ Άλι αλ-Μπάντρι αλ-Σάμαραϊ και ο κανονικός τίτλος είναι «Islamic State of Iraq and Levant». Η λέξη «Levant», στα αραβικά «bilad al-sham», αναφέρεται στη γεωγραφική και πολιτιστική περιοχή της ανατολικής Μεσογείου, η οποία

ξεκινήσει από τον Οκτώβριο του 2006. Τότε, στο κατεχόμενο Ιράκ, πολλές ισλαμιστικές ομάδες, με προεξέχουσα την *αλ-Κάιντα του Ιράκ*, συνενώθηκαν και ίδρυσαν το *Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ* (ΙΚΙ) υπό την ηγεσία του Αμπού Μούσαμπ αλ-Ζαρκάουι, ο οποίος είχε αναδειχθεί στη μάχη της πολιορκίας της Φαλούτζα. Ο Ζαρκάουι, ένας Ιορδανός Παλαιστινιακής καταγωγής, είχε βρεθεί στο Αφγανιστάν μετά την αποχώρηση των Σοβιετικών, το 1989. Επειδή όμως όταν έφτασε ήταν αργά για να πολεμήσει, επέστρεψε στην Ιορδανία όπου επιχείρησε να στραφεί προς την τρομοκρατία. Απέτυχε και φυλακίστηκε. Όταν αποφυλακίστηκε, ξαναπήγε στο Αφγανιστάν το 1999, για να συγκεντρώσει χρήματα και να βρει υποστηρικτές για τον σκοπό της τζιχάντ. Στην Κανταχάρ, ζήτησε ακρόαση από τους επικεφαλής της αλ-Κάιντα, ερχόμενος σε επαφή με τον υπεύθυνο της οργάνωσης, πρώην συνταγματάρχη των ειδικών δυνάμεων του Αιγυπτιακού στρατού, Σαΐφ αλ-Αντλ. Ο Σαΐφ, δεν επικοινωνήσε σύντομα με τον Αμπού Μούσαμπ και έβαλε να τον παρακολουθούν. Οι αναφορές έλεγαν για έναν ασταθή χαρακτήρα, με ακραίες απόψεις. Αντιπαθούσε τους Σιίτες και μάλιστα πίστευε ότι το Ιράν συνεργάζεται με την Δύση, για να καταπιέζει τους Σουνίτες. Παρά τις προβληματικές αναφορές, ο Σαΐφ, πρότεινε στους ανωτέρους του να τον στρατολογήσουν, επειδή είχαν ελάχιστους Ιορδανούς και Παλαιστίνιους συμμάχους. Όμως, δεν τον στρατολόγησαν ως μέλος της αλ-Κάιντα, αλλά δέχτηκαν η ομάδα του να συνεργάζεται μαζί τους, για την επίτευξη των κοινών τους στόχων. Στην πόλη Χεράτ στο βορειοδυτικό Αφγανιστάν, δημιουργήθηκε ένα στρατόπεδο εκπαίδευσης υπό την ηγεσία του Ζαρκάουι, όπου σύντομα κατέφθασαν Σύριοι, Ιορδανοί, Παλαιστίνιοι, Λιβανέζοι και Ιρακινοί. Ο Ζαρκάουι, ήρθε επίσης σε επαφή με την κουρδική οργάνωση «Ανσάρ αλ Ισλάμ», στο βόρειο Ιράκ. Μετά την πτώση των Ταλιμπάν, ο Ζαρκάουι και ο Σαΐφ διέφυγαν από το Αφγανιστάν στο Ιράν και από εκεί στο Ιράκ, όπου η εμφάνιση και η διάλεκτός τους θα τους βοηθούσε να αναμειχθούν με το ντόπιο πληθυσμό. Περίμεναν ότι μετά το Αφγανιστάν, οι Αμερικάνοι θα εισέβαλαν στο Ιράκ, αργά ή γρήγορα, ώστε να ανατρέψουν το καθεστώς. Ο Σαΐφ θυμάται ότι στις συζητήσεις τους

συμπεριλαμβάνει σήμερα την Κύπρο, το Ισραήλ, την Ιορδανία, το Λίβανο, τη Συρία και την επαρχία Χατάϊ της Τουρκίας

κατέληγαν πως, «ήταν απαραίτητο για εμάς να παίξουμε πρωταγωνιστικό ρόλο στη σύγκρουση αλλά και στην αντίσταση. Αυτή ήταν η ιστορική μας ευκαιρία...να εγκαθιδρύσουμε το κράτος του Ισλάμ, το οποίο θα έπαιζε τον σημαντικότερο ρόλο στη εξάλειψη της αδικίας και στην έλευση της αλήθειας σε αυτόν τον κόσμο, με την άδεια του Θεού. Ήμουν σύμφωνος με την ανάλυση του αδερφού Αμπού Μούσαμπ, επί του θέματος αυτού». Ο Σαΐφ πίστευε, ότι το «Ισλαμικό Κράτος του Χαλιφάτου» θα προέκυπτε από το ισλαμικό εμιράτο που είχαν ιδρύσει οι Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν. Όμως η Αμερικάνικη εισβολή το 2001, ήταν το τέλος αυτού του ονείρου. Το Ιράκ αποτελούσε μια δεύτερη ευκαιρία. Το 2002 και στις αρχές του 2003, ο Ζαρκάουι άρχισε να οικοδομεί το μυστικό του δίκτυο στο Ιράκ. Όταν τον Μάρτιο του 2003 εισέβαλαν οι Αμερικανοί, οι πυρήνες του Ζαρκάουι στη Βαγδάτη ήταν έτοιμοι να τους αντιμετωπίσουν. Μέχρι τον Ιούνιο, είχε φτάσει και ο ίδιος ο Ζαρκάουι. Μέχρι το τέλος Αυγούστου η νέα του οργάνωση «Μονοθεϊσμός και Τζιχάντ», είχε βομβαρδίσει την πρεσβεία της Ιορδανίας, την έδρα του ΟΗΕ στη Βαγδάτη και το τζαμί του Ιμάμη Αλή, έναν από τους πιο ιερούς τόπους λατρείας των Σιιτών. Η άμεση αποχώρηση των Ηνωμένων Εθνών και η κλιμακούμενη οργή της σιιτικής πλειοψηφίας του Ιράκ, σηματοδότησαν την έναρξη ενός αιματηρού θρησκευτικού εμφυλίου πολέμου. Η ομάδα του Ζαρκάουι είχε σχεδιάσει τις επιθέσεις με τη βοήθεια πρώην αξιωματούχων ασφαλείας της κυβέρνησης του Σαντάμ Χουσεΐν. Με την επικράτηση των Αμερικανών παραγκωνίστηκαν, όπως και πολλοί άλλοι Σουνίτες, οι οποίοι φοβόντουσαν τα αντίποινα από τη σιιτική πλειοψηφία, η οποία είχε ζήσει για χρόνια υπό τον ζυγό του Σαντάμ και της σουνιτικής μειοψηφίας του Ιράκ. Έτσι, οι Σουνίτες τζιχαντιστές και οι Άραβες εθνικιστές του Σαντάμ, παραμέρισαν τις διαφορές τους και ενώθηκαν απέναντι στον κοινό εχθρό: τους Αμερικανούς και την πλειοψηφία των Σιιτών, οι οποίοι θα επωφελούνταν από την κατοχή.³⁷⁰

Μία από τις ομάδες που προσχώρησαν στο ΙΚΙ ήταν το *Συμβούλιο των Ιερών Πολεμιστών (Mujahedeen Shura Council)*, ηγέτης του οποίου ήταν ο **Αμπού Ομάρ αλ-Μπαγντάντι**. Όταν πέθανε ο Ζαρκάουι, ο Αμπού Ομάρ ανέλαβε την ηγεσία του ΙΚΙ μέχρι τον Απρίλιο του 2010 όποτε και σκοτώθηκε από τον Ιρακινό στρατό. Τον

³⁷⁰ William McCants, *ISIS, Η αποκάλυψη: Η ιστορία, η στρατηγική και το όραμα για την ημέρα της κρίσης του ισλαμικού Κράτους* (Αθήνα: Πεδίο, 2016), 23-26.

διαδέχθηκε ο μετέπειτα ηγέτης του ISIS, ο Αμπού Μπακρ αλ-Μπαγντάντι. Ο Αμπού Μπακρ γεννήθηκε το 1971 και σπούδασε στο Ισλαμικό Πανεπιστήμιο της Βαγδάτης, όπου απέκτησε πτυχίο και διδακτορικό στο Ισλαμικό Δίκαιο. Ξεκίνησε την καριέρα του ως ιεροκήρυκας του Σαλαφισμού, της υπερσυντηρητικής θεολογικής σχολής σκέψης του σουνιτικού Ισλάμ. Μετά την εισβολή των ΗΠΑ στο Ιράκ το 2003, ο Μπαγντάντι ηγήθηκε μιας ανταρτικής ομάδας Σουνιτών ισλαμιστών, εναντίον των αμερικανικών στρατευμάτων και έτσι άρχισε σταδιακά η ανέλιξη του στην ηγεσία του ISIS. Βασικό όραμα του αλ-Μπαγντάντι ήταν η επανίδρυση του Ισλαμικού Χαλιφάτου, της μορφής δηλαδή κρατικής οργάνωσης που δέσποζε στον Αραβο-Ισλαμικό χώρο. Η εξέγερση στη Συρία, του προσέφερε την ευκαιρία να κάνει πραγματικότητα το όραμά του. Ο Μπαγντάντι έστειλε μουτζαχεντίν συριακής καταγωγής, υπό την αιγίδα του Αμπού Μοχάμαντ αλ-Γκιουλάνι, καθώς και Ιρακινούς συμβούλους για να διεξάγουν ανταρτοπόλεμο. Τελικά, τον Ιανουάριο του 2012, ίδρυσε μαζί με τον Γκιουλάνι την αντιστασιακή ισλαμική οργάνωση, *Μέτωπο για την Προστασία του Λαού της Μείζονος Συρίας* (Jabhat al-Nusra). Αρχικά, πιο μετριοπαθείς Σύριοι αντάρτες υποδέχθηκαν ευνοϊκά τους έμπειρους μουτζαχεντίν μαχητές. Αλλά το ΙΚΙ αποξένωσε πολλούς αντάρτες και πολίτες της Συρίας με την κτηνωδία του και τις προσπάθειες του να επιβάλει τη δική του αυστηρή ερμηνεία του Ισλάμ. Ο Μπαγντάντι πίστευε ότι έπρεπε να ανακηρυχθεί αμέσως το Χαλιφάτο με τον Εμίρη του, ως τη μόνη πηγή της εξουσίας. Όλοι οι μουτζαχεντίν θα έπρεπε να ορκιστούν πίστη σε αυτό, είτε αυτοί είναι Σύριοι είτε όχι, αλλιώς θα θεωρούνταν αποστάτες. Οι ιμάμηδες του Χαλιφάτου θα αντικαθιστούσαν τους τοπικούς ιεροκήρυκες σε όλα τα τζαμιά της χώρας.

Ο Γκιουλάνι απέρριψε όμως τις αξιώσεις αυτές του Μπαγντάντι και έτσι, τον Απρίλιο του 2013, ο Μπαγντάντι ανακοίνωσε τη διάλυση της αλ-Νούσρα και την συγχώνευση της μαζί με το ΙΚΙ, σε μια νέα οργάνωση με τίτλο το «Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και της Συρίας» (ISIS). Ο Γκιουλάνι αντιτάχθηκε και ορκίστηκε αφοσίωση στον Αϊμάν αλ-Ζαουάχρι, τον διάδοχο του Μπιν Λάντεν στην ηγεσία της αλ-Κάιντα, ο οποίος δύο μήνες αργότερα ακύρωσε τη συγχώνευση των δύο οργανώσεων, ορίζοντας την αλ-Νούσρα ως επίσημο αντιπρόσωπό του στη Συρία. Η διένεξη συνεχίστηκε μέχρι τον Ιανουάριο του 2014, όπου ο Ζαουάχρι αποκήρυξε κάθε σχέση με το ISIS. Σε απάντηση ο Μπαγντάντι, έστρεψε τα όπλα του κατά της αλ-Νούσρα. Έτσι ο εμφύλιος εντός του αντί-Άσαντ στρατοπέδου οξύνθηκε, καθώς και άλλες

αντάρτικες ομάδες της αντιπολίτευσης, συμπεριλαμβανομένου του *Ελεύθερου Συριακού Στρατού*, δέχτηκαν τις επιθέσεις του ISIS. Εκεί φάνηκε η αποφασιστικότητα του ISIS, όσον αφορά τις στοχεύσεις του στο συριακό μέτωπο, την ίδια στιγμή που το 65% των μαχητών της αλ-Νούσρα την εγκατέλειψαν και εντάχθηκαν στις ταξιαρχίες του, επιτρέποντάς του έτσι να την αντικαταστήσει στον έλεγχο πολλών περιοχών, κυρίως της Ράκκα. Κατά την περίοδο που το ISIS δραστηριοποιούνταν στη Συρία, χρηματοδοτήθηκε από Αραβικά κράτη του Περσικού Κόλπου για την αγορά όπλων και όταν κατέλαβε τις πετρελαιοπηγές στην ανατολική επαρχία της χώρας, απέκτησε τεράστια οικονομική δύναμη. Ενισχυμένο με σύγχρονο και βαρύ οπλισμό που κατάσχεσε από στρατιωτικές βάσεις του Συριακού στρατού, επέκτεινε την εκστρατεία του στο Ιράκ και μέχρι τα τέλη του Ιουνίου του 2014 είχε καταλάβει το ένα/τρίτο της χώρας, καθώς και τις περισσότερες πετρελαιοπηγές της περιοχής. Όταν στις 29 Ιουνίου ο αλ-Μπαγντάντι ανακηρύχτηκε νέος Χαλίφης, απαίτησε από όλους τους Μουσουλμάνους του κόσμου να δηλώσουν την υποταγή τους σε αυτόν. Έτσι, αντί να είναι μια απλή τρομοκρατική οργάνωση που βασίζεται σε εξεγέρσεις για να αποδυναμώσει τις υπάρχουσες κυβερνήσεις, το ISIS επιδίωξε σοβαρά την ίδρυση ενός δικού του κράτους, με έναν εναλλακτικό τρόπο διακυβέρνησης και με μια αναθεωρητική αντίληψη για το πώς πρέπει να είναι η περιοχή και ο κόσμος.³⁷¹

Η ιδεολογία του ISIS. Η δράση του ISIS στο Ιράκ και τη Συρία μέχρι σήμερα είναι ήδη γνωστή. Η οργάνωση ξεκίνησε από ένα παρακλάδι της αλ-Κάιντα στο Ιράκ, δραστηριοποιήθηκε στη Συρία συμμετέχοντας στην εξέγερση κατά του καθεστώτος Άσαντ και επέστρεψε στο Ιράκ για να πολεμήσει την σιιτική κυβέρνηση της Βαγδάτης. Στην εκστρατεία του, υποστηρίχθηκε από αποξενωμένες σουνιτικές φυλές και πρώην στρατιωτικές μονάδες του καθεστώτος του Σαντάμ και οι επιτυχίες του επέβαλαν αλλαγή της κυβέρνησης στη Βαγδάτη, μια αλλαγή που προέβλεπε την ουσιαστική συμμετοχή της σουνιτικής μειονότητας και των Κούρδων στην πολιτική διεργασία της χώρας. Πίσω από αυτή τη στρατιωτική εκστρατεία, ωστόσο, υπάρχει ουσιαστικά μια

³⁷¹ Αλέξανδρος Κούτσης, «Η Μέση Ανατολή στο έλεος του Ισλαμικού Χαλιφάτου», *Εθνικές Επάλξεις*, Τεύχος 109, (Ιούλιος-Σεπτέμβριος, 2014), 37-40. Πέτερ Ρ. Νόιμαν, *Οι Νέοι Τζιχαντιστές: Ισλαμικό Κράτος, Ευρώπη και το επόμενο κύμα τρομοκρατίας* (Αθήνα: Διάμετρος, 2016), 187-9.

ιδεολογική πρόκληση. Η ιδεολογία του ISIS πηγάζει από τη φιλοσοφία του πολεμιστή-νομομαθή του 18ου αιώνα, Μοχάμαντ Ιμπν Αμπντούλ Ουαχάμπ, ιδρυτή του κινήματος των Ουαχαμιτών της Σαουδικής Αραβίας. Ο Αμπντούλ Ουαχάμπ πίστευε ότι η περίοδος κατά την οποία ο Προφήτης Μωάμεθ κυβερνούσε στη Μεδίνα, ήταν το ιδεώδες της μουσουλμανικής κοινωνίας και ότι όλοι οι Μουσουλμάνοι θα πρέπει να επιδιώξουν την επαναφορά αυτού του προτύπου. Αυτό, ουσιαστικά, είναι ο Σαλαφισμός. Επιπλέον, ο Αμπντούλ Ουαχάμπ υποστήριξε ότι όλοι οι Μουσουλμάνοι πρέπει ατομικά να δηλώσουν αφοσίωση και υποταγή σε έναν μοναδικό Μουσουλμάνο ηγέτη (ένα Χαλίφη, αν υπάρχει) και εκείνοι που δεν θα ασπασθούν την άποψη αυτή, θα πρέπει να θανατώνονται και τα υπάρχοντά τους να κατάσχονται. Σε αυτή τη θέση, δεν υπάρχει τίποτα που να ξεχωρίζει τον Ουαχαμπισμό από το ISIS. Η ρήξη μεταξύ των δύο δημιουργήθηκε όταν το ISIS απέρριψε την πολιτική θεσμοποίηση του δόγματος του Αμπντούλ Ουαχάμπ από τη δυναστεία των Σαούντ και ως εκ τούτου, αμφισβήτησε τη νομιμότητα της εξουσίας της. Η ιδεολογική πρόκληση του ISIS προκάλεσε μια συζήτηση μεταξύ των πολιτικών και θρησκευτικών ελίτ, καθώς και της σαλαφιστικής βάσης της Σαουδικής Αραβίας. Από τη μία πλευρά, υπήρξαν εκείνοι που υποστήριξαν το ISIS διότι α) αντιμάχεται τους «αιρετικούς» Σιίτες, β) επανέρχεται στις ρίζες της Σαλαφισμού και γ) θεωρεί τα υπάρχοντα καθεστώτα ως αποστάτες. Από την άλλη πλευρά, υπήρξαν εκείνοι που το επέκριναν. Οι επικριτές αυτοί χωρίστηκαν σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη περιελάμβανε τους «καθησυχαστές», οι οποίοι φοβόνταν ότι το ISIS θα υπονομεύσει την κυριαρχία της Δυναστείας των Σαούντ με την ανατροπή της παραδοσιακής σύμπραξης μεταξύ της Δυναστείας και του Ουαχαμπισμού και την αντικατάστασή της με ένα άλλο αυταρχικό καθεστώς, που απορρίπτει κάθε έννοια φιλελεύθερων δικαιωμάτων. Η δεύτερη κατηγορία επικριτών περιελάμβανε τους «μεταρρυθμιστές», οι οποίοι απέρριπταν τον ολοκληρωτισμό του ISIS, δεδομένου ότι έρχεται σε αντίθεση με τη σαλαφιστική παράδοση που προωθεί την ελευθερία στην έκφραση γνώμης και εγκρίνει την αντίσταση στην εξουσία. Αυτή η συζήτηση, επέτεινε το σχίσμα που ήδη υπήρχε στη Σαουδική Αραβία μεταξύ του εκσυγχρονιστικού ρεύματος στο οποίο ανήκε ο βασιλιάς Αμπντάλα από τη μια πλευρά και του συντηρητικού προσανατολισμού, στο οποίο ανήκε ο Μπιν Λάντεν, οι υποστηρικτές του ISIS και το Σαουδαραβικό θρησκευτικό κατεστημένο, από την άλλη. Ο Αμπντάλα υπήρξε

εκσυγχρονιστής. Περιορίσε την επιρροή των θρησκευτικών ιδρυμάτων και της θρησκευτικής αστυνομίας και ο ίδιος επέτρεψε την χρήση των τεσσάρων σουνιτικών σχολών νομολογίας. Οι ουλεμάδες της Σαουδικής Αραβίας θεωρούν ότι οι μεταρρυθμίσεις αυτές αποτελούν πρόκληση κατά των δογμάτων του Ουαχαμπισμού ή τουλάχιστον άλλη μία ένδειξη εκδυτικοποίησης, στην οποία αντιστέκονται. Σε αυτό το πλαίσιο οι αποκεφαλισμοί, οι εκτελέσεις, η αυστηρότητα της «δικαιοσύνης», η κατάληψη των πόλεων και η έλξη νεαρών Μουσουλμάνων, δεν αποτελούν την καταστρεπτική δύναμη του ISIS. Η πραγματική δυνατότητα του για καταστροφή, έγκειται στην ηθελημένη και σκόπιμη χρήση του δόγματος του Ουαχαμπισμού, προκειμένου να προκαλέσει την κατάρρευση της Σαουδικής Αραβίας, ως έναν από τους θεμέλιους λίθους της σύγχρονης Μέσης Ανατολής. Μια τέτοια εξέλιξη θα είχε τεράστιες επιπτώσεις στο Αραβικό κρατικό σύστημα και την ισορροπία δυνάμεων στη Μέση Ανατολή. Αξίζει να σημειωθεί ότι το όραμα διακυβέρνησης που προώθησε το ISIS, στηρίζεται στις πρακτικές του Προφήτη Μωάμεθ στη Μεδίνα και σε εκείνες των δύο πρώτων Χαλίφηδων που τον διαδέχθηκαν. Αυτό το όραμα είναι αναχρονιστικό και συνεπάγεται την αναβίωση πρακτικών οι οποίες θα ήταν ελάχιστα εφαρμόσιμες σήμερα, ακόμη και εάν κατανοηθούν σωστά. Παραδόξως, πέρα από αυτή την υποτυπώδη ουτοπία, το ISIS δεν πρόβαλλε μια θεωρία του ισλαμικού κράτους, όπου οι Μουσουλμάνοι μπορούν είτε να την υποστηρίξουν είτε να την απορρίψουν. Η μόνη θεωρία ισλαμικού κράτους που έχει αναπτυχθεί μέχρι σήμερα είναι εκείνη του σιιτικού Ιράν.³⁷²

Οι διαφορές του ISIS από την αλ-Κάιντα. Όσον αφορά την περίοδο 2011-2014, στην οποία και αναφερόμαστε στο παρόν κεφάλαιο, θα πρέπει να σημειώσουμε δύο κύριες διαφορές μεταξύ των δύο κύριων τζιχαντιστικών οργανώσεων. *Πρώτον*, το ISIS ήταν μια πολύ μεγαλύτερη απειλή, από ότι ήταν η αλ-Κάιντα το 2001. Πολύ πλουσιότερο, λειτουργώντας ένα σύγχρονο και αποτελεσματικό μηχανισμό Μέσων Ενημέρωσης και κατέχοντας πολύ περισσότερο έδαφος, από αυτό που είχε ποτέ η αλ-Κάιντα. Στο απόγειο της δύναμής του στα τέλη

³⁷² Αλέξανδρος Κούτσης, «Η Στρατηγική απέναντι στο Ισλαμικό Χαλιφάτο: Προκλήσεις για την Ευρώπη», *Εθνικές Επάλξεις, Τεύχος 110*, (Οκτώβριος-Δεκέμβριος, 2014).

του 2014 έλεγχε πηγές πετρελαίου, σταθμούς παραγωγής ενέργειας, φράγματα και εργοστάσια, στο Ιράκ και τη Συρία. Είχε ένα εισόδημα που άγγιζε περίπου τα 3.000.000 δολάρια την ημέρα, μόνο από την λαθραία πώληση πετρελαίου. Στον στρατιωτικό τομέα κατείχε μεγάλες ποσότητες βαρύ οπλισμού συμπεριλαμβανομένων τεθωρακισμένων, βλημάτων πυροβολικού και πυραύλων εδάφους - εδάφους. Η ηγεσία του ήταν πολύ έξυπνη και πιθανώς είχε διαβάσει κάθε εγχειρίδιο που οι ΗΠΑ έχουν δημοσιεύσει πάνω στο δόγμα των αεροπορικών επιθέσεων και εκείνο των ειδικών επιχειρήσεων, έτσι ώστε να γνωρίζει τι να περιμένει. Είχε μια κρίσιμη ικανότητα να σχεδιάζει στρατιωτικές εκστρατείες, οι οποίες ήταν ανώτερες από αυτές των αντίπαλων στρατών, στο Ιράκ και τη Συρία. Επιπλέον, ενώ η αλ-Κάιντα λειτουργούσε με βάση ένα χαλαρό δίκτυο διάφορων πυρήνων σε διαφορετικές χώρες, το ISIS είχε μια πολύ συγκεντρωτική διοίκηση και δομή που του επέτρεπε να λειτουργεί συνεκτικά και αποτελεσματικά. Η Δεύτερη διαφορά έχει να κάνει με την στρατηγική. Σε αντίθεση με την αλ-Κάιντα, οι επιδιώξεις του ISIS ήταν κυρίως περιφερειακές. Η αλ-Κάιντα είχε θέσει ως προτεραιότητά της την εξαπόλυση τρομοκρατικών επιθέσεων κατά των ΗΠΑ και συμμάχων της, ενώ το ISIS έθεσε ως στόχο της στρατηγικής του την κατάληψη εδαφών στον Αραβοϊσλαμικό χώρο. Αυτή η διαφορά μεταξύ αλ-Κάιντα και Ισλαμικού Κράτους, δεν έχει σχέση με την επιδίωξη ενός Χαλιφάτου με σαλαφιστική σφραγίδα ή όχι. Η αλ-Κάιντα, όπως και το ISIS, είχε ανέκαθεν σκοπό να καταλάβει την εξουσία στα μουσουλμανικά κράτη, όπως και η δημιουργία Χαλιφάτου αποτελούσε απώτερο σκοπό της. Ωστόσο, η αλ-Κάιντα ακολουθούσε άλλη στρατηγική. Σύμφωνα με τη θεωρία της, ο μόνος λόγος που κοσμικές δικτατορίες, όπως αυτή του Χόσνι Μουμπάρακ στην Αίγυπτο, ήταν τόσο δυνατές, οφειλόταν στο ότι υποστηρίζονταν από τη Δύση. Για αυτό το λόγο, το σημαντικότερο για την αλ-Κάιντα ήταν οι επιθέσεις στην Αμερική και τους δυτικούς συμμάχους της. Το Τι θα γινόταν μετά από μία υποχώρηση των Δυτικών δεν απασχολούσε κανέναν. Το ακριβώς αντίθετο όμως συνέβαινε με τον Ζαρκάουι και τον Μπαγντάντι. Για αυτούς, η διαδικασία δημιουργίας κράτους δεν ήταν δευτερεύουσα, αλλά πρωταρχική. Προτεραιότητα ήταν να ιδρύσουν ένα κράτος που θα απλωνόταν προς όλες τις κατευθύνσεις, θα κατακτούσε συνεχώς καινούργια εδάφη και θα γινόταν όλο και πιο ισχυρό, μέχρι που κάποια στιγμή θα περιελάμβανε ολόκληρη την υφήλιο. Σε αντίθεση με την αλ-Κάιντα, το Ισλαμικό Κράτος έπρεπε από

την αρχή να ασχοληθεί με το πώς μπορούσε να διεξαγάγει και να κερδίσει έναν πόλεμο εντός του ισλαμικού κόσμου. Το αποτέλεσμα, ήταν μία φιλοσοφία πιο προσκολλημένη στη θρησκεία από την αλ-Κάιντα, με ακραία βία και αποκαλυπτικές στάσεις.³⁷³

Οι διεθνείς αντιδράσεις. Απέναντι στη γιγάντωση του ISIS και στη δημιουργία ενός Ισλαμικού Χαλιφάτου, ας δούμε τον κύριο πυρήνα των αντιδράσεων, πάντα κατά τα έτη 2011-2014: Α) Οι **ΗΠΑ**: Η αμερικανική πολιτική στο Ιράκ από το 2003 και μετά, φέρει μεγάλη ευθύνη για τη γιγάντωση του ISIS. Η ολοκληρωτική διάλυση της κυβερνητικής δομής της χώρας χωρίς την αντικατάσταση της από άλλη, δημιούργησε συνθήκες που επέτρεψαν στο ISIS να καταλάβει και να διατηρήσει εδάφη. Επιπλέον, η πτώση του Σαντάμ διευκόλυνε το Ιράν να επεκτείνει την επιρροή του στην περιοχή υποστυλώνοντας μια σιιτική κυβέρνηση, η οποία αποξένωσε τους Σουνίτες. Αυτό έγινε με δύο τρόπους. Ο πρώτος ήταν η διάλυση του έμπειρου στρατού του Ιράκ και των αξιωματικών του χωρίς να τους χορηγηθεί σύνταξη και ο δεύτερος είναι η εκκαθάριση από τη δημόσια διοίκηση, όλων όσοι ήταν μέλη του κόμματος Μπάαθ.³⁷⁴ Επιπλέον, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι ο στρατός δεν θα πραγματοποιήσει πραξικόπημα εναντίον του, ο τότε Σίιτης πρωθυπουργός του Ιράκ Νούρι αλ-Μάλικι απομάκρυνε τους περισσότερους στρατιωτικούς διοικητές, οι οποίοι δεν ήταν προσωπικά πιστοί σε αυτόν και στελέχωσε τις ένοπλες δυνάμεις με άτομα του απολύτως στενού του περιβάλλοντος. Αποτέλεσμα των μέτρων αυτών ήταν ότι, ένα μεγάλο ποσοστό των Σουνιτών πολιτών έμειναν άνεργοι και οι δυσανεστημένοι στρατιωτικοί του Μπάαθ, συντάχθηκαν με τους πολεμιστές του ISIS.

Το σχέδιο των ΗΠΑ, από τη στιγμή που ο Ομπάμα κήρυξε τον πόλεμο εναντίον του ISIS, προέβλεπε τη συγκρότηση ενός νέου «συνασπισμού των προθύμων», το οποίο περιελάμβανε τους Ευρωπαίους συμμάχους του NATO και τα ισχυρά Αραβικά κράτη. Το σχέδιο στηρίχθηκε σχεδόν αποκλειστικά στην αμερικανική αεροπορική δύναμη, στις υπηρεσίες πληροφοριών, την εκπαίδευση και τη διενέργεια ειδικών

³⁷³ Νόμαν, *Οι Νέοι Τζιχαντιστές*, 94-5. Κούτσης, «Η Στρατηγική απέναντι στο Ισλαμικό Χαλιφάτο: Προκλήσεις για την Ευρώπη».

³⁷⁴ Thomas Hegghammer, "Global Jihadism After the Iraq War", στο Frederic Volpi (επιμ.), *Political Islam: a critical reader* (New York: Routledge, 2011), 296-310.

επιχειρήσεων για την ενίσχυση των Κούρδων Πεσμεργκά και του τακτικού στρατού του Ιράκ. Επίσης, την άσκηση έντονης πίεσης στους συμμάχους των ΗΠΑ στον Περσικό Κόλπο καθώς και στην Τουρκία, ώστε να διακόψουν τη ροή μαχητών και χρηματικών πόρων προς το Ισλαμικό Χαλιφάτο. Η Ουάσιγκτον εκδήλωσε πραγματικό θυμό όταν διαπίστωσε την βοήθεια σε εξοπλισμό και χρήματα, που λάμβαναν οι τζιχαντιστές πολέμαρχοι στη Συρία από τη Σαουδική Αραβία και τις σουνιτικές Μοναρχίες του Κόλπου, οι οποίες ενίσχυναν τους τζιχαντιστές με το βλέμμα στραμμένο στην πτώση του Άσαντ και την συνεπακόλουθη αποδυνάμωση του ιρανικού τόξου. Γρήγορα άλλαξαν γνώμη [βλ. (Ε)]. Οι ΗΠΑ, ανησυχούσαν όλο και περισσότερο ότι αυτή η υποστήριξη θα δημιουργήσει μια κατάσταση παρόμοια με το Αφγανιστάν, όταν η παροχή υποστήριξης προς τους εξεγερμένους αδιακρίτως, δημιούργησε τελικά την αλ-Κάιντα, τους Ταλιμπάν και τους τζιχαντιστές πολέμαρχους. Αυτός ήταν και ο βασικός λόγος για τον οποίο οι ΗΠΑ προτίμησαν να μην εκμεταλλευτούν την έχθρα των τζιχαντιστών εναντίον του Ιράν.³⁷⁵

Β) Οι Κούρδοι: Το ISIS προωθήθηκε προς το βόρειο Ιράκ και έτσι ώθησε τους Κούρδους της χώρας να κινητοποιήσουν τις ένοπλες δυνάμεις τους (Πεσμεργκά), για την υπεράσπιση της αυτόνομης περιοχής τους. Η διάλυση των Ιρακινών δυνάμεων τους επέτρεψε να ανακτήσουν τον πλήρη έλεγχο σε περιοχές τις οποίες μακροχρόνια διεκδικούσαν, ενισχύοντας έτσι την αυτονομία τους από τη Βαγδάτη. Στις αρχές του Ιουλίου του 2014 ενθαρρυνόμενος από αυτές τις επιτυχίες, ο Κούρδος πρόεδρος Μασούντ Μπαρζανί, ζήτησε από το Περιφερειακό Κοινοβούλιο να προετοιμάσει δημοψήφισμα σχετικά με την ανεξαρτησία του Ιρακινού Κουρδιστάν, ενδεχομένως ανοίγοντας έτσι το δρόμο για τη διάλυση του Ιράκ.³⁷⁶ Ωστόσο, η πρωτοβουλία του αντιμετώπισε την ισχυρή αντίθεση τόσο των σιιτικών πολιτοφυλάκων μέσα στο ίδιο το Ιράκ, όσο και εκείνη της γειτονικής Τουρκίας και του Ιράν, καθώς και εκείνη των

³⁷⁵ Κούτσης, «Η Μέση Ανατολή στο έλεος του Ισλαμικού Χαλιφάτου», 37-40. Κούτσης, «Η Στρατηγική απέναντι στο Ισλαμικό Χαλιφάτο: Προκλήσεις για την Ευρώπη».

³⁷⁶ «Δημοψήφισμα για την ανεξαρτησία των Κούρδων του Ιράκ ζητεί ο Μπαρζανί», *Σύνταξη IN*, 3 Ιουλίου 2014.

<https://www.in.gr/2014/07/03/world/dimopsifisma-gia-tin-aneksartisia-twn-koyrdwn-toy-irak-zitei-o-mparzani/>

ΗΠΑ. Η Τουρκική κυβέρνηση, δήλωσε ξεκάθαρα την αντίθεσή της στην ύπαρξη ενός γειτονικού «καταρρακωμένου και διασπασμένου» Ιράκ. Φοβόταν ασφαλώς ότι ένα ανεξάρτητο Κουρδιστάν στο Ιράκ, θα ενέπνεε και το δικό της κουρδικό πληθυσμό. Επίσης, το Ιράν από τη πλευρά του, έχει μια μεγάλη και μερικές φορές ανήσυχη σουνιτική κουρδική μειονότητα, η οποία ζει κυρίως στα βουνά του δυτικού Ιράν, στα σύνορα με το Ιράκ. Από την Ισλαμική επανάσταση του Χομεϊνί το 1979, κουρδικές ομάδες αγωνίστηκαν κατά της Τεχεράνης είτε για ανεξαρτησία, είτε για περισσότερα δικαιώματα σε ένα ομοσπονδιακό σύστημα. Η δημιουργία ενός Κουρδικού κράτους στο Ιράκ, θα μπορούσε να εμπνεύσει τους Κούρδους του Ιράν να ξαναπάρουν τα όπλα εναντίον της κεντρικής κυβέρνησης, ενέργεια που θα προκαλούσε την δυναμική αντίδραση της Τεχεράνης. Από την άλλη, οι Κούρδοι της Συρίας κατέλαβαν την πόλη Κομπάνι στις 19 Ιουλίου 2012 και τις πόλεις Αμούντα και Αφρίν την επόμενη, με αιχμή του δόρατος τις πολιτοφυλακές των Μονάδων Προστασίας του Λαού (YPG). Το Κουρδικό Εθνικό Συμβούλιο (KNC) και το Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης (PYD) σχημάτισαν ένα κοινό συμβούλιο ηγεσίας για να κυβερνήσει τις κατακτημένες πόλεις. Έτσι, σχηματίστηκε η Αυτόνομη Διοίκηση Βόρειας και Ανατολικής Συρίας, κοινώς γνωστή ως *Ροζάβα* που σημαίνει δυτικό Κουρδιστάν, μία *de facto* αυτόνομη κρατική οντότητα με πολυεθνική σύνθεση. Η Επανάσταση στη Ροζάβα, πέρα από την σκληρή και νικηφόρα πολεμική αναμέτρηση με τους τζιχαντιστές, σήμανε και μία Επανάσταση για την περιοχή. Με αυτό τον τρόπο οι φορείς της όχι μόνο αντιμετώπισαν το ISIS, αλλά έδωσαν και ένα δείγμα της θέλησής τους για την επόμενη, δημοκρατική και πλουραλιστική μέρα στη Συρία. Ο συνασπισμός αραβικών, κουρδικών, συριακών και ορισμένων τουρκμενικών ομάδων, θέσπισαν το Σύνταγμα της Ροζάβα μέσα στην *de facto* αυτόνομη περιοχή ενώ οι πολιτοφυλακές αγωνίστηκαν για να διατηρήσουν τον έλεγχο της περιοχής. Εξέχοντα ρόλο έπαιξαν οι γυναίκες τόσο στο πεδίο της μάχης όσο και στην πολιτική διαδικασία, η οποία θέσπισε ένα συνομοσπονδιακό σύστημα βασισμένο στις τοπικές συνελεύσεις και την άμεση Δημοκρατία.³⁷⁷

³⁷⁷ Enzinna Wes, [«A Dream of Secular Utopia in ISIS' Backyard»](#), *The New York Times*, 27 November 2015.

Γ) **Το Ιράν και η Χεζμπολλάχ:** Η Τεχεράνη αντέδρασε με το να προειδοποιήσει τις ξένες δυνάμεις, κυρίως τις ΗΠΑ, να μην χρησιμοποιήσουν την επίθεση του ISIS ως δικαιολογία για να επέμβουν στρατιωτικά στο Ιράκ και να το ανακαταλάβουν. Ταυτόχρονα, όμως, γνωστοποίησε στην Ουάσιγκτον ότι είναι πρόθυμη να συνεργαστεί μαζί της για να καταπολεμήσουν το ISIS. Μετά την κατάληψη της Μοσούλης, το Ισλαμικό Κράτος άρχισε να προωθείται προς την κουρδική πρωτεύουσα Ιρμπίλ. Η αδυναμία των Κούρδων να το αναχαιτίσουν, πυροδότησε μια σειρά αμερικανικών αεροπορικών επιδρομών στο βόρειο Ιράκ και μια διεθνή προσπάθεια να τους προμηθεύσουν όπλα και πυρομαχικά. Το Ιράν ήταν η πρώτη χώρα που τους παρείχε οπλισμό. Το κύριο ενδιαφέρον της Τεχεράνης ήταν να κρατήσει το ISIS μακριά από τις δυτικές περιοχές της με το Ιράκ, όπου εστιάζεται η κουρδική μειονότητα της. Το Ιράν επίσης, υποστήριξε και τους Σίιτες του Ιράκ. Έχοντας τη Μοσούλη ως βάση, οι τζιχαντιστές άρχισαν να προωθούνται προς τη Βαγδάτη και το νότιο Ιράκ, στο οποίο κυριαρχεί η σιιτική κοινότητα και βρίσκονται οι ιεροί τόποι των Σιιτών. Η ιδεολογική επίθεση του Μπαγκντάντι στους Σίιτες και ειδικά στο Ιράν, κινητοποίησε την Τεχεράνη. Το 1801, οι Ουαχαμίτες επιτέθηκαν στην σιιτική ιερή πόλη Καρμπάλα στο Ιράκ. Έσφαξαν χιλιάδες Σίιτες, μεταξύ των οποίων γυναίκες και παιδιά και πολλοί ιεροί τόποι των Σιιτών καταστράφηκαν, συμπεριλαμβανομένης της λειψανοθήκης του Ιμάμη Χουσεΐν, του δολοφονημένου εγγονού του Προφήτη Μωάμεθ. Έτσι, το Ιράν, έστειλε στρατιωτικούς συμβούλους τόσο στην Ιρακινή κυβέρνηση, όσο και στις σιιτικές πολιτοφυλακές -αλλά σε περιορισμένη κλίμακα- για να μην προκαλέσει μεγαλύτερη εμπλοκή των ΗΠΑ. Στη συνέχεια, Ιρανοί «Φρουροί της Επανάστασης», συμμετείχαν σε μάχες μαζί με Ιρακινούς Σίιτες πολιτοφύλακες, για την ανακατάληψη της πόλης Τικρίτ. Ειδικό σώμα των *Φρουρών* συμμετείχε και σε μάχες με τους τζιχαντιστές και στη Συρία, όχι μόνο στο Ιράκ. Στις αρχές του 2012 και ενώ η αλ-Κάιντα του Ιράκ είχε ήδη αρχίσει να αναμειγνύεται στον εμφύλιο, το Ιράν, άρχισε να στέλνει χιλιάδες μαχητές -σε συντονισμό με το καθεστώς Άσαντ- ώστε να αποτραπεί η κατάρρευση του Συριακού στρατού. Στρατιωτικοί σύμβουλοι, εκπαιδευτές, μαχητές και πολεμικό υλικό ήταν η έμπρακτη βοήθεια της Τεχεράνης προς τον Άσαντ. Σε συντονισμό με το Ιράν, στήριξη προς την κυβέρνηση της Συρίας παρείχε και η Χεζμπολλάχ. Από τα πρώτα στάδια της σύγκρουσης η Χεζμπολλάχ υποστήριξε τον Άσαντ με μια ισχυρή και άρτια

εκπαιδευμένη δύναμη, της οποίας η εμπλοκή στη σύγκρουση ευθυγραμμίζεται με τα στρατηγικά συμφέροντα του Ιράν.³⁷⁸

Δ) **Η Τουρκία:** Το καθεστώς Άσαντ άντεχε, ενώ η Άγκυρα περίμενε την γρήγορη κατάρρευσή του και έτσι η Τουρκία, έστρεψε αρχικά το βλέμμα σε μια ενίσχυση της αλ-Νούσρα. Όμως, γρήγορα διαπίστωσε πως η εγκαθίδρυση τζιχαντιστικών ομάδων κοντά στα σύνορά της, εμπεριέχει κινδύνους τόσο για την περιφερειακή ασφάλεια, όσο και για τη δική της εσωτερική κατάσταση. Η αναδιάταξη των συσχετισμών τόνωσε την αντιπαράθεση με την κουρδική μειονότητα, λίγο μετά από την ειρηνευτική συμφωνία του Ερντογάν με το PKK. Επίσης, η Τουρκία γνώριζε το μίσος του ISIS για τους Τούρκους, για τους οποίους θεωρούν ότι δεν είναι σωστοί Σουνίτες και με το δυτικό πολιτικό σύστημα που έχουν τοποθετούν εαυτόν στην πλευρά του εχθρού. Έτσι, αποφάσισε να αντιπαρατεθεί στους τζιχαντιστές, προκειμένου να προστατέψει τα στρατηγικά αλλά και οικονομικά της συμφέροντα στο Ιρακινό Κουρδιστάν, το οποίο ήταν δεύτερο στην ετήσια λίστα των εξαγωγών της (10 δις δολάρια), αλλά και από εκεί αντλούσε την κύρια ποσότητα των αναγκών της σε πετρέλαιο, συν το γεγονός της ύπαρξης 135.000 Τούρκων πολιτών, ως μόνιμων κατοίκων του Ιρακινού Κουρδιστάν. Αλλά τελικά, για δύο λόγους η Άγκυρα επέλεξε μια υποτονική συνεργασία με τους Κούρδους. *Πρώτον*, την περίοδο της επέλασης του ISIS, στην Τουρκία διεξάγονταν Προεδρικές Εκλογές και μια ανοιχτή συνεργασία μεγάλης έντασης με τους Κούρδους, δεν θα ήταν ό,τι καλύτερο για την προεκλογική περίοδο. *Δεύτερον*, το ISIS κρατούσε 80 Τούρκους ως ομήρους, οι οποίοι απελευθερώθηκαν τελικά στις 20 Σεπτεμβρίου. Έτσι, επέλεξε να κλείσει τα σύνορά της με τη Συρία, ώστε να εμποδίσει την διέλευση τζιχαντιστών και ταυτόχρονα έκανε «τα στραβά μάτια» στη διέλευση Κούρδων –πάλι όχι ανοιχτά για εσωτερικούς λόγους- ακόμα και μελών του PKK, ώστε να συνδράμουν στην υπεράσπιση του Κομπάνι, στην κουρδική Συρία. Στα ίδια πλαίσια, επέτρεψε τη διέλευση περίπου 200 Πεσμεργκά με βαρύ οπλισμό, ώστε να ενισχύσουν τους ελαφρά οπλισμένους πολιτοφύλακες του Κομπάνι. Εδώ, υπήρξε ένας καλός υπολογισμός από την πλευρά της Άγκυρας. Οι ομάδες πολιτοφυλάκων του Κομπάνι

³⁷⁸ Will Fulton, Joseph Holliday & Sam Wyer, "Iranian Strategy in Syria", *Institute for the Study of War*, (May 2013), 1-39.

πρόσκεινται σε μαρξιστικές ομάδες, αδελφές με το ΡΚΚ, κυρίως μέλη του «Κόμματος Δημοκρατικής Ένωσης» (PYD). Οι Πεσμεργκά ήταν σύμμαχοι των ΗΠΑ και με πολύ καλές σχέσεις με την Άγκυρα. Έτσι, η Τουρκία έλπιζε ότι, όχι μόνο θα αναχαιτίσει το ISIS αλλά και μέσω των Πεσμεργκά, θα έχει το αδελφό κόμμα του ΡΚΚ υπό εποπτεία και έλεγχο.

Ε) **Η Σαουδική Αραβία:** Κύριος στόχος της Σαουδικής Αραβίας και των συμμάχων της στον Κόλπο, ήταν να αναχαιτίσουν την επιρροή του σιιτικού Ιράν στη Μέση Ανατολή και επομένως αντιτάσσονταν στον Μάλικι, τον οποίο κατηγορούσαν για διακρίσεις εναντίον της σουνιτικής μειονότητας της χώρας του. Οι Σαουδάραβες θεωρούσαν το Ιράκ ως ένα βασικό πεδίο διαπάλης με το Ιράν για επιρροή, η οποία διεξαγόταν επίσης στη Συρία, το Λίβανο και άλλα μέρη της περιοχής. Οι νίκες των τζιχαντιστών στο βόρειο Ιράκ, ωστόσο, έβαλαν τους Σαουδάραβες σε μια δύσκολη θέση. Αντιλήφθηκαν ότι το ISIS αποτελεί την πιο θανάσιμη πρόκληση που ο Μάλικι είχε να αντιμετωπίσει, αλλά η ταχεία εμφάνιση του ως σημαντικού περιφερειακού παίκτη απειλεί επίσης τα σαουδαραβικά συμφέροντα, όπως και εκείνα του Ιράν. Έτσι, ενώ το Ριάντ θα υποδεχόταν θετικά μια πιο φιλοσουνιτική κυβέρνηση στη Βαγδάτη, δεν ήταν διατεθειμένο να υποστηρίξει ενεργά μια ένοπλη σουνιτική εξέγερση, η οποία θα μπορούσε εν τέλει -στο μέλλον- να στρέψει τα όπλα της εναντίον της Σαουδικής Αραβίας. Οι Σαουδάραβες, είχαν πλέον καθαρό ότι η πολιτική στήριξης των τζιχαντιστών οδήγησε στα αντίθετα αποτελέσματα, από αυτά που ανέμεναν. Αρχικά η πολιτική της στόχευε, στο να απομακρύνει τους Ουαχαμπίτες από τα σαουδαραβικά εδάφη, ενώ ταυτόχρονα δούλευε για τη διάδοση του Ουαχαμπισμού στο σουνιτικό της περιβάλλον. Έτσι, χρηματοδότησε ανεγέρσεις τζαμιών στην περιοχή στέλνοντας ταυτόχρονα ιμάμηδες να λειτουργήσουν σε αυτά. Η εκκόλαψη αυτής της υπερσυντηρητικής σέκτας του Ισλάμ όμως, φούντωσε το Ισλαμικό φαντασιακό με αποτέλεσμα το Ριάντ να αισθανθεί ότι ίσως δεν ήταν μακριά η μέρα που τα όπλα των μαχητών της Τζιχάντ, θα στρεφόντουσαν εναντίον του. Οι Σαουδάραβες, αρχικά, υποτίμησαν την ανθεκτικότητα της κυβέρνησης του Άσαντ και την υποστήριξη που αυτή απολάμβανε από τη Ρωσία, το Ιράν και τη Χεζμπολλάχ. Η εμπλοκή των Σαουδαραβών, μαζί με το Κατάρ και την Τουρκία, μετατόπισε την έμφαση από την κοσμική δημοκρατική αλλαγή, ως ιδεολογία της εξέγερσης, προς μια σουνιτική προσπάθεια κατάληψης της εξουσίας, με τη χρήση σαλαφιστικών

τζιχαντιστικών ταξιαρχιών, ως μετωπική δύναμη πυρός της εξέγερσης. Όπως ήταν αναμενόμενο, οι Αλαουίτες και οι άλλες μειονότητες, ένιωσαν ότι δεν είχαν άλλη επιλογή παρά να πολεμήσουν μέχρι εσχάτων. Τελικά, τον Φεβρουάριο και τον Μάρτιο του 2014, υπό την πίεση και των ΗΠΑ, σε μια αιφνίδια αντιστροφή της πρότερης πολιτικής της, η Σαουδική Αραβία επιδίωξε να σταματήσει την ροή Σαουδαράβων μαχητών προς τη Συρία και κάλεσε όλους τους ξένους μαχητές να εγκαταλείψουν τη χώρα.³⁷⁹

Επίλογος

Η κρίση που περιεγράφηκε, συνίσταται σε μία σειρά συγκρούσεων που αλληλοεπηρεάζουν και ενισχύουν η μία την άλλη. Ο πόλεμος ξεκίνησε από μία αυθεντική λαϊκή εξέγερση, ενάντια στην ωμή και διεφθαρμένη δικτατορία, αλλά σύντομα διαπλέχτηκε με τον αγώνα των Σουνιτών εναντίον των Αλαουιτών και αυτό με τη σειρά του ενίσχυσε τη σύγκρουση Σουνιτών - Σιιτών σε ολόκληρη την περιοχή, οδηγώντας σε αδιέξοδο τη σύγκρουση μεταξύ ΗΠΑ, Σαουδικής Αραβίας και σουνιτικών κρατών από τη μία και του Ιράν, του Ιράκ και των Λιβανέζων Σιιτών, από την άλλη. Πάνω σε όλα αυτά προστέθηκε και μια εν μέρει αναβίωση του ψυχρού πολέμου μεταξύ της Μόσχας και της Δύσης, η οποία εντάθηκε από την κρίση στη Λιβύη και έγινε ακόμα χειρότερη με την κρίση στην Ουκρανία, το 2014. Η σύγκρουση στη Συρία έλαβε τα χαρακτηριστικά μιας μεσανατολικής εκδοχής του τριακονταετούς πολέμου στη Γερμανία, τέσσερις αιώνες πριν. Πολλοί είναι οι εμπλεκόμενοι που πολεμούν μεταξύ τους -για διαφορετικούς λόγους ο καθένας- και έτσι είναι απίθανο να ικανοποιηθεί κάποιος δρώντας, από τους ειρηνευτικούς όρους και ταυτόχρονα να καταθέσει και τα όπλα. Το 2014, κάποιοι θεωρούσαν ακόμη ότι μπορούν να νικήσουν και κάποιοι άλλοι ήθελαν απλώς, να αποφύγουν την ήττα. Στη Συρία, όπως και στη Γερμανία μεταξύ του 1618 και του 1648, όλες οι πλευρές υπερέβαλαν αναφορικά με την ισχύ τους και φαντασιώνονταν ότι οι προσωρινές νίκες στα πεδία των μαχών, θα τους άνοιγαν το δρόμο για την τελική νίκη. Μπροστά σε αυτό το αδιέξοδο, πολλοί Σύριοι θεώρησαν -και μάλλον σωστά, όπως αποδείχτηκε- ότι η έκβαση του εμφυλίου

³⁷⁹ Cockburn, *Η επιστροφή των τζιχαντιστών*, 132-4. Κούτσης, «Η Μέση Ανατολή στο έλεος του Ισλαμικού Χαλιφάτου», 37-40.

πολέμου εξαρτιόταν σε μέγιστο βαθμό από τις ΗΠΑ, τη Ρωσία, τη Σαουδική Αραβία και το Ιράν.³⁸⁰

Η σύγκρουση στη Συρία είχε πολλές δυναμικές που οδήγησαν στη βία, στην ανθρωπιστική κρίση και τέλος στην προοπτική πολιτικής διευθέτησης. Έχοντας τα παραπάνω κατά νου, είναι δύσκολο να χαράξει κανείς το μέλλον εκατομμυρίων ανθρώπων για τους οποίους, η μοναδική βεβαιότητα αυτή τη στιγμή, είναι η αβεβαιότητα. Σήμερα, πολλοί αναλυτές έχουν καταλήξει στην άποψη ότι ο πόλεμος, έχει στην ουσία τελειώσει. Αυτό είναι ίσως και το μοναδικό σημείο στο οποίο συμφωνούν καθεστώς και αντιπολίτευση. Μία πρόχειρη προσέγγιση της ανάλυσης για τη Συρία σήμερα, δείχνει μία μετατόπιση της έμφασης από τις συμμαχίες στα πεδία των μαχών και τον εδαφικό κατακερματισμό, προς ερωτήματα που αφορούν την επερχόμενη περίοδο ανοικοδόμησης. Έτσι, αντί να διερευνούν πώς ή γιατί προκύπτουν αλλαγές στα πεδία των μαχών, οι αναλυτές, έχουν αρχίσει να διερωτώνται ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος διοχέτευσης και κατεύθυνσης των πόρων, για τη βέβαιη επίλυση της κρίσης και για την ανασυγκρότηση της χώρας. Οι σε βάθος αναλύσεις, για την πολιτική ζωή στη Συρία μετά την κατάρρευση του καθεστώτος, έχουν σταματήσει προ πολλού.³⁸¹

Ο Αραβικός κόσμος σήμερα, μία δεκαετία ύστερα από το ξέσπασμα των λαϊκών εξεγέρσεων, είναι πιο βίαιος και διασπασμένος. Η σταθερότητα που χαρακτήριζε τα Αραβικά κράτη έχει χαθεί και ο φανατισμός σε κάθε πτυχή των Αραβικών κοινωνιών, φαίνεται να επικρατεί. Πολλές κυβερνήσεις, εφαρμόζουν αυταρχικές πολιτικές, παρά τις υποσχέσεις για μεταρρυθμίσεις. Αντί για πολιτικές αλλαγές, βλέπουμε εμφύλιους πολέμους, εθνοτικές και θρησκευτικές συγκρούσεις και απολυταρχικές πρακτικές. Η άνοδος του Ισλαμικού Κράτους αποτέλεσε σημαντική καμπή, το κάλεσμα μιας αφύπνισης για πολλούς Άραβες και Μουσουλμάνους, που περίμεναν τη στιγμή μιας πολιτικής αλλαγής, όχι αναγκαστικά επαναστατικής, η οποία θα καλυτέρευε τις ζωές τους. Πολύς κόσμος πίστευε ότι τα χρόνια της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα μπορούσαν να περάσουν στην ιστορία, για μια νέα γενιά που έχει

³⁸⁰ Cockburn, *Η επιστροφή των τζιχαντιστών*, 123-4.

³⁸¹ Abboud, *ΣΥΡΙΑ*, 275-6.

γνώσεις, δεξιότητες και μέσω των social media μια πιο ολοκληρωμένη οπτική για τις ευκαιρίες που θα μπορούσαν να έχουν. Το αραβικό κρατικό σύστημα ήταν για χρόνια διεφθαρμένο. Η διακυβέρνηση ήταν μεν κοσμική, άρα δεν υπήρχε ο παράγοντας της θρησκείας να υπεισέρχεται στην καθημερινή ζωή -τουλάχιστον από την πλευρά του κράτους- αλλά από την άλλη ήταν και αυταρχική. Όλα αυτά εξέθρεψαν τον ολοκληρωτισμό του τζιχαντισμού και αυτή η υπόθεση βρίσκεται στον πυρήνα της αντιμετώπισης των βασικών αιτιών, που έθρεψαν τελικά, το κίνημα των τζιχαντιστών.

Οποιαδήποτε συζήτηση για την επόμενη μέρα της Συρίας, δεν μπορεί παρά να ξεκινήσει από τη συμμετοχή της κοινωνίας στο μέλλον της χώρας. Οι αδιάλλακτες θέσεις του καθεστώτος αλλά και της μετριοπαθούς αντιπολίτευσης, εξέθρεψαν έναν καταστροφικό εμφύλιο πόλεμο. Οι διπλωματικές λύσεις που θα βρεθούν, όσον αφορά την ανοικοδόμηση, θα πρέπει να συνοδεύονται με βαθμιαίες αλλαγές στη δομή του πολιτικού συστήματος. Το πιο σημαντικό, είναι να γίνουν με τέτοιο τρόπο ώστε, ούτε η σουνιτική πλειοψηφία να αισθανθεί ότι το μέλλον θα είναι μια επανάληψη του παρελθόντος, αλλά και οι Αλαουίτες, οι Δρούζοι, οι Χριστιανοί και οι Κούρδοι να αισθάνονται ασφάλεια μέσα στην χώρα τους. Να μην θεωρούν ότι η ίδια τους η ζωή εξαρτάται από τις εκάστοτε πολιτικές αλλαγές. Αυτός ο δρόμος φαίνεται μακρύς και δύσβατος, αλλά ένα θετικό μέλλον για τη χώρα μπορεί να έρθει, μόνο μέσα από το μονοπάτι της συνεννόησης και της συνεργασίας.

Συμπεράσματα

Όταν ο Σάχης κατάφερε -με τη στήριξη των ΗΠΑ- να εγκαθιδρύσει ένα προσωποπαγές και ολοκληρωτικό καθεστώς επικρατώντας επί των αντιπάλων της Μοναρχίας, κινήθηκε προς την κατεύθυνση της εκδυτικοποίησης της χώρας μέσω της εισαγωγής τεχνολογικών, πολιτικών και πολιτισμικών στοιχείων. Αυτή όμως η προσπάθεια εκμοντερνισμού η οποία επιχειρήθηκε μέσα στο πλαίσιο μιας στυγνής δικτατορίας, προσέκρουσε στη βαθιά ριζωμένη θρησκευτική πεποίθηση του λαού. Η οικονομική κρίση και τα επαναστατικά μηνύματα του Χομεϊνί από την εξορία, σε συνδυασμό με την αίσθηση της προσβολής της θρησκευτικής παράδοσης και την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων οδήγησαν, από τη δυσaréσκεια στο αίτημα για αλλαγή και από εκεί στην επαναστατική έκρηξη. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, οι ριζοσπάστες κληρικοί είχαν τον πρώτο λόγο και ο Χομεϊνί κατάφερε να κάνει το όραμά του πραγματικότητα, να βρεθούν δηλαδή οι πνευματικοί νομοδιδάσκαλοι στις θέσεις της κρατικής εξουσίας. Σημαντικό ρόλο σε αυτή την εξέλιξη έπαιξε η 15ετής εξορία του Χομεϊνί από τη χώρα, αφού μπόρεσε μακριά από την σιδερένια μπότα του καθεστώτος να ολοκληρώσει τη θεωρία του και να μεταλαμπαδεύσει -μέσω των οπαδών του στο Ιράν- τις πεποιθήσεις του αλλά και το κάλεσμά του για την επαναστατική ανατροπή της ιθύνουσας τάξης, δηλαδή, της Μοναρχίας ως θεσμού και προσωπικά του Σάχη Παχλαβί.

Αμέσως μετά την εγκαθίδρυση της Ισλαμικής Δημοκρατίας και έχοντας ως στόχο την εξαγωγή της Ισλαμικής Επανάστασης εργάστηκε για την εξάπλωσή της στην περιφέρεια. Μία από τις πρώτες ενέργειες της νέας επαναστατικής τάξης ήταν, η δημιουργία μιας φιλοϊρανικής πτέρυγας μεταξύ των Σιιτών του Λιβάνου. Η ριζοσπαστικοποίησή τους βοήθησε το Ιράν στην οργάνωση των πιο μαχητικών στοιχείων, με κατάληξη την ίδρυση της Χεζμπολλάχ. Για να είναι όμως δυνατή η ενίσχυση της Χεζμπολλάχ πρακτικά, η Τεχεράνη χρειαζόταν μια οδό πρόσβασης. Έτσι, εκμεταλλευόμενη τον ενδοαραβικό ανταγωνισμό προσεταιρίστηκε τη Συρία, η οποία εκείνη την εποχή είχε παρέμβει πολιτικά και στρατιωτικά στο Λίβανο. Λόγω της κατοχής του νοτίου Λιβάνου από το Ισραήλ αλλά και του πολέμου Ιράν - Ιράκ, η συμμαχία Τεχεράνης - Δαμασκού αποτέλεσε μια αμοιβαία επωφελής συνθήκη, παρά τους αντίθετους προσανατολισμούς και την διαφορετική ιδεολογία της ισλαμικής

ηγεσίας του Ιράν από τη μία και της κοσμικής Συρίας του αραβικού σοσιαλισμού, από την άλλη. Μέσω της συριακής διόδου, ξεπεράστηκαν οι όποιες πρακτικές δυσκολίες για την αποστολή υλικού, συμβούλων και μαχητών, από το Ιράν προς τη Χεζμπολλάχ. Η στρατιωτική παρουσία και ο έλεγχος των συνόρων Λιβάνου – Συρίας από τον Συριακό στρατό, δημιούργησε μία συμπαγή εδαφική συνέχεια, η οποία έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην σταθεροποίηση και ανάπτυξη του συμμαχικού τόξου Ιράν – Συρίας - Χεζμπολλάχ.

Από την άλλη, οι ΗΠΑ, με την λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1940, είχαν γίνει η κυρίαρχη δύναμη του Δυτικού ημισφαιρίου και μία από τις δύο υπερδυνάμεις. Την ίδια στιγμή, η Σοβιετική Ένωση κυριαρχούσε στην Ανατολή. Ο Πόλεμος της Κορέας (1950-1953) σηματοδότησε την παγκόσμια ισορροπία δυνάμεων για τις επόμενες τέσσερις δεκαετίες, όπου οι δύο υπερδυνάμεις συγκρότησαν ανταγωνιστικά παγκόσμια μπλοκ, με διαφορετικό κοινωνικοοικονομικό προσανατολισμό και ξεχωριστό αφήγημα. Στα πλαίσια αυτού του ανταγωνισμού, η Μέση Ανατολή, λόγω του πλούσιου υπεδάφους της και της εκεί ύπαρξης μιας σειράς εμπορικών δρόμων -με σημαντικότερη την Διώρυγα του Σουέζ- αποτέλεσε το μήλο της έριδας. Οι ΗΠΑ, εν μέρει λόγω της δυνατότητάς τους να δράσουν άμεσα την επαύριο του Πολέμου (η Σοβιετική Ένωση είχε κατεστραμμένες υποδομές, βιομηχανία και Οικονομία), είχαν από την αρχή το προβάδισμα για την επιρροή στη Μέση Ανατολή, ειδικά όταν η καθημαγμένη Βρετανική Αυτοκρατορία ανακοίνωσε την αδυναμία της να συνεχίσει να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο. Μέχρι τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, οι ΗΠΑ, κράτησαν την πρωτοκαθεδρία στη Μέση Ανατολή, αλλά δεν μπορεί να ειπωθεί ότι η ΕΣΣΔ ήταν τελείως απύσχα.

Όταν οι επαναστατημένοι Ιρανοί, με επικεφαλής τον Αγιατολάχ Χομεϊνί, ανέτρεψαν την Μοναρχία, οι ΗΠΑ έδειξαν να αιφνιδιάζονται. Από τη μία πλευρά, ο Σάχη έδειχνε αλώβητος, παρά την λαϊκή δυσαρέσκεια. Από την άλλη, τη στιγμή της επανάστασης, βρισκόταν σε εξέλιξη μια μοναδική στιγμή για τη Μέση Ανατολή και για τις ΗΠΑ ως διαμεσολαβήτρια χώρα. Η Αίγυπτος, η σημαντικότερη Αραβική χώρα,

γινόταν η πρώτη που συμφωνούσε με το Ισραήλ σε μια μακρά ειρήνη.³⁸² ³⁸³ Έτσι, οι ΗΠΑ, έμοιαζαν να έχουν κλείσει τις ανοιχτές υποθέσεις υπέρ τους, διασφαλίζοντας τα μακροπρόθεσμα συμφέροντά τους, με ακρογωνιαία στηρίγματα το Ιράν του Σάχη και την Αίγυπτο.³⁸⁴ Όταν όμως οι Σαντάτ και Μπέγκιν υπέγραψαν τη Συνθήκη, ο λαός του Ιράν συναίνεσε πανηγυρικά μέσω Δημοψηφίσματος στο κάλεσμα των μουλάδων και του Χομεϊνί, για την εγκαθίδρυση μιας Ισλαμικής Δημοκρατίας, η οποία είχε από την αρχή έντονα αντιδυτικά και κυρίως αντιαμερικανικά χαρακτηριστικά. Από τότε, παρά το γεγονός ότι υπήρξαν στιγμές ανοιχτών διαύλων επικοινωνίας -όπως με τη Συμφωνία για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν επί Προεδρίας Ομπάμα- ο κύριος ανταγωνισμός στην περιοχή είναι αυτός μεταξύ των ΗΠΑ και του Ιράν. Η διένεξη των δύο κρατών χαρακτηρίζεται τις τελευταίες δεκαετίες από τα στοιχεία της έντασης και της εχθρότητας. Οι δύο πλευρές, ανταγωνίζονται για ισχύ και πολιτική επιρροή στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, συγκροτώντας η κάθε μία ένα μπλοκ δυνάμεων υπό την επιρροή τους. Το συμμαχικό *τόξο των Σιιτών*, με το πέρασμα του χρόνου και τις περιφερειακές εξελίξεις που ακολούθησαν την αμερικάνικη επέμβαση στο Ιράκ το 2003, εμπλουτίστηκε με τους Σίιτες του Ιράκ (οι οποίοι έχουν πλέον τον κύριο λόγο στη χώρα) αλλά και τις αντάρτικες δυνάμεις των Χούτι στην Υεμένη, οι οποίοι εμπλέκονται σε μία πολιτικό-στρατιωτική διένεξη, η οποία είναι ένας καθαρά πόλεμος δι' αντιπροσώπων (proxy war), μεταξύ του Ιράν και της Σαουδικής Αραβίας.³⁸⁵

Από την άλλη, οι ΗΠΑ, έχοντας χάσει έναν σταθερό πυλώνα στήριξης -αυτόν της Ιρανικής Μοναρχίας- αντιλήφθηκαν γρήγορα ότι θα έπρεπε να εργαστούν ώστε να μην βρεθούν σε μειονεκτική θέση απέναντι στο Ιράν. Έτσι, στήριξαν το Ισραήλ στην επεκτατική του πολιτική, όχι μόνο στα κατεχόμενα Παλαιστινιακά εδάφη, αλλά και σε

³⁸² Hermann F. Eilts, "Egyptian Perspectives: Camp David A Decade Later", *Harvard International Review*, 11, 1, (November/December 1988), 6-8.

³⁸³ Shlomo Avineri, "Beyond Camp David", *Foreign Policy*, 46, (Spring, 1982), 19-36.

³⁸⁴ Lawrence Wright, *Thirteen Days in September: Carter, Begin, and Sadat at Camp David* (New York: Knopf, 2014), 283.

³⁸⁵ Agence France-Presse, ["Yemeni government, separatists seen inking deal to end Aden standoff"](#), *Euronews*, 23 October 2019.

αυτή στο Λίβανο. Η Προεδρία Ρίγκαν βοήθησε ποικιλοτρόπως το Ισραήλ, στηρίζοντας την εισβολή του στο Λίβανο ώστε να εκδιώξει την PLO. Η συγκρότηση του *σουνιτικού άξονα* ως αντίπαλου δέους σε αυτόν του Ιράν, έφερε υπό την ίδια ομπρέλα το Ισραήλ και τη Σαουδική Αραβία, η οποία, όπως έχει ειπωθεί και προηγουμένως, ανησυχούσε λόγω της ύπαρξης μιας ισχυρής σιιτικής μειονότητας αλλά και του φόβου που προκαλούσε στο Βασίλειο των Σαούντ το ενδεχόμενο της εξέγερσης ριζοσπαστικών μουσουλμανικών στοιχείων, τα οποία θα ήθελαν να επαναλάβουν το επαναστατικό πείραμα του Ιράν. Η Αίγυπτος με τη σειρά της, έχοντας έρθει υπό πλήρη αμερικάνικη επιρροή στα τέλη της δεκαετίας του 1970, συντάχτηκε με την συμμαχία υπό τις ΗΠΑ, δείχνοντας ότι η επιλογή πρόσδεσης στα συμφέροντα των ΗΠΑ αποτελούσε μια μακρόπνοη στρατηγική επιλογή και όχι έναν πρόσκαιρο τακτικό ελιγμό.³⁸⁶ Η Ιορδανία, αποτέλεσε ένα ακόμα μέλος του σουνιτικού άξονα, αν και φρόντιζε πάντα να κρατάει τις περιφερειακές ισορροπίες. Με το πέρασμα των χρόνων, όπως συνέβη στη σιιτική συμμαχία, προστέθηκαν νέα μέλη στον σουνιτικό άξονα όπως τα Κράτη του Κόλπου, κάποια εκ των οποίων, πρόσφατα, προχώρησαν στις λεγόμενες «Συμφωνίες του Αβραάμ», ομαλοποιώντας τις σχέσεις τους με το Ισραήλ.³⁸⁷ Εν τέλει, το Ισραήλ έγινε πιο δυνατό μετά την Συνθήκη με την Αίγυπτο και έτσι μπόρεσε να διεξαγάγει ελεύθερο την επεκτατική του πολιτική.³⁸⁸

Η Συρία, έχοντας διαβεί από ισχυρές αναταράξεις στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, ολοκλήρωσε έναν κύκλο σκληρού πολιτικού ανταγωνισμού με την οριστική νίκη του κόμματος Μπάαθ, ιδιαίτερα όταν η πτέρυγα που εκπροσωπούσε ο Αλαουίτης Χάφεζ αλ-Άσαντ αναρριχήθηκε στην κορυφή της κομματικής πυραμίδας και του κράτους. Έχοντας πρωταγωνιστικό ρόλο στις αραβικές εξελίξεις, η Συρία, πήρε το μέρος του Ιράν στον πόλεμο με το Ιράκ και όπως αναφέρθηκε, στα πρώτα χρόνια

³⁸⁶ Αλέξανδρος Κούτσης, *Μέση Ανατολή: Διεθνείς σχέσεις και πολιτική ανάπτυξη, τόμος Α'* (Αθήνα: Παπαζήσης, 1992), 185-190.

³⁸⁷ [*"The Abraham Accords"*](#). U.S. Department of States

³⁸⁸ David W. Lesch, "The Egyptian- Israeli Peace Treaty", στο Karl Yambert (επιμ.), *The contemporary Middle East* (USA: Westview press, a member of the Perseus Books Group, 2006), 41-43. William B. Quandt (επιμ.), *The Middle East: Ten years after Camp David* (Brookings Institution Press, 1988), 64 και 88-9.

της στρατιωτικής και πολιτικής της παρουσίας στο Λίβανο, δημιούργησε συμμαχικό τόξο με την Τεχεράνη, στο οποίο προστέθηκε η Χεζμπολλάχ όταν ιδρύθηκε, λίγα χρόνια αργότερα. Ο εμφύλιος στη Συρία επανέφερε τη Μόσχα στην περιοχή, πλέον ως Ρώσικη Ομοσπονδία. Η πολύ σημαντική παρέμβασή της δεν συναντάται στο παρόν πόνημα, αφού αυτή αναπτύσσεται μετά το 2014, όταν και σταματάει χρονολογικά η έρευνα.

Η Μέση Ανατολή, πέρασε από το τέλος της εποχής της αποικιοκρατίας στην εποχή της κρατικής συγκρότησης των εθνικών οντοτήτων μέσα από μια βίαιη διαδικασία. Οι Δυτικές δυνάμεις και η Σοβιετική Ένωση παρενέβησαν επί δεκαετίες, άλλοτε απευθείας και άλλοτε με αντιπροσώπους. Κάποιες φορές ανοιχτά και άλλες κεκαλυμμένα. Από την άλλη μεριά, ο ίδιος ο ανταγωνισμός των κρατών της περιοχής δημιούργησε διενέξεις, με συχνό αποτέλεσμα τον ανοιχτό μεταξύ τους πόλεμο. Η συγκρότηση επίσης των ίδιων των κρατών, όπου στο εσωτερικό τους συναντιόνται ποικίλες εθνοτικές και θρησκευτικές ομάδες, δεν ήταν πάντα η ευκολότερη συνθήκη για ειρήνη και ευημερία, το αντίθετο. Η ίδρυση του κράτους του Ισραήλ και οι Αραβοϊσραηλινοί πόλεμοι, δημιούργησαν ακόμα μια δύσκολη συνθήκη ειρηνικού δρόμου. Έχει ειπωθεί ότι η ανάδειξη του πετρελαίου σε κύριο συστατικό της παγκόσμιας οικονομίας, ιδιαίτερα κατά την εποχή της παγκοσμιοποίησης, ήταν ταυτόχρονα ευχή και κατάρα για μια περιοχή με πλούσια αποθέματα ορυκτών καυσίμων.³⁸⁹ Την πορεία των κρατών την καθορίζουν κύρια οι πολιτικές που ακολουθούνται. Ασφαλώς και υπάρχουν οι εξωτερικές πιέσεις, όπως και οι κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις που επηρεάζουν την πορεία μιας χώρας. Η επιλογή όμως να κυβερνηθεί με τη βία ένα κράτος, ανήκει στις ηγεσίες. Κυβερνημένες κατά αυτό τον τρόπο επί δεκαετίες, οι χώρες της Μέσης Ανατολής αναζήτησαν τους φορείς της αλλαγής. Επί αρκετά έτη, κύριο ρόλο είχε η Αριστερά σε όλες τις εκφάνσεις, κυρίως όμως η κομμουνιστική. Η μείωση της επίδρασής της, ήταν ένας από τους παράγοντες που έφεραν στο προσκήνιο το Ισλάμ, ως πρωταγωνιστή στην πολιτική και κοινωνική αρένα. Φαντάζει τραγικό μια τόσο όμορφη περιοχή με τεράστιο πολιτισμό,

³⁸⁹ Mark Purvis, "Is Oil a Blessing or a Curse for the Middle East?", *Academia*.

https://www.academia.edu/11166466/Is_Oil_a_Blessing_or_a_Curse_for_the_Middle_East

να είναι ταυτισμένη με τον πόλεμο, τις εμφύλιες συγκρούσεις και την προσφυγιά. Οι εκάστοτε κυβερνώντες όλων των αποχρώσεων, όπως και οι εξωτερικοί δρώντες που προσπαθούν να τους επηρεάσουν, οφείλουν να ακούνε τους λαούς της περιοχής. Αν δεν αντιμετωπιστούν τα σύγχρονα προβλήματα μέσα από σύγχρονες οπτικές, η περιοχή δεν θα έχει κανένα ευοίωνο μέλλον. Η σημερινή Μέση Ανατολή περιλαμβάνει κοινωνίες με μεγάλο ποσοστό μορφωμένων και εξειδικευμένων νέων. Το άλμα προς τα εμπρός δεν μπορεί να γίνει με τα μίσση και τα πάθη του παρελθόντος, αλλά και του παρόντος. Για να ξεπεραστούν όμως και να υπάρχει μια ελπιδοφόρα προοπτική, θα πρέπει να αντιμετωπιστούν τα ποικίλα σύγχρονα προβλήματα, στα οποία βρίσκονται και οι ρίζες των διενέξεων.

ΤΕΛΟΣ

Πηγές - Βιβλιογραφία

Πηγές

Α') Άρθρα ΜΜΕ

Agence France-Presse. (2019, October 23). *Euronews*.

["Yemeni government, separatists seen inking deal to end Aden standoff"](#),

Al-Baik, Duraid. (2008, June 01). "Nisr's release raises hopes of freedom for more prisoners". *Gulfnews.com*.

https://web.archive.org/web/20080602174634/http://www.gulfnews.com/region/Middle_East/10217887.html

Avinery, Uri. (2006, July 27). "Commentary: Is Beirut burning?" *Znetwork*.

<https://znetwork.org/znetarticle/is-beirut-burning-by-uri-avner/>

Bartholet, Jeffry (2000, June 05). "Retreat, Regret, Relief: Israel's Lebanon Withdrawal Has Echoes of Vietnam". *Newsweek*.

<https://www.newsweek.com/retreat-regret-relief-160565>

Craig, Smith S. (2006, September 09). "Israel Ends Its Blockade of Lebanon's Coastline". *The New York Times*.

<https://www.nytimes.com/2006/09/09/world/middleeast/09lebanon.html>

Sick, Gary. (1991, April 15). "The Election Story of the Decade", *The New York Times*.

https://irp.fas.org/congress/1992_cr/h920205-october-clips.htm

Gearan, Anne. (2006, August 13), "Deal to end Fighting won't help U.S. image". *The Associated Press*.

<https://eu.southcoasttoday.com/story/news/nation-world/2006/08/13/deal-to-end-fighting-won/50287312007/>

Hoge, Warren. (2005, March 25). "U.N. Cites Syria as factor in Lebanese assassination". *The New York Times*.

["U.N. Cites Syria as factor in Lebanese assassination"](#)

Kadivar, Cyrus. (2003, august 08). "A Question of Numbers". *IranianVoice.org*.

["A Question of Numbers"](#)

Kalman, Matthew. (2006, July 21). "Israel set war plan more than a year ago". *San Francisco Chronicle*.

<https://www.sfgate.com/news/article/Israel-set-war-plan-more-than-a-year-ago-2515763.php>

Kraft, Dina. (2008, July 16). "Prisoner deal reopens an Israel wound". *The New York Times*.

<https://www.nytimes.com/2008/07/16/world/middleeast/16israel.html?pagewanted=all&r=01>

MacFarquhar, Neil. (2005, March 20). "Behind Lebanon Upheaval, 2 Men's Fateful Clash". *The New York Times*.

["Behind Lebanon Upheaval, 2 Men's Fateful Clash"](#)

Morley, Jefferson. (2005, March 03). "The Branding of Lebanon's 'Revolution'". *The Washington Post*.

<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A1911-2005Mar2.html>

Pouillard, Nicolas, Dot. (2020, Μάρτιος 02). «Επανάσταση στους Χριστιανούς του Λιβάνου». *Le Monde diplomatique- Ελληνική έκδοση*.

https://www.avgi.gr/entheta/monde-diplomatique/343799_epanastasi-stoys-hristianoys-toy-libanoy?amp

Saleh, Heba. (2005, March 23). "Summits that showcase Arab disunity". *BBC News*.

["Summits that showcase Arab disunity"](#)

Seale, Patrick. (2006, February 24). "America's doomed policy". *Gulf News*.

<https://gulfnews.com/opinion/op-eds/americas-doomed-policy-1.226411>

Steel, Ronald (1993, September 23). "Shultz's Revenge". *New York Review*.

<https://www.nybooks.com/articles/1993/09/23/shultzs-revenge/>

Koppel, Ted. (1992, July 01). [The USS Vincennes: Public War, Secret War](#), *ABC Nightline*.

Walsh, Edward. (1985, May 24). "Envoy Says Sharon Outlined Invasion Plan to U.S. in 1981". *The Washington Post*.

<https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1985/05/24/envoy-says-sharon-outlined-invasion-plan-to-us-in-1981/1a32f8f7-1e96-48ed-921a-6577fbfaf810/>

Wes Enzinna. (2015, November 27), [«A Dream of Secular Utopia in ISIS' Backyard»](#), *The New York Times*.

(1979, July 16). "IRAN: The Unknown Ayatullah Khomeini".

["IRAN: The Unknown Ayatullah Khomeini".](#) *TIME*

(2005, February 19). "Australians hunted over Hariri death". *The Sydney Morning Herald*.

<https://www.smh.com.au/world/australians-hunted-over-hariri-death-20050219-gdkr1s.html>

(2005, March 02). "Assad pledges Lebanon withdrawal". *BBC News*

["Assad pledges Lebanon withdrawal"](#)

(2005, March 03). "Syria looks to Riyadh for support". *BBC News*

["Syria looks to Riyadh for support"](#)

(2005, March 23). "Annan considers new Hariri probe". *BBC News*

["Annan considers new Hariri probe"](#)

(2005, August 30). "Assad: 'No Syrian Officer Put a Gun to Hariri's Head. I Never Threatened Him'". *Narkive Newsgroup Archive*.

["Assad: 'No Syrian Officer Put a Gun to Hariri's Head. I Never Threatened Him'"](#)

(2006, July 26). "Who are the Mid-East prisoners?" *BBC News*.

https://web.archive.org/web/20060902110631/http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5211930.stm

(2006, August 08). "UN sounds Lebanon oil spill alarm". *Aljazeera.net*.

<http://english.aljazeera.net/NR/exeres/09CB9736-6131-403E-A4CA-1033CD1107D5.htm>

(2006, August 31). "Middle East crisis: Facts and figures". *BBC News*.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5257128.stm

(2009, July 17). "Hezbollah says Israel holding Lebanese prisoner". *Ynetnews*.

<https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3748213,00.html>

(2014, April 22), "Arab League criticizes Syrian election plan", *Reuters Staff*.

<https://www.reuters.com/article/idUSBREA3LOUX20140422?irpc=932>

(2014, Ιούλιος, 03). «Δημοψήφισμα για την ανεξαρτησία των Κούρδων του Ιράκ ζητεί ο Μπαρζανί». *Σύνταξη IN*

<https://www.in.gr/2014/07/03/world/dimopsifisma-gia-tin-aneksartisia-twn-koyrdwn-toy-irak-zitei-o-mparzani/>

(2020, August 18). "Rafik Hariri tribunal: Guilty verdict over assassination of Lebanon ex-PM". *BBC News*.

["Rafik Hariri tribunal: Guilty verdict over assassination of Lebanon ex-PM"](#)

Β') Οργανισμοί:

UN Security Council. (2004, September 02). Resolution 1559.

<http://www.un.org/News/Press/docs/2004/sc8181.doc.htm>

UN Peacemaker. (1989, October 22). Taif Accords.

<https://peacemaker.un.org/lebanon-taifaccords89>

UN Security Council. Report of the Secretary-General on the implementation of Security Council resolutions 425 (1978) and 426 (1978).

<https://web.archive.org/web/20110622044631/http://domino.un.org/unispal.NSF/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/97bad2289146f58a852568e9006d99bd>

International Labor Organization (2010):

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_145078.pdf

International Labor Organization (2011):

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_150440.pdf

World Bank (2012):

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/492221468136792185/pdf/646650WDR0201200Box364543B00PUBLIC0.pdf>

World Bank (2015):

<https://www.worldbank.org/en/about/annual-report-2015>

Human Rights Watch. (2006, August 02).

["Israel/Lebanon: Qana Death Toll at 28 August 2, 2006 Human Rights Watch"](#)

Report of the Commission of Inquiry on Lebanon pursuant to Human Rights Council resolution S-2/1.

<https://casebook.icrc.org/case-study/israellebanonhezbollah-conflict-2006>

Council on Foreign Relations.

<https://www.cfr.org/backgrounder/lebanon-election-results>

["The Abraham Accords"](#). *U.S. Department of States*.

Γ') Διάφορα:

Britannica: 'Ali Shari'ati.

<https://www.britannica.com/biography/Ali-Shariati>

Encyclopedia.com, *Oxford University Press*.

<https://www.encyclopedia.com/religion/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/hidden-imam>

(2006, September 06). War Update. Biblical Archaeology Society.

http://web.archive.org/web/20070602142346/http://www.biblicalarchaeology.org/bswbOOnews_warupdate.html

Αρχείο *al-Jazeera* για το χρονικό του πολέμου του Λιβάνου (2006):

<https://web.archive.org/web/20060826164052/http://english.aljazeera.net/NR/exeres/35772526-C1A8-4599-868C-E513C4F29C9B.htm>

History of Iran - Constitutional Revolution.

https://www.iranchamber.com/history/constitutional_revolution/constitutional_revolution.php

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Γκλας, Τσαρλς, *Η Συρία Φλέγεται: Το Ισλαμικό Κράτος και ο Θάνατος της Αραβικής Άνοιξης* (Αθήνα: Διάμετρος, 2016).

Γκράϊλσαμερ, Ίλαν, *Η νέα ιστορία του Ισραήλ: δοκίμιο σχετικά με μια εθνική ταυτότητα* (Αθήνα: Καστανιώτης, 2000).

Ηρακλείδης, Αλέξης & Διάλλα, Άντα, *Η ανθρωπιστική επέμβαση κατά τον 19^ο αιώνα* (Αθήνα: Επίκεντρο, 2020).

Ηρακλείδης, Αλέξης, *Η Αραβοϊσραηλινή αντιπαράθεση* (Αθήνα: Παπαζήσης, 1991).

Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών, Μεσογειακό Παρατηρητήριο, *Λίβανος* (Αθήνα: ΙΣΤΑΜΕ «Ανδρέας Παπανδρέου», 2002).

Κεφαλά, Βιβή & Τσαρδανίδης Χαράλαμπος (επιμ.), *IPAN: πολιτική οικονομία, διεθνείς και περιφερειακές σχέσεις* (Αθήνα: Παπαζήσης, 2014).

Κεφαλά, Βιβή, *Διεθνής πολιτική στη Μέση Ανατολή και ανεπίλυτες συγκρούσεις: Παλαιστίνη, Λίβανος, Συρία, Ιράκ* (Αθήνα: Σιδέρης, 2021).

Κούτσης, Αλέξανδρος, *Μέση Ανατολή: Διεθνείς σχέσεις και πολιτική ανάπτυξη, τόμος Α΄* (Αθήνα: Παπαζήσης, 1992).

Κούτσης, Αλέξανδρος, «Ο Πόλεμος του Λιβάνου και οι Επιπτώσεις του». *Εθνικές Επάλξεις* (74), (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2006), 29-30 και 35-40.

Κούτσης, Αλέξανδρος, «Η Μέση Ανατολή στο έλεος του Ισλαμικού Χαλιφάτου», *Εθνικές Επάλξεις*, Τεύχος 109, (Ιούλιος-Σεπτέμβριος, 2014), 37-40.

Κούτσης, Αλέξανδρος, «Η Στρατηγική απέναντι στο Ισλαμικό Χαλιφάτο: Προκλήσεις για την Ευρώπη», *Εθνικές Επάλξεις*, Τεύχος 110, (Οκτώβριος-Δεκέμβριος, 2014).

Νόιμαν, Πέτερ Ρ., *Οι Νέοι Τζιχαντιστές: Ισλαμικό Κράτος, Ευρώπη και το επόμενο κύμα τρομοκρατίας* (Αθήνα: Διάμετρος, 2016).

Παπασωτηρίου, Χαράλαμπος, *Αμερικάνικο πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002* (Αθήνα: Ποιότητα, Δ' έκδοση, 2009).

Παπαφλωράτος, Ιωάννης Σ., *Το Συριακό Ζήτημα (2011-2020)* (Αθήνα: Εργαστήριο Ισλαμικού Δικαίου και Αραβοϊσλαμικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών, ΛΕΙΜΩΝ, 2020).

Συλλογικό, *Η Μαύρη Βίβλος του Καπιταλισμού* (Αθήνα: Λιβάνης, 2002).

Abboud, Samer N., *ΣΥΡΙΑ* (Αθήνα: Gutenberg, 2020).

Behrang, *IPAN, ο αδύνατος κρίκος* (Αθήνα: σίσσυφος, 1979).

Cockburn, Patrick, *Η επιστροφή των τζιχαντιστών: το Ισλαμικό Κράτος και η νέα εξέγερση των Σουνιτών* (Αθήνα: Μεταίχμιο, 2014).

Herzog, Chaim, *Οι αραβοϊσραηλινοί πόλεμοι, η αραβοϊσραηλινή διένεξη από το 1948 μέχρι σήμερα* (Ν. Ψυχικό: Λιναίος, 2011).

Hourani, Albert, *Η ιστορία του Αραβικού κόσμου* (Αθήνα: Ψυχογιός, 2009).

McCants, William, *ISIS, Η αποκάλυψη: Η ιστορία, η στρατηγική και το όραμα για την ημέρα της κρίσης του ισλαμικού Κράτους* (Αθήνα: Πεδίο, 2016).

Rogan, Eugene, *Οι Άραβες: Μια ιστορία* (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2019).

Thiebaut, Azadeh, *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν* (Αθήνα: Κριτική, 2006).

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Abrahamian, Ervand, *Iran Between Two Revolutions* (U.K: Princeton University Press, 1982).

Abrahamian, Ervand, *A History of Modern Iran* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008).

Abrahamian, Ervand, *Tortured Confessions: Prisons and Public Recantations in Modern Iran* (University of California Press, 1998).

Abrahamian, Ervand, "Structural Causes of the Iranian Revolution", *Middle East Research and Information Project Reports*, (May 1980), 87, 21-26.

Alagha, Joseph, *The Shifts in Hizbullah's Ideology* (Leiden: Amsterdam University Press, 2006).

Algar, Hamid, *Roots of the Islamic Revolution in Iran: four lectures by Hamid Algar* (New York: Islamic Publications International, 1st revised edition, 2001).

Amanat, Abbas, "Constitutional Revolution i. Intellectual background", [*Encyclopaedia Iranica*, Vol. VI, Fasc. 2.](#), 163–176.

Ansari, Ali M., "The Myth of the White Revolution: Mohammad Reza Shah, 'Modernization' and the Consolidation of Power", *Middle Eastern Studies*, 37, 3 (Jul. 2001), 1-24.

Aruri, Naseer H., & Moughrabi, Fouad M., "The Reagan Middle East Initiative", *Journal of Palestine Studies*, 12, 2, (Winter, 1983), 10-30.

Avineri, Shlomo, "Beyond Camp David", *Foreign Policy*, 46, (Spring 1982), 19-36.

Axworthy, Michael, *Revolutionary Iran. A History of the Islamic Republic* (New York: Oxford University Press, 2013).

Azani, Eitan, *Hezbollah: The Story of the Party of God, From Revolution to Institutionalization* (New York: Palgrave Macmillan, 2009).

Baker, James Addison & DeFrank, Thomas M., *The Politics of Diplomacy: Revolution, War, and Peace, 1989-1992* (G.P. Putnam's Sons, 1995).

Bakhash, Shaul, *The Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution* (New York: I.B. Tauris & Co., 1984).

Ball, George W., *Error and betrayal in Lebanon: an analysis of Israel's invasion of Lebanon and the implications for U.S- Israeli relations* (Washington: Foundation for Middle East peace, 1984).

Bar, Shmuel, "Bashar's Syria: The Regime and its Strategic Worldview", *Comparative Strategy*, 25, 5, (2006), 353-445.

Bashiriyeh, Hossein, *The State and Revolution in Iran: 1962-1982* (New York: St. Martin's Press, 1984).

Batatu, Hanna, *Syria's Peasantry, the Descendants of Its Lesser Rural Notables, and Their Politics* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1999).

Ben-Ari, Benyamin, "Hezbollah: A Decade of Empowerment", *Publications in Contemporary Affairs* (PiCA), (Spring 2010), 1-24.

Bosco, Robert M., "The Assassination of Rafik Hariri: Foreign Policy Perspectives", *International Political Science Review / Revue internationale de science politique*, 30, 4, (September 2009), 349-361.

Brands, Hal, "Saddam Hussein, the United States, and the invasion of Iran: was there a green light?" *Cold War History*, 12, 2, (June 2011), 319-343.

Brom, Shlomo and Kurz, Anat (επμ.), *Strategic Survey for Israel 2016-2017* (Tel-Aviv: Institute for National Security Studies, 2016).

Bulloch, John and Morris, Harvey, *The Gulf War: Its origins, history and consequences*, (London: Methuen London Ltd, 1989).

Burke, Edmund & Lapidus, Ira (επμ.), *Islam, Politics, and Social Movements*. (Los Angeles: University of California Press, 1993).

Cleveland, William L., & Bunton, Martin, *A History of the Modern Middle East* (USA: Westview Press, a member of the Perseus Books Group, 4th edition, 2009).

Cudsi, Alexander & Hillal Dessouki Ali (επμ.), *Islam and Power* (New York: Routledge, 2013).

Chaitani, Youssef, *Post- colonial Syria and Lebanon, the decline of Arab Nationalism and the triumph of the State* (London, New York: I.B. Tauris, 2007).

Crenshaw, Martha & Pimlott, John (επιμ.), *International Encyclopedia of Terrorism*. (London: Routledge, 2015).

Crow, Ralph E., "Religious Sectarianism in the Lebanese Political System", *The Journal of Politics*, 24, 3 (Aug. 1962), 489-520.

Collins, Carole, "Chronology of the Israeli Invasion of Lebanon June-August 1982", *Journal of Palestine Studies*, 11/12, 11, 4 - 12, 1, Special Issue: The War in Lebanon (Summer - Autumn 1982), 135-192.

Dahi, Omar S., & Munif, Yasser, "Revolts in Syria: Tracking the Convergence Between Authoritarianism and Neoliberalism", *Journal of Asian and African Studies*, 47, 4, (Aug. 2012), 323-461.

De Chatel, Francesca, "The Role of Drought and Climate Change in the Syrian Uprising: Untangling the Triggers of the Revolution", *Middle Eastern Studies*, 50, 4 (July 2014), 521-535.

Deeb, Marius, *The Lebanese Civil War* (New York, USA: Praeger, 1980).

Deeb, Marius, "Shia Movements in Lebanon: Their Formation, Ideology, Social Basis, and Links with Iran and Syria", *Third World Quarterly*, 10, 2, Islam & Politics (Apr. 1988), 683-698.

Durac, Vincent, "Social Movements, Protest Movements and Cross-Ideological Coalitions – the Arab Uprisings Re-appraised", *Democratization*, 22, 2, (Feb. 2015), 239-258.

Early, Brian E., "Larger than a Party, yet Smaller than a State": Locating Hezbollah's Place within Lebanon's State and Society", *World Affairs*, 168, 3, (Winter 2006), 115-128.

Eilts, Hermann F., "Egyptian Perspectives: Camp David A Decade Later", *Harvard International Review*, 11, 1, (November/December 1988), 6-8.

Eisenstadt, Michael, "Iran's Islamic revolution: Lesson for the Arab Spring of 2011?" *Institute for National Strategic Studies, Center for Strategic Research, Strategic Forum, National Defense University*, (April 2011), 1-11.

El-Khazen, Farid, *The Breakdown of the State in Lebanon, 1967-1976* (USA: Harvard University Press, 2000).

Entelis, John P., "Party Transformation in Lebanon: Al-Kata'ib as a Case Study", *Middle Eastern Studies*, 9, 3, (Oct. 1973), 325-340.

Entelis, John P., "Structural Change and Organizational Development in the Lebanese Kata'ib Party", *Middle East Journal*, 27, 1, (Winter 1973), 21-35.

Erllich, Reuven, "The Road to the Second Lebanon War, 2000-2006: Strategic Changes in Lebanon, the Middle East, and the International Theater", *Institute for National Security Studies* (2017), 13-23.

Esber, Fadi, "The United States and the 1981 Lebanese Missile Crisis", *Middle East Journal*, 70, 3, (Summer 2016), 439-456.

Filiu, Jean-Pierre, *The Arab Revolution: Ten Lessons from the Democratic Uprising* (London: Hurst & Company, 2011).

Fulton, Will, Holliday, Joseph & Wyer, Sam, "Iranian Strategy in Syria", *Institute for the Study of War*, (May 2013), 1-39.

Galvani, John, "Syria and the Baath Party", *MERIP Reports*, 25, (Feb. 1974), 3-16.

Ganor, Boaz, "Changing the Rules in the Lebanese Arena", *The Institute for Counter-Terrorism*, (19 July 2006).

<https://ict.org.il/changing-the-rules-in-the-lebanese-arena/>

Gelvin, James L., *The New Middle East: What Everyone Needs to Know* (New York: Oxford University Press, 2018).

Genequand, Charles, "Al-Tawhidi Abu Hayyan (c.930-1023)", *Routledge*, (1998).
<https://www.muslimphilosophy.com/ip/rep/H046>

Ghanem, Hafez, *The Arab Spring Five Years Later, Toward Greater Inclusiveness*, Volume 1, (Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2016), 39-64.

Ghorayeb, Amal, *Hezbollah: Politics and Religion* (London: Pluto Press, 2002).

Gittings, John (επιμ.), *Beyond the Gulf War: The Middle East and the New World Order*, (London: Russell press Ltd, 1991).

Gordon, David C, *Lebanon: The fragmented Nation* (London: Croom Helm, Stanford, California, USA: The Hoover Institution Press, 1980).

Haddad, Bassam, The debate over Syria has reached a dead end. *The Nation*, 18 October 2016.
<https://www.thenation.com/article/archive/the-debate-over-syria-has-reached-a-dead-end/>

Hadar, Leon, "Neocons Amid Lebanon's Rubble: A Challenge to Krauthammer's Israel-as- Strategic-Asset Argument", *The National Interest*, 14 September 2006.
<https://nationalinterest.org/commentary/neocons-amid-lebanons-rubble-a-challenge-to-krauthammers-israel-as-strategic-ass-1071>

Hajjar, Sami, "Hizballah: Terrorism, National Liberation, or Menace?", *Strategic Studies Institute*, U.S. Army War College, (August 2002), 1-8.

Hamzeh, Nizar, A., "Lebanon's Hizbullah: from Islamic revolution to parliamentary accommodation", *Third World Quarterly*, 14, 2, (1993).

Hamzeh, Nizar, A., "Lebanon's Islamists and local politics: a new reality", *Third World Quarterly*, 21, 5, (2000), 739-759.

Harari, Maurice, *Government and Politics of the Middle East* (USA: Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J., 1962).

Harb, Mona & Leenders, Reinoud, "Know thy enemy: Hizbullah, 'terrorism' and the politics of perception", *Third World Quarterly*, 26, 1, (2005), 173-197.

Harel, Amos & Issacharoff, Avi, *34 days: Israel, Hezbollah and the War in Lebanon* (New York: Palgrave MacMillan, 2008).

Harmon, Daniel, *Ayatollah Ruhollah Khomeini* (Philadelphia, U.S.A: Chelsea House Publishers, 2005).

Heard-Bey, Frauke, "Conflict Resolution and Regional Co-operation: The Role of the Gulf Co-operation Council 1970-2002", *Middle Eastern Studies*, 42, 2, (Mar. 2006), 199-222.

Heikal, Mohamed, *Iran: The Untold Story. An Insider's Account of America's Iranian Adventure and Its Consequences for the Future* (New York: Pantheon Books, 1981).

Hinnebusch, Raymond, *Syria revolution from above* (London and New York: Routledge, 2001).

Hiro, Dilip, *Iran under the Ayatollahs* (New York: Routledge, edition 2011, 1985).

Honig, David, "Israel's 'Little Vietnam': Negotiating Withdrawal from South Lebanon", *Harvard International Review*, 19, 3, (Summer 1997), 60-61, 75.

Hout (al), Bayan Nuwayhed, *Sabra and Shatila: September 1982* (London: Pluto Press, 2004).

Hudson, Michael C., "The Palestinian Factor in the Lebanese Civil War", *Middle East Journal*, 32, 3, (Summer 1978), 261-278.

Hussain, Asaf, *Islamic Iran: revolution and counter revolution* (London: Frances Pinter, 1985).

Hussain, Nazir, "The Israel-Lebanon War and Its Implications for Regional Security", *Policy Perspectives*, 4, 1, (January - June 2007), 17-32.

Ismael, Tareq Y., *The Arab Left* (New York: Syracuse University Press, 1976).

"Israel's Intentions in Lebanon", *Journal of Palestine Studies*, 11/12, 11, 4 - 12, 1, Special Issue: The War in Lebanon, (Summer - Autumn 1982), 279-281.

Johnson, David E., *Hard Fighting: Israel in Lebanon and Gaza* (RAND Corporation, 2011).

Kahf, Mohja, "The Syrian Revolution, Then and Now", *A Journal of Social Justice*, 26, 4, (Dec. 2014), 556-563.

Kamrava, Mehran, *The Modern Middle East: a political history since the first world war* (Berkeley: University of California Press, 3rd edition, 2013).

Karsh, Efraim, *The Iran-Iraq War 1980–1988* (London: Osprey, 2002).

Karsh, Efraim, "Geopolitical Determinism: The Origins of the Iran-Iraq War", *Middle East Journal*, 44, 2, (Spring 1990), 256-268.

Kechichian, Joseph A., "The Gulf Cooperation Council: Search for Security", *Third World Quarterly*, 7, 4, (Oct. 1985), 853-881.

Kessler, Martha Neff, *Syria: Fragile mosaic of power* (Washington D.C: National Defense University Press, 1987).

Khalidi, Rashid, *Under Siege: PLO Decisionmaking During the 1982 War* (New York: Columbia University Press, 2014).

Khalidi, Rashid, "The Palestinians in Lebanon: Social Repercussions of Israel's Invasion", *Middle East Journal*, 38, 2, (Spring 1984), 255-266.

Khalidi, Walid, *Conflict and violence in Lebanon: Confrontation in the Middle East* (Harvard University, USA: Center for International Affairs, 1979).

Khashanah, Khaldoun, "The Syrian Crisis: a systemic framework", *Contemporary Arab Affairs*, 7, 1, (Jan. 2014), 1-21.

Kurtulus, Ersun, N., "'The Cedar Revolution': Lebanese Independence and the Question of Collective Self Determination", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 36, 2, (August 2009), 195-214.

Kurzman, Charles, *The Unthinkable Revolution in Iran* (U.S.A.: Harvard University Press, 2004).

Kurzman, Charles, "The Qum Protests and the Coming of the Iranian Revolution, 1975 and 1978", *Social Science History*, 27:3 (fall 2003), 287-325.

Laffin, John, *The War of Desperation: Lebanon, 1982-85* (London, Osprey Publishing Ltd, 1985).

Lewis, B, Pellat, Ch and Schacht J, (επιμ.), *The Encyclopaedia of Islam*, (Leiden: E.J. Brill, 2nd Edition, 1991).

Manouchehri, Abbas, *Ali Shariati and The Islamic Renaissance* (PhD dissertation). University of Missouri, 1988.

Ma 'oz, Moshe and Yaniv, Avner (επιμ.), *Syria under Assad: Domestic constraints and regional risks* (London & Sydney: Croom Helm, 1986).

Marsh, Steve, "The United States, Iran and Operation 'Ajax': Inverting Interpretative Orthodoxy", *Middle Eastern Studies*, 39, 3, (Jul. 2003), 1-38.

Martin, Vanessa, *Creating an Islamic State: Khomeini and the making of a new Iran* (London, New York: I.B. Tauris, 2003).

Mayer, Thomas, "The Islamic Opposition in Syria, 1961-1982", *ORIENT*, 24, 4, (1983), 598-609.

McLaurin, R.D. (επιμ.), *The political role of minority groups in the Middle East* (New York: Praeger, 1979).

MERIP Staff, "Why Syria Invaded Lebanon", *MERIP Reports*, 51 (Oct. 1976), 3-10.

Meyssan, Thierry, "Revelations on Rafik Hariri's Assassination: Was Israel Involved?", *Global Research, Centre for Research on Globalization*, 3 December 2010.

<https://www.globalresearch.ca/revelations-on-rafik-hariri-s-assassination-was-israel-involved/22246>

Neff, Donald, "Middle East History: It Happened in February; Israeli Leaders Found Indirectly Responsible for Massacres in Lebanon", Washington Report on *Middle East Affairs*, XI, 5, (28 February 1998), 91-93.

Neff, Donald, "Nearly Two Decades Later, Ariel Sharon Is Indicted for Sabra and Shatila War Crimes", Washington Report on *Middle East Affairs*, XX, 6, (3 September 2001), 9.

Neff, Donald, "Middle East History: It Happened in August; Begin's Admission in 1982 That Israel Started Three of Its Wars", Washington Report on *Middle East Affairs*, XIII, 2, (31 August 1994), 73.

Nir, Omri, "The Shi'ites during the 1958 Lebanese Crisis", *Middle Eastern Studies*, 40, 6, (Nov. 2004), 109-129.

Norton, Augustus Richard, *Hezbollah: A Short History* (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2007).

O'Bagy, Elizabeth, "Jihad in Syria", *Institute for the Study of War*, Middle East Security Report, (1 Sep. 2012), 1-43.

Ofeish, Sami A., "Lebanon's Second Republic: Secular Talk, Sectarian Application", *Arab Studies Quarterly*, 21, 1, (Winter 1999), 97-116.

Palmer, Monte, "The United Arab Republic: An Assessment of Its Failure", *Middle East Journal*, 20, 1, (Winter 1966), 50-67.

Parker, J. S. F., "The United Arab Republic", *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944), 38, 1, (Jan. 1962), 15-28.

Parkinson, Brian R., "Israel's Lebanon war: Ariel Sharon and 'Operation Peace for Galilee'", *Journal of Third World Studies*, 24, 2, (Fall 2007), 63-84.

Perle, Richard, "A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm", *The Institute for Advanced Strategic and Political Studies*, 8 July 1996.

<https://web.archive.org/web/20140125123844/http://www.iasps.org/strat1.htm>

Pfaff, Richard H., "The Function of Arab Nationalism", *Comparative Politics*, 2, 2, (Jan. 1970), 147-167.

Piscatori, James P. (επιμ.), *Islam in the Political Process* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983).

Purvis, Mark, "Is Oil a Blessing or a Curse for the Middle East?", *Academia*.

[https://www.academia.edu/11166466/Is Oil a Blessing or a Curse for the Middle East](https://www.academia.edu/11166466/Is_Oil_a_Blessing_or_a_Curse_for_the_Middle_East)

Quandt, William B., "Reagan's Lebanon Policy: Trial and Error", *Middle East Journal*, 38, 2, (Spring 1984), 237-254.

Quandt, William B. (επιμ.), *The Middle East: ten years after Camp David* (Brookings Institution Press, 1988).

Qureshi, Yasmin, "Gulf Cooperation Council", *Pakistan Horizon*, 35, 4, The Middle East, (Fourth Quarter 1982), 84-92.

Raad, Inam, "For More Than a Year Eighty Percent of Lebanon was Run by the Lebanese National Movement", *MERIP Reports*, 73, (Dec. 1978), 14-15.

Ramazani, Rouhollah K., "Iran's 'White Revolution': A Study in Political Development", *International Journal of Middle East Studies*, 5, 2, (Apr. 1974), 124-139.

Ranstorp, Magnus, *Hizb'Allah in Lebanon* (New York: St. Martin's Press, 1997).

Rapaport, Amir, "The IDF and the Lessons of the Second Lebanon War- Conclusions", *Begin-Sadat Center for Strategic Studies*, (2010), Conclusions, 54-55.

Reilly, James A., "Israel in Lebanon, 1975-82", *MERIP Reports*, 108/109, The Lebanon War (Sep. - Oct. 1982), 14-20.

Rizvi, Hasan-Askari, "Gulf Cooperation Council", *Pakistan Horizon*, 35, 2, (Second Quarter 1982), 29-38.

Rouhani, Hosein & Sayyed Javad Imam Jomeh Zadeh, *Comparative inquiry on western democracy and commitment democracy of Ali Sharity* (2007), 59–78.

https://social.um.ac.ir/article_24818.html?lang=en

Said, Edward W., *Οριενταλισμός* (Αθήνα: Νεφέλη, 1996).

Saikal, Amin, *Iran rising, the survival and future of the Islamic republic* (New Jersey: Princeton University Press, 2019).

Salame, Ghassan (επιμ.), *Democracy without Democrats? The Renewal of Politics in the Muslim World* (London, New York: I.B. Tauris, 1994).

Salibi, Kamal S., *A house of many mansions, the history of Lebanon reconsidered* (London, New York: I.B. Tauris, 2005).

Salibi, Kamal, *Crossroads to Civil War, 1958-1976* (Delmar: Caravan Books, 1976).

Salibi, Kamal S., "Lebanon under Fuad Chehab 1958-1964", *Middle Eastern Studies*, 2, 3, (Apr. 1966), 211-226.

Salibi, Kamal S., "The Lebanese Identity", *Journal of Contemporary History*, 6, 1, Nationalism and Separatism (1971), 76-81 και 83-86.

Salibi, Kamal S., *The Modern History of Lebanon* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1965).

Salloukh, Bassel, "Syria and Lebanon: A Brotherhood Transformed", *Middle East Report*, 236, (Fall 2005), 14-21.

Salloukh, Bassel F., "The Arab Uprisings and the Geopolitics of the Middle East", *The International Spectator*, 48, 2, (June 2013), 32–46.

Samii, Abbas William, "A Stable Structure on Shifting Sands: Assessing the Hizbullah-Iran-Syria Relationship", *Middle East Journal*, 62, 1, (Winter 2008), 32-53.

Saouli, Adham, "Intellectuals and Political Power in Social Movements: The Parallel Paths of Fadlallah and Hizbullah", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 41, 1, Special Issue: Intellectual dynamics in the Middle East and North Africa (January 2014), 97-116.

Saouli, Adham, "Lebanon's Hizbullah: The Quest for Survival", *World Affairs*, 166, 2, (Fall 2003), 71-80.

Schiff, Ze'ev, Ya'ari Ehud, *Israel's Lebanon War* (London: Counterpoint, Updated Edition, 1986).

Shaery-Eisenlohr, Roschanack, "Postrevolutionary Iran and Shii Lebanon: Contested Histories of Shii Transnationalism", *International Journal of Middle East Studies*, 39, 2, (May 2007), 271-289.

Shahak, Israel, "Israel Considers War with Syria as It Ponders 1982 Invasion of Lebanon", Washington Report on *Middle East Affairs*, XI, 3, (3 September 1992), 23-24.

Shahak, Israel, "The Real Israeli Interest in Lebanon", Washington Report on *Middle East Affairs*, X, 2, (31 July 1996), 19, 111.

Shahbaz, Kurush, "Iran's White Revolution", *World Affairs*, 126, 1, (Spring 1963), 17-21.

Shanahan, Rodger, *The Shi'a of Lebanon: Clans, Parties and Clerics* (London, New York: Tauris Academic Studies, 2005).

Shehadi, Nadim & Mills, Dana Haffar (επιμ.), *Lebanon: A History of Conflict and Consensus*, (London: The Centre for Lebanese Studies in association with I.B Tauris & Co Ltd, 1992).

Sick, Gary, *October Surprise. America's Hostages in Iran and the Election of Ronald Reagan* (U.S.A.: Times Books- Random House, 1991).

Siklawi, Rami, "The Dynamics of Amal Movement in Lebanon, 1975-1990", *Arab Studies Quarterly*, 34, 1, (Winter 2012), 4-26.

Siklawi, Rami, "The Dynamics of Palestinian Political Endurance in Lebanon", *Middle East Journal*, 64, 4, (Autumn 2010), 597-611.

Siklawi, Rami, "The Social and Political Identities of the Shi'i Community in Lebanon", *Arab Studies Quarterly*, 36, 4, (Fall 2014), 278-291.

Snider, Lewis W., "The Lebanese Forces: Their Origins and Role in Lebanon's Politics", *Middle East Journal*, 38, 1, (Winter 1984), 1-33.

Stephan, Maria J. (επιμ.), *Civilian Jihad: Nonviolent Struggle, Democratization, and Governance in the Middle East* (New York: Palgrave Macmillan, 2009).

Sterner, Michael, "The Iran-Iraq War", *Foreign Affairs*, 63, 1, (Fall 1984), 128-143.

Stork, Joe & Paul, Jim, "The War in Lebanon", *MERIP Reports*, 108/109, The Lebanon War (Sep. - Oct. 1982), 3-7 και 59-61.

Suleiman, Michael W., "The Lebanese Communist Party", *Middle Eastern Studies*, 3, 2, (Jan. 1967), 134-159.

Totten, Michael J., Schenker, David & Abdul-Hussain, Hussain, "Arab Spring or Islamist Winter? Three Views", *World Affairs*, 174, 5, (January/February 2012), 23-42.

Traboulsi, Fawwaz, *A History of Modern Lebanon* (London, Ann Arbor, MI: Pluto Press, 2007).

Vahabzadeh, Peyman, *Guerrilla Odyssey: Modernization, Secularism, Democracy, and the Fadai Period of National Liberation in Iran, 1971-1979* (New York: Syracuse University Press, 2010).

Volpi, Frederic (επιμ.), *Political Islam: a critical reader* (New York: Routledge, 2011).

Weiss, Michael & Hassan, Hassan, *ISIS, inside the Army of Terror* (New York: Regan Arts, 2015).

Winslow, Charles, *Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society* (London, New York: Routledge, 1996).

Wright, Lawrence, *Thirteen Days in September: Carter, Begin, and Sadat at Camp David* (New York: Knopf, 2014).

Yambert, Karl (επιμ.), *The contemporary Middle East* (USA: Westview press, a member of the Perseus Books Group, 2006).

Zamir, Meir, "Emile Eddé and the Territorial Integrity of Lebanon", *Middle Eastern Studies*, 14, 2, (May 1978), 232-235.

Zamir, Meir, "The Lebanese Presidential Elections of 1970 and Their Impact on the Civil War of 1975-1976", *Middle Eastern Studies*, 16, 1, (Jan. 1980), 49-70.

Zisser, Eyal, "The Return of Hizbullah", *Middle East Quarterly*, (Fall 2002), 3-11.

Zürcher, Erik J., *The Young Turk Legacy and Nation Building: From the Ottoman Empire to Atatürk's Turkey* (London, New York: I.B. Tauris, 2010).